

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KENT HAKKI VE DEPREM POLİTİKALARI:
DİRENÇLİ İSTANBUL İÇİN TEMATİK ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Işıl ERÇİN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

HAZİRAN 2023

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KENT HAKKI VE DEPREM POLİTİKALARI:
DİRENÇLİ İSTANBUL İÇİN TEMATİK ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Işıl ERÇİN
(502191857)**

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Elif ALKAY

HAZİRAN 2023

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502191857 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Işıl Erçin, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “KENT HAKKI VE DEPREM POLİTİKALARI: DİRENÇLİ İSTANBUL İÇİN TEMATİK ANALİZ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

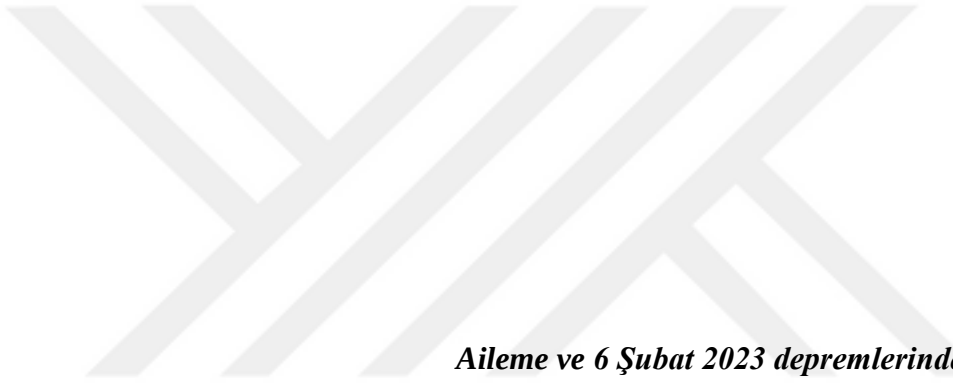
Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Elif ALKAY**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Eda YÜCESOY**
İstanbul Teknik Üniversitesi

.....
Doç. Dr. Melis OĞUZ ÇEVİK
Beykent Üniversitesi

Teslim Tarihi : 26 Mayıs 2023
Savunma Tarihi : 16 Haziran 2023

Aileme ve 6 Şubat 2023 depremlerinde yitirilenlere,

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin konusunu destekleyerek, çalışmanın her aşamasında görüşlerini, sabrını ve hoşgörüsünü eksik etmeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Elif ALKAY'a,

Görüşleriyle teze katkı sunan değerli jüri üyelerim Doç. Dr. Eda YÜCESOY'a ve Doç. Dr. Melis OĞUZ ÇEVİK'e ,

Hayatımın her anında ve bu tez sürecinde bana her zaman inanan, her konuda destekleyen biricik annem Dilif ERÇİN'e, biricik babam Ahmet ERÇİN'e ve en yakın arkadaşlarım, kardeşlerim Özçin ERÇİN'e ve Eren Can ERÇİN'e,

Akademide bu aşamaya gelmemi sağladıkları ve bana kattıkları her şey için mezunu olmaktan gurur duyduğum Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'ndeki tüm hocalarıma,

Lisans dönemi kadar uzun soluklu bir araya gelemesek de, tüm derslerde ufkumu açan ve bana çok şey öğreten İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir Planlama Yüksek Lisans Programı'ndaki tüm hocalarıma,

Hem lisansta, hem yüksek lisansta mutlulukla hatırlayacağım her anıma ortak olan ve bu tez sürecinde bana destek veren tüm arkadaşlarıma,

Son olarak çalışmama katkılarını esirgemeyen ve görüşme yapmayı kabul eden tüm katılımcılara,

Sonsuz teşekkürler.

Haziran 2023

Işıl Erçin
(Şehir Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin Kapsamı.....	3
1.3 Tezin Yöntemi	3
2. KENT HAKKI.....	7
2.1 Kent Hakkı Tarihsel Arka Planı	9
2.2 Kent Hakkının Yasal Dayanakları: Uluslararası Dokümanlar	14
2.3 Kent Hakkının Kavramsal Temeli.....	22
2.3.1 Lefebvre'ye göre kent hakkı	22
2.3.2 Harvey'e göre kent hakkı	27
2.3.3 Marcuse'a göre kent hakkı	32
2.4 Türkiye'de Kent Hakkının Ele Alınışı	37
2.5 Bölüm Sonucu	42
3. TÜRKİYE'DE DEPREM POLİTİKALARI	47
3.1 Bir Doğal Afet Türü Olarak Deprem ve Kent	50
3.2 Türkiye'de Deprem Olgusu	52
3.3 Türkiye'de Dönemlere Göre Deprem Politikaları	55
3.3.1 1999 öncesi deprem politikaları	56
3.3.1.1 4623 sayılı kanun (1944).....	57
3.3.1.2 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu (1958)	58
3.3.1.3 7269 sayılı Afet Kanunu (1959)	59
3.3.1.4 3194 sayılı İmar Kanunu (1985)	61
3.3.2 1999-2002 arası deprem politikaları	63
3.3.2.1 4452 sayılı kanun (1999).....	64
3.3.2.2 583 sayılı KHK (1999).....	64
3.3.2.3 4481 sayılı kanun (deprem vergisi) (1999)	65
3.3.2.4 Zorunlu deprem sigortası (DASK) (1999)	66
3.3.2.5 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun	68
3.3.3 2002-2011 arası deprem politikaları	69
3.3.3.1 5366 sayılı Yenileme Kanunu (2005)	71
3.3.3.2 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005).....	72
3.3.3.3 Ulusal Deprem Konseyi (2000-2007)	73

3.3.3.4 AFAD'ın kurulması (2009)	76
3.3.3.5 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması	81
3.3.4 2011 Van Depremi sonrası deprem politikaları	82
3.3.4.1 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu (2012)	84
3.3.4.2 İmar (afları) Barışı (2018)	86
3.3.5 2023 Kahramanmaraş Depremleri ve sonrası	88
3.3.5.1 126 sayılı CB kararnamesi	94
3.3.5.2 Ulusal Risk Kalkın Modeli	96
3.3.5.3 Kentsel Dönüşümde Yarısı Bizden Kampanyası	99
3.4 Bölüm Sonucu	101
4. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN POLİTİKALARI.....	107
4.1 Olası İstanbul Depremi ve İstanbul'un Mevcut Durumu	109
4.2 İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Deprem Politikaları	115
4.2.1 İstanbul Afet Önleme/Azaltma Temel Planı (2002).....	117
4.2.2 İstanbul Deprem Master Planı (2003)	119
4.2.3 Vizyon 2050 (2020).....	122
4.2.4 İstanbul Deprem Seferberlik Planı (2019-...)	124
4.3 Bölüm Sonucu	131
5. YÖNTEM VE BULGULAR.....	135
5.1 Araştırmanın Yöntemi	135
5.2 Araştırma Bulguları	138
5.2.1 Kent hakkı ve güvenli yaşam hakkı	138
5.2.2 Deprem politikalarına yönelik mevzuat	141
5.2.3 Deprem politikalarında siyasi tutum	145
5.2.4 Deprem politikalarında kurumsal yapı ve entegrasyon	146
5.2.5 Deprem politikalarında STK'ların katılımı	149
5.2.6 Deprem politikalarında toplumsal katılım.....	150
5.2.7 Deprem riski karşısında toplumsal bilinç	152
5.2.8 Afet sonrası süreç	154
5.2.9 Olası bir deprem karşısında İstanbul	160
5.3 Bölüm Sonucu	163
6. SONUÇ.....	171
KAYNAKLAR.....	177
EKLER.....	191
ÖZGEÇMİŞ.....	203

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Kent hakkına ilişkin uluslararası dokümanlarda/oluşumlarda öne çıkan kavramlar.	20
Çizelge 3.1 : Dünyada gözlenen afet türleri (AFAD, 2022a).....	47
Çizelge 3.2 : Türkiye’de afet türlerine göre risk endeks puanları (INFORM, 2023). ..	49
Çizelge 3.3 : Türkiye’de yaşanan büyük depremler (BBC, 2023; Cumhuriyet, 2023; TRT Haber, 2023).	53
Çizelge 4.1 : İstanbul deprem senaryolarının moment büyüklükleri (JICA & İBB, 2002)	110
Çizelge 4.2 : İstanbul yapı stokunun yapım yılı, kat sayısı ve yapı tipine göre mevcut durumu (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022).	111
Çizelge 4.3 : İBB’nin deprem riskine yönelik çalışmaları (URL-5).	116
Çizelge 5.1 : Görüşme yapılan aktörler ve kodları.	137

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Tez akış şeması.....	5
Şekil 3.1 : Türkiye deprem tehlike haritası (AFAD, 2018b).	52
Şekil 3.2 : Türkiye’de dönemlere göre deprem politikaları.....	56
Şekil 3.3 : Kentsel sakınım olgusunun işleyişi (Eyidoğan & Balamir, 2010).	62
Şekil 3.4 : Yıllar bazında polişe adetleri (DASK, 2023).	67
Şekil 3.5 : UDK tarafından önerilen Ulusal Deprem Politikası (Ulusal Deprem Konseyi, 2002).	75
Şekil 3.6 : AFAD teşkilat şeması (AFAD, 2022c).	77
Şekil 3.7 : İRAP hazırlama süreci (AFAD, 2020).	81
Şekil 3.8 : 06.02.2023 Kahramanmaraş Depremleri ana şok ve artçı şok aktivitesi (AFAD, 2023).....	89
Şekil 3.9 : 06.02.2023 tarihli Mw 7.7 büyüklüğündeki ilk depremin etki alanı (The New York Times, 2023).	89
Şekil 3.10 : Afet yönetiminde iki uç model (Balamir, 1999, s.12).....	93
Şekil 3.11 : Ulusal Risk Kalkanı alt kurulları ve görevleri (İHA, 2023).	97
Şekil 3.12 : Kentsel Dönüşümde Yarısi Bizden Kampanyası bilgilendirme afiş (ÇŞİDB, 2023c).....	100
Şekil 4.1 : KAF’ta doğudan batıya doğru gerçekleşen depremlerin tarihleri (İBB, 2019b).....	108
Şekil 4.2 : İstanbul deprem bölgeleri haritası (Tonay, 2023).	109
Şekil 4.3 : İstanbul deprem senaryoları (JICA & İBB, 2002).	111
Şekil 4.4 : İlçelere göre Model A deprem senaryosu can kaybı oranı.....	112
Şekil 4.5 : İBB ve ÇŞİDB tarafından belirlenen riskli alan ve rezerv alanların karşılaştırması (URL-4).	114
Şekil 4.6 : İlçelerde kişi başına düşen toplanma alanı (URL-4).	115
Şekil 4.7 : Çalışmanın kurumsal yapısı (JICA & İBB, 2002).	117
Şekil 4.8 : İstanbul Deprem Master Planı akış şeması.	120
Şekil 4.9 : İDMP kapsamındaki üç temel paket (İBB vd., 2003).	121
Şekil 4.10 : Vizyon 2050 temel politikaları.....	122
Şekil 4.11 : Deprem yönetimine ilişkin temalar ve amaçlar.....	123
Şekil 4.12 : İDSP Deprem Çalışma Grubu Toplantısı yaklaşımı (İPA, 2023a).	126
Şekil 5.1 : Görüşmelerde kent hakkına dair verilen cevaplar.....	139
Şekil 5.2 : Görüşmelerde deprem politikalarına yönelik mevzuat hakkında verilen cevaplar.....	142
Şekil 5.3 : Görüşmelerde deprem politikalarındaki siyasi tutuma yönelik verilen cevaplar.....	145
Şekil 5.4 : Görüşmelerde deprem politikalarındaki kurumsal yapı ve entegrasyona yönelik verilen cevaplar.....	147
Şekil 5.5 : Görüşmelerde deprem politikalarında STK’ların katılımına dair verilen cevaplar.....	150

Şekil 5.6 : Görüşmelerde deprem politikalarında toplumsal katılıma yönelik verilen cevaplar.....	151
Şekil 5.7 : Görüşmelerde deprem riski karşısında toplumsal bilince yönelik verilen cevaplar.....	153
Şekil 5.8 : Görüşmelerde afet sonrası sürece ilişkin verilen cevaplar.	155
Şekil 5.9 : Görüşmelerde olası İstanbul depremi karşısındaki mevcut duruma yönelik cevaplar.....	160

KENT HAKKI VE DEPREM POLİTİKALARI:DİRENÇLİ İSTANBUL İÇİN TEMATİK ANALİZ

ÖZET

Kentleşme sürecinin, küresel ölçekte hızlı ivme kazanmasıyla birlikte, nüfusun büyük bir bölümü kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır. Bu durum, kentlerdeki sınırlı kamusal kaynakların ve olanakların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Kentlerde işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik gibi sorunların kentsel krizlere dönüşmesi sonucunda kentliler harekete geçerek, sorunlarına çözüm aramışlardır. Kentlilerin, kentsel yaşama dair ihtiyaçlarını ve memnuniyetsizliklerini dile getirmesini ve bunları talep etmesini ise ‘kent hakkı’ sağlamıştır. 1968 yılında Henri Lefebvre tarafından literatüre kazandırılan kent hakkı kavramı, geçmişten günümüze kentlerde yaşanan sorunların içinde umutsuzluğa kapılan kentlilerin, kentsel yaşamın kendilerine bahsettiği hakları talep etmesinin sloganı olmuştur. Uluslararası birçok dokümanda ele alınarak politik karar vericilerin benimsemesi gerektiğinin vurgulandığı kent hakkı kavramı, değişen kentsel dinamiklerle birlikte gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Kent hakkı, kentlerde hangi koşullarda yaşadığı fark etmeksizin herkesin hakkıdır; daha güvenli, daha adil, daha iyi bir kentsel yaşamı gerçekleştirme hakkıdır; kar peşinde olmayan kentin hakkıdır.

Geçmişten beri depremler Türkiye kentlerinde, doğa olayları arasındaki en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Depremler, yönetimler tarafından oluşturulan politikalara göre afetlere dönüşmektedir. Bu nedenle kentleri deprem riskine karşı dayanıklı hale getirmek ve kentlilere daha güvenli ve daha iyi bir kent yaşamı sunmak için doğru politikaların oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Güvenli kentsel yaşamın sağlanması için ise kent hakkının varlığına ve bilincine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda bu tez, kent hakkını temel haklar kapsamında görmektedir ve siyasi otoriteler tarafından verilen kararlarla ve alınan tedbirlerle kentlerde deprem riski karşısında kent hakkımızın korunması gerektiğini savunmaktadır. Kente dair hak temelli taleplerin deprem politikalarının kaynağını oluşturduğu çalışma kapsamında aktarılmaktadır. Bu tez, depreme dayanıklı kentlerin yaratılması için politika geliştirme süreçlerinde kent hakkının gözetilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Tez kapsamında Türkiye’deki ve İstanbul’daki deprem politikaları kent hakkı çerçevesinde değerlendirilmiştir ve deprem politikalarının kent hakkı temelli geliştirilmesi gereken noktalarına değinilmiştir. Tezde Türkiye’deki deprem politikaları önemli kırılma noktaları üzerinden dönemlere ayrılmıştır. Bu kırılma noktaları; 1999 Marmara Depremleri, 2002 yılında siyasi otoritenin değişmesi, 2011 Van Depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri’dir. İstanbul’daki deprem politikaları ise, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin öne çıkan politikaları üzerinden değerlendirilmiştir. Deprem politikaları, kent hakkını gözetecek şekilde temalara ayrılmıştır. Bu temaların değerlendirilmesi için nitel araştırma yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler, deprem politikalarında rol alması gereken paydaşlarla yapılmıştır. Bu doğrultuda görüşmeler; İBB, ilçe

belediyesi, meslek odası, STK, özel sektör temsilcileri ve akademisyenlerle yapılmıştır. Görüşmelerden, belirlenen temalar için çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu çıkarımlar ile kent hakkının deprem politikalarında nasıl gözetileceğine dair temeller belirlenmiştir. Çıkarımlar, 'kent hakkı ve güvenli yaşam hakkı', 'mevzuat', 'siyasi tutum', 'kurumsal yapı ve entegrasyon', 'STK'ların katılımı', 'toplumsal katılım', 'toplumsal bilinç', 'afet sonrası süreç' ve 'olası bir deprem karşısında İstanbul' temaları altında aktarılmıştır.

Tezin sonucu bağlamında şunlar ortaya çıkmıştır:

Kent hakkının izinde daha güvenli ve daha iyi yaşamın sağlanması merkezi ve yerel yönetimlerin doğru politikalarıyla mümkündür. Politikalar üretilirken deprem siyaset üstü bir mesele olarak görülmelidir ve kurumlar arası işbirliği yapılmalıdır. Doğa olaylarının afete dönüşmesinin nedenini kadere bağlayan yaklaşım terk edilmelidir. Yöneticiler ve kent toplumu deprem riskine karşı bilinçlendirilmelidir. Politika oluşturma süreçlerine kentlilerin, STK'ların ve meslek odalarının katılımı sağlanmalıdır. Geleneksel deprem politikalarından vazgeçilerek risk azaltma çalışmaları etkin şekilde hayata geçirilmelidir. Kentlilerin taleplerini önemseyen modeller uygulanmalı ve yapıyı çevre ile birlikte kentlerdeki toplumsal ilişkileri kapsayan kararlar alınmalıdır. Kent hakkını gözeten deprem politikaları, dirençli kentlerin yaratılmasına ve direncin sürekliliğinin sağlanmasına doğrudan katkı sağlayacaktır.

RIGHT TO THE CITY AND EARTHQUAKE POLICIES: THEMATIC ANALYSIS FOR RESISTANT ISTANBUL

SUMMARY

With the acceleration of the urbanization process on a global scale, a large part of the population has started to live in urban areas. This situation has caused the limited public resources and opportunities in the cities to be insufficient. As problems such as unemployment, poverty and inequality in the cities turned into urban crises, the citizens took action and sought solutions to their problems. 'The right to the city', provided the citizens to express their needs and dissatisfaction with urban life and to demand them. The concept of the right to the city, which was introduced to the literature by Henri Lefebvre in 1968; from past to present, it has been the slogan of the citizens who feel hopeless due to the problems experienced in the cities and demand the rights granted to them by the urban life. The concept of the right to the city, which is discussed in many international documents and emphasized that political decision makers should adopt, continues to develop with the changing urban dynamics. The concept of the right to the city had not been on the agenda for a long time in Turkey compared to the rest of the world. The right to the city entered our urban life in the 1950s, which is considered one of the turning points of Türkiye's urbanization. The right to the city has entered a new era in Turkey with the "Gezi Park Resistance" which is the most significant breaking point in its history. During the Gezi Park process, the desire of the citizens to participate in urban processes increased, they embraced the city, so the awareness of the right to the city became widespread. The existence of the right to the city depends on the citizens' embrace of urban life and urban spaces, not losing their sense of belonging, and in this direction, the awareness of the citizens to have the power to change and transform the city according to their demands and needs. Through the questions of "whose right, what right, which city" asked by Peter Marcuse for the right to the city; it is the right of everyone, regardless of the conditions under which they live in cities; the right to a safer, fairer, better urban life; it is the right of the city that is not after profit.

In the cities of Türkiye, earthquakes have been the biggest threat among natural events since the past. Earthquakes that occur in urban areas and affect a wide geographical area also show their effects in other regions where their physical reflection is not seen and can affect the whole country at a macro level. Earthquakes, especially in metropolitan areas that have become densely populated and industrialized as a result of rapid urbanization, cause great losses in terms of the national economy when they turn into disasters. In the areas directly affected by the earthquake, the people who survived the earthquake, whose houses and work areas were destroyed, suffer in terms of the rights that form the basis of their lives. Urban segregation and poverty can become clearly visible after earthquakes. Earthquakes exacerbate existing urban problems.

Earthquakes turn into disasters according to the policies created by the administrations. For this reason, it is very important to establish the right policies to make cities resilient against earthquake risk and to provide a safe and better urban life to the citizens. In order to ensure a safe urban life, the existence and awareness of the right to the city is needed. In this context; this thesis considers the right to the city within the scope of fundamental rights and argues that our right to the city should be protected against the risk of earthquakes in cities with the decisions and measures taken by the political authorities. It is conveyed within the scope of the study that rights-based demands regarding the city constitute the source of earthquake policies. This thesis aims to observe the right to the city in policy development processes to create earthquake resistant cities.

Within the scope of the thesis, earthquake policies in Türkiye and Istanbul were evaluated within the framework of the right to the city and the points where earthquake policies should be developed on the basis of the right to the city were mentioned. In the thesis, earthquake policies in Türkiye are divided into periods based on important breaking points. These breakpoints are Marmara Earthquakes in 1999, change of political authority in 2002, Van Earthquake in 2011 and Kahramanmaraş Earthquakes in 2023.

Before 1999, the changes made in the legislation were limited to recovery-oriented activities after earthquakes and in this period, it is not possible to talk about policies that are conscious of risk management.

After the Marmara Earthquakes between 1999-2002, the negligent processes in building production became visible with great destruction, and this laid the groundwork for the increase in social awareness and the questioning of the living conditions in the cities in this direction. In these years, developments within the framework of building inspection processes aimed at reducing the earthquake risk have been effective policies for providing safe urban life.

Between 2002 and 2011, the project-oriented approach of political authorities in urbanization policies threatened the existence of the right to the city with the destruction it caused in urban areas and natural areas. The prevailing political approach in this period also directly affected the policies regarding earthquake risk. With the allocation of public areas to the private sector, the areas that could be used as earthquake assembly areas were destroyed by urban rent-oriented projects. These processes were legitimized by legal regulations and prevented citizens from taking action and using these areas for the public good. Practices involving the phenomena such as gentrification, displacement and unidentified living spaces in cities have threatened the existence of the right to the city and urban belonging.

After the 2011 Van Earthquakes, the developments in earthquake policies damaged the right of the citizens to have a say on their living spaces, and their right to housing and property. The Urban Transformation Law No. 6306, which came into force as a result of the Van Earthquake, has been the policy that most seriously considers the earthquake risk. However, at the same time, it was the development that often deviated from its purpose and harmed the rights of the city the most. On the other hand, zoning amnesties that cause urban injustice have been the most problematic policies that feed the earthquake risk by the authorities. These amnesties, which are guaranteed by legal regulations, destroy the security of life in the cities and the fair distribution principle that forms the basis of the right to the city.

After the earthquakes that occurred in Kahramanmaraş at the beginning of 2023 and caused great destruction in 11 provinces, rescue and aid activities could not be coordinated for a long time and the basic needs of the earthquake victims could not be met. The pollution created in natural areas by the building debris formed after the earthquake has also brought the environmental right to the fore. Zoning amnesties, assembly areas opened for development with different urban uses, uncontrolled building production and all other urban mistakes resulted in the loss of tens of thousands of people.

The earthquake policies in Istanbul were evaluated through the prominent policies of the Istanbul Metropolitan Municipality. Istanbul's dense population and its contribution to national income will cause national losses in a possible natural disaster. From the works carried out by IMM on earthquakes since 2002; Istanbul Disaster Prevention/Reduction Basic Plan, Istanbul Earthquake Master Plan, Vision 2050, Istanbul Earthquake Mobilization Plan have been evaluated in the context of the right to the city.

The evaluated earthquake policies are divided into themes in a way that observe the right to the city. In order to evaluate these themes, semi-structured interview technique was used as a qualitative research method. Interviews were held with stakeholders who should be involved in earthquake policies. In this direction, interviews were held with representatives from IMM, district municipality, professional chamber, NGOs, private sector and academicians. Inferences were made from the interviews for the determined themes. With these inferences, the foundations for how the right to the city will be observed in earthquake policies have been determined. The inferences were conveyed under the themes of 'the right to the city and the right to a safe life', 'legislation', 'political attitude', 'institutional structure and integration', 'participation of NGOs', 'social participation', 'social awareness', 'post-disaster process' and 'Istanbul in the face of a possible earthquake'.

In the context of the conclusion of the thesis, the following emerged:

A safer and better life in the way of the right to the city is possible with the right policies of central and local governments. While policies are being produced, earthquake should be seen as a supra-political issue and inter-institutional cooperation should be established. The approach that connects natural phenomena to disasters with fate should be abandoned. Managers and urban society should be made aware of the earthquake risk. The participation of citizens, NGOs and professional chambers should be ensured in policy making processes. Traditional earthquake policies should be abandoned and risk mitigation studies should be implemented effectively. Models that care about the demands of the citizens should be implemented and decisions should be taken that include social relations as well as the built environment in cities. Earthquake policies that observe the right to the city will directly contribute to the creation of resilient cities and the continuity of resilience.

1. GİRİŞ

Küreselleşmeye ve buna paralel olarak gelişen kapitalist sisteme bakıldığında, kentlerin ve kent toplumlarının bu güçler tarafından çok hızlı bir şekilde dönüştüğü görülmektedir. Farklılıkları bir araya getiren, karşılaşmalara izin veren bunun yanında sosyal çatışmaların hüküm sürdüğü kentler, günümüzde mevcut düzene ayak uydurularak, karın maksimize edildiği yerler olarak görülmekte ve niceliksel değere indirgenerek metalaşmaktadır. Bu süreç, kentsel mekanlarda fiziksel yansımalarını göstermenin yanında kentsel yaşama da etkisini doğrudan hissettirmektedir. “Çünkü kenti değiştirmek bütün bir hayatı değiştirmektir. Bu nedenle kente ve kent mekanına yapılan her tür müdahale yaşama yapılmış müdahalelerdir” (Çavuşoğlu, 2004, s.32).

Söz konusu müdahalelerin kentsel yaşam üzerinde yarattığı tahribat, toplumsal hak ihlallerini de beraberinde getirebilmekte; toplum, kente dair haklarına yönelik tehdidi uzaklaştırmak ve kentlerdeki yaşamını daha iyi koşullarda idame ettirebilmek için harekete geçmekte, alternatif kent yaşamı mücadelesine girebilmektedir. Bu mücadelelere yol gösteren, benzer kentsel sorunlar etrafında bireyleri birleştiren, kente yönelik talepleri bir haykırışa dönüştüren ‘kent hakkı’, kent toplumlarının gelecekteki kent hayallerini gerçeğe dönüştürmede bir araç olarak kentsel çalışmalarda yerini almıştır.

Geçmişten gelen acı tecrübelerden yola çıkıldığında, yüzleşmek zorunda olduğumuz en büyük sorunlardan olan depremlerin, özellikle kentlerde yarattığı etkisi göz ardı edilemeyecek bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye için bir milat sayılan 1999 Marmara Depremleri, günümüze dek farklı kentlerde yaşanan diğer depremler ve son olarak 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri bizlere kent hakkının da ötesinde kentlerdeki yaşam hakkını sorgulatmıştır. Ne zaman gerçekleşeceği tam olarak bilinmese de, ülkemizin deprem kuşağında yer alması ve bilim insanlarının değerlendirmeleri ışığında özellikle İstanbul için yıkıcı bir depremin yolda olduğu kesindir. Peki toplumsal belleğimizin en karanlık tarafında sakladığımız depremlerden ders çıkararak, tekrar aynı sonuçların yaşanmasını engellemek için tedbirlerimizi aldık mı? Merkezi ve yerel otoriteler tarafından

depreme yönelik politikalar oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu politikalar ne kadar etkilidir ve bu politikaların kentlerdeki ve kentliler üzerindeki yansıması nedir? Bu politikaların izinde kent hakkından bahsedebilir miyiz?

Bu tez çalışması, kentlerde yaşayan bireyler olarak en büyük acı deneyimimiz ile ortak korkularımızdan biri olan deprem gerçeğine dair bilinci ve olası bir depremin etkisini azaltacak tedbirleri almak için zamanımız ve fırsatımız varken bunu gerçekleştirip gerçekleştiremediğimizi sorgulamakta; kent hakkını temel haklar kapsamında görerek, siyasi otoriteler tarafından verilen kararlarla ve alınan tedbirlerle kentlerde deprem riski karşısında kent hakkımızın korunması gerektiğini savunmaktadır.

1.1 Tezin Amacı

Bu tez, günümüz kentlerinde mekânsal ve toplumsal politikaların belirlenmesini, sosyal ve mekansal sorunların çözümü süreçlerinde ‘kent hakkı’ temelli politikaların geliştirilmesini ve daha iyi bir kentsel yaşam hedefini benimsemektedir. Bu çerçevede, kent hakkı kavramının temeline inip, kavramı kapsamlı değerlendirmeye ele alarak, öncelikle Türkiye’de ve İstanbul’da değişen merkezi yönetim ile kent yönetimleri tarafından oluşturulan ve dönemsel çerçevede ele alınan deprem politikalarını kent hakkı bağlamında değerlendirmeyi amaçlamıştır. Ardından, günümüzde Türkiye kentleri için deprem riski azaltılmış ya da diğer deyişle depreme dayanıklı kentler yaratımında politika geliştirme süreçlerine esas olabilecek ilkelerin ‘kent hakkı’ bağlamında belirlenmesini amaçlamaktadır.

Bu çerçevede; kentlerde ‘kent hakkı’ temelli kentsel planlama politikalarının geliştirilmesi, depreme dayanıklı kentler yaratımında bu politikaların etkin kullanımının nasıl gerçekleşebileceğinin belirlenmesi, kentlilerin yaşanmış ya da yaşanacak büyük depremlere karşı kent hakkını bir temel hak olarak görmelerinin yolunu açacak bilinç düzeylerinin artırılması, kent yöneticilerinin kent hakkını tüm kentsel hizmet sunumlarında vazgeçilemez bir görev bilinci olarak kabul etmelerinin sağlanması bu çalışmanın temel amaçlarıdır.

Tezin amacı kapsamında araştırma soruları şu şekilde kurgulanmıştır:

- Merkezi ve yerel yönetimlerin farklı boyutlarda ele aldığı depreme dayanıklı kentler hedefli politikalar için kent hakkından bahsetmek mümkün müdür?

- Deprem riski bağlamında ortaya çıkan kentsel sorunlar ve planlama sorunları kent hakkının ihlal edilmesinde bir gerekçe olmakta mıdır?
- Deprem riski bağlamında ve depreme dayanıklı kentler yaratımında politikalar geliştirilirken kent hakkı nasıl gözetilmelidir?

1.2 Tezin Kapsamı

Bu tez kapsamında, temel olarak Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikaları ve bu politikaların yarattığı mekansal ve toplumsal sonuçlar kent hakkı kavramının içinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle kent hakkı kavramının ortaya çıkışı, gelişimi ve kavramsal temeli ele alınarak detaylı olarak irdelenmiştir. Ardından Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikalarına yer verilmiş, bu politikaların değerlendirilmesinde kent hakkının ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur.

Tüm yapılan tanımlar ve değerlendirmeler ışığında kent toplumlarında kent hakkı bilincinin oluşmasının gerekliliği ve kentler üzerinde her açıdan yıkıcı sonuçlara neden olan depremler karşısında, oluşturulan politikalarla tedbirlerin alınması gerekliliği ortaya koyulmuştur. Kentsel yaşam için kent hakkı, güvenli yaşam hakkı kadar değerli görülmüş, bu kapsamda ilk adımda Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikaları kent hakkı bağlamında değerlendirilmiştir.

İkinci adımda ise deprem politikalarına dair karar alma süreçlerinde yer alan yerel yönetim temsilcileri, meslek odaları, akademisyenler, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarıyla deprem politikaları ve kent hakkı bağlamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde aktarılanlar nitel araştırma yöntemleriyle analiz edilerek, elde edilen bulgular tematik olarak tezin konusu ve araştırma soruları çerçevesinde tartışılmıştır.

1.3 Tezin Yöntemi

Tez çalışması, altı bölümden oluşmaktadır. Kavramsal çerçeve çizildikten sonra elde edilen bilgiler ışığında tezin temel meselesini oluşturan 'deprem ve kent hakkı' bağlamında Türkiye'deki ve İstanbul'daki politikalar değerlendirilerek, çeşitli aktörlerle kent hakkı, deprem politikaları ve deprem riski karşısındaki tutuma dair yapılan görüşmelerden de elde edilen bulgularla çıkarımlar yapılmıştır. Çalışma

kapsamında, yapılan literatür araştırması için kitaplardan, süreli yayınlardan, tez çalışmalarından, gazete haberlerinden ve internet araştırmasından faydalanılmıştır. Çalışmanın özgün kısmı için ise nitel araştırma yöntemi olarak görüşme tekniği kullanılmıştır.

Birinci bölümde araştırmanın amaç, kapsam ve yöntemine dair tanımlanmasına yer verildikten sonra ikinci bölümde; kent hakkının tarihsel süreçte nasıl ortaya çıktığına ve dönemin dinamiklerine, kent hakkının gündeme gelişinden bu yana yasal dayanakları olarak sayılabilecek uluslararası dokümanlara ve kavramın bu dokümanlarda nasıl ele alındığına yer verilmiştir. Hem kavramın tarihsel arka planındaki kırılma noktaları hem de uluslararası dokümanlar kronolojik bir sırayla incelenmiştir.

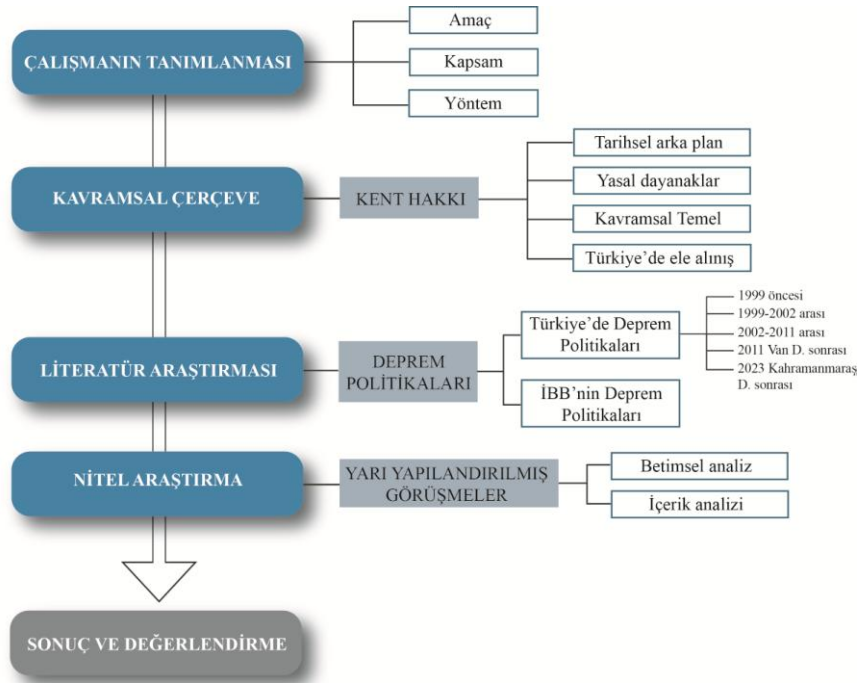
Ardından kent hakkının kavramsal temeline inilerek, bu doğrultuda kavramın ortaya çıkışına ve gelişimine katkı sağlayan literatürdeki görüşler ele alınmış, kavramsal temel için kavramı ilk olarak ortaya çıkarması ve literatüre kazandırması nedeniyle Henri Lefebvre'nin, kentsel çalışmalarda en çok atıf yapılması ve kentleri sermaye birikimi penceresinden detaylı olarak irdelemesi aynı zamanda Lefebvre'nin ardından kent hakkı kavramının gelişimine büyük katkısı olması nedeniyle David Harvey'in ve son olarak sorduğu temel sorularla kent hakkının varlığını sorgulayan ve yine literatüre büyük katkıları olan Peter Marcuse'un görüşlerine öncelikli olarak yer verilmiştir. Bu üç önemli ismin yanında yine kent hakkı kavramının gelişimine katkı sağlayan ve yeni bakış açıları kazandıran görüşlere değinilmiştir. Kavramsal temelin devamında Türkiye'de kent hakkının nasıl gündeme geldiği ve geliştiği ele alınmıştır. Son olarak kent hakkı kavramı tezin sonraki bölümlerine katkı sağlayacak şekilde kapsamlı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; deprem olgusuna ve depremlerin kentsel boyuttaki yerine değinilmiş, Türkiye'de mevzuattaki değişimler ve yenilikler dönemsel olarak ele alınıp irdelenerek deprem politikaları incelenmiştir. Dönemler belirlenirken Türkiye'nin kentleşme dinamiklerinde ve deprem risk yönetimi bağlamındaki politikalarında değişimler yaratan önemli kırılma noktaları seçilmiştir. Tez kapsamında belirlenen siyasi kırılma noktaları ve güncel depremler literatürde deprem politikalarının dönemsel ele alınışındaki genel tutumdan farklılaşmıştır. Türkiye'deki deprem politikalarına ve mevzuattaki değişimlere kent hakkı çerçevesinden bir bakış sunulmuştur.

Türkiye’deki deprem politikalarının ardından dördüncü bölümde ise; İstanbul için beklenen deprem için kentin mevcut durumu değerlendirilmiş, bir yerel yönetim olarak kent üzerinde söz sahibi olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin olası deprem karşısında yürüttüğü çalışmalardan ve politikalardan öne çıkanlara yer verilmiştir. Çalışmalar ve politikalar yine kent hakkı bağlamında ele alınmıştır.

Nitel araştırma yöntemiyle aktarılan beşinci bölümde; araştırma konusu hakkında görüşlerin alınması ve çalışmaya katkı sağlanması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Literatür araştırmasından faydalanan oluşturulan görüşme soruları aktörlerin temsil ettikleri alanlara göre farklılaşabilmiştir. Araştırma konusuna en verimli fayda sağlayacak şekilde amaçlı örneklem yoluyla aktörler seçilmiş, görüşme bulguları betimsel analiz ve içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular, kent hakkı ve deprem politikaları bağlamında temalara ayrılarak araştırma konusu çerçevesinde tartışılmıştır.

Tezin sonuç bölümünde ise yapılan literatür araştırmasının ve görüşmelerin kent hakkı bağlamındaki değerlendirmeleri sonucunda deprem riski karşısında ele alınan kentsel politikalara ve bu politikaların kent hakkı temeline oturtulması hedefine yönelik araştırma sorularına yanıtlar aranarak önerilerde bulunulmuştur (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 : Tez akış şeması.

2. KENT HAKKI

Günümüzde ‘insan hakları’ dendiğinde akla gelen ilk belge olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, “insanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınması dünyada özgürlük, adalet ve barışın temelidir” sözleriyle başlangıcını yapar (UNICEF Türkiye, 2004). İnsanlık ailesindeki her bir bireyin sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal ilkeler kapsamında hakları vardır ve bu bireylerin vatandaşı olduğu her devlet, vatandaşlarını korumak zorunda olup bu doğrultuda kısıtlamalara tabidir (Zeybekoğlu, 2008). Böylece diyebiliriz ki; eşitsizliklerin, çekişmelerin, değişimlerin yaşandığı dünyamızda insan hakları devletler üstü bir meseledir.

Literatürde yapılan tartışmalarda genel bir yaklaşım olarak insan hakları, belirli özelliklerine ve ortaya çıkışlarına göre üç kuşak olarak ele alınmaktadır. Birinci kuşak insan hakları, temel haklar olarak tanımlayabileceğimiz haklardır ve diğer kuşaktaki hakların da kaynağını oluşturmaktadır. Yaşama hakkı, mülkiyet hakkı, özgürlük hakkı ve güvenlik hakkı birinci kuşak haklar arasında yer almaktadır. Birinci kuşak haklar devletler için kısıtlamalar yaratmaktadır ve devletin bireye karışmayacağı bir alanın yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir. Sonuç olarak devletin iktidar alanı, insan hakları ile sınırlandırılmaktadır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005). Toplumsal eşitlik ve refah noktasında birinci kuşak hakların eksik kalması, sosyal haklara olan ihtiyacı doğurmuş ve ikinci kuşak hakların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci kuşak insan hakları arasında barınma hakkı, çalışma hakkı ve sağlık hakkı gibi devlet tarafından gerçekleştirilmesi gereken haklar bulunmaktadır. İkinci kuşak haklarda bireyin ve toplumun korunması için ekonomik, kültürel ve toplumsal bağlamda devlet desteğine duyulan ihtiyaç öne çıkmaktadır (Kaya Akçay, 2019, s.28).

Dünyada hakim olan ekonomik sistem ve bu sistemin bir sonucu olarak sermayenin küresel ölçekteki akışı, bireyler ve toplum üzerinde oluşturduğu sorunların ve adaletsizliğin ötesinde artık doğayı ve yaşam alanlarını tehdit eder hale gelmiştir. Bu bağlamda, dünya üzerindeki yaşamın her boyutuna yönelik eksikler-tehditler

nedeniyle gündeme getirilen ve yüzyıllardır da gündemimizde olan insan hakları, kapsamına üçüncü bir kuşağı daha eklemiştir.

Üçüncü kuşak hakların arasında çevre hakkı, barış hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı yer almakta ve kent hakkı da bu kuşaktaki haklar arasında ele alınmaktadır. Üçüncü kuşak haklarda bireyin yerine toplumun odağı alındığı haklar öne çıkmaktadır ve bu yönüyle üçüncü kuşak haklar, ‘dayanışma hakları’ olarak da adlandırılmaktadır. İnsan haklarını ele alan çalışmalarda birinci, ikinci ve üçüncü kuşaklar arasında bir üstünlük tartışması vardır ve birinci kuşak haklar, temel insan haklarını içermesi nedeniyle diğer kuşaklardan daha önde tutulmaktadır. Ancak bu tartışmaların yanında, söz konusu tüm kuşaklardaki hakların birbirinden ayrı düşünülemeyeceği ve tüm hakların birbirine kaynak sağladığı görüşleri hakimiyetini sürdürmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005).

Bireylerdeki ve toplumlardaki adaletsizliğin mekana sıçraması, toplumların yaşam alanları olan kentlerde somut şekilde görülmektedir. Neoliberal politikalarla bir meta haline gelen kent mekanlarını yaşam alanı olarak koruyabilme ve daha iyi yaşam şartları sağlayan alternatiflerle geliştirebilme arzusuyla, bugün üçüncü kuşak haklar arasında sayılan ‘kent hakkı’, giderek daha yüksek sesle talep edilmekte ve hem akademik hem de siyasi çevrelerde sıklıkla gündeme gelmektedir (Uzunçarşılı Baysal, 2012a, s.31).

Kentlerde fiziksel-sosyal olarak bölünmeler ve eşitsizlikler arttıkça kentliler ihtiyaçlarını ve haklarını karşılayabilme çabasına girmekte ve haklarını korumak zorunda olduklarının farkına varmaktadır. Kent hakkı, kentlere bir alternatif sunmayı ve temelde toplumun çıkarlarını savunmayı, bu doğrultuda sadece bireylerin değil tüm toplumun eşitlik, adalet ve özgürlük gibi meşru taleplerini somutlaştırmayı amaçlamaktadır (Koenig, 2006).

İnsan hakları kuşaklarından bahsederken kuşaklar arasında bir üstünlük tartışmasının yapılmasının doğru bir yaklaşım olarak bulunmaması doğrultusunda kent hakkı için de benzer bir yaklaşımı doğru bulmak mümkün değildir. Çünkü kent hakkı da kendi başına kapsayıcı, bütüncül ve parçalanamaz bir haktır. “Nasıl ki insan hakları kısımlaştırılamaz, parçalara ayrılamaz; kent hakkı da aynı şekilde bütünsel bir haktır, ya vardır ya da yoktur” (Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.60).

Fransız sosyolog Henri Lefebvre'nin kavramsallaştırarak literatüre kazandırdığı 'kent hakkı' kavramı, 50 yıldan fazladır neoliberal politikaların gölgesinde gün geçtikçe daha fazla metalaşan ve temel insan haklarının dahi göz ardı edildiği kentlerde hak arayış mücadelesinin politik sloganı haline gelmiştir.

“Kent hakkı, şu an var olmayan üzerinde çalışılıp birlikte inşa edilecek farklı bir toplum ve kent yaşantısı tahayyülüdür” (Adanalı, 2011, s.17). Burada bahsedilen sermayenin ya da devletin değil kentin asıl sahipleri olan kentlilerin arzuları doğrultusunda yaratacakları bir kent yaşamıdır. Kent hakkı ile tahayyül edilen kent yaşamında kentin kullanımı ayrıcalıklılardan alınır ve mekanlar demokratikleşir. Yaşam alanları üzerinde söz söyleme hakkına sahip olunduğu, yabancılaşmamış emeğin var olduğu ve hayatı dolu dolu yaşama fırsatı sunan bir kent, kesinlikle takip etmeye değer bir hedeftir (McCann, 2002).

Bu bölümde tezin temelini oluşturan kent hakkı kavramının ortaya çıkış imkanlarını hazırlayan tarihsel arka plana ve dönemin dinamiklerine bakılacak ardından kent hakkının gündeme gelişinden bu yana, hakkın yasal dayanaklarını oluşturan uluslararası dokümanlar ele alınacaktır. Güler (2011)'in deyişiyle “çok yakın bir geçmişe sahip ve henüz gelişimini tamamlayamamış olan” kent hakkının kavramsal temeli bu bölümün odak noktasını oluşturacaktır. Kavramsal temel kısmında, kent hakkını evrensel bir kavram haline getiren Henri Lefebvre'nin, hemen ardından bugün kent literatüründe en çok atıf yapılan coğrafyacı David Harvey'nin son olarak da kent hakkı kavramının gelişimine yine büyük katkıları olan Peter Marcuse'un görüşlerine yer verilecektir. Kavramın bu üç ismin görüşleri üzerinden temellendirilmesinin yanında kent hakkı literatüründe ön plana çıkan farklı görüşler de göz ardı edilmeden genel bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır. Son olarak kent hakkı kavramının Türkiye'de hangi görüşler etrafında ele alındığı ve günümüz kentlerinde hangi şekillerde ortaya çıktığı ya da somutlaştığı üzerinde durulacaktır.

2.1 Kent Hakkı Tarihsel Arka Planı

Kentler var olduklarından beri içerisinde barındırdığı toplumlarla sürekli olarak değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşüm süreçleriyle birlikte toplumdaki sosyal ve ekonomik ilişkiler farklı boyutlara evrilmiştir. İnsanlık tarihinde özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasından beri 'güçlü ve güçsüz' arasındaki çekişme ve mücadele de varlığını sürdürmüştür (Solmaz, 2013).

Toplumsal boyuta evrilen bu mücadeleler, kaynağını oluşturan ekonomik ve sosyal ilişkilerde değişime neden olmuş, sonuç olarak bu durum bir döngü halini almıştır. Sosyal ve ekonomik ilişkiler, toplumsal mücadeleyi doğurur, toplumsal mücadeleler yeni ilişkileri...

Kent hakkının ortaya çıkışı da temelde kentlerdeki işçi sınıfının yaşadığı, eşitsizlik, yoksulluk, ırkçılık gibi toplumsal sorunların birikmişliğinin, kent mekanlarında toplumsal hareketlerle ve mücadelelerle patlak vermesiyle olmuştur. Kentlerdeki hak arayış mücadeleleri, kent hakkının ilk filizleridir.

Toplumsal mücadeleler daha çok 18.yy'da ortaya çıkmış, Sanayi Devrimi, ardından kapitalizm ile dönüşüme uğramıştır (Solmaz, 2013). Nitekim 1789'da Fransa'daki devrimden günümüze kadar, dünyanın çok farklı alanlarında gerçekleşen toplumsal hareketlerin ortaya çıkış nedenlerinin farklılaşması mücadelelerin dönüşüme uğradıklarını kanıtlar niteliktedir. Kent merkezli toplumsal hareketler tek bir kent mekanında olup bitmemiş, başka kentlere yayılarak etkilerini dünya üzerinde çok farklı coğrafyalarda hissettirebilmişlerdir (Çelik, 2017, s.675).

Marcuse (2014), kent hakkının ortaya çıkış ve gelişim sürecini ABD ve Avrupa üzerinden ele almış, bazı kritik dönüm noktaları tanımlamıştır. Ona göre 1919'da işçi sınıfının sömürülmesinin ve yoksullaştırılmasının yarattığı sonuçlar sürecin ilk adımıdır (Marcuse, 2014, s.4). Sanayileşme ile birlikte metalaşmanın hız kazanması, işçi sınıfının emeğinin sömürülerek artı değer yaratma çabaları işçi hareketlerinin yükselmesiyle sonuçlanmıştır (Solmaz, 2013). 2.Dünya Savaşı'nın ardından toplumsal hareketlerle ırkçılığa, savaşa ve emperyalizme karşı ortaklaşarak sistemdeki haksızlıklar dile getirilmiş, bunun yanında eşit ve adil yeni bir kent ve dünya talep edilmiştir (Uzunçarşılı Baysal, 2012a, s.38).

Kent hakkı, Henri Lefebvre tarafından 1968 yılında yayınlanan, kavramla aynı isimli '*Le Droit À La Ville*' (Kent Hakkı) eserinde hayat bulmuştur. Tam da bu dönemde Paris'te Mayıs 1968 Hareketi gündemdedir ve Lefebvre, kavramı hareketin hemen öncesinde kullanmıştır. Bu durum, Lefebvre'nin görüşlerinden ilham alınmasını sağlamış ve 'hayatı dönüştür, şehri dönüştür', 'kaldırımın altında kumsal', 'gerçekçi ol, imkansız iste' gibi sözler hareketin sloganları haline gelmiştir (Mayer, 2009, s.363).

1968’de, Paris’te Nanterre Üniversitesi’nin öğrenciler ve yönetim arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle kapatılması kararı alınmıştır. Ancak bu karara karşı çıkan üniversiteli gençler, eylem düzenleme isteğiyle polisle karşı karşıya gelmiş ve hareketin ilk kıvılcımı çakılmıştır. Özgürlük talebi ve savaş karşıtı söylemlerle başlayan eylemlerde, dönemin politik aktörleri haline gelen üniversiteli gençler tüketim toplumundan duydukları rahatsızlıkları da devletin karşısında durarak dile getirmişlerdir. Öğrencilerin öncülük ettiği hareket, etkilerini hak arayışındaki farklı bölgelerde de hissettirmiş ve Fransa’nın geneline yayılmıştır. Artık ülkedeki işçiler de hareketin içine dahil olmuştur. Eylemlerin etkisinin giderek yayılmasıyla hareket büyümeye devam etmiş aynı zamanda çatışmalar da bir hayli alevlenmiştir. Yaklaşık bir ay süren hareketin sonucunda dönemin iktidarı Charles de Gaulle geri adım atmıştır (Eşrefoğlu, 2020, s.52). 1968’in sloganları kısa sürede solup gitmiştir ancak etkileri tüm dünyada yayılmış ve ardından gelen daha ilerici, daha demokratik bir toplum inşa etme mücadelelerine öncülük etmiştir. Avrupa’da gerçekleşen hareketlere çoğunlukla gençler, öğrenciler ve göçmenler öncülük ederken ABD’de isyanlara refahtan en çok dışlananlar, özellikle Afro-Amerikalılar önderlik etmiştir. Avrupa ve Kuzey Amerika’daki ülkeler ise fabrikadan mahallelere taşınan bir aktivizm kayması görmüştür (Mayer, 2009, s.363). 1960’lardaki huzursuzluğun ardından, kent hakkı kavramının geliştirilmesi yönünde de önemli katkılar ortaya çıkmıştır. Kavrama getirilen eleştiriler yerini, sosyal değişimin olasılıklarına bırakmıştır (Marcuse, 2014, s.4).

Solmaz (2013), 68 Hareketi’ni tüketim temelli toplumsal yapılanmanın ve post-fordist yapının sonucu olarak ele almaktadır. Bu hareketin ardından sosyolog Sidney Tarrow’un ifade ettiği şekliyle “toplumsal hareket toplumu” oluşmuş, eylemler kurumsallaşmış ve normalleşmiştir (Solmaz, 2013, s.20).

Lefebvre’ye göre ise bu dönemdeki hareketlerin ortaya çıkışının altında yatan nedenlerden biri de kentleşmedir. Keynesyen refah devlet politikaları ve fordist üretimle birlikte kırdan kente göç hızlanmış, kentlerde büyük dönüşümler yaşanmış ve kent mekanları yeniden yapılandırılmıştır. Kentteki fiziksel ayrışmalar, gündelik hayatta da yansımalarını göstermiş ve Lefebvre bu durumu bir ‘kentsel kriz’ olarak görmüştür. Hem kentsel mekanı hem de gündelik yaşamı değiştiren ve dönüştüren bu durum kentleşme sürecini ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak söz konusu hareketler, kentleşmenin aynı zamanda modernleşmenin kentsel mekanda yaratabileceği

tahribatın önüne geçildiği, ‘gündelik yaşama ve kente yabancılaşma’nın engellendiği bir kente sahip olma arzusunun mücadeleleridir (Lefebvre, 2015; Bahçeci Başarmak, 2020, s.225).

Lefebvre’nin bahsettiği ‘gündelik yaşama ve kente yabancılaşma’, Karl Marx’ın ‘emeğe yabancılaşma’ kavramını referans almaktadır ve Eşrefoğlu (2020), Lefebvre’nin bu kavramlaştırmasını şu şekilde ifade eder:

Her türlü insan faaliyetini içeren bir yabancılaşmadır bu. Toplumun birbirinden uzaklaşmasının yanı sıra kente de yabancılaşmasıdır. Yabancılaşma, kentte bir edilgenlik üretir: kente olan aidiyeti sömürür ve kentliyi kent hakkında söz söyleme ve eyleme geçme konusunda pasifleştirir. Aidiyet yoksa katılım, katılım yoksa kolektif hareket yoktur. Kent hakkının ihtiyaç duyduğu ortaklaşma, yabancılaşmanın etkisiyle devre dışı bırakılır. Bireyselliğin egemenliği altında bir aradalığın devinimini sağlamak bir hayli güçtür (Eşrefoğlu, 2020, s.83).

Bu doğrultuda ‘ortak’ kavramının kent hakkının özünü oluşturan en önemli noktalardan biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, gündelik yaşama ve kentsel yaşama yabancılaşmanın sonucu olarak ortak aidiyetin, ortak talebin, ortak mücadelenin yitirilmesinin kent hakkının varlığı için oluşturacağı tehdit kaçınılmazdır.

1980’lere kadar daha çok ekonomik temelli ortaya çıkan toplumsal hareketlerin kaynakları, neoliberal politikaların hakimiyeti altında daha da belirginleşen eşitsizlikler nedeniyle çeşitlenmeye başlamıştır. Bu yıllarda ABD’de, Avrupa’da ve Güney Amerika’da ‘ortak hareketi’ benimseyen yerel topluluklar ortaya çıkmış ve bu topluluklar belirli etnik ya da dini temeller üzerinden mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu toplulukların yanında anarşist ilkelerle hareket eden askeri ve devlet karşıtı, beyaz üstünlüğü, göçmen karşıtlığı gibi görüşleri savunan nefret temelli gruplar da ortaya çıkmıştır (Solmaz, 2013, s.20).

Mayer (2009) tarafından kentsel toplumsal hareketlerin ikinci aşaması olarak görülen 1980’lerin ‘kemer sıkma politikaları’ ile yeni toplumsal hareketler teşvik edilmiştir. Bu dönem, Keynesçi-refahçı ve sosyal-kolektivist kurumları ezip geçen bir neoliberal paradigmaya doğru küresel bir değişimi başlatmıştır. Neoliberalleşme ile eski toplumsal meseleler kentsel hareketlerin gündemine yeniden girmiştir. Artan

işsizlik ve yoksulluk, yeni konut ihtiyacı, temel toplumsal hizmetlerin ve kamusal alanların özelleştirilmesi, giderek büyüyen gecekondu dalgaları gibi meseleler hareketlerin yapısını değiştirmiştir. Bu sorunların yanında, dünyada siyasi çekişme rüzgarları eserken savaş karşıtı barış hareketleri ile birlikte doğayı korumaya yönelik çevreci hareketler de öne çıkmıştır.

Kentlerdeki harcamaların artması sonucu mali kısıtlamalarla karşı karşıya kalan yerel yönetimler, yenilikçi yollarla çözüm getirme çabasına girerken kentsel hareketlerin sayısı da giderek artmış, yerel yönetimler ve kentsel hareketler arasında işbirliği temelli ilişkiler görülmüştür. Bu durum ikilik yaratarak mücadele sürdürenler ve uzlaşanlar arasında çatışmaya neden olmuştur. Kentin neoliberalleşmesi kentsel hareketler için düşmanca bir ortam yaratmış, aynı zamanda kentsel protestoların küresel boyutta eklemlenmesine ve bu yayılışın bazı kollarında ‘kent hakkı’ sloganı çatısının altında bir araya gelinmesine imkan sağlamıştır (Mayer, 2009, ss.364-367).

2000’lerin başında hem akademisyenler hem de aktivistler için kent hakkı fikri yeniden canlanıp küresel ivme kazandığında, Lefebvre'nin 1968 Hareketi döneminde ele aldığı kentsel sorunların çoğu, şimdiden benzeri görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. Özellikle yaşanan ekonomik kriz, kentlerdeki işsizlik ve sosyo-mekansal ayrışmayı daha da derinleştirmiştir. Lefebvre'nin kentliler ve kentsel mekanın kullanım değerini gözetkenler için kenti geri alma çağrısı, çeşitli toplumsal gruplarda yankı bulmuştur (Kuymulu, 2013, s.9).

Marcuse (2014)’un deyimiyle 21.yy’ın başında, sistemin içinde oradan oraya savrulanların büyüyen hayal kırıklıkları, yükselen kapitalizmin eleştirisi, finansallaşma ve sisteme ayak uyduramayarak dışlananların, sömürülenlerin ve hoşnutsuzların daha iyi bir yaşam için alternatif arayışları hakimdir (Marcuse, 2014, s.4).

Yıllar geçtikçe kentlerin dinamiklerine göre ve değişen kentsel yaşam şartları zemininde yapılanan kentsel toplumsal hareketler için çok yakın geçmişe bakılırsa bir başka toplumsal hareket biçimi olarak kent hakkı arayışındaki ‘işgal et (occupy)’ hareketleri ortaya çıkmıştır (Çelik, 2017, s.675).

‘İşgal et’ hareketi, ilk defa 2011 yılında New York’un finans merkezi aynı zamanda küresel kapitalizmin merkezlerinden biri olan Wall Street’te başlamıştır. Adanalı (2011)’nın, “anti-demokratik yapı ve sosyal eşitsizliğin sonucunda yükselen, sivil

itaatsizlik yoluyla taleplerini dile getiren, farklı mekanlara yayılan ve yatay örgütlenme modeli özelliği gösteren bir kentsel muhalefet hareketi” olarak tanımladığı işgal et hareketinin Wall Street’teki yansıması temelde kapitalist sistemi hedef göstermiştir. ABD nüfusunun %1’lik seçkin kesiminin nüfusun geri kalanları üzerindeki sömürsünün karşısında, ‘Biz %99’uz’ sloganı ile adalet ve demokrasi arayışına girilmiştir. Bu örneklerle birlikte işgal et hareketinin ‘sivil itaatsizlik eylemleri’ ile gerçekleşmesi kent hakkının peşinde meşru bir alternatif olarak görülmüştür (Adanalı, 2011, s.27).

Tüm bu sürece bakıldığında kentsel yaşamın var olmasından beri sosyal, ekonomik, siyasi ya da her ne tabanda olursa olsun var olan toplumsal hareketler, ekonomik sistemlerin gündelik yaşamda ve kentsel mekanlarda yarattığı çok yönlü sorunlara karşı çıkmış, tükenen ve yetersiz kalan kurumsallaşmış çözümlere alternatif arayışının mücadeleleri olmuştur. Sistemin çarkı döndükçe mücadeleler de varlığını sürdürmüştür. Mücadelelerin ortaya çıkış temellerini oluşturan sorunlar, dönemin dinamiklerine göre değişiklik göstermiş gibi görünse de özünde sadece değişen düzene göre evrimleşmişlerdir. İşsizlik, yoksulluk, kent kaynaklarının eşitsiz dağılımı, dışlanma yıllar önce de kentlinin sorunuydu, bugün de... Dünyanın çeşitli coğrafyalarında gerçekleşen hareketler, alternatif bir yaşamı inşa etme hayalini gerçekleştirmede bir ‘engelin’, bir ‘eksikliğin’ ya da bir ‘boşluğun’ farkına varılmasının, mücadele alanı olan kentlerde eyleme dönüşmesidir. Bu engeli aşacak, eksikliği giderecek, boşluğu dolduracak olan ‘kent hakkı’dır. Bireyin ve toplumun, insan hakları ilkeleri doğrultusunda aslında sahip olduğu, ancak baskıcı kentsel politikalarla ihlal edilen ve talep etmek, aramak zorunda bırakıldığı bir haktır.

Lefebvre’nin yaklaşık yarım asır önce hayat verdiği kent hakkı kavramı, ilk kullanıldığı günden bugüne daha iyi bir yaşam isteğinin sloganı olmuştur ve kavramın gelecekte de kentlerde insanca yaşama hedefine ilham vereceği gerçeği açıkça karşımızda durmaktadır.

2.2 Kent Hakkının Yasal Dayanakları: Uluslararası Dokümanlar

Kent hakkı, sadece ekonomik ya da fiziksel boyuttaki gelişmelerle ilgili değildir. Aynı zamanda sosyal dahil edilme, demokratik temsil ve katılım, karşılıklı tolerans, çok kültürlülük ve toplumsal dayanışma gibi konuları kapsayan sosyal, kültürel, politik ve çevresel gelişme ile de ilişkilidir. Bu hakkın varlığından söz edebilmek için

kentlerde barınma, sağlık, eğitim, istihdam, kültür, altyapı gibi tüm kamusal hizmetlerin kentliler tarafından kolayca ve eşit olarak erişilebilir olması ve temin edilmesi gerekir (Zeybekoğlu, 2008, s. 60).

Kentlilerin kentsel mekanlar ve kentsel yaşam için sahip olduğu haklar, kent hakkı kavramı henüz gündeme gelmemişken bile evrensel bir mesele olarak dünyada farklı dönemlerde tartışma konusu olmuştur. Kente dair hakları, insan hakları üzerinden irdelemede 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni başlangıç noktası kabul ederek kent hakkının uluslararası boyutta gündeme getirilişini, kavramın gelişimini ve yasal dayanaklarını tarihsel süreçte incelemek mümkündür.

- 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen '*İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*', dünya çapında insan haklarının tanınması ve korunması yönünde öncü bir belge olup bireylerin kente dair haklarına kaynaklık etmesi açısından da değerlidir. Bildiri, uluslararası düzeyde küçümsenmeyecek manevi bir etkiye sahiptir (Aybay, 2006).

Bildirinin ilk maddesi, tüm insanların özgür olduğunu, onur ve haklar bakımından eşit doğduklarını söylemektedir ve devamında; 3.maddede 'yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı', 8.maddede 'yasalar ile tanımlanan hakların çiğnenmesine karşı yargı yoluna başvurma hakkı', 12.maddede 'özel yaşam ve konut dokunulmazlığı hakkı', 13.maddede 'serbestçe dolaşma ve yerleşim hakkı', 17.maddede 'mülkiyet hakkı', 18.maddede 'din özgürlüğü ve ibadet hakkı', 21.maddede 'katılım hakkı' ve 'kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkı', 23.maddede 'çalışma ve istihdam hakkı', 24.maddede 'dinlenme hakkı', 25.maddede 'konut da dahil olmak üzere diğer tüm temel gereksinimlerle sağlık ve refahın sağlanacağı uygun bir yaşam düzeyi hakkı', 26.maddede 'eğitim hakkı' ve son olarak 27.maddede 'kültürel yaşama katılma hakkı' ile ilgili yapılan vurgular kent hakkı ile ilişkilendirilebilmektedir (UNICEF Türkiye, 2004).

Özellikle Bildiri'nin 25.maddesine bakıldığında konut hakkının da uygun yaşam düzeyi için bir gereksinim olarak ele alınması, barınmanın 20.yy'ın ortalarında bir hak olarak kabul gördüğünü göstermektedir (Şahin, 2015, s. 68).

- 1976 yılında Vancouver'da düzenlenen *Habitat I* toplantısında kentleşmeye dair sorunlar küresel ölçekte ele alınmış, insan yerleşimleri koşullarının iyileştirilmesi ve çevre sorunlarının giderilmesi yolunda 'katılıma' vurgu yapılarak, kentlilerin

planlamanın her aşamasında bulunmasının zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. Habitat I’de kentleşme sorunlarına dair politikalarda devlet, merkez olarak gösterilirken 1996 yılında İstanbul’da düzenlenen *Habitat II*’deki politikalarda devletin yerine sivil toplum örgütleri öne çıkarılmış, bu toplantıda konut hakkı ve kentsel yaşam kalitesi konuları ele alınmıştır. Aynı zamanda insan yerleşimlerinin taşıdığı potansiyeller ve sorunlar için bilinç düzeyinin artırılmasına, yaşam alanlarının sürdürülebilir, güvenli, adil ve sağlıklı olması yönünde politikaların izlenmesine vurgu yapılmıştır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005; Kaya Akçay, 2019).

Habitat I ve Habitat II toplantılarının, özellikle kentsel yerleşimlerin sorunlarının tartışılması ve çeşitli eylem planlarının benimsenmesi açısından kent hakkına yönelik duyarlılığın artmasında önemli katkıları olmuştur (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005, s. 62).

- 17-19 Mart 1992’de Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen ‘*Avrupa Kentsel Şartı*’, kentli hakları bağlamında en önemli uluslararası belge olarak kabul edilmekte ve kente dair hakların kurumsallaşması yönünde bir başlangıç niteliği göstermektedir (Gönüllü, 2014, s. 42).

Şartın amacı; yerel yönetimlere yol göstermek ve gelecekte kent haklarına yönelik olası bir sözleşme için temel ilkeler belirlemektir. Şartın kesin olarak kentsel gelişme için sorumlu ve yükümlülükleri olan bir ‘yerel yönetim boyutu’ vardır ve kentsel yaşam kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasında, yerel yönetimler ile kent sakinleri arasında ve tüm Avrupa kentleri arasında şartın temel iki ilkesi olarak belirlenen ‘işbirliği’nin ve ‘dayanışma’nın gerektiğine vurgu yapılır. Şart, 20 maddelik bildirgeden ve ilkelerden oluşmaktadır. Bildirgeye göre Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri, ‘güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlence, kültürler arası kaynaşma, kaliteli mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, finansal yapı ve mekanizmalar son olarak ise eşitlik’ başlıkları altında bir dizi hakka sahiptir. İlkeler ise kent sakinleri için tanımlanan haklarla paralel olarak 13 ana başlıkta tanımlanmıştır.

Avrupa Kentsel Şartı, “şiddetten, her tür kirlilikten, bozuk ve çarpık kent çevrelerinden arınma hakkı, yaşadığı kent çevresini demokratik koşullarda kontrol

edebilme hakkı, insanca konut edinme, sağlık, kültür hizmetlerinden yararlanma, dolaşım özgürlüğü gibi temel kentli haklarının olduğu inancını esas kabul eder” (Yener ve Arapkirlioğlu, 1996).

- 2000 yılında Avrupa Birliği tarafından kabul edilen ‘*Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı*’ kent mekanını işsizlik, yoksulluk ve kültürel farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan ayrışmanın kaynağı aynı zamanda dayanışma temelli üretilen siyasi ve sosyal pratiklerin yansıması olarak görmektedir. Kent, farklı toplulukların ve kişisel gelişmenin mekanıdır. Şartın ilk maddesi, kenti tüm kent sakinlerine ait kolektif bir mekan olarak ifade etmekte ve kentsel gelişim sürecindeki sahip olunan tüm hakların yanında ‘dayanışma’nın kabul edilmesinin zorunlu bir ilke olduğunu savunmaktadır (Zeybekoğlu, 2008, s. 39).

- Kuymulu (2013), 2001 yılında Brezilya’nın Porto Alegre kentinde düzenlenen ‘*Dünya Sosyal Forumu*’nu kent hakkı fikrinin küresel sahneye taşındığı ilk oluşum olarak ifade etmektedir. Dünya Sosyal Forumu, neoliberal küreselleşmeye karşı çıkan çeşitli aktivist ağlar, toplumsal hareketler ve sivil toplum girişimleri tarafından oluşturulan fikir, deneyim ve önerilerin paylaşıldığı açık bir platform olarak gerçekleştirilmiştir. Forumun ‘başka bir dünya mümkün’ sloganı, alternatif bir küreselleşme talebinin ve foruma katılan aktivistlerin sermayenin egemenliğine karşı mücadelelerinin göstergesi olmuştur. Aktivistler arasında kent hakkına artan ilgi, 2002’de 2. *Dünya Sosyal Forumu*’nda daha belirgin hale gelmiş devamında ‘kent hakkı için küresel harekete geçme’ amacı ilk olarak 2003’teki forumda dile getirilmiştir. Foruma katılanlar, kentsel adaletsizliklere karşı ittifaklar oluşturmak ve ‘büyüklerin komuta ettiği’ küreselleşmeye karşı duran alternatifler üretmek için ortak bir zemin olarak kent hakkı fikrini giderek daha fazla benimsemektedir (Kuymulu, 2013, ss. 8-9).

- Yine 2001 yılında Brezilya’da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı’nda sivil toplum örgütleri tarafından önerilen ‘*Kentte İnsan Hakları Sözleşmesi*’ ile kent sakinlerine tüm insan haklarının sağlanması, kentsel eşitsizlikler için kurumsal ve siyasi boyutta değişimlerin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Adil bir kent hedefini benimseyenlerin ve sivil toplum örgütlerinin güçlü mücadelesi, çalışmanın geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Güler, 2011, s. 63).

- 2004 yılında kabul edilen '*Dünya Kent Hakkı Şartı*', kent mücadelesine katkı sunmayı ve kent hakkının uluslararası insan hakları içerisinde tanınması sürecine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Şart, kent hakkının temelini, kentlerin sürdürülebilirlik ve sosyal adalet ilkeleri gözetilerek hakkaniyete uygun intifa hakkı olarak belirtmiş bunun yanında kent hakkını, uygun yaşam standardı hakkının arayışında, örgütlenmeye meşruiyet kazandıran başta kırılgan gruplar ve dışlananlar olmak üzere tüm kent sakinlerinin kolektif hakkı olarak tanımlamıştır. Şart'ta kent hakkı, daha iyi bir dünyanın mümkün olduğunu gösteren bu milenyumun paradigmalarından biri olarak görülmüştür. Sivil toplum örgütlerine, yerel-merkezi yönetimlere ve uluslararası kuruluşlara, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde katılımın yanında Şart'ın yayılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunma çağrısı yapılmıştır. Şart'ın içeriğinde kentleşme süreçlerinde katılım, eşitlik, kırılgan gruplar için özel koruma, ekonomik dayanışma gibi başlıklar altındaki temel ilke ve stratejilerin yanında vatandaşlığın uygulanması, kentin planlama, üretim ve yönetimine katılımla ilgili haklar ile ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel gelişimine ilişkin haklar ele alınmıştır (UNESCO vd., 2005, ss. 9-10).

- Dünya Sosyal Forumu'nda öne çıkan tabandan gelen aktivist ağlar, ABD'deki kentsel adalet grupları arasında koalisyon kurulmasını kolaylaştırmış ve 2007'de '*Kent Hakkı İttifakı (Right to the City Alliance)*' oluşumunun ortaya çıkmasının yolunu açmıştır (Kuymulu, 2013, s. 9).

Haziran 2007'de '*ABD Sosyal Forumu*'nda bir araya gelen tüm toplumsal hareketler, Brezilya'daki hareketlerin elde ettiği başarının ardından ulusal bir Kent Hakkı İttifakı kurmaya karar vermişlerdir. Hepsi kendi davaları (kentsel sorunlar) için yıllarca tek başına mücadele vermiş, kent için bütüncül olarak verilen mücadelenin kendi mücadelelerine çerçeve çizdiğini ve birlikte bir şeyleri değiştirmenin daha kolay olabileceğini anlamışlardır (Harvey, 2012, s. 32).

Kent Hakkı İttifakı esas olarak ABD kentlerine dayatılan 'soylulaştırmaya ve köklü değişikliklere birleşik bir yanıt vermek' için oluşturulmuştur. Bununla birlikte amaçları, işçi sınıfının ihtiyaçlarını karşılayan bir şehircilik vizyonu sunmak, soylulaştırma ve yerinden edilmeye karşı toplumsal hareketler arasında koalisyonlar kurmak ve bu hareketleri insan hakları için diğer yerel ve uluslararası mücadelelerle ilişkilendirmektir. İttifakın amacı aslında mevcut kentsel adalet gruplarını birleştiren bir platform olmanın çok ötesinde herkesin, özellikle de haklarından mahrum

bırakılanların kenti şekillendirme ve tasarlama hakkına sahip olduğunu iddia eden yeni bir tür kentsel siyaset yaratmaktır (Kuymulu, 2013, s. 9). Kent Hakkı İttifakı'nın temellerini oluşturan ilkelere bakıldığında kentsel toprağın insan odaklı olması, ekonomik adalet, sürdürülebilir ve sağlıklı yaşam alanları, çevresel adalet, polis ve devlet şiddetine maruz kalmama, göçmenler için barınma, istihdam ve kamusal hizmetlerden eşit yararlanma, işçi sınıfının ulaşım, altyapı ve diğer hizmetlere erişimi, katılımcı planlama, yerinden edilenlerin zararlarının karşılanması gibi başlıklar öne çıkmaktadır (Adanalı, 2011, s. 27).

- 1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı sonrasındaki dönemlerde, kentsel dinamiklerin kültürlerin ve ekonominin değişmesi, Şart'ta değişiklikler yapılmasını gerektirmiş ve Mayıs 2008'de yine Avrupa Konseyi tarafından 'Yeni Bir Kentlilik için Manifesto' başlığıyla *Avrupa Kentsel Şartı II* ilan edilmiştir.

Avrupa kentleri ve kasabaları, küreselleşmeden güçlü bir şekilde etkilenmiş, yeni teknolojik, ekolojik, ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlama çabalarının odak noktası haline gelerek, zorluklarla baş etmek zorunda kalmışlardır. İşçi sınıfının erozyonu, sanayisizleşme, artan sosyal eşitsizlik, işçi sınıfı mahallelerinde krizler, artan göç, nüfusun yaşlanması, kentsel yayılma ve yaygın araba kullanımı gibi geniş kapsamlı sosyal ve ekonomik değişimlerle karşı karşıya kalan kentler ve kasabalar, çevreye yönelik tehditlerle de mücadeleye girmiştir. Şart'a göre kentler ve kasabalar sahip oldukları çeşitlilik açısından Avrupa için büyük bir fırsattır ve gelecek nesillere aktarılacak ekonomik, kültürel ve sosyal miraslardır. Bu doğrultuda Şart, kentlerde ve kasabalarda daha fazla demokrasi, daha fazla sürdürülebilirlik, yerel alanlar içinde ve arasında her zamankinden daha fazla dayanışma, daha iyi yönetim amaçlamaktadır. Şart, Avrupa'nın kentleri ve kasabaları için değerlerin paylaşımına ve deneyim alışverişine dayalı hümanist değerlerin, bireysel özgürlüğün, ekonomik refahın, sosyal dayanışmanın, gezegene özen göstermenin ve yaşayan kültürün kusursuz bir bileşimi olarak yeni bir 'kentsel proje' inşa etmeye çağrı yapmaktadır (Council of Europe, 2008).

Uluslararası dokümanların yanında ABD Kent Hakkı İttifakı gibi ulusal düzeyde olup küresel ölçekte ilham veren ve kent hakkına dair farkındalığı yükselten farklı gelişmeler de mevcuttur.

• Bunlardan ilki 3 Ekim 2008 tarihinde Ekvator'un yeni anayasasına kent hakkını eklemesidir. Bu önemli adımla Ekvator, kent hakkını anayasal düzeyde kabul eden ilk ülke olmuştur. Bir diğer radikal gelişme ise 13 Haziran 2010 yılında kabul edilen *Mexico City Kent Hakkı Şartı*'dır. Şart, kent sakinlerini odağına alarak devleti ve kurumları kent sakinlerinin haklarını koruyan ve gerekli görevleri yerine getirmesi gereken aktörler olarak tanımlamış, 'insan hakları kenti', 'herkesin kenti', 'sosyal sorumluluk sahibi kent', 'mekanın demokratik üretimi', 'sürdürülebilir kent', 'özgür kent' gibi vurgulamalarla kenti her boyutuyla ele almıştır. Mexico City Kent Hakkı Şartı, insan haklarını ve demokrasiyi kentin sınırları dahilinde yorumlayan önemli bir örnek olarak kent hakkına yönelik çalışmalar içerisinde öne çıkmaktadır (Kaya Akçay, 2019, s.41).

Çizelge 2.1 : Kent hakkına ilişkin uluslararası dokümanlarda/oluşumlarda öne çıkan kavramlar.

Yıl	Doküman/oluşum adı	Öne çıkan kavramlar
1948	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	özgürlük, kişi güvenliği, yargı yoluna başvurma, özel yaşam, konut dokunulmazlığı, serbestçe dolaşma, yerleşim, mülkiyet, ibadet, katılım, kamu hizmetlerine eşitlikle girme, çalışma ve istihdam, dinlenme, uygun yaşam düzeyi, eğitim, kültürel yaşama katılma
1976	Habitat I	katılım, devletin merkeze alınması
1992	Avrupa Kentsel Şartı I	yerel yönetimler, kentsel yaşam kalitesi, işbirliği, dayanışma, kalkınma, eşitlik
1996	Habitat II	sivil toplum örgütlerinin merkeze alınması, konut hakkı, kentsel yaşam kalitesi, bilinç, sürdürülebilirlik, adil, güvenli, sağlıklı
2000	Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı	dayanışma, kolektif mekan
2001	Dünya Sosyal Forumu	"başka bir dünya mümkün", alternatif küreselleşme
2001	Kentte İnsan Hakları Sözleşmesi	kentsel eşitsizlikler, adil kent, sivil toplum örgütleri
2003	3.Dünya Sosyal Forumu	ittifaklar, küreselleşme alternatifleri

Çizelge 2.1 (devam) : Kent hakkına ilişkin uluslararası dokümanlarda/oluşumlarda öne çıkan kavramlar.

Yıl	Doküman/oluşum adı	Öne çıkan kavramlar
2004	Dünya Kent Hakkı Şartı	sürdürülebilirlik, sosyal adalet, intifa hakkı, örgütlenme, uygun yaşam standardı, kırılgan gruplar, kolektif hak, katılım, eşitlik, ekonomik dayanışma
2007	Kent Hakkı İttifakı	toplumsal hareketler, kentsel, çevresel ve ekonomik adalet, kamusal hizmetlere erişim, istihdam, göçmenler, katılımcı planlama, sürdürülebilir ve sağlıklı yaşam alanları
2008	Avrupa Kentsel Şartı II	demokrasi, sürdürülebilirlik, dayanışma, iyi yönetim, ekonomik refah
2010	Mexico City Kent Hakkı Şartı	insan hakları kenti, herkesin kenti, sosyal sorumluluk kenti, mekanın demokratik üretimi, sürdürülebilir kent, özgür kent

Günümüzde kent hakkının temellerine kaynaklık sağlayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden başlayarak ulusal ya da uluslararası düzeydeki oluşumlara ve kabul edilen belgelere bakıldığında, temelde tümünün kentler ve kent toplumları için benzer hedeflere yöneldiği görülmektedir. Genel olarak benimsenen ilkelerle kentlilerin odağa alındığı, yönetimlerin kentlilerin haklarını kullanmak için gerekli ortamı sağlayacak aktörler olduğu, toplumsal eşitsizliklerin giderildiği, toplumsal ve mekansal süreçlere katılımın var olduğu kültürel gelişimin sağlandığı, kamusal hizmetlere eşit şekilde erişildiği, çeşitliliğin sağlandığı, yaşam kalitesi yüksek, adil, özgür, sürdürülebilir, demokratik kent alternatifleri hedeflenmiştir. Dokümanlarda ve çeşitli oluşumlardaki yaklaşımlar üzerinde, neoliberal politikaların gündeme gelişinin ve bu doğrultuda STK'ların merkeze alındığının yansımaları da mevcuttur (Çizelge 2.1). Özellikle 2000'li yıllar itibariyle kent hakkını geliştirme açısından önemli ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. Farklı dönemlerde, farklı örgütlenmelerle ve farklı üsluplarda hayata geçirilen bu çalışma ve belgelerle her geçen gün kent hakkına yönelik farkındalık artmakta, bu hakkın kentlerin ve kent toplumlarının sürdürülebilirliği için önemi vurgulanmakta ve varlığı yeniden onaylanmaktadır.

2.3 Kent Hakkının Kavramsal Temeli

Kentin potansiyellerine herkesin erişiminin ve karar alma süreçlerine tüm kentlilerin katılım hakkının sağlanması olarak ele alınan kent hakkı kavramı, son yıllarda kapitalist kentleşme süreçlerinin yaşanmasının ve küreselleşmenin de etkisiyle üzerine yoğun tartışmaların yürütüldüğü önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Kaya Akçay, 2019, s.17). Önceki başlıkta da görüldüğü üzere küresel ölçekli toplantılar, forumlar ve kent hakkına yasal dayanaklar oluşturan ulusal ve uluslararası belgeler ile birlikte kent hakkı kavramı gelişimine devam etmektedir.

Ancak kent hakkının özünü daha iyi anlayabilmek ve tezin devamına referanslar oluşturabilmek için bugün ‘kent hakkı’ dendiğinde aklımıza ilk gelen düşünürlerin görüşleri üzerinden kavramı detaylıca ele almak doğru olacaktır. Bu bağlamda kent hakkı kavramının ilk geliştiricisi Henri Lefebvre, kavramı farklı boyutlarda ele alan David Harvey ve kavramın varlığını sorgulayan temel soruları soran Peter Marcuse’un görüşlerine odaklanılacak aynı zamanda kavramın gelişimine katkı sağlayan farklı düşünürlerin de görüşlerine değinilecektir.

2.3.1 Lefebvre’ye göre kent hakkı

Lefebvre’nin Mayıs 68’te ‘yeni bir kent düzeni’ni sorgularken cevap olarak bulduğu kent hakkı, o ve sonrasındaki düşünürler tarafından ‘daha eşit ve adil bir kent’ tahayyülü olarak benimsenmiştir. Kent hakkı, dünya çapında henüz tam anlamıyla hukuki yaptırıma tabi olmayıp temsili bir kavram olarak varlığını devam ettirmesiyle bir tahayyül olarak nitelendirilse de “tahayyül gerçekleşme eğilimi olandır” (Koç, 2014).

Kent hakkı kavramının ortaya çıkış belgesi olarak görülen Lefebvre’nin aynı isimdeki eseri ‘*Kent Hakkı*’ kitabının, Fransızca üçüncü baskısını yayıma hazırlayan Remi Hess ve Sandrine Deulceux, Lefebvre’nin sosyoloji öğrenimini, Paris’te taksi şoförlüğü yaparak tamamladığını söylerler. Onlara göre Paris’te, Avrupa’da ve dünyada yolculuk ederken ‘kent’, onun en çok düşündüğü şeydi ve kentsel yaşamın geleceği için ‘sistem’, olanaksızlıkları sunarken Lefebvre bize olanakları sunar. Bununla bağdaşan şekilde Lefebvre’nin kendisi de Kent Hakkı’nın önsözünde söyleyeceklerine dair bir uyarı yapar:

Oysa her sistem düşünümü sonlandırma, ufku kapatma eğilimindedir. Bu yazı sistemleri parçalamak istemektedir; onların yerine başka bir sistem koymak için değil, ufku ve yolu gösterip düşünceyi ve eylemi olasılıklara açmak için. Biçimciliğe yönelen bir düşünüm biçimine karşı, açıklığa yönelen bir düşünce bu mücadelede başı çekecektir (Lefebvre, 2015, s.19).

Lefebvre, kenti öncelikle kendi deyimiyle ‘kuş bakışı’ perspektifle ele alarak irdeler ve kent hakkı kavramı için zemin oluşturur. “Kent karşılaşmaların yeri, iletişimin ve enformasyonun çakıştığı yer olmanın yanında hep olduğu şeydir: arzu yeri, daimi dengesizlik, normalliklerin ve kısıtlamaların çözülme merkezi, oyuncu ve öngörülemez moment” (Lefebvre, 2015, s.97).

Bunlardan öte kenti bir ‘yapıt’ olarak, basit bir maddi ürün gibi değil, bir sanat eseri gibi görür. Ona göre kent ve kentin içindeki toplumsal ilişkiler üretilir ancak bu bir nesne üretimi olarak değil, insanlar tarafından insanların üretimi ve yeniden üretimi olarak anlaşılmalıdır. Kent, var olduğu tarihsel süreç boyunca bireylerin ve grupların yarattığı eserdir (Lefebvre, 2015, s.64). Mekan da toplumsal gruplar arasındaki mücadeleler sonucunda üretilir. Toplum mekanı üretir, mekan ise kimlikleri ve deneyimleri (Kurmeli, 2020, s.42).

Meta dünyasının paranın ve değişim değerinin odağında özgün bir mantığı vardır. Değişim değeriyle kentin özüne karşı ilgisiz bir dünyadır bu. Mekan bir karşılaşma yeridir ancak bu dünyada mekan bir pazardır. Kent toplumu ise başka bir dünyadır, metanın mantığından farklıdır. Kentin temellenmesi kullanım değeri üzerinedir (Lefebvre, 2015, s.99).

Kentlerde, yapıt üretiminin ve toplumsal ilişkilerin yerine ürün üretimi geçmiştir. Kentte sömürü hakimiyet kazandığında, yaratıcı yetenek yok olur gider. Lefebvre bu bağlamda kentin varlığının ve gerçekliğinin kullanım değerine bağlı olduğunu söyler. Değişim değeri, kullanım değerini yok etmek ve kullanım değerinin sığınağı olan kentin sahibi olmak ister (Lefebvre, 2015, s.24).

Lefebvre kent hakkını kenti değişim değerini var etmek için bir fırsatlar alanı olarak gören müteahhitlerin, emlakçıların, finansörlerin hakkından ziyade kenti günlük yaşamın parçası olarak kullanan kent sakinlerinin hakkı olarak çerçeveler (Kuymulu, 2013, s.7). Burada bahsettiği kentte yaşayan tüm bireylerdir. Kent hakkını sadece kentin ‘vatandaşlar’ına addetmez. Bunu doğrulamak istercesine ‘vatandaşlar’ ve

‘kent sakinleri’ arasında bir ayrım yapmayı gerek görmüştür. Kentte yaşayan tüm bireylerin hukuki ve ulusal anlamda vatandaşlığa sahip olmadan da kent hakkına sahip olduklarını belirtir (Zeybekoğlu, 2008, s.42). Kentlerdeki bütün bireyler kent hakkı ile kentin ayrıcalıklarından faydalanabilir, kentin ihtiyaçlarını belirleyebilir ve bu ihtiyaçları nasıl karşılayacaklarına karar verebilirler (Zeybekoğlu, 2008, s.35). Dolayısıyla Lefebvre, kullanım değeri temelli olmaları nedeniyle kapitalist süreçlerin yabancılaştırmaya çalıştığı tüm kentli bireyleri, kent hakkını talep etmek için örgütlenmeye çağırır (Kuymulu, 2013, s.7). Lefebvre için kent hakkı çağrısı devrimci, uygarlığın gelişiminde kentsel devrim tarafından üretilen ve haklı çıkarılan bir çağrıdır (Marcuse, 2014, s.5).

Lefebvre yaşadığı ve tanık olduğu dönemin kentleşme dinamikleri üzerinden bugünün kent toplumları için de geçerli olan noktalara değinir. Ona göre toplum, üretime dair sorunlardan odağını giderek başka sorunlara kaydırmaktadır. Toplumsal bilinç, gündelik yaşamı ve tüketimi merkezine alan bir sürece girmektedir. Kentin merkezilikten uzak banliyöleştirildiği bir süreç başlar ve kentliler kentten uzaklaştırılır. Nasıl ki bir sanatçı eserinden uzak kaldıkça aidiyet hissini kaybederse, kent toplumu da giderek yapıt duygusunu yitirecek, aidiyetini kaybedecek ve kent bilinci silinecektir (Lefebvre, 2015, s.35).

Öte yandan kapitalist sistemin bir meta haline getirdiği kentsel mekanlar, rant için araçsallaşır. Bunun yanında sınıfsal açıdan bir bölünme, ayrıştırma mekanda kendini gösterir. Kentliler izole mekanlar içerisinde sıkışır, kentten kopmaya başlar ve kentsel deneyime, Lefebvre’nin benzetmesiyle ‘eser’lerine yabancılaşır (Geniş ve Köse Akkırman, 2020, s.4). Yine Lefebvre’nin ifade ettiği gibi sonunda hem toplumsal hem de kentsel yaşam açısından bir bilinç kaybı yaşanır. Bu noktada, kapitalist sistemin dayattığı sürecin içerisinde kentsel aidiyetini, bilincini yitirerek kente yabancılaşan bir kent toplumu için kent hakkından bahsetmek çok mümkün değildir. Çünkü Lefebvre, kent hakkının muhalif bir talep olduğunu ve yalnızca insanların en başta kenti, daha sonra bu hakkı sahiplendikçe var olabileceğini ve varlığını sürdürebileceğini savunur (Meriläinen vd., 2019, s.10).

Lefebvre’ye göre kentler sadece zenginliklerin değil bilginin, tekniğin ve yapıtların biriktiği toplumsal ve politik yaşam merkezleridir (Lefebvre, 2015, s.22). Bu politik yaşam merkezlerinde aidiyet duygusu sınıf mücadeleleriyle güçlenmektedir. Ortaya çıkan kentsel sorunlara, sadece devrimi odak noktasına alan toplumsal sınıfların ve

grupların çözüm getirebileceğini ve bu çözümleri tam anlamıyla hayata geçirebilecek olanların yine bu yapıların olduğunu savunur. Lefebvre, nitelikli, kardan uzak yerlere ve karşılaşma yerlerine olan ihtiyaçları özgül kentsel ihtiyaçlar olarak tanımlar. Kent toplumundan bahsedebilmek için bu toplumsal ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçları giderecek planlamalara gereksinim vardır. Bunu sağlamada olmazsa olmaz denilebilecek unsur, toplumsal ve politik bir güçtür. Bu politik ve toplumsal güçlerle birlikte yenilenme şansı yakalayan kentler birer yapıta dönüşür (Lefebvre, 2015, s.127).

Kentlerde yenilenme stratejileri, kurulu düzene karşı koyması bakımından birer devrimci eylem olmaktadır. Dolayısıyla kentlerde yenilenmeden bahsedilmek için toplumsal ve politik güçlere ihtiyaç vardır. Lefebvre, bu gücün kendi başına harekete geçemeyeceğini düşünür ve kendisine yöneltilen herhangi bir ayrımcılığa son verebilecek tek güç olan işçi sınıfına yaslanması gerektiğini belirtir. İşçi sınıfını, tüm toplumun çıkarlarını bir araya getiren ve temsil eden toplumsal grup olarak görür (Lefebvre, 2015, s.127). Merkezlerden çeperlere sürülen, kentten yoksun bırakılan işçi sınıfı açısından kent hakkının özel bir anlamı vardır. Bu hak, işçi sınıfı için bir amacı ve yolu temsil eder (Lefebvre, 2015, s.159).

Kentlerdeki politik güçler toplumsal ihtiyaçları belirtir, mevcut kurumlar üzerinde değişim yaratır, kendi istek ve ihtiyaçlarıyla yaratılmış bir gelecek talep eder. İşçi sınıfı hakları, güç şartları altında onlara engel olan bir toplumun bağrında ilerlemeyi sürdürür. Bu haklar yavaş yavaş gelenekselleşerek, resmi yasalara dahil olurlar. Toplumsal pratiğe geçen bu haklar; çalışma hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı ve yaşam hakkı olarak sayılabilmektedir. Sözü edilen bu haklar arasında yer alan bir diğer hak, kent hakkıdır. Bu hak kentsel anlardan ve yerlerden faydalanma hakkıdır (Lefebvre, 2015, ss.158-159).

Lefebvre kent hakkını “bir çılgılık ve talep” olarak tanımlar. Burada bahsettiği “kenti ziyaret etme ya da geleneksel kente geri dönme hakkı” değildir. Asıl bahsettiği yenilenmiş ve dönüşmüş bir kentsel yaşam hakkıdır (Lefebvre, 2015, s.132). “Kenti toplumsal, mekansal, ekonomik bütün ilişkileri ile yeniden, yeni bir paradigma olarak kurma mücadelesidir” (Adanalı, 2011, s.17).

Görüldüğü üzere kent hakkının içerdiği hakların devrimci, dönüştürücü ve ileriye dönük karakteri Lefebvre'nin formülasyonunda belirgindir (Kuymulu, 2013, s.4). Kent hakkının geçmişe takılıp kalamayacağını, bu hakkın eski kentin değil, mevcut

kentin üzerinden hayat bulduğunu, bugünün kentsel dinamikleri üzerinden talep edilen bir hak olduğunu savunur.

Lefebvre'ye göre kent hakkı kapsamlı bir haktır. İçinde özgürlük hakkını, bireyleşme hakkını, habitat hakkını ve mesken hakkını barındırır. Bunların yanında katılım ve sahiplenme hakları da kent hakkının içinde yer alır. Burada bahsedilen sahiplenme hakkı mülkiyet hakkından belirgin şekilde farklıdır (Lefebvre, 2015, s. 151). Mülkiyet hakkında, özel çıkarlar toplumsal mekanı gasp eder. Ancak sahiplenme hakkı, zaten toplumsal olanı özel mülkiyetten kurtararak topluma vermektir. Diğer bir deyişle kendine ait olanı yeniden kendinin yapma eylemidir. Kentsel mekan üretimi ve kenti bir yapıt olarak yaratma, kent toplumunun kentsel mekanları sahiplenmesiyle mümkündür. Katılım hakkı için ise Lefebvre yüzeysel değil gerçek bir katılımı kasteder. Katılım hakkı ile birlikte kentliler, kenti sahiplenmiş olur ve toplumsal ilişkiler içerisindeki varlığının farkına varır. Buradan da anlaşılabileceği üzere katılım ve sahiplenme hakları birbirlerinden ayrı düşünülemez (Geniş ve Köse Akkırman, 2020, s.5).

Kent sakinlerinin kentsel siyasi hayata uygun şekilde katılabilecekleri bir kent tasavvur eder (Kuymulu, 2013, s.3). Kent hakkı ile kentsel mekana ve yaşama kentlilerin doğrudan müdahalesini, kenti kendi arzularına göre yaratmasını ifade eder. Böylece kentliler kentsel siyasetin bir aktörü haline gelecek ve yaşam alanları için verilecek kararlarda söz sahibi olabileceklerdir (Solmaz, 2013, s.23).

Lefebvre için kent hakkı, kentin zaten olduğu şeye dahil olma hakkı değil, daha çok olabilecek ve olması gerekenin hakkıdır. Yeni bir yaşam tarzını, günlük yaşamı ve yönetimi veya bir sosyal sistemi kapsayan fiziksel bir yerden, inşa edilmiş bir çevreden veya yargı alanından çok daha fazlasıdır (Marcuse, 2014, s.5).

Lefebvre, kendisinin de belirttiği gibi kenti 'kuş bakışı', tüm çıplaklığıyla, tüm detaylarıyla ve bütüncül bir süreçte izlemiş ve kent hakkını var ederken kapsamlı bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır. Var olan sistem ve dinamiklerin izinde bir sürecin izlendiği kenti mekan, toplum, birey ve gündelik yaşam üzerinden irdelemiştir. Kentin ve kent toplumunun varlığının, kullanım değerinin değişim değerine üstün gelmesiyle mümkün olduğunu savunmuştur. Onun görüşlerinden yola çıkıldığında kapitalizmin metalaşma sürecinden kaçınmalı, bu sürecin kent toplumunun kentsel bilinci üzerinde oluşturduğu tehdit engellenmelidir. Çünkü bilincin yok olduğu an,

kent için mücadelenin anlamının da yitirildiği an olur. Kent ve kentsel sorunlar, içindeki tüm bireylere aittir ve bu ihtiyaçları karşılayacak, sorunları çözecek güce sahip olan da yine kentlilerdir. Lefebvre, kentlilerin kendi arzularına ve taleplerine göre kenti yaratma, dönüştürme ya da değiştirme yolunda kent hakkını bir olanak ve bir umut olarak sunar. Onun sunduğu bu hak, sömürünün ve baskının içerisinde umutsuzluğa kapılıp gittikçe yabancılaşanların haykırışı, toplumsal bir uyanışın çığlığıdır. Kentlilerin uzun bir süreçte yarattığı yapıtları ve kendileri için bir çıkış yolu, daha adil bir kent düzeni için var olan ihtimaldir. Lefebvre'nin sözleri ile insan ölçeğini bir kenara bırakıp ölçüsüzlüğü üstlenerek evren ölçeğinde 'bir şey' yaratma arayışının cevabıdır.

2.3.2 Harvey'e göre kent hakkı

David Harvey, siyasi ve akademik misyonu gündelik kentsel yaşamın insanileştirici coğrafyasını araştırmak olan birkaç küresel kamusal entelektüelden biri olarak karşımıza çıkar. Sosyal, politik ve ırksal dışlama uygulamalarından ve modern kentleşmenin alamet-i farikası olan ayrımlardan arınmış bir kentsel yaşam için mücadele etmek isteyenlere dünya çapında uzun süredir ilham vermektedir (Swyngedouw, 2006, s.79).

Harvey, kent sosyoloğu Robert Park'ı referans vererek kenti şu şekilde tanımlar:

Kent, insanın içinde yaşadığı dünyayı arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütününe bakıldığında en başarılısıdır. Fakat insanın yarattığı bir dünya olan bu kent, aynı zamanda onun bundan böyle içinde yaşamaya mahkum olduğu dünyadır. Böylece dolaylı olarak ve kendisini bekleyen görev hakkında net bir fikri olmaksızın, kenti inşa ederken insan kendini de yeniden inşa etmiştir¹ (Harvey, 2012, s.43).

Kent, her sınıftan insanın bir araya gelerek müşterek yaşamı ürettiği mekandır. Bu yaşam gelip geçer ve sürekli değişir (Harvey, 2012, s.117). Harvey'e göre kentler, her zaman heyecan ve zevk alanlarıdır. Arzuların peşinde koşmanın arenalarıdır ama aynı zamanda sistematik güç, tehlike, baskı, tahakküm ve dışlama ile doludur.

¹ Harvey; Robert Park'ın 'On Social Control and Collective Behavior (1967)' eserine atıfta bulunmuştur.

Özgürleşme ve güçsüzleştirmenin arasındaki bu gerilimleri keşfetmek, Harvey'in teorik ve politik kaygılarının merkezinde yer alır (Swyngedouw, 2006, s. 79).

Harvey, kapitalizmi ve kentleşmeyi birbirini besleyen ve birbirine paralellik gösteren süreçler olarak ele alır. Bu döngü şöyledir; kentleşme sınıfsal bir olgudur. Elde edilen artı ürün ve artı ürünü kullanma denetimi her zaman küçük bir sınıfın elindedir. Bu durumun aynısı kapitalizmin hakimiyetinde de görülür. Marx'ın öğretisiyle kapitalizm temellerini sürekli bir artı değer arayışı üzerine kurar. Artı değer var olabilmesi için ürün üretilmelidir ve kapitalizm kentin ihtiyacı olan artı ürünü üretendir. Bunun karşılığı olarak kapitalizm ürettiği artı ürünü sindirebilmek için kentleşmeye muhtaçtır. Böylece bir döngü oluşur, kapitalizmin gelişimi kentleşmeye bağlıdır, kentleşmenininki kapitalizme... (Harvey, 2012, s.45).

Görüldüğü üzere artı sermayenin ya da artı ürünün soğurulabilmesi için kentleşme önemli bir rol üstlenir. Ancak bu rolü, kent toplumlarının kent üzerindeki haklarını mahrum etme ve 'yaratıcı yıkım' anlayışının kentte yayılması pahasına icra eder. Bu durum bir başkaldırıya zemin hazırlar, tıpkı 1968'te Paris'te olduğu gibi. Kent toplumunun giriştiği kenti geri alma mücadelesinde, müteahhitlerin ve devletin dayattığından farklı bir kent yaşamı amaçlanır. Bu noktada Harvey şu soruyu sorar; bundan sonra kentlerde daha büyük 'krizler'le başa çıkmamız gerekecekse "nerede bizim 68'imiz?" (Harvey, 2012, s.65).

'Alternatif bir kentsel yörünge çizmek umulabilir mi? Olanaklı ve güçlendirici bir kentleşme bugün hâlâ mümkün mü?' sorularına Harvey'in verdiği yanıt koşulsuz bir 'evet'tir. Yeni şehircilik, arzuların, hayallerin ve özlemlerin bastırılmadan ifade edilebileceği çoğulcu bir idealdir. Bu ideal, ütöpik arzuları ilerici ve özgürleştirici bir tarzda yakalar, farklı yerelleştirilmiş kimliklerin ve mücadelelerin 'militan tikelcilik'lerinden zevk alır ama aynı zamanda küresel olmayı da arzular (Swyngedouw, 2006, ss.81-82).

Harvey'in kendisinin de sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade ettiği 'militan tikelcilik' tezine göre odağı yerel, kentsel, bölgesel ya da küresel olan "bütün siyasi görüşler temelini belli zamanlarda, belli yerlerde, belli kişilerin, belli bir siyasi görüşü müşterek bir şekilde geliştirmelerinden alır". Olumlu bir deneyimden ortaya çıkan idealler, yeni bir toplum biçimi modeli olarak tüm insanlık için fayda göstererek evrenselleşir. Harvey, taban örgütlenmesinin dip akıntılarının her yerde olduğunu

varsayar ve kapitalizmin, geleneksel sosyalist siyasetin temelini var eden militan tikelciliklerin ortadan kaldırılması için bir yol izlediğini belirtir. Ona göre taban hareketlerinin evrensel bir etki gösterebilmesi için gerekli olanlar: ‘ortak dil’ ve ‘tutarlı bir söylem’dir. Ortak dil eksikliği giderilmediği takdirde, taban örgütlenmesinin ortaya çıkması imkansızdır. Nitekim ortak dilin varlığıyla taban hareketleri, toplumsal dünyanın yeniden kurulmasını hayal etmek ve bunu gerçeğe dönüştürmek için bir araya gelebilirler. Dolayısıyla “militan tikelcilik ve taban temelli aktivizm, bireysel ihtiyaçların, isteklerin ve arzuların bir tür kolektif ifadesidir” (Harvey, 2011, ss. 218-249). Harvey, ‘isyan işaretleri’nin her yerde olduğunu söyler. Öte yandan toplumsal hareketleri birbirine bağlı ve bütünleşmiş olarak görmez. Ona göre dünya çapında parçalanmış toplumsal hareketler, bu küreselleşmiş sürecin içinde kendi haklarını savunmak için birleşik bir yanıt tasarlamak üzere bir araya gelmelidir (Kuymulu, 2013, s.6).

Harvey’nin kentleşme, kapitalizm ve taban örgütlenmesi üzerine temellenen kent hakkı görüşlerine yer vermeden önce Lefebvre’nin söylemleri için ne düşündüğüne göz atmak kent hakkı kavramının gelişimini anlayabilme noktasında yararlı olacaktır.

Harvey, “bir şeylerin infilak etmesinin yalnızca muhtemel değil, neredeyse kaçınılmaz olduğu bir durumu tasvir etmesi” açısından Lefebvre’nin *Kent Hakkı*’nı 68 Mayıs ‘infilak’ etmeden önce yazmasını manidar bulur. Lefebvre’nin kent hakkını bir haykırış ve talep olarak tanımlamasını irdeleyerek Lefebvre’nin bahsettiği haykırışı “kentlerde gündelik hayatın girdiği derin krizin yarattığı acıya verilen tepki” olarak yorumlamıştır. Talep ise “bu krizle korkusuzca yüzleşip bu derece yabancılaşmış olmayan, daha anlamlı ve keyifli bir kent yaşamı seçeneği yaratma yetkisiydi aslında” (Harvey, 2012, ss.30-31).

Harvey, Lefebvre’nin kent hakkı kavramını ortaya çıkarmasının dışında, dünya üzerinde var olan kentsel hareketleri bu kavramın varlığından ziyade birlikte bir şeyleri değiştirmenin daha kolay olabileceğinin bilincinin oluşmasına bağlar. Kent hakkı düşüncesi, “entelektüel heveslerden ya da popüleriteden değil, asıl olarak sokaklardan, mahallelerden ezilen insanların yükselen yardım ve destek çılgınlıklarından doğmaktadır” (Harvey, 2012, s.33). Lefebvre, kentlerdeki baskın pratiklerin farkındaydı ve bu pratiklerin “geniş bir devrimci hareket” ile ortadan kaldırması gerektiğini düşünüyordu ve “kapitalist sistem, sömürenler sınıfı ve iktidar

yapılarıyla birlikte tasfiye edilmeliydi". Harvey, kent hakkını bu amaca giden yolda bir araç olarak görür (Harvey, 2012, s.39).

'Başka bir kent alternatifi kurma' yolunda gündelik kent yaşamına odaklanan güçlü bir antikapitalist hareketin gerekliliğine dikkat çeken Lefebvre'nin görüşlerine karşılık, Harvey bu antikapitalist hareketlerin siyasetin kent yaşamını bir emek süreci olarak gördüğü zaman ivme kazanabileceğini ifade eder (Harvey, 2012, s.37). Bunun yanında değişim değeri ve kullanım değeri hakkında Lefebvre'nin görüşlerini izler. Kapitalizmin temel çelişkisinin bu iki değer arasında olduğunu ve değişim değerinin kullanım değerine üstün gelerek kentliler üzerinde kurduğu baskıyı bir kapitalist hamle olarak kabul eder (Çelik, 2017, s.673).

Her ikisinin Marksist düşüncüyü benimsemiş olmalarının da etkisiyle, Lefebvre'nin ve Harvey'nin kentlerdeki kapitalist süreçler ve kentleşme bağlamında birbirini besleyen ve geliştirmeye iten görüşlerinin olduğunu görebilmekteyiz. Peki, kent ve adalet bağlamında kapitalizm-kentleşme arasındaki döngüyü ve tabandan örgütlenme meselesini her zaman odağında tutan Harvey kent hakkını nasıl tanımlar?

Harvey, kent hakkı için her şeyden önce şu soruyla yüzleşilmesini gerekli görür: 'Bu hak kime aittir?' Kendisi finansörler ve müteahhitlerin kenti sahip oldukları hakla talep edebileceklerini bunun yanında evsizlerin veya kentlerde yaşamasına izin verilmeyen mültecilerin de bir o kadar aynı hakka sahip olduğunu savunur. Kent hakkının tanımlanmasının en az bu hakkı hayata geçirmek kadar mücadele gerektirdiğini ve bu hakkın kimin nasıl anlam yükleyeceğiyle şekillendiğini belirtir (Harvey, 2012, s.36). Kendimizi ve kentlerimizi yeniden şekillendirme özgürlüğü, sahip olduğumuz insan haklarının en değerlisiyken, aynı zamanda en çok ihlal edilenidir. Bu doğrultuda kent hakkını talep etmek, kentleşme süreçleri üzerinde kentlerin yeniden yapılanmasında bir tür şekillendirme gücünün var olmasıdır (Harvey, 2008). Harvey, kentlerin yeniden şekillenmesinde unutulmaması gereken noktalara şöyle vurgu yapar:

...nasıl bir şehir istediğimiz sorusu; nasıl kimseler olmak istediğimiz, ne gibi toplumsal ilişkiler arayışı içinde olduğumuz, doğayla nasıl bir ilişkiye değer verdiğimiz, ne tür bir yaşam tarzı arzuladığımız, hangi estetik değerlere sahip olduğumuz sorularından ayrı düşünülemez. Öyleyse kent hakkı, kentin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte

bir şeydir: kenti gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır bu (Harvey, 2012, s.44).

Talep edilen kent, toplumsal ilişki arayışı ve istenilen yaşam tarzıyla bağlantılıdır. Ona göre kent hakkı, kenti değiştirme ve yeniden icat etme hakkı bunun yanında bireysel değil kolektif bir haktır. Harvey, kent hakkını kolektif bir hak olarak görür çünkü bir kentin yeniden icat edilmesi kolektif güçlerin kentleşme süreçlerinde yer almasıyla gerçekleşebilir (Harvey, 2012, s.44).

Çelik (2017), Harvey'in kent hakkını insan hakları üzerinden temellendirmesine rağmen "liberal yaklaşımın bireysel insan hakkı temelli yaklaşımının tuzağına düşmemek için" bu hakkı bireysel değil, kolektif bir hak olarak ele almasını bir çelişki olarak görür. Çünkü Harvey'in görüşü bireylerin bireysel haklarını gözetir ancak tanımlaması kolektifliğe vurgu yapar (Çelik,2017, s.673).

Harvey'nin kolektif bir hak olarak kabul ettiği kent hakkı, gündelik yaşamın yeniden üretimini sağlayan herkesi kapsar. Kent hakkı, kentlerdeki yoksulluğu ve toplumsal eşitsizliği ortadan kaldıracak, çevre üzerindeki tahribatı onarabilecek, kentleri toplumun talepleriyle yeniden inşa ettirecek güce sahip bir haktır. Kent hakkının bunu yapabilmesi için sermaye birikiminin yolunu açan 'tahripkar kentleşme biçimleri' engellenmelidir (Harvey, 2012, s.198). Bununla birlikte artı değer üretimi ve kullanımı üzerinde demokratik bir denetim kurulması gerektiğini vurgular. Nitekim bu, kent hakkının varlığı için gereklidir (Harvey, 2012, s.66).

Harvey'in görüşleri doğrultusunda kapitalist üretim süreçlerinin kalbi olan kentlerde, sosyal ve mekansal adaletsizlikler sonucu toplumun eyleme geçmesine zemin hazırlayan kent hakkı ve bu hakkı arayışta ortaya çıkan toplumsal hareketler bugün plan kararlarıyla metalaşan kentsel yaşamın, toplumun istekleri doğrultusunda dönüşmesini ve gelişmesini sağlayan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşadığımız kentler için Harvey'in deyiimiyle her boyuttaki 'hoşnutsuzluklar'ı ve 'endişeler'i ortaya çıkarmak kolay bir meseledir. "Ancak sistematik bir eleştiri için gereken dirayetten yoksun gibi görünüyoruz. Apaçık sorular ufukta belirirken değişimin fırtınası gücümüzü aşıyor" (Harvey, 2012, s.45). Kentlerin toplumun istekleri ve hayal ettiği yaşam tarzı doğrultusunda dönüşmesi mümkündür çünkü kent hakkı bu dönüştürme gücünü topluma bahşeder. Bu güce sahip olduğumuzun ve tarihte örneklerini de gördüğümüz üzere birlikte bir şeyleri değiştirmenin mümkün

olduğunun bilinci ile Harvey'e göre sistemi yeniden inşa etme yolunda 'birlikte' karar verebilmek için "mücadele etmekten başka seçeneğimiz yok".

2.3.3 Marcuse'a göre kent hakkı

Kent planlama alanındaki yetkinliğinin yanında bir hukukçu da olan Peter Marcuse, küreselleşmenin hakimiyetinde ortaya çıkan krizlerle kentlerde daha fazla işsizliğin, güvensizliğin, açlığın ve yoksulluğun görüldüğünü mevcut koşullardan, eşitsizlikten, yoksulluğun ortasındaki lüksten, cehaletten giderek daha büyük bir memnuniyetsizliğin yükseldiğini söyler. Kentin içerisinde dayanışma yerine bencillik, sevgi yerine izolasyon yayılır. Marcuse'un bahsettiği kriz, tamamıyla finansal krizi ifade etmez; bu kriz finans sektöründe görünür bir şekilde patlak verir ancak çok daha derin çelişkilerin tezahürü olarak ortaya çıkar. Asıl sorun sistemin sömürüsü, tahakkümü ve baskısıdır. Temel olarak kriz, hem maddi eşitsizlik üreten hem de güvensizlik, duygusal hoşnutsuzluk ve çarpıtmalar üreten bir sistemden gelir. Kürtaj karşıtı aktivistler, köktendinciler, aile değerlerinin savunucuları tıpkı açlığın ve evsizliğin maddi yoksunluğun birer yansıması olduğu gibi duygusal yoksullaşmanın birer yansımasıdır. Sistem, tek boyutlu bir toplum, tek boyutlu bireyler üretir ve onlar tarafından desteklenmek için mücadele eder. Sistemin kurbanları arasında hem maddi olarak yoksun olanlar hem de toplumsal olarak yabancılaşmış olanlar yer alır (Marcuse, 2009, s.187).

Marcuse, kapitalist sistem içinde işleyen ama sistem tarafından yönetilmeyen, onun egemenliği altında olmayan gündelik yaşama sahip olmayı mümkün görür. Bu görüşüne göre, ekonomi ve gündelik yaşam kar sistemine göre işlemez, kar amacı gütmeyen, dayanışmaya ve insanlığa dayanır. Sistemin kurbanlarından olan, topluma ve kente yabancılaşmış olanların özlemleri de bu yöndedir. Marcuse'un benzetmesiyle nasıl ki sanatçı yaratır, öğretmen öğretir, filozof düşünür ve bunu kar için değil, yaşamın bunun için olduğu inancıyla yaparlar; kent ve kent toplumu için de kurulan hayal bu yöndedir. Bu doğrultuda çoğu toplumsal hareketin ve kent hakkının nihai hedefi de bu tarafa yönelir. Kar peşinde olmadan, düzgün ve destekleyici bir yaşam ortamı ararlar. Nitekim Marcuse karı tüketim, sosyal statü ya da birikim için değil hayali kurulan makul yaşam koşullarını yaratma yolunda bir araç olarak görür. Ancak kapitalist sistemin bunun zıttı olarak varlığını sürdürmesi karşısında kente yabancılaşmış olanların ve uygun yaşam koşullarından yoksun kalanların, sistemli

eylemleri, şirketleri ve seçkin sınıfı ortak bir düşman olarak görmesinden başka çare kalmaz. Sonuç olarak Marcuse karın ortadan kaldırılmasını, baskının altında ezilenler ve yabancılaşanlar için temel bir gereklilik olarak görür (Marcuse, 2009, s.195).

Marcuse, ilk defa 1968’de Henri Lefebvre’nin evrensel bir kavram haline getirdiği ‘kent hakkı’ını gerçekleştirmek için eleştirel kentsel teori yaklaşımını çözüm olarak sunar.

Henri Lefebvre, David Harvey, Manuel Castells, Peter Marcuse gibi isimlerin temsil ettiği eleştirel kentsel teori teknokratik, pazara dayalı ve pazara yönelik kentsel bilgi biçimlerini reddeder. Kentlerin mevcut durumunu olumlamak yerine, kentsel mekânın politik ve ideolojik olarak dolayımlanmış toplumsal olarak tartışmalı olması açısından şekillendirilebilir karakterini, yani onun sürekli yeniden inşasını vurgular. Teori, baskın kurumsal düzenlemeler, uygulamalar ve ideolojiler tarafından bastırılıyor olsa bile daha demokratik, sosyal açıdan adil ve sürdürülebilir bir kentleşme biçiminin mümkün olduğu konusunda ısrar eder. Kentlerdeki ideoloji, güç, eşitsizlik, adaletsizlik ve sömürü eleştirisini içerir (Brenner, 2012).

Marcuse, başka bir dünyanın ihtimalini ve gerçekçiliğini sorgularken, eleştirel kentsel teorinin kent hakkı için nasıl katkıda bulunabileceği üzerinde düşünür. Bu bağlamda yaklaşımını geliştirirken ‘kent hakkı’ için üç temel soruya odaklanır: “Kimin hakkı, ne hakkı ve hangi kentin hakkı (whose right, what right, what city)?” (Marcuse, 2009).

Harvey’in de kent hakkını tanımlarken öncelikle yüzleşmemiz gerektiğini söylediği ‘kent hakkı kime aittir’ sorusu için Marcuse, Lefebvre’nin ‘çığlık ve talep’ tanımlamasından yola çıkar. Marcuse’a göre talep, evsizler, ırk temelinde zulüm görenler gibi doğrudan muhtaç olanlardan, ezilenlerden, en acil ihtiyaçları bile karşılanmayanlardan gelir. Çığlık ise sisteme yüzeysel olarak entegre olmuş ve onun maddi faydalarını paylaşan, ancak yaratıcı faaliyet fırsatları kısıtlı, sosyal ilişkilerinde baskı altında olan belki de hak etmedikleri bir refah için suçlu olan, hayatlarının umutlarını yerine getiremeyenlerin özleminden gelir. Birinin zorunluluktan, birinin daha fazlasını istemekten doğduğunu vurgulayarak kent hakkı tanımını yeniden formüle eder: temel maddi ve mevcut yasal haklardan mahrum bırakılmış olanların talebi ve mevcut yaşamdan memnun olmayanların geleceğe yönelik istekleri (Marcuse, 2009, s.190). Bu hak, kente sahip olmayanların kent

hakkıdır. Ancak Marcuse günümüzde, kentlerdeki toplumun bir bölümünün kenti kendi isteklerine göre şekillendirebilme imkanına sahip olduğunu, bu hakka günümüzde sahip olanların finansal güçler, gayrimenkul sahipleri, spekülâtörler, devletin önemli mertebelerindeki siyasiler ve medya patronları olduğunu belirtir (Marcuse, 2009, s.191). Aynı zamanda bu aktörler, kentsel mekanları kar ve rant merkezlerine dönüştürürler ve bu dönüşümün sonucunda ortaya çıkan toplumsal mağduriyetlerle hak ihlalleri vuku bulur. Dolayısıyla kent hakkı, bu aktörlere ait değildir (Uzunçarşılı Baysal, 2012a, s.40).

Marcuse, bir kent hakkı mücadelesi için kimin en derinden etkilendiğini, mücadeleye kimin liderlik edeceğini, mücadeleyi en çok kimin destekleyeceğini, nedenlerinin ne olacağını bilmenin gerektiğini belirtir. Tam da bu noktada eleştirel kentsel teorinin katkısıyla bu gerekliliklerin anlaşılabilmesini savunur. “Kent hakkı için harekete geçecek olanın, yoksunlar ve hoşnutsuzların bir bileşimi olduğunu öne sürüyorum” der (Marcuse, 2009, s.191).

Marcuse kent hakkının temelde ‘ne hakkı’ olduğu noktasında temel adalet, etik, ahlak, erdem ve iyilik ilkeleri üzerine kurulu bir hak olarak tanımlama yapar. ‘Hak’ yalnızca yasal bir talep anlamında değildir, burada kapsanan birden fazla haktır. Örneğin sadece kamusal alan hakkı, merkeze erişim hakkı değil, bütünsel, daha iyi bir düzen isteği olan bir haktır (Marcuse, 2009, s.192). Bu hak var olan kentten ziyade ‘gelecek kent’i istemek ve tahayyül etmek üzerine temellenir. ‘Gelecek kent’ eşitlik, adalet, demokrasi üzerine inşa edilmelidir (Öcal, 2019, s.110).

Marcuse, kent hakkı kavramında ‘hangi kent’ten bahsedildiğinin sorgulamasında Harvey’in Robert Park’a atıfta bulunduğu ‘kent’ tanımlamasına değinir. Kentlerin ‘arzunun merkezi’ olarak ele alınmasından önce maddi ihtiyaçların, yoksunların ve yabancılaşmışların ihtiyaçlarının karşılandığı bir kent tanımını öne sürer. Marcuse’a göre kent hakkında bahsedilen kent, geleneksel anlamda bir kent olmak zorunda değildir. Aslında bahsedilen bütün bir toplumdur. ‘Kent’, kapsayıcı bir kelime ve metafordur. Sadece kentle ilgili değil, kentlilerle de ilgili bir haktır (Marcuse, 2009).

Marcuse’a göre hakkın talep edildiği bir haykırış yaratmak, ortak hedef ve ortak düşmanı adlandırabilmek için eleştirel kentsel teoriden yararlanılmalıdır. Eleştirel kentsel teori, mahrum edilenlerin ve yabancılaşmışların kent hakkı peşinde koşarken ortak hedefler ve sebepler oluşturabileceği ilkeler geliştirebilir. Bu bağlamda

Marcuse, kent hakkını gerçekleştirmek için üç adımlı bir yaklaşım önerir: “ortaya çıkar, teklif et, politize et”.

Bu yaklaşıma göre sorunların kökleri analiz edilerek ‘ortaya çıkar’ılır ve sorundan etkilenenlerle paylaşılır. İstenen sonuçlara ulaşmak için öneri, program, hedef ve stratejiler belirlemek ve sorundan etkilenenlerle beraber çalışmak için ‘teklif’te bulunulur. Eleştirel kentsel teori, ortaya çıkarılanları derinleştirmeye, bu şekilde temel nedenlere yönelik yanıtları formüle etmeye ve siyasallaştırılmış bir yanıtı duyulan ihtiyacı göstermeye yardımcı olmalıdır. Bu doğrultuda son adım olarak ‘ortaya çıkar’ılan ve ‘teklif’ edilerek belirlenen hedeflerin siyasi eylemler açısından değerlendirilmesi ve bu hedefler etrafında örgütlenmenin desteklenmesi için ‘politize edilir’ (Marcuse, 2009, s.194).

Görüldüğü gibi Marcuse’un ve Harvey’in kent hakkı bağlamındaki görüşlerinde birbirini destekleyen noktalar mevcuttur. Bu noktalardan biri kent hakkının arayışında ve talep edilmesi sürecindeki ‘örgütlenme’dir. Kent hakkından bahsederken, kolektifliğin önemine vurgu yapan Harvey ve Marcuse, örgütlenmeyi kentsel gelişmenin ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Onlara göre kent hakkı üzerine temellenen bir kentleşme politikası, toplumun memnuniyetsizliklerinin ortak köklerine inmeli ve toplumun ortak taleplerini göz önünde bulundurmalıdır.

Eleştirel kentsel teorinin adımlarını kent hakkı mücadelesi üzerinden somutlaştıracak olursak kent hakkı arayışında, eleştirel kentsel teori ile kentlerdeki memnuniyetsizliklerin ve sorunların ortak kökleri ‘ortaya çıkar’ılır, ortak hedefin belirlenmesi için ilkeler geliştirilir ve eleştirel kentsel teorinin ilk adımdaki analizi doğruysa son adım hakim kapitalist sistemin temelden reddidir. Bu noktada Marcuse, kapitalizme bir alternatifin geliştirilip geliştirilemeyeceğini sorgular ve David Harvey’nin kavramsallaştırması üzerinden ‘umut mekanları’ ile bunun mümkün olabileceğini belirtir. Kent hakkını talep etme yolunda “ortak hedefi ve ortak düşmanı adlandırmaktan korkmayalım” der ve bu yolda şu şekilde haykırılmasını ister “kar için değil halk için!” (Marcuse, 2009, s.195).

Kent hakkını birbirini takip ederek besleyen ve yeni formüllerle geliştiren Lefebvre, Harvey ve Marcuse’un yanında kent hakkının gelişimine katkı sağlayan ve literatürde kent hakkı bağlamında sık sık karşılaşılan birkaç değerli görüşe daha yer vermek, kent hakkı kavramının çerçevesini çizmek için yardımcı olacaktır.

Castells, kentsel toplumsal hareketler üzerine görüşleriyle kent hakkının gelişmesine imkan sağlayarak kentsel toplumsal hareketleri, kentsel anlamlar üzerinde bir dönüşüm sağlayabildiklerinde, kullanım değerini öne çıkarabildiklerinde ve katılımcı demokrasinin hakim olduğu bir kent yaratabildiklerinde amaçlarına ulaşmış sayar (Solmaz, 2013, s.21). Castells'e göre kentsel toplumsal hareketlerle kentlerdeki gerçek meseleler üzerine gidilse de, bu hareketler dünyanın kontrol edilemez olarak görülmesi nedeniyle dar alanlara sıkışır (Adanalı, 2011, s.19).

Purcell, kentlerin radikal olarak demokratikleşmesini ve bu hedefe ulaşmak için çağrılarının yapılması gerektiğini savunur (Meriläinen vd., 2019, s.2). Kenti demokratikleştirmek için toplumsal hareketlerin içerdiği tüm farklılıklarla, kenti değiştirmenin peşinde mücadele edebileceğini ve bu mücadelelerle temsili demokrasi yerine doğrudan demokrasinin sağlanabileceğini vurgular (Öcal, 2019, s.19). Purcell'e göre kent hakkı, katılım ve temellük hakkını içerir ve katılım hakkı ile doğrudan demokrasi, temellük hakkı ile ise kentin kent sakinleri tarafından kendi ihtiyaçlarına göre üretilebilmesi olarak ifade edilir (Öcal, 2019, s.111). Kent hakkını bir vatandaşlık hakkı olarak gören Purcell, kent hakkının kentlileri güçlendirdiğini, kentlerde yaşayan toplumların kente dair hakları noktasında bilince sahip olmaları gerektiğini belirtir (Kaya Akçay, 2019, s.26).

Mayer (2009), kent hakkının tüm insanlar için değil, ondan mahrum kalanların ve ihtiyacı olanların hakkı olduğunu savunur ve kent hakkının kime ait olduğu noktasında Marcuse ile görüşleri birbirini destekler. Mayer, kent hakkının ancak kentlilerin onu ve kenti sahiplendikçe var olabileceğini söyler ve bu sahiplenmeyi kent hakkı tarihinden örnekler: “Lefebvre'nin 1968 Paris'inde keşfetmeyi amaçladığı, ABD'deki Kent Hakkı İttifakı gibi çağdaş grupların ve Avrupa'daki benzer kentsel hareketlerin atıfta bulunduğu işte bu devrimci sahiplenme biçimidir” (Mayer, 2009, s.367). Mayer kent hakkı ile hukuki anlamda bir hakkı değil, kentlerdeki zengin ve güçlü sınıfa karşı muhalif talebi ifade eder (Bahçeci Başarmak, 2020, s.226).

De Souza ise kent hakkının ele alınışına eleştirel bir şekilde yaklaşır; Lefebvre'nin kent hakkı yaklaşımının sistemin içine çekildiğine ve anlamını yitirmeye başladığını düşünür. Ona göre kent hakkı kapitalist piyasanın evcilleştirilmesi, kapitalizmin çevre dostu hale getirilmesi ve katılımı doğrudan demokrasinin sağlanmasıdır. Kent hakkına dayalı mücadelelerin ‘arka bahçe savunusu’na dönüştüğünü ve bu

mücadelelerin kent hakkının izinde talep edilen kent hayalini gerçekleştirmede yetersiz kaldığını savunur (Adanalı, 2011, s.18).

2.4 Türkiye’de Kent Hakkının Ele Alınışı

Uluslararası alanda çeşitli belgelerde ele alınarak dikkat çekilen kent hakkını, Türkiye’deki Anayasa ve mevzuattaki çeşitli diğer yasalarla ilişkilendirmek mümkündür.

1982 Anayasası’nın ‘yerleşme ve seyahat özgürlüğü’ne ilişkin 23.maddesinde “sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak” amacıyla söz konusu özgürlük için sınırlamalar getirilebileceği belirtilmiştir. 35.maddede ‘mülkiyet hakkı’na, 43.maddede ‘kıyılardan yararlanma’ya değinilmiştir. 56.maddede, “her yurttaşın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı” olduğuna vurgu yapılarak çevresel değerlerin korunması anayasal güvenceye alınmıştır. 57.maddede devletin “şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde” konut ihtiyacını karşılaması gerektiği belirtilerek ‘konut hakkı’na vurgu yapılırken, 63.maddede ‘tarih kültür ve tabiat varlıklarının korunması’ ele alınmıştır. Ayrıca yine Anayasa’da hak ihlalleri karşısında 36.maddede “herkesin yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip” olduğu belirtilerek hak arama özgürlüğü tanımlanmış, 125.maddede ise “idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” ifadesiyle yine hak arayışına değinilmiştir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005; Karasu, 2008). Kent hakkının bir gereği olarak kentsel süreçler hakkında bilgi sahibi ve süreçlere müdahale ederek söz sahibi olabilme noktasında Anayasa’nın 74. maddesi ile ele alınan ‘dilekçe hakkı’ bilgi edinme konusunda önemli bir hukuki dayanaktır. Bunun yanında ‘Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’ da kentsel süreçlere dair bilgiye erişme konusunda önemli bir adım olarak sayılabilir (Karasu, 2008, s.47). Anayasa’da yer alan hükümlerin yanında farklı yasalarda da kente dair haklara ve kentsel yaşamın düzenlenmesine yönelik maddeler yer almaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu ile çevreyi koruma, altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık, imar, kültür-sanat, rekreasyon gibi belediyenin sorumluluğundaki kentsel hizmetler tanımlanmıştır. Bu Kanun ile belediyeler kentsel hizmetlere erişim hakkının hayata geçirilmesinde geniş sorumlulukları olan bir kuruma dönüşmüştür. Bunun yanında aynı Kanun’da kent hakkını gözetten bir politika olarak ‘kent konseyleri’ne dair yasal

dayanak yer almaktadır. 1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda ortaya çıkan 'Gündem 21' adlı 'küresel eylem planı' ile birlikte Türkiye'de de kent konseylerinin temelleri atılmıştır. Konseyler katılım ilkesini hayata geçirmek için etkili bir mekanizma olarak ele alınmıştır. Kanun'un 76.maddesinde ele alınan kent konseyleri ile "kentlin hak ve hukukunun korunması, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım" gibi ilkelerin kent yönetimine ve kentsel yaşama entegre edilmesi amaçlanmıştır. Ancak günümüzde kent konseylerinin istenilen düzeyde aktif hale getirilememesi hedeflenen ilkelerin uygulamaya geçirilmediği süreçlere neden olmaktadır (Şahyar Akdemir, 2020; 5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005).

2985 sayılı *Toplu Konut Kanunu* ve 3194 sayılı *İmar Kanunu*, planlama ve imar gibi kentsel hizmetlere yönelik kapsamlı düzenlemeler getirmiştir. Bunun yanında düzenli kentleşme ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması bakımından 5237 sayılı *Türk Ceza Kanunu*'nun 184. maddesinde imar suçlarına yönelik vurgu, kente karşı suçlar kapsamında dikkate değer görülmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005, s.67). Bunların yanında mevzuatta yer alan *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu*, *Kat Mülkiyeti Kanunu*, *Çevre Kanunu*, *Kabahatlar Kanunu* gibi yasal düzenlemeler de kent hakkına katkı sağlamaktadır (Kaya Akçay, 2019, s.44).

Görüldüğü üzere hukuki zeminde yer verilen ve kent hakkına katkı sağladığı açıkça belli olan bu düzenlemeler, kent hakkının hedefi olan daha iyi yaşam şartlarına sahip bir kenti yaratmada olumlu çabalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tüm bu çabalara rağmen düzenlemelerin tam olarak uygulanamaması ve yürürlüğe girdikleri dönemin dinamiklerinin bugünle örtüşmemesi gibi nedenler kent hakkı açısından iyi bir noktada olmadığımızı ve kentlilerin taleplerini karşılama noktasında yetersiz kaldığımızı göstermektedir. Nitekim Türkiye'deki kentlerin büyük bir bölümü hala yeşile hasret, altyapısı yetersiz, erişilebilirliği kısıtlı ve katılıma kendini kapatmış durumdadır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2005; Karasu, 2008).

Kent hakkı kavramı, dünyaya nazaran Türkiye'de uzun bir süre kendine yer bulamamıştır. Literatürde kent hakkının 2000'ler itibariyle Türkiye'de ele alındığı görüşü yaygın olsa da kent hakkı, Türkiye kentleşmesinin dönüm noktalarından sayılan 1950'li yıllar itibariyle kentsel yaşamımızın köklerine tohumlarını bırakmıştır (Uzunçarşılı Baysal, 2012a, s.34; Kaya Akçay, 2019, s.61)

1950'lerle birlikte sanayileşmenin etkisiyle, modern teknolojinin insan emeğinin yerine geçişi kırdan kente göçü hızlandırmış, kente gelenler deyim yerindeyse sudan çıkmış balığa dönerek kentte yaşamını sürdürebilmek için enformel eylemlerde bulunmuş, yaşam alanları olarak gecekonduları üretmiştir. Gecekondulaşmanın gittikçe yayılması ve kentleşmenin giderek hız kazanması 1970'lerde 'ilk kent hakkı mücadeleleri'nin filizlerini vermiştir. Türkiye kentleri özellikle İstanbul ve Ankara, imar aflarının da katkısıyla siyaset odağına dönüşmüştür. Dönemin Türk filmlerinde de tema haline gelen, yoksul gecekondu alanlarını yok ederek popüler kent işlevlerine dönüştürme çabaları kent hakkı mücadelelerinin temellerini kurmuştur. Kent hakkının varlığından habersiz olunmasına karşın Türkiye'deki mücadeleler, aynı dönemde dünyanın farklı coğrafyalarındaki mücadelelerle ortak hedefler etrafında kendini göstermiş, büyük kentlerdeki kent projelerine karşı meslek odaları ve bilim insanlarının tepkisi ve ortaya çıkardıkları 'kentsel muhalefet' ile daha da gelişmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde neoliberal politikaların ve küreselleşmenin kentlerde de kendini göstermesiyle, yerleşim alanları merkez dışına yayılmaya başlamış; merkezdeki ve kıyılardaki alanların yenilenmesi ve dönüştürülmesi temelindeki uygulamalar ön plana çıkmıştır. Sermayeyi odağına alan yaklaşımlarla, kentsel mekanlar üzerindeki uygulamalar sonucunda ortaya çıkan kent hareketlerine kentliler tarafından katılım, sorunla doğrudan temas halinde olanlar, akademisyenler ve meslek odaları ile sınırlı kalmıştır. 'Kentsel dönüşüm' kentleri biçimlendirmede en etkili yöntemlerden biri olarak görülmüş, temel strateji olarak benimsenmiş ve artık yasal dayanaklarının oluşturulmasıyla 2000'ler bir kırılma noktası olmuştur. İnşaat sektöründe yaşanan gelişmelerle de kentler artık kesin olarak şu algının eline düşmüştür: çarkı döndürebilmek için kentsel mekanlar, değişim değerinin ön planda olduğu metalar olarak ele alınmalıdır (Bahçeci Başarmak, 2020, ss.231-234). Kentlerin karar vericiler ve sermaye sahipleri tarafından bu şekilde görülmesi kent hakkının savunduğu değerlerin tam karşısında durmaktadır.

Johnson (2011), 2000'li yıllar itibariyle devlet yönetiminin kentlerde yarattığı etkiye değinir. Ona göre 2000 yılındaki ekonomik kriz sonrası, Türkiye ekonomisindeki büyüme ve dalgalanmalar devamında, devlet eliyle kent üzerinde büyük değişiklikleri getirmiştir (Johnson, 2011, s.76). Kentlerde ivme kazanan bu süreç kent sakinlerini, kenti ve kent hakkını deneyimlemekten giderek uzaklaştırmış, sahiplenemedikleri bu hakkı aramak için harekete geçirmiştir (Bahçeci Başarmak,

2020, s.219). Kitlemel konut üretimi, kentsel mekanların belli bir sınıfa hitap edecek şekilde dönüştürülmesi, doğal kaynakların tahribi, tarımsal üretim alanlarının azaltılması gibi uygulamaların sonucunda sivil toplumun ve akademik çevrenin desteğıyle kentsel hareketler sistemli baskıların karşısına kent hakkını koymak için örgütlenmişlerdir (Johnson, 2011, s.76).

Türkiye’de benzer ya da farklı hedeflerin ve kentsel sorunların etrafında birleşen etkin kentsel mücadeleler, hem kentleşme dinamiklerinden hem de sahip oldukları yoğun nüfustan kaynaklı özellikle İstanbul ve Ankara üzerinden örneklenebilmektedir.

İstanbul’da Emek Sineması’nı geri alma eylemi (2011), Demirören AVM işğali (2011), Boğaziçi Üniversitesi’ndeki Starbucks işğali (2011), 3.Köprü, Haydarpaşa Port gibi mega projelere karşı ortaya çıkan kentsel-çevresel mücadeleler; Ankara’da Dikmen Vadisi direnişi (2007), Atatürk Orman Çiftliği eylemleri (2013), hidroelektrik santrallere (HES) karşı direnişler öne çıkan mücadele örnekleridir. Bu mücadeleler kapitalist sisteme ayak uyduran kentsel politikaların ortaya çıkardığı kentsel dönüşüm projelerine, çevre üzerinde yaşanan tahribata, gündelik yaşam pratiklerini değiştiren müdahalelere karşı yeşermişlerdir (Adanalı, 2011, s.17; Kaya Akçay, 2019, s.61). Örnekleri verilen mücadelelere bakıldığında ortaya çıkış noktaları açısından iki ortak nokta öne çıkmaktadır. “Birincisi izlenen politikalarla kentlilerin kendilerini özdeşleştirdikleri, kentsel deneyimlere katıldıkları mekanların hedef alınması; ikincisi ise bu mekanların kentlilerin gündelik yaşam pratiklerinin ana unsurları olmasıdır” (Kaya Akçay, 2019, s.61).

Kentsel mücadelelerin kentsel mekanlar üzerinden ortaya çıkışını Çelik (2017), Harvey’in görüşleri üzerinden ele alır. Özellikle ‘işgal et’ hareketlerine kent mekanının örgütlenmeyi sağlayan fiziksel yapısı ile imkan verdiğini söyler. Bu mekanlar temelde, kentliler tarafından en kolay şekilde erişilebilir olan kent meydanlarıdır. Mekanın sunduğu bu fırsatın bilincinde olan siyasi irade, bu fırsatı yok etmek amacıyla mekanları ortadan kaldırmaya ya da değiştirmeye yönelebilir. Bu duruma verilebilecek örneklerden ve Türkiye kent hakkı tarihi açısından en belirgin kırılma noktası olan ‘Gezi Parkı Direnişi’ ile kent hakkı yeni bir döneme girmiştir (Çelik, 2017, s.677).

2013 yılında, siyasi iktidarın İstanbul'daki sayılı yeşil alanlardan biri olan Taksim Gezi Parkı yerine, geçmişte var olan Topçu Kışlası'nı yeniden inşa etme kararına karşı tepkiler ortaya çıkmıştır. Toplumun her kesiminden bireyler 'Gezi'nin park olarak kalması' talebinin yanında kentsel yaşama dair tüm memnuniyetsizliklerini haykırmış ve ihlal edilen kentsel haklarının arayışına girmiştir. İstanbul dışında birçok kente yayılan eylemler kitlesel bir harekete dönüşmüştür. Otoriteler tarafından izlenen politikalar ve hayata geçirilen uygulamalara karşı ortaya çıkan adaletsizlik, eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik, kentsel yaşama duyulan memnuniyetsizlik gibi sorunların tüm birikmişliği kentliler tarafından Lefebvre'nin deyimiyile bir 'çılgılık ve talebe' dönüşmüştür.

Kentlilerin Gezi Parkı'nda yükselen sesleri, direnişin etkilerinin dalga dalga yayıldığı kentlerde mahalle ve park forumlarıyla birlikte devam ettirilmiştir. Gezi'deki komünitenin dağılmasının ardından kentsel memnuniyetsizlikleri ve talepleri dile getirmek için forum çağrısında bulunulmuştur. Müşterek mekanlar olarak genelde parkların seçildiği forumlarda ABD'deki Wall Street'i İşgal Et hareketinin de yansımaları görülmüş ve oradaki hareketin işleyişine benzer şekilde bir araya gelinmiştir. Bu forumlarda öne çıkan meseleler, yine yerel düzeydeki ve kent genelindeki sorunlar olmuştur (Özınanır, 2013, s.193).

Gezi Parkı sürecinde Harvey'in belirttiği gibi 'birlikte bir şeyleri değiştirme'nin mümkün olduğunun farkına varılması kentlilerin kentsel süreçlere katılım isteğinin artmasını, kenti sahiplenmelerini dolayısıyla kent hakkı konusunda bilincin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Gezi Parkı, kentsel yaşam alanlarını sahiplenme ve uğruna mücadele etme noktasında "etkileri uzun süre tartışılacak ve araştırmalara konu olacak sosyolojik bir kent deneyimi olarak tarihteki yerini almıştır" (Kaya Akçay, 2019, s.64).

Peki küreselleşmenin bağrında Türkiye'nin sürekli değişen ekonomik ve sosyal dinamikleri ve bu dinamiklerin kentlerdeki yıkıcı yansımaları karşısında kent hakkını var etmek için ne yapılmalıdır? Bu noktada Yalçın ve Çavuşoğlu (2008), tıpkı Lefebvre ve onu takip edenler gibi kentlerde kullanım değerinin öne çıkarılması gerektiğini belirtirler. Kentsel mekanlar birer mücadele alanıdır ve mekanı savunmak politik bir eylemdir. Kullanım değerini öne çıkararak "insan önceliğini savunmak, istatistikler, metrekareler ve dolarların karşısında hayata vurgu yapmak" gerekir (Yalçın ve Çavuşoğlu, 2008).

Aslında kentleri yeniden üretirken, kendimizi de yeniden üretiriz ve sınırlarımızı belirleriz. Kentin sahip olduğu kaynaklar ölçüsünde kendimizi geliştirebileceğimiz, bir gerçek olarak karşımızda durur. Ancak kapitalist sistem ve sistemin zorunlu kıldığı politikalar bu gelişime ortam hazırlamak yerine engelleri önümüze serer ve bu sistemde kent hakkının hayata geçmesi pek mümkün görünmez. Bu doğrultuda, kent hakkının kapsamını genişletmemiz hatta bir ‘yaşam alanı hakkı’ olarak ele almamız gerekir. Çünkü baskın sistem öyle bir noktaya gelmiştir ki artık “soluduğumuz havaya, içtiğimiz suya, ortak kullandığımız ormanlara, denizlere, derelere, yediğimiz gıdalara kadar” yaşam alanlarımız tehdit altındadır (Şahin, 2015, s.76).

Bahçeci Başarmak (2020) ise kent hakkı ile tüm toplumu kapsayan bir kenti yaratmanın zorunlu olduğunu, kent hakkını kazanmaya yönelik mücadelelerin gündelik yaşam üzerine temellenmesi gerektiğini savunur. Kent hakkının kazanıldığı bir kentte kentlilerin özgürlüklerinin garantisi, katılımın sağlandığı müzakere ortamları, güvenlik, sosyal ayrışmadan ve dışlanmadan uzak bir yaşam sağlanabilir (Bahçeci Başarmak, 2020, s.228).

2.5 Bölüm Sonucu

Bugün yaşam alanlarımız olan kentlerin küreselleşmeye ve kapitalist düzene ayak uydurmaya çalıştığı bir dünyada yaşıyoruz; kentsel yaşamımızın da bu dünyanın bir parçası olmasıyla mevcut düzenin içinde savrulmamaya, ait olduğumuz akışı kaybetmemeye çalışıyoruz. Ancak:

Mülkiyet hırsından beslenen aşırı bireyciliğe dayalı neoliberal ahlakın, benliğin toplumsallaşması için model teşkil ettiği bir dünyadır bu. Sonuçları ise, gönlümüze göre bir dünyayı gerçekleştirmek adına insanlık tarihi boyunca inşa edilen en büyük toplumsal başarılardan biri olan kentin tam ortasında, artan bireysel yalıtılma, endişe ve nevroz. Gelgelelim sistemin çatlakları da bariz olarak ortada. Kendimizi giderek bölünmüş, parçalanmış, çatışma temayülü taşıyan kentler içinde buluyoruz. Dünyaya nasıl baktığımız, onda ne tür olanaklar gördüğümüz çizginin hangi tarafında durduğumuza ...bağlı (Harvey, 2012, s.57).

Çelişkilerin var olduğu, kentsel gerçekliğe giderek yabancılaşanları barındıran kentlerde, düzene yenilmemek, aidiyetin yükseldiği gündelik yaşamı oluşturmak,

kabullendiğimiz ya da kaybetmeye yüz tutmuş yaşam koşullarının daha iyisini hayal etmek ve gerçeğe dönüştürmek için ortak bir şeye ihtiyaç var.

Bu ihtiyaca cevap veren Lefebvre, ‘kent hakkı’ kavramını dünyaya kazandırdı ve kavram yarım asırdan fazladır, daha iyi bir kent yaşamını savunanların gündeminde. İnsan hakları içerisinde üçüncü kuşaklar arasında ve çoğu tavsiye niteliğindeki ancak küresel düzeyde dikkate değer görülen uluslararası belgelerde kendine yer bulan ‘kent hakkı’ kent yasalarına da girerek hukuki bir anlam kazanmaya başlamıştır; gelişimini ise halen sürdürmektedir. Nitekim kent toplumlarının taleplerine ve ihtiyaçlarına karşılık verebilmesi için gelişmeye devam etmeli ve sadece kent sakinleri tarafından değil karar vericiler, siyasi otoriteler tarafından daha çok benimsenmelidir.

Kent hakkının tarihsel arka planı, toplumsal hareketler üzerinden şekillenmiştir. Hangi ölçekte olursa olsun bir noktadan filizlenen mücadele, oradan oraya sıçrayarak farklı toplumlara ses olmuş; Harvey’in militan tikelcilik savının belirttiği gibi bir yerdeki mücadele, başka bir yerde çıkış yolunu bulamayanlar için ışık olmuştur. Bu toplumsal mücadeleler, ‘birlikte bir şeyleri değiştirmenin mümkün olduğu’ bilinciyle ortak hedefler ve talepler etrafında bir araya gelindiğinde başarıya ulaşabilmişlerdir.

Refah devletinden neoliberal devlete geçiş sürecinde kent hakkı kavramı, sınıfsal, ırksal ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin ele alındığı bir yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Neoliberal dönemde; özelleştirme, kentsel mekanda yenileme, yeniden geliştirme projeleri ve spekülasyon gibi faktörler, kent hakkını ticari çıkarlara ve sermaye birikimine odaklanan bir hale getirmiştir. Kent mekanı, sermaye ile üst gelir gruplarının talepleri ve çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirilmiş, kamusal alanlar ve kentsel müşterekler bu taleplere ve çıkarlara göre el değiştirmiş, kentsel eşitsizlikler artmıştır. Neoliberal kentsel politikalar temelinde kentin özgün niteliklerinin dönüşümü gerçekleşmiştir. Bu kapsamda kullanım değeri değişim değerine, sahiplenme tahakküme, yapıt ürüne, yurttaş kullanıcıya, karar alma süreçlerinde katılım ise yerini soyutlanmaya bırakmıştır. Neoliberal kentlerde kamu hizmetlerinin ve kamusal alanların özelleştirilmesi, kent yaşamının artan maliyeti, kentin toplumsal işlevinden uzaklaşması, sınıflar arası kutuplaşmaların artması, toplumsal ve mekânsal ayrışmanın artması, yeşil ve kamusal alanlara eşitsiz erişim, çevre ihlallerinin yaygınlaşması gibi gelişmeler yaşanmaktadır (Kartal&Gençtürk, 2022, s.79). Kısacası neoliberal kentsel politikaların biçimlendirildiği kentler,

kapitalist üretim ilişkilerinin sonucunda, artık bir yaşam ve kullanım alanı olmaktan çıkmış, eşitsizliğin belirginleştiği, değişim değerinin hâkim olduğu mekanlar haline gelmiştir. Kent hakkı, günümüzde neoliberal düzenin bu zorlayıcı etkilerine karşı direniş ve alternatif bir kentsel modelin oluşturulmasını amaçlayan bir mücadele konusuna evrilmiştir.

Türkiye’de de dünyadaki duruma benzer şekilde, baskıcı kent politikalarının doğrudan kentsel yaşam alanlarına müdahalede bulunması bunun yanında çevresel değerlerin tehdit edilmesi karşısında kent hakkından bahsedilmeye başlanmıştır. Türkiye’de özellikle kentsel dönüşüm projeleri üzerinden ‘kentsel muhalefet’ süreci üzerinden ele alınan kent hakkı ile kentliler ihlal edildiğini düşündükleri haklarının arayışına girmektedir.

Lefebvre’den beri yapılan tartışmalarda kent hakkının, daha iyi bir kent yaşamı tahayyülü hedefinde ortaklaştığı kesindir. Bunun yanında kapitalist sistemin kentlere metalaşma üzerinden bakması ve değişim değerini ön planda tutması kent hakkının varlığını tehdit ettiği, bu nedenle kullanım değerinin öne çıkarılması gerektiği de bir gerçektir. Kent hakkının varlığı toplumsal boyutta kentlilerin, kentsel yaşamı ve kentsel mekanları sahiplenmesine, aidiyet duygusunun kaybedilmemesine bu doğrultuda kenti talepleri ve ihtiyaçlarına göre değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip olma bilincine bağlıdır.

Marcuse’un kent hakkı için sorduğu ‘kimin hakkı, ne hakkı, hangi kent’ sorularını dikkate alıp tüm görüşler üzerinden bu soruları yeniden cevaplarsak kent hakkının çerçevesini daha net çizmek mümkün olacaktır.

Kent hakkı kime aittir? Kente dair memnuniyetsizliklerin ya da sorunların kentsel yaşamını etkileyen herkesin hakkıdır. Buna yaptığı işin karşılığını alamayan müteahhit de, toplum tarafından dışlanan marjinal gruplar da, evsizler de, mülteciler de dahildir. Kısacası kent hakkı, kentlerde hangi koşullarda yaşadığı fark etmeksizin tüm bireylerin hakkıdır.

Kent hakkı ne hakkıdır? Kentsel mekanlarda değişim değerinden önce kullanım değerinin geldiği, sürdürülebilir, daha güvenli, daha adil, daha demokratik, şiddetten uzak bir kenti hayal etme ve gerçekleştirme hakkıdır. Temel insan haklarını kapsayan, kentin kaynaklarına eşit şekilde erişimi savunan, kentsel mekanlardan faydalanma ve kenti sahiplenme hakkıdır. Kentin, kentliler tarafından isteklerine ve

ihtiyaçlarına göre değiştirilmesine, dönüştürülmesine, tüm süreçlerde katılımın sağlanmasına imkan veren bireylere özgü değil, tüm kent toplumuna ait haktır.

Kent hakkı hangi kentin hakkıdır? Geçmişteki bir kentin değil, mevcuttaki ve gerçekleşmesi mümkün olan gelecekteki kente dair bir haktır. Baskın sistemin hakimiyeti altında direnmeye çalışan, kar peşinde olmayan, kent toplumunu ve kent yaşamını odağına olan kentin hakkıdır.

3. TÜRKİYE’DE DEPREM POLİTİKALARI

1900’lü yıllardan bu yana, dünya üzerinde çeşitli doğal afetler gerçekleşmiş ve bu afetler sonucunda ortalama 33 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Can kayıplarının yanında yaklaşık olarak 174 milyon insanın evini kaybettiği ve 3 trilyon dolar ekonomik kaybın olduğu bilinmektedir. Dünya Bankası’nın yürüttüğü çalışmalara göre nüfusun giderek artması, iklim krizi, doğal alanların tahribatı, plansız kentleşme ve riskli yapı stokları nedeniyle doğal afetlerden etkilenecek insan sayısının 2050 yılında iki katına çıkacağı öngörülmektedir (Kocalar, 2023, s.5).

‘*Katastrof*’ olarak da adlandırılan afet, bir topluluğun veya toplumun işleyişinin ciddi şekilde aksamasına neden olan, etkilenen topluluğun kabiliyetini aşan insani, maddi, ekonomik ve/veya çevresel kayıplara neden olan ani, yıkıcı olaydır. Çoğu zaman doğadan kaynaklansa da insan kaynaklı da olabilir (Skliarov vd., 2021). Dünya üzerindeki afetler, doğal ve insan kaynaklı olmak üzere kendi içerisinde de ortaya çıkış nedenleri bakımından çeşitlenmekte ve ülkelere göre önem sıraları değişmektedir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 : Dünyada gözlenen afet türleri (AFAD, 2022a).

Afet Kaynakları	Afet Türleri
Jeolojik Afetler	Deprem, heyelan, kaya düşmesi, volkanik patlamalar, çamur akıntıları, tsunami
Klimatik Afetler	Sıcak dalgası, soğuk dalgası, kuraklık, dolu, hortum, yıldırım, kasırga, tayfun, sel, siklonlar, tornado, tipi, çığ, aşırı kar yağışları, asit yağmurları, sis, buzlanma, hava kirliliği, orman yangınları
Biyolojik Afetler	Erozyon, orman yangınları, salgınlar, böcek istilası
Sosyal Afetler	Yangınlar, savaşlar, terör saldırıları, göçler
Teknolojik Afetler	Maden kazaları, biyolojik/nükleer/kimyasal silahlar ve kazalar, sanayi kazaları, ulaşım kazaları

Tehlikelerin, savunmasızlığın ve riskin potansiyel olumsuz sonuçlarını azaltamamanın birleşimi felaketle sonuçlanır. Geleneksel olarak doğal afetler, esas olarak insani nitelikte zorluklar ve sorunlar yaratan durumlar olarak görülmüştür (Skliarov vd., 2021).

Afet yönetimi ise acil durumların tüm insani yönleriyle başa çıkmak için mevcut kaynakları ve sorumlulukları organize etmek ve yönetmek anlamına gelir (Arculeo & Khorram-Manesh, 2021). Dünyada ortak bir kabul olarak afet yönetimi ‘risk azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapım’ olmak üzere beş evrede ele alınmaktadır. Her ne kadar ülkemizde afet yönetimi dendiğinde akla ilk olarak ‘müdahale’ ya da ‘kriz yönetimi’ gelse de gelişmiş ülkelerde afet yönetimi beş evrenin tamamını kapsamaktadır. Günümüzde bir afet durumunda ortaya çıkabilecek hasar, zarar ve kayıpların en aza indirilmesinin anahtarı olarak ‘risk azaltma’ (Okay, 2018, s.119) görülerek ‘bütünleşik afet yönetimi’ gündeme gelmektedir. Nitekim sürdürülebilir kalkınmayı var edebilmek için afet zararlarının mutlaka önüne geçilmesi gerektiği bir gerçektir (TBMM, 2010, s.99).

Afetlerin getirdiği yıkımlar ve kayıplar hem ulusal hem uluslararası düzeyde risk yönetimi için ülkeleri koordineli olmaya ve politik sorumluluk almaya itmiştir. Risk eğilimlerinin giderek artmasıyla beraber, az gelişmiş ülkelerde afet sonrasında eyleme geçilmesi ve dolayısıyla bunun yetersizliği 1980’li yıllar itibariyle sorgulanmaya başlamıştır. O döneme kadar afet sonrası müdahaleye odaklanan yaklaşım, 1990’lı yıllara gelindiğinde yerini afet öncesi hazırlığa bırakmıştır (Orhan, 2022, s.48; AFAD, 2022b, s.25). Bu dönüşüm, ‘yara sarma’ya odaklanan geleneksel afet politikalarının, riski ve bu doğrultuda tedbiri odağına alan çağdaş afet politikalarına evrimleşmesidir. Çağdaş afet politikaları, toplumun afet öncesindeki kırılgan yapısını afet sonrası daha da derinleştirmenin önüne geçerek, güvenli yaşama katkı sunmayı ele almıştır (Orhan, 2022, s.51).

Siyaset, kamu politikası oluşturma ve yürütme sürecidir. Afet yönetiminin tüm aşamalarının sonuçları, acil durum/afet politikasının ne kadar iyi oluşturulduğu, sürdürüldüğü ve uygulandığı ile doğrudan ilişkilidir. Afet yönetimi politikasının geliştirilmesindeki başarısızlık sosyal, ekonomik ve kalkınma alanlarında yaratacağı iyileştirilmesi zor sonuçların yanında politika yapıcılara da zarar verecektir (Ashkenazi ve Khorram-Manesh, 2021). Çünkü tehlikeler doğalken, afetler doğal değildir; daha çok bir güç ve sosyal adalet meselesidir (Mascarenhas & Wisner, 2012,

s.42). Dolayısıyla özellikle kent toplumları için dönemin teknolojik imkanlarının el verdiği ölçüde afetlerden en az zararı almaya yönelik politikalar geliştirmek kritik meselelerden biri olmuştur.

Anadolu’da tarih boyunca meydana gelen ve toplumları etkileyen, kimi zaman uygarlıkları yok olma noktasına getiren afetler günümüzde de büyük can kayıplarına ve maddi kayıplara yol açmaktadır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.10). Bu bakımdan Türkiye kentleri de hızlı ve plansız kentleşmenin bir sonucu olarak afetler bağlamında büyük risk alanları olarak görülmektedir (Orhan, 2022, s.48).

191 ülkenin insani krizlere ve afetlere dair riskini ölçerek sıralamayı amaçlayan ve ilk kez 2012 yılında geliştirilen INFORM Risk Endeksi’nin, son olarak yayınladığı 2023 yılı verilerine göre; Türkiye için risk puanı 5,0 olarak hesaplanmış ve yüksek risk sınıfı² içinde yer almıştır (INFORM, 2023). Endeks puanı bazında 191 ülke içerisinde Türkiye, 40. en riskli ülke olmuştur. Yine bu verilere göre Türkiye’nin riskler karşısındaki ‘kırılganlığı’ için aynı puanlama skalasındaki endeks puanı 6.1, ‘başa çıkma kapasitesi eksikliği’ ise 3.2 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de doğal kaynaklı afetlerde en yüksek risk oranına sahip afet türü olarak 9.7 puan ile deprem ilk sırada yer almaktadır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2 : Türkiye’de afet türlerine göre risk endeks puanları (INFORM, 2023).

Afet Türü	Deprem	Sel	Tsunami	Kasırga	Kuraklık	Salgın
INFORM						
Endeks Puanı	9.7	5.7	7.0	0.0	1.5	6.0
2023						

Türkiye’de en yüksek riskli doğal kaynaklı afet türü olarak deprem, yarattığı sonuçlar ve hem can kaybı hem maddi kayıplar bakımından ilk sırada yer almaktadır. Afetler nedeniyle yaşanan can kayıplarının yaklaşık %60’ı deprem kaynaklıdır. Dünyadaki depremlerin %20’sini üreten en aktif deprem kuşaklarından biri olan

² INFORM endeks puanına göre 0-2 puan arası çok düşük risk, 2-3,5 puan arası düşük risk, 3,5-5 puan arası orta risk, 5-6,5 puan arası yüksek risk, 6,5-10 puan arası ise çok yüksek risk sınıfı olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2018a).

Akdeniz-Alp-Himalaya kuşağı üzerinde yer alan Türkiye’de her beş yılda bir, yıkıcı bir depremle karşılaşılabilir (AFAD, 2018a, s.84).

Türkiye’nin deprem üretimi açısından aktif bir coğrafyada yer alması ve tarih boyunca depremler nedeniyle edinilen acı tecrübeler, dünyadaki afet riskini azaltmaya yönelik gelişen yaklaşıma ayak uydurmaya ve ulusal düzeyde ihtiyaçlara yönelik değişimlere gereksinim olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda geliştirilen politikalarda özellikle 1999 yılında yaşanan Marmara Depremleri, depremlere yönelik tutum için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Bu bölümde, günümüzde doğanın üstünlüğüne yenik düştüğümüz deprem gerçeğinin, dünya nüfusunun büyük bir kısmının yaşam alanları olan kentlerle ilişkisine bakılacak ardından kısaca Türkiye’nin deprem tarihine değinilecektir. Geçmişten günümüze Türkiye’deki deprem politikalarının ele alındığı kısımda ise politikalar, Türkiye’deki önemli kırılma noktaları üzerinden dönemlere ayrılacaktır. Siyasi otoriteler tarafından geliştirilen ve deprem riski karşısında kentlerdeki yaşamımızı doğrudan etkileyen politikalar, tezin temel noktasını oluşturan ve önceki bölümde aktarılan ‘kent hakkı’ çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1 Bir Doğal Afet Türü Olarak Deprem ve Kent

Her türdeki doğal afetler, insanların yaşam alanları üzerinde büyük tahribatlar yaratmakta, gündelik yaşamın kesintiye uğramasına ve yaşam pratiklerinin bozulmasına neden olmaktadır (Koçak, 2004, s.13). Ancak çoğu zaman acı tecrübeler olarak toplumsal hafızamızda yer edinen ve uzun süre atlatılamayan travmalara neden olan bu sonuçlar, aslında insanoğlunun kendi eliyle verdiği zararlardır.

Bu durum çok uzun yıllar önce 18.yy’da Jean-Jacques Rousseau tarafından sorgulanmıştır. 1755 yılında Lizbon’da gerçekleşen, kenti yıkıma uğratan ve binlerce can kaybına yol açan büyük bir depremin sonucunda Rousseau, Voltaire’e yazdığı bir mektubunda ‘bu dramın doğaya mal edilemeyeceği’ni söyler. Lizbonlular kente farklı şekilde dağıtılıp yerleştirilmiş olsalardı her şeyin çok daha farklı olabileceğini düşünerek yüzyıllar sonrasına bir nevi ışık tutar. Rousseau’nun ortaya koyduğu şey aslında kentleşmenin ve yanlış politikaların felaketlere katkı sunmasıydı (Jegouzo, 2001, s.112). Balamir (2001)’in en kısa haliyle özetlediği şekilde “doğal güçler

tehlikelerin kaynağı olmasına rağmen riskleri ve felaketleri üreten, yetersiz yapılı çevre biçimindeki insan müdahalesidir”.

Doğa olaylarının ya da insan kaynaklı olayların afet olarak sayılabilmesi için çok sayıda insanın bu olaydan etkilenmesi gerekmektedir. Koçak (2004), kentsel ya da kırsal yaşamın doğrudan etkilenmesinin bu noktada önemli olduğunu ve örneğin yerleşimlere uzak bir konumda gerçekleşen depremin afet özelliği taşımadığını belirtir (Koçak, 2004, s.14). Yaşam alanındaki konut, iş yeri, altyapı gibi gündelik yaşamın temel unsurları zarar görmediği sürece doğa olayı, afete dönüşmez.

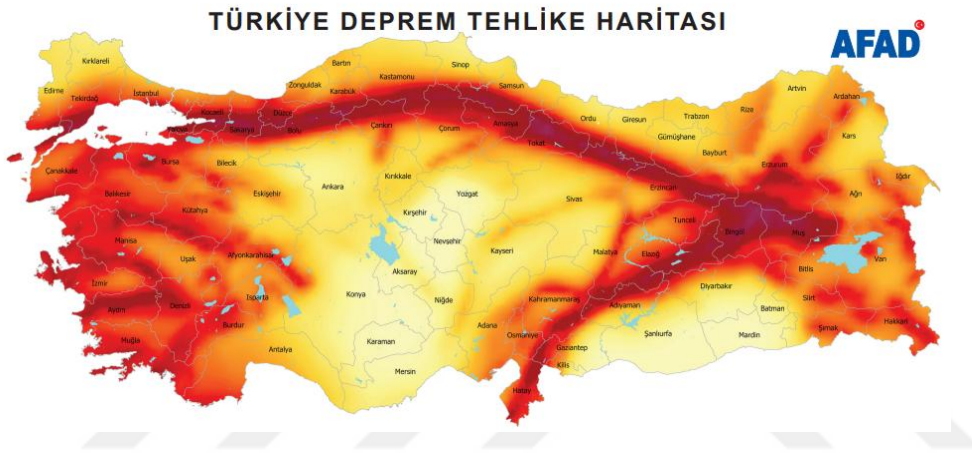
Toplumlar, tarih boyunca yüksek deprem riskinin olduğu doğal limanların çevresinde kentler kurmuş, depremlerle yıkılan kentlerini kimi zaman aynı kimi zaman da farklı yerlerde yeniden kurarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Ekonomik uğraşların doğanın aktivitesine göre şekillenmesi nedeniyle depremler ve diğer doğa olayları ekonomileri derinden etkilemiştir. Günümüzde de doğal afetlerin yol açtığı en büyük sorunlardan biri olarak, ulusal ekonomiler büyük zararlarla karşı karşıya kalmaktadır (Şengün, 2007, ss.47-49). Doğal tehlikeler karşısında kentlerdeki yapılı çevrenin yanında sosyal ve ekonomik sistemlerin kırılganlıkları kentsel riskleri oluşturmakta ve bu kırılganlıklar ekonomi, gelir, demografik, sosyokültürel açıdan gelişmişlik düzeylerine göre değişim göstermektedir. Depremler, kentlerde enerji, ulaşım, haberleşme, turizm, güvenlik, inşaat sektörü olmak üzere kentsel altyapıyı bunların yanında sanayi, tarım, konut, eğitim, sağlık, istihdam gibi ekonomik ve sosyal sektörleri etkilemektedir (DPT, 1999; Şengün, 2007; Orhan, 2022).

Kentsel alanlarda meydana gelen ve geniş çapta coğrafi bölgeyi etkileyen depremler, fiziki yansımasının görülmediği diğer bölgelerde de etkisini göstermekte, makro düzeyde tüm ülkeyi etkileyebilmektedir. Özellikle hızlı kentleşme sonucu yoğun nüfuslu ve sanayi odağı haline gelen metropollerde yaşanan depremler afete dönüştüğünde ulusal ekonomi açısından büyük kayıplara yol açmaktadır. Depremin yaşandığı ve doğrudan etkilenen alanlarda, deprem sonucu hayatta kalan konut ve çalışma alanları yıkıma uğrayan kentliler, yaşamlarının temelini oluşturan haklar bakımından zarar görmektedir. Afetin yaşandığı alanlarda kentsel yaşama yeniden dahil olmakta sorun yaşayanlar, farklı kentlerde yeni yaşam kurabilmek için zorunlu olarak göç etmekte, bir nevi yerlerinden edilmektedirler. Kentsel ayrışma ve yoksulluk, depremler sonrasında açıkça görünür hale gelebilmektedir. Depremler mevcut kentsel sorunları daha da derinleştirmektedir.

3.2 Türkiye’de Deprem Olgusu

Deprem, dar kapsamda yer kabuğunda meydana gelen jeolojik bir olguyu tanımlarken, geniş kapsamda birçok etkenin ilişkilendiği çok aktörlü sosyal bir olguyu tanımlar (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.10).

Türkiye, bulunduğu coğrafyanın aktif deprem kuşağı olması nedeniyle geçmişten günümüze büyük depremlere tanıklık etmiş; tarihi kaynaklara göre bu depremler nedeniyle toplumlar göç etmiş ya da bazı uygarlıklar yok olmuştur (Şengün, 2007, s.38).

Şekil 3.1 : Türkiye deprem tehlike haritası (AFAD, 2018b).

Türkiye'nin %92'si fay hatlarıyla çevrili bölgelerdir ve kentsel alanların %80'inden fazlası 1. ve 2. derece deprem bölgesinde yer almaktadır (Akkaş, 2023, s.25). Kuzey Anadolu Fayı (KAF) dünyadaki en aktif kırık hatlardan biri olarak Türkiye’de büyüklüğü 6’dan fazla olan depremlerin büyük bir bölümünü üretmektedir. Farklı dönemlerde yaşanan depremler değerlendirildiğinde deprem büyüklüğünün 5’ten fazla olduğu durumlarda can kayıpları ve yapısal hasarlar yaşanabilmektedir. Nitekim JICA (2004)’nın olasılık yöntemleri kullanarak yaptığı tahminlere göre Türkiye’de 6 büyüklüğünde bir depremin 1 yıl içerisinde olma olasılığının ve 7 büyüklüğünde bir depremin 5 yılda bir olma olasılığının %63 olduğu sonucu, Türkiye’de deprem kaynaklı zararların ne kadar büyük ve etkili olabileceği gerçeğini açıkça göstermektedir (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, ss.17-18; JICA, 2004, s.30) (Şekil 3.1).

Deprem, Türkiye’de risk oluşturan tehlikelerin başında gelmektedir. Bu durum depremin diğer doğal tehlikelere göre çok sayıda yerleşmeyi ve nüfusu

etkilemesinden dolayısıyla meydana getirdiği kayıpların daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Erkan, 2010, s.69). Plansız ve hızlı kentleşmenin sonucu olarak Türkiye kentleri, nüfusun ve yatırımların deprem riski ile karşı karşıya olduğu ‘kent depremleri’ sürecine girmiştir. Yoğun nüfuslu ve ekonomik yatırımlar bakımından zengin büyük kentler, deprem riski karşısında birer ‘risk havuzu’na dönüşmüştür (Eyidoğan & Balamir, 2012, s.64).

Türkiye’de binlerce can kayıplarının ve yapısal hasarların ortaya çıktığı, şiddeti 6’dan büyük çok sayıda deprem yaşanmıştır. Bu depremler sonucunda can kayıpları ve yapıli çevredeki hasarların dışında ulusal ekonomi de büyük çapta etkilenmiştir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3 : Türkiye’de yaşanan büyük depremler (BBC, 2023; Cumhuriyet, 2023; TRT Haber, 2023).

Tarih	Yer (Merkezüssü)	Şiddet (Mw)	Can Kaybı Sayısı	Hasarlı Bina Sayısı
29.04.1903	Malazgirt/Muş	6.7	600	450
27.12.1939	Erzincan	7.9	32.968	116.720
20.12.1942	Erbaa/Tokat	7.0	3000	32.000
26.11.1943	Ladik/Samsun	7.2	4000	40.000
01.02.1944	Gerede/Bolu	7.2	3959	20.865
19.08.1966	Varto/Muş	6.9	2394	20.007
28.03.1970	Gediz/Kütahya	7.2	1086	19.291
23.05.1971	Bingöl	6.8	878	9111
06.09.1975	Lice/Diyarbakır	6.6	2385	8149
24.11.1976	Muradiye/Van	7.5	3840	9232
30.10.1983	Erzurum	6.8	1151	10.241
13.03.1992	Erzincan	6.6	653	8057
27.06.1998	Ceyhan/Adana	6.2	146	31.463

Çizelge 3.3 (devam): Türkiye’de yaşanan büyük depremler (BBC, 2023; Cumhuriyet, 2023; TRT Haber, 2023).

Tarih	Yer (Merkezüssü)	Şiddet (Mw)	Can Kaybı Sayısı	Hasarlı Bina Sayısı
17.08.1999	Gölcük/Kocaeli	7.8	18.000	73.342
12.11.1999	Düzce	7.5	894	3551
01.05.2003	Bingöl	6.4	176	625
23.10.2011	Tabanlı/Van	7.2	644	17.000
24.01.2020	Sivrice/Elazığ	6.8	44	16.606
30.10.2020	Seferihisar/İzmir	6.6	117	9049
06.02.2023	Kahramanmaraş	7.7 ve 7.6	50.500	312.000

27 Aralık 1939 yılında gerçekleşen ve 7.9 büyüklüğü ile hem dünyada hem Türkiye’deki en büyük depremlerden biri olan Erzincan Depremi sonucunda yaklaşık 33.000 kişi hayatını kaybetmiş, 100.000 kişi yaralanmış, 116.720 adet yapı yıkılmıştır. Bu deprem sonrası Türkiye’de depremle ilgili gelişmeler yaşanmış, Kuzey Anadolu Fay Hattı’nın da varlığı anlaşılmaya başlamıştır (NTV, 2023).

1999 Marmara Depremleri ise depremin ciddi bir sorun olarak ele alınıp dünya standartlarında politikaların ve bilimsel çalışmaların geliştirilmesi açısından Türkiye’de bir milat olarak kabul edilmektedir. 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremleri’nin ilki 17 Ağustos 1999 tarihinde 7.8 büyüklüğünde Kocaeli’de, ikincisi ise üç ay sonra 12 Kasım 1999’da 7.5 büyüklüğünde Düzce’de gerçekleşmiştir. Marmara Bölgesi’ni etkileyen depremlerde resmi rakamlara göre yaklaşık 19.000 kişi hayatını kaybetmiş, 50.000 kişi yaralanmıştır. Resmi olmayan rakamlara göre ise can kaybı sayısı 50.000, yaralı sayısı 100.000’e yakındır. Depremin yansımalarının görüldüğü bölgelerde yaklaşık 16 milyon insan farklı düzeylerde etkilenmiştir (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2012, s.9). Toplam ekonomik kayıp ise 22 milyar Dolara ulaşmıştır ve bu kayıp GSYİH’nin %12’sine tekabül etmektedir (Kundak, 2017).

Son olarak 6 Şubat 2023 tarihinde 9 saat ara ile art arda meydana gelen yıkıcı depremlerle Türkiye acı şekilde deprem gerçeğiyle yeniden yüzleşmek zorunda

kalmıştır. Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde 11 ili derinden etkileyen ve büyük kayıplara yol açan depremlerin ilki 7.7 büyüklüğünde Pazarcık/Kahramanmaraş'ta, ikincisi ise 7.5 büyüklüğünde Elbistan/Kahramanmaraş'ta gerçekleşmiştir. Ülke genelinde sosyal açıdan büyük travmalar yaratan depremlerde resmi rakamlara göre 50.000'den fazla insan yaşamını yitirmiş, deprem bölgesinde yaşayan yaklaşık 14 milyon kişi doğrudan, tüm Türkiye ise dolaylı olarak etkilenmiştir. Deprem sonucunda yaklaşık 312.000 bina hasar almış, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın açıklamasına göre 103,6 milyar Dolar (2 trilyon TL) düzeyinde maddi hasar oluşmuştur ve bu kaybın 2023 yılı milli gelirinin yaklaşık %9'una ulaşacağı öngörülmektedir (BBC, 2023).

3.3 Türkiye’de Dönemlere Göre Deprem Politikaları

Türkiye’de geçmişten günümüze yaşanan, büyük kayıplara yol açan ve her defasında büyük acılarla yüzleşilen depremler, ulusal çapta en büyük sorun olarak öne çıkmakta ve devlet politikalarının büyük ölçüde deprem riskine eğilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen mevzuat ve politikalar literatürde genel olarak 1944 öncesi, 1944–1958 arası, 1958-1999 arası ve 1999 sonrası olmak üzere dört dönemde ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’deki kentleşme ve deprem bağlamında değişen tutumlar ve büyük kayıplar yaratan depremler kırılma noktası olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye’deki deprem politikaları; 1999 öncesi, 1999-2002 arası, 2002-2011 arası, 2011 Van Depremi sonrası ve son olarak 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrası olmak üzere beş dönemde incelenmiştir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Türkiye’de dönemlere göre deprem politikaları.

3.3.1 1999 öncesi deprem politikaları

Türkiye’de afetlere yönelik mevzuat, genel olarak doğal kaynaklı olaylardan sonra o olaya özel bir kanun çıkarılmasına ve ortaya çıkan tahribatları iyileştirmeye yönelik gelişmiştir. 1900’lü yıllar itibariyle çıkarılan kanunlar, afetlerden etkilenen insanlara yardım edilmesi, yaraların hızla sarılması, yeniden inşa ve iyileştirme tedbirlerinin alınması gibi hükümleri içermiştir. Bu durum, zaman içinde farklı kurumlar

tarafından yürütölmeye çalışılan dağınık bir yapıya dönuşmüştür (AFAD, 2018a, s.16).

3.3.1.1 4623 sayılı kanun (1944)

Türkiye'nin deprem tarihindeki dönüm noktalarından biri olan 1939 Erzincan Depremi'nden sonra, deprem riskini azaltmaya yönelik çalışmalar yeterli düzeyde geliştirilememiş, uygulamalar afetin sonucundaki zararların giderilmesinden öteye geçememiştir (Kutluk, 2011, s.44). Öte yandan 1939 Erzincan Depremi ve ardından yaşanan 1942 Erbaa Depremi, 1943 Ladik Depremi ve 1944 Bolu Depremi'nin yol açtığı binlerce can kaybı ve yapıların yıkılması deprem zararlarının, depremden sonra sadece yıkılanın yerine getirilmesi ile azaltılmayacağının farkına varılmış, bu doğrultuda çalışma yapılmasının gerekliliği görölmüştür. Bu erevede 18 Temmuz 1944 tarihinde 4623 sayılı '*Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun*' yürürlüğe girmiştir. Türkiye'deki afet yönetim sisteminin temelini oluşturan Kanun'da deprem bölgelerinin tespiti, bu bölgelerdeki yapıların depreme dayanıklılığının tetkik edilmesi, yardım ve kurtarma programlarının önceden hazırlanması gibi önlemlerin alınması zorunlu hale getirilmiştir (Ergünay, 2011, s.2).

Kanunun 11.maddesinde yer alan "yersarsıntısı bölgelerine dâhil şehir, kasaba ve köylerde bina ve mesken inşası fen heyetlerince tehlikeli görölen mahaller yapı için yasak bölge sayılır. ...Hilâfına hareket edildiği takdirde yapılan veya yapılmakta olan binalar yıktırılır" hükmü ve 15.maddesinde yer alan; özellikle kamu binalarına odaklanılan şu hüküm deprem riskine karşı önlemler almada çaba gösterildiğini kanıtlar niteliktedir:

Tehlikeli yersarsıntısı bölgesinden başlamak üzere ...şehir, kasaba ve köylerdeki Hükümet konağı, hastane, mektep, fabrika ve iş yerleri gibi bir çok kimselerin toplandığı resmî hususi bina ve müesseselerle sinema, tiyatro, gazino, kahvehane, han, hamam ve otel gibi umuma açık bulundurulan yerlerin yersarsıntısına dayanıklı olup olmadıkları ...fen heyeti tarafından tetkik ve muayene edilir. ...Bu raporlara nazaran mülkiye âmiri ...tehlikeli görölenleri derhal boşalttırır ve kapatır (4623 sayılı Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun, 1944).

4623 sayılı Kanun, Türkiye'nin deprem risk yönetimi politikalarında bir ilk adım olarak sayılabilmektedir ve Kanun hükümlerinde de görüldüğü üzere riskli zemin ve riskli yapıların varlığı yaşam alanları için bir tehdit olarak ele alınmaktadır.

3.3.1.2 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu (1958)

1958 yılı ve sonrasında Türkiye'de depremlerin ve diğer doğal afetlerin zararlarının azaltılması yönünde politikalarda önemli değişimler yaşanmış, dünyada bu kapsamdaki çalışmalar ve gelişmeler dikkate alınmıştır (Şengün, 2007, s.88).

1958 yılında 7126 sayılı '*Sivil Savunma Kanunu*' yürürlüğe girmiştir ve bu kanunla "yurt aleyhine ...düşman faaliyetlerine, tabii afetlere ve büyük yangınlara karşı halkın can ve mal kaybının asgari hale indirilmesi" amaçlanmıştır (7126 sayılı Sivil Müdafaa Kanunu, 1958). Acil durum hallerinde yaşanan duruma bağlı olarak sivil savunmaya ilişkin teşkilatlanma, görev ve sorumluluklara dair hükümler yer almıştır (Erkan, 2010, s.79). Genel olarak savaş halindeki sivil savunmaya odaklanan Kanun kapsamında doğal afet sırasında gereken kurtarma ve ilk yardım çalışmalarına da değinilmesi, bu konudaki önemli bir boşluğun doldurulmasını sağlamıştır (Şengün, 2007, s.88). İçişleri Bakanlığı sorumlu kurum olarak ele alınmış, Kanunla birlikte Bakanlığa bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Sivil Savunma Genel Müdürlüğü'nün afetler çerçevesindeki görevleri: yangından korunma, yangını önleme tedbirlerini ve itfaiyelerin standartlarını belirlemek, arama kurtarma birliklerini hazır bulundurmak, afetlerde ilkyardım, kurtarma, acil ihtiyaçların giderilmesi ve geçici barınmaya yönelik hizmet vermektir (Kemaloğlu, 2015, s.132).

Sivil Savunma Kanunu, deprem özelinde hükümler içermeyerek doğal afetleri bir bütün olarak ele almaktadır. Ancak can ve mal kayıplarının önüne geçmek için tedbirlerin alınması gerektiği farkındalığı açısından önemlidir. Öte yandan Kanun'un "planlama, eğitim, haber alma ve yayma, donatım" başlıklı ikinci bölümünde savaş ya da doğal afetlerden kaynaklı acil durumlarda halkın bilgilendirilmesi ve verilen eğitimler kapsamında savunmaya dahil edilmesi koordinasyonun sağlanmasına yönelik çalışmalar bağlamında değerlidir.

1958 yılı içerisindeki bir diğer önemli gelişme, 7116 sayılı Kanun ile İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıdır (Kutluk, 2011, s.46). Bayındırlık Bakanlığı'ndan devir aldığı görevlerin dışında İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması; bölge, şehir, köy ve kasabaların planlanması, mesken politikası, yapı malzemesi, afetlerden önce ve sonra

gerekli tedbirlerin alınması ve kentsel altyapıya yönelik görevleriyle özellikle deprem riskine yönelik adımların atılması açısından önemli bir gelişmedir (URL-1).

3.3.1.3 7269 sayılı Afet Kanunu (1959)

Depreme yönelik mevzuat gelişmelerini 7269 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği yıl olan 1959 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırarak ele almak mümkündür. Bu yıla kadar mevzuat, daha çok gerçekleşen afet olayının yaralarını sarmaya yönelik o olaya özel kanun çıkararak geliştirilirken, 15 Mayıs 1959 tarihinde onaylanan 7269 sayılı '*Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun*' kısa adıyla '*Afet Kanunu*' parçacıl özellik gösteren mevzuatın bütüncül hale getirilmesini sağlamıştır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.22). Doğal afetler sonrasındaki müdahale konusunda merkezi yönetimi yetkilendiren Kanun, koordinasyon ve kaynakların tek otoriteden çıkmasını amaçlamaktadır. Aynı zamanda afet yönetimine dair temel kurumsal yapılanmada bilinçlenmeler ortaya çıkarak İmar ve İskan Vekaleti, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı kurulmuştur (Orhan, 2022, s.50; Sarı, 2022, s.96).

Kanun, yürürlüğe girdiği döneme göre uluslararası alandaki mevzuatlar içerisinde çağdaş ve kapsamlı olarak değerlendirilmiş, birçok ülke tarafından da örnek alınmıştır. Yıllar içinde çağın gerekliliklerine göre revize edilen Kanun, günümüzde de hala geçerliliğini korumaktadır. Cumhuriyet döneminde afetler konusunda çıkarılan kanunları tek bir çatı altında toplayan Kanun'un hedefi, afet anında ve afetten sonra etkin olarak işleyebilecek bir örgütlenmenin ortaya çıkarılmasıdır (AFAD, 2018a, s.22).

Bu kanunun getirdiği en büyük yenilik mali kaynağın düzenlenmesi ve bu doğrultuda genel bütçeden ayrı olarak oluşturulan 'Afetler Fonu'dur. Bu karara kadarki süreçte her doğal afet sonrası afete özel kanun çıkarılmasının yanında genel bütçeden 'olağanüstü ödenek'ler verilmekteydi (Şengün, 2007, s.88). Bu fon, her yıl genel bütçeden aktarılan ödenekleri, KİT'lerin bilanço karlarının %3'ünü, iç ve dış nakdi yardımları ve yapılan konut yardımlarının geri ödemelerini kapsamaktadır (Ergünay, 2011, s.3).

Balamir (1999)'e göre bu Kanun, afetlere karşı hazırlık yapmaktan ziyade, afet sonrasındaki yaraların nasıl sarılacağına odaklanmaktadır. Merkezi otoriteye afet

sonrasındaki müdahaleler için önemli yetkiler verilmiş olsa da bu sürecin ayrıntılı olarak ele alınmasında eksiklikler görülmektedir. Bu dönemdeki algı, afete hazırlığın ‘çadır ve battaniye’ dağıtma olarak görülmesidir ve her ne kadar Kanun’un afet sonrasındaki etkin örgütlenmeyi sağlama amacı olsa da bu konuda bir denetimin varlığından söz edilemez (Balamir, 1999, s.13). Orhan (2022)’a göre de Kanun ile afet riskini azaltmaya yönelik anlayış geliştirilememiş, dolayısıyla kentsel risklerin azaltılmasına katkı sunulamamış ve güncellik açısından yeterli olunamamıştır. Kanun’un afet sonrası koşullar için çizdiği çerçeve değerli olmakla birlikte, bütünleşik risk yönetimi açısından eksik kalmıştır (Orhan, 2022, s.50).

Doğal afetleri bir bütün olarak ele alan Kanun’da deprem ve diğer doğal afet riskleri karşısında önlem almaya ve afet yönetiminin risk azaltma evresine yönelik maddeler yok değildir. Ancak yeterli zemini sağlamayan bu maddeler, genel yaklaşımın afet sonrasına odaklanmasının önüne geçememektedir. Buna örnek olarak Kanun’dan birkaç maddeye değinmek mümkündür.

Madde 2’deki “Su baskınına uğramış veya uğrayabilir bölgeler, yer sarsıntısı ve diğer afetlere uğramış veya uğrayabilir bölgeler ise tespit ve bunlardan şehir ve kasabalarda meydana gelen ve gelebileceklerin sınırları imar planına, afete maruz bölge olarak kararlaştırılır” hükmü, Madde 3’teki “İlan edilen afet bölgelerinde bütün yapıların tabi olacağı teknik şartlar, bir yönetmelikle tespit olunur. Yönetmelik esaslarına aykırı olan yapılar hakkında verilen süre içinde sahiplerince ıslah edilmeyen bina veya bina kısımları yıktırılır” hükmü ve Madde 14’teki “Tespit ve ilan olunan afet bölgelerine dahil şehir, kasaba ve köylerde fen kurullarınca tehlikeli görülen yerler, yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgeleri sayılır. Hilafına hareket edildiği takdirde, mevcut ve yapılmakta olan binalar yıktırılır” hükmü, su baskınının yaşanabileceği bölgeler üzerinden afet bölgesine karar verilmesi yönüyle bütüncül olmamakla birlikte, afetler sonucu ortaya çıkabilecek yıkımları önlemeye yönelik kararların alınması açısından önemlidir (7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 1959).

O döneme kadar nüfusa oranla çok yüksek sayıda can kayıplarının yaşandığı depremler yaşanmasına rağmen merkezi otoritede tam olarak bir deprem bilincinden söz etmek henüz mümkün değildir. 1968 yılındaki Kanun’a getirilen revizyonlarla yine afet sonrası müdahaleye odaklanılarak sadece yardımların halka daha hızlı ve

etkin dağıtılmasının amaçlanması bu bilincin yerleşemediğinin bir göstergesidir (Şengün, 2007, s.88).

3.3.1.4 3194 sayılı İmar Kanunu (1985)

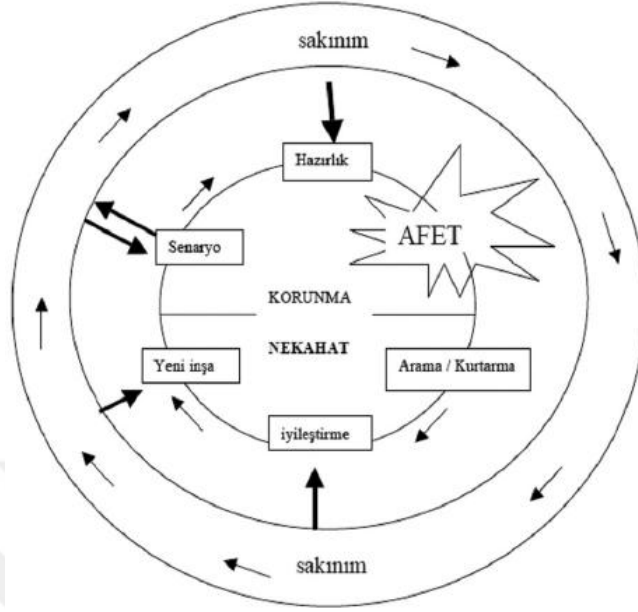
Türkiye’de depremlerin sonucunda karşılaşılabilecek zararların kaderini belirleyen ve kentleşme politikalarına dair esasların belirlendiği, güncel mevzuatın temel kanunlarından biri de 3194 sayılı ‘İmar Kanunu’dur. 7269 sayılı Afet Kanunu’nda deprem riskini azaltmaya yönelik en önemli tedbirlerden biri olan yapı denetimine dair ve afet riski bulunan alanlara yönelik özel amaçlı ve içerikli imar/planlama çalışmalarına dair hükümlerin tanımlanmamış olması gibi eksikliklerin bir benzeri 3194 sayılı İmar Kanunu için de geçerlidir (Koçak, 2004, s.85).

1985 yılında yürürlüğe giren İmar Kanunu, ülkemizdeki imar planlama ve yapı üretim süreçlerinin temelini oluşturması niteliğiyle büyük önem taşımaktadır. Ancak planlamada ve yapı üretim süreçlerinde afetleri odağına alan bir yaklaşım göstermemesiyle birlikte, değil deprem 9.maddedeki dolaylı ifade dışında afet kavramına bile yer verilmemiştir (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.23).

Özellikle kentsel alanlarda büyük oranda yıkıcı etkisi bulunan depremler ile imar ve planlama politikaları arasında ilişki kurulmasına yönelik bir yasal düzenlemeye ihtiyaç varken, söz konusu Kanun geleneksel imar sistemi yaklaşımı getirmektedir. Bu yönüyle Kanun, kentsel planlamanın ekonomik, sosyal ve fiziki boyutlarının birbirine entegre edildiği ve deprem başta olmak üzere diğer afet türleri için topyekun girişimlerde bulunulmasını engellemektedir. Afet riski azaltma kapsamında bahsedilen entegrasyon ile girişimler meselesinin temelini oluşturan ve bütünleşik afet sisteminin temellerinden biri olan kentsel sakınım planlarının hazırlanmasının zorunluluğuna dair yine İmar Kanunu’nda herhangi bir hüküm ya da yapıdan söz edilememektedir (Orhan, 2022, s.51).

Eyidoğan ve Balamir (2010), *sakınım planını (mitigation planning)* bütünleşik afet sisteminin bir aşaması olarak ele alıp “ülke, bölge, büyükşehir ve kent bütünü veya yerleşim alanı düzeylerinde, her tehlike ve risk türüne karşı hazırlanan mekânsal, sosyal, ekonomik, yasal ve yönetsel önlemlerin eşgüdümünü sağlayan, farklı risk sektörlerine ilişkin risk azaltma projelerini bütünleştiren kapsamlı plan” olarak tanımlarlar (Şekil 3.3). Bu doğrultuda depremlerin getireceği zararları azaltma,

kentin ve kentsel yaşamın sürdürülebilirliğini sağlama noktasında sakınım planlarının afet yönetimi sürecindeki önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Şekil 3.3 : Kentsel sakınım olgusunun işleyişi (Eyidoğan & Balamir, 2010).

7269 sayılı Afet Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu, afet yönetimi ve imar doğrultusundaki en temel iki yasa olmasına rağmen birbirinden kopuktur. Bunun yanında dönem dönem gündeme gelen ve bir siyasi araç olarak kullanılan imar afları ile imara yönelik mevzuatın afet yönetimi konusundaki duyarlılığı giderek yok edilmiştir (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.23).

Türkiye’de 1940’ların sonu itibariyle inşaatlarda betonun kullanılmaya başlaması ile birlikte inşaat sektöründe ve kentleşme politikalarında yeni bir döneme geçilmiştir. Hızla türeyen bina stoku ile birlikte kentsel büyüme gerçekleşmiştir. Beton teknolojisinin aldatıcı kolaylığıyla kent merkezlerinde yapı stokunun neredeyse üçte biri ruhsatsız, mimari ve mühendislik projelerinden yoksun ve zanaatı ‘gözlemleyerek’ öğrenmiş inşaatçılar tarafından inşa edilmiştir. Bu da yapı üretim süreçlerinin çok az denetimle veya hiç denetim olmadan inşa edilmesi, dolayısıyla yüksek bir kırılganlık stoku oluşturulması anlamına gelmektedir. Bunların da ötesinde bu yapı stoklarının çoğu deprem riski açısından hassas konumlara karşılık gelmektedir. 1999 yılında yaşanan Marmara Depremleri, bu kontrolsüz ve hızlı yapısal büyümenin ilk geniş ölçekli denemesi olarak tarihteki yerini almıştır (Balamir, 2004c, s.343).

3.3.2 1999-2002 arası deprem politikaları

Türkiye’de nüfusun ve sanayi alanlarının en yoğun bölgelerini ve metropol alanlarını etkileyen 1999 Marmara Depremleri sonrasında afet yönetim yapısının yetersiz olduğu gerçeğiyle yüzleşilmiş ve depreme yönelik mevzuatta değişikliklere gidilmesi gerektiği bilinci doğmuştur (Şengün, 2007, s.91). Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA)’nın 2004 tarihli *‘Türkiye’de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu*’nda 1999 yılı sonrası, deprem politikaları açısından ‘uyanış dönemi’ olarak ele alınmıştır (JICA, 2004).

Uluslararası alanda 1990’lı yıllarda afet politikaları yapılı çevre güvenliğinin ve dirençliliğinin artırılmasının yanında toplumsal boyutta afetlere hazırlık, afetler sonrasında müdahalelerin ve iyileştirmelerin daha etkin yürütülebilmesi, bütüncül ve riske odaklanan yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmiştir (Özmen & Özden, 2013, s.15). Dünyadaki çağdaş afet politikalarına paralel olarak 1999 Marmara Depremleri’nin yarattığı büyük etki sonrasında risk azaltımına ve güvenli kentlerin yaratılmasına zemin hazırlayan kurumsal yapılanma ve eylemlere yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır (Orhan, 2022, s. 55). Daha önceki doğal afetlerin sonucunda görülmemiş bir tutum sergilenmiş ve arama kurtarma faaliyetlerinden yer bilimlerine, sivil toplum kuruluşlarından kamuya ve akademiye kadar radikal bir değişimin sinyalleri alınmıştır. Bu çerçevede merkezi yönetimde kurumsal yapılanmaya dair değişimler, stratejilerin geliştirilmesi, uluslararası işbirliklerinin kurulması, çeşitli raporların hazırlanması ve projelerin geliştirilmesi değişimin somut adımları olmuştur (Balyemez, 2010, s.81).

Türkiye’de afetlere yönelik resmi tutum ilk kez, geleneksel olarak afet sonrası eyleme geçme iddiasından, afet öncesi zarar azaltma düzenlemesine dönüşmüştür. ‘İyileştirici devlet’ten ‘koruyucu devlet’e doğru bir evrimleşme gerçekleşerek, afetlerle ilgili politikalarda bir vurgu değişikliği ve ilerici adımlar ortaya çıkmıştır. Özellikle yapı üretim süreçlerindeki ihmalkarlıklar ve sorumsuzlukların 1999 depremleri sonucunda görünür hale gelmesi toplumsal bilinçte de değişimler yaratmıştır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının büyümesi, afet yönetimi konusunda etkin olarak rol almaya başlamaları, gönüllülük çalışmalarının artması 1999 depremlerinin önemli sonuçlarından olmuştur. Marmara Depremleri, deprem olgusunun birçok boyutu için ulusal iradenin oluşmasına yol açmıştır (Balamir, 2001).

3.3.2.1 4452 sayılı kanun (1999)

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi'nden 12 gün sonra “doğal afetlere karşı alınacak önlemlerin belirlenmesi, bu afetler nedeniyle doğan zararların giderilmesi” amacıyla 4452 sayılı *‘Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu’* yürürlüğe girmiştir (4452 sayılı Kanun, 1999).

Bu Kanun ile birlikte yeni yerleşim alanlarının kurulması, kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bir sigorta sisteminin oluşturulması, doğal afet bölgelerinde yeni il ve ilçeler ile yeni büyükşehir belediyeleri kurulması gibi birçok konuda Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi verilmiştir. Depremi takip eden bir yıl içerisinde 29 KHK çıkarılmıştır. Ancak bu yasal düzenlemelerin büyük kısmında geçmişte olduğu gibi afet sonrası eyleme geçmeye ve toplumsal işleyişin devamlılığını sağlamaya yönelik bir tutum sergilenerek, deprem riskini azaltma hedefi göz ardı edilmiştir (Orhan, 2022, s.51).

3.3.2.2 583 sayılı KHK (1999)

4452 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanarak afet yönetimindeki kurumsal yapılanmaya yönelik önemli bir değişikliğe gidilen 22 Kasım 1999 tarihinde, 583 Sayılı *‘Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname’* çıkarılmıştır. Bu KHK ile 1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında KHK'nın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunu'na şu bent eklenmiştir:

Ülke güvenliğini etkileyecek ölçekteki deprem, heyelan, kaya düşmesi, yangın ...ile ilgili acil durum yönetiminin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemleri almak ve acil durum yönetimi gerektiren olayların vukuundan önce alınacak önlemler, olay sırasında yapılacak arama, kurtarma ve yardım faaliyetleri ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak (583 sayılı KHK, 1999).

Bu bende göre doğa kaynaklı olaylar gerçekleşmeden önce önlem alınması ve kurumlar arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelik vurgu dikkat çekmektedir.

Bu eklemelerin özellikle 1999 depremlerinin yarattığı büyük yıkımdan ve deprem sonrası koordinasyondaki eksikliklerden kaynaklandığı söylenebilmektedir.

KHK'nın getirdiği diğer bir gelişme ise Türkiye Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın kurulmasıdır. Kararnameye göre Başkanlığa kamu kurumlarında acil durum yönetim merkezlerinin kurulması ve bu merkezler arasından koordinasyonun sağlanması, kamu kurumlarınca gerekli önlemlerin alınması bu doğrultuda kısa ve uzun vadeli planların hazırlanması, bilgi bankalarının kurulması, acil durumlarda kamu ve özel sektöre ait her türlü taşıtların kullanılarak koordinasyonun sağlanması, acil durumlarda destek sağlayan gönüllü kuruluşlara ve kişilere yönelik teşvik edici düzenlemelerin yapılması, yardım malzemelerinin lojistiğinin sağlanması gibi afet sürecindeki birçok adım için görevler verilmiştir (583 sayılı KHK, 1999).

Başkanlık, 2000 yılında 600 sayılı KHK ile görevleri aynı kalmak koşuluyla Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü'ne dönüşmüştür. Ancak zaman içinde mevzuatın tanımladığı görevler altyapı ve teknik personel eksikliği nedeniyle etkin hale gelememiştir (AFAD, 2018a, s.28).

3.3.2.3 4481 sayılı kanun (deprem vergisi) (1999)

26 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4481 sayılı '17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' ile depremlerin yol açtığı ekonomik kayıpların giderilmesi amaçlanmış, bu doğrultuda bazı vergi kanunlarında değişikliklere gidilmiştir. Bu Kanun'a göre ek gelir ve kurumlar vergisi, ek emlak ve motorlu taşıtlar vergisi, özel iletişim vergisi, özel işlem vergisi ve devlet içi borçlanma senetleri faizlerinden vergi alınması kararlaştırılmıştır. Özel iletişim, özel işlem ve devlet içi borçlanma senetlerinden alınan vergilerin süresi diğerlerine göre uzatılmıştır (Ergünay, 2011, s.6).

Bu gelişmenin yaşandığı dönemde 'deprem vergisi' adı altında sağlanan kaynağın, deprem sonrasındaki iyileştirme faaliyetleri yerine farklı amaçlarla kullanılabileceği endişesi doğmuştur. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit, bu endişe karşısında alınması kararlaştırılan vergilerin depremzedelerin sağlıklı yaşam düzeyine kavuşması için gerekli sosyal yardımların sağlanması, geçici ve kalıcı barınma alanlarının oluşturulması ve o dönem darboğazda olan ekonominin canlandırılması açısından bir

zorunluluk olduğunu söylemiş ve sağlanan kaynağın saydamlık içinde kullanılacağını belirtmiştir (Hürriyet, 1999). Ancak günümüzde halktan alınmaya devam eden deprem vergileri, her deprem sonrası yaşanan sorunlar nedeniyle tıpkı ilk günkü gibi sorgulanmaya devam etmektedir.

3.3.2.4 Zorunlu Deprem Sigortası (DASK) (1999)

Yine 1999 yılındaki depremler sonrasında yürürlüğe giren 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile zorunlu deprem sigortasını sunmak için *Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK)* kurulmuştur. Bu adım ile Türkiye’de ilk defa deprem zararlarının yol açtığı ekonomik kaybın karşılanmasında kamu kaynaklarının dışında bir kaynak yaratılmıştır (TBMM, 2010, s.72).

Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS), Türkiye’de kamu-özel ortaklığı ile kurulmuş zorunlu bir ulusal afet sigortası sistemidir. ZDS sisteminin getirilmesi Türkiye’nin afet politikasında kayda değer bir dönüşüm olarak görülmekte, afet öncesi tedbir almaya doğru bir geçişi temsil etmektedir. Afet sonrası faaliyetlere odaklanan Türkiye’deki geleneksel afet yönetimi modeli, hem idari hem de hane halkı düzeylerinde afet öncesi riski azaltmanın cesaretini kırmıştır. ZDS ile devlet, doğrudan konut temini veya krediler yoluyla kentsel alanlardaki deprem kayıplarını telafi etmek için kamu kaynaklarının kullanılmasını durdurmayı amaçlamıştır. Sistem, kamuya ait ayrı bir tüzel kişilik olan DASK tarafından yönetilmektedir. DASK’ın faaliyetleri, bu ortaklığın kamu tarafını oluşturan Hazine Müsteşarlığı tarafından denetlenmektedir (Taylan, 2009, ss.1-2).

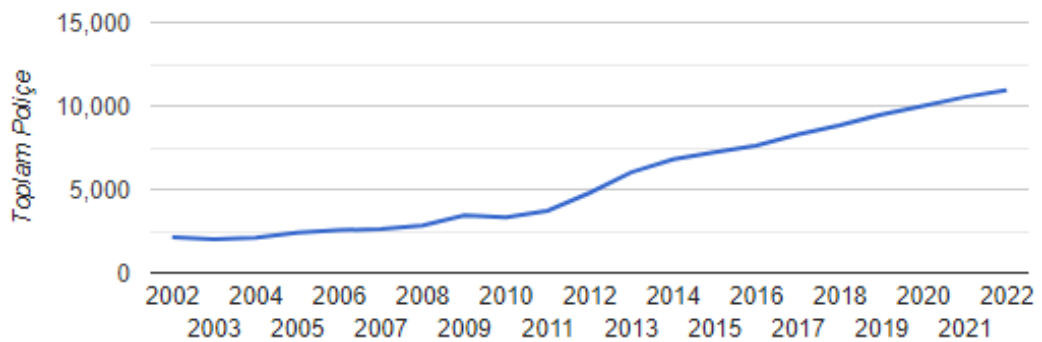
ZDS sistemi temelde yurtiçinde risk paylaşımını sağlayarak deprem hasarlarının yol açacağı mali yükü sigorta yoluyla uluslararası reasürans ile dağıtmayı, devletin depremlerden kaynaklı mali yükünü azaltmayı, sistemi sağlıklı yapı üretiminde araç olarak kullanmayı, hasarların karşılanmasında uzun vadeli kaynak birikimi oluşturmayı ve toplumda sigorta bilincini artırmayı amaçlamaktadır (Balyemez, 2010, s.81).

Kararname’ye göre ZDS sistemine “kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar ile köy yerleşik alanlarında yapılan binalar” dahil değildir. Düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra mesken olarak inşa edilen inşaat ruhsatı olmayan yapılar ve bağımsız bölümler de sistem dışında tutulmaktadır. Olası bir deprem sonrası yaşanabilecek

yapısal hasarlar sonucunda, sigorta primleri tespit edilirken binanın yüzölçümü, inşaat sınıfı, kalitesi ve binanın bulunduğu bölgenin deprem riski gibi faktörler gözötenilmektedir (587 sayılı KHK, 1999).

Okay (2018)'a göre ZDS sistemi ile sistemin de hedeflediğı gibi afet sonrası yeniden yapılanma için uzun vadede birikim oluşturulmaktadır ve hem ekonomik hem toplumsal açıdan depreme karşı dirençlilik geliştirilmektedir (Okay, 2018, s.120). Öte yandan Balamir (2004a)'e göre bu sistemle sadece sigortalı olan meskenler tazminat almaya hak kazanmaktadır. Deprem olasılığının yüksek olması, arazi kullanımı ve yer seçimi kararlarında mikrobölgeleme bulgularının dikkate alınmaması ve inşaat standartlarının yeterince denetlenmemesi nedeniyle sistem yüksek maliyetli çalışmaktadır. Nitekim sayılan tüm durumlar, riskin yoğunlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Balamir bu doğrultuda, bu sistemle deprem riskini azaltmaya yönelik yatırımları finanse etmek için yeterli olacak bir havuz oluşturmanın mümkün olabileceğini belirtir. Elde edilen kaynağın bir kısmının afet sonrası tazminat olarak saklanması yerine kredi ya da eşleştirme fonu olarak risk azaltma yatırımları için kullanılabileceğini önerir (Balamir, 2004a).

2023 yılı Nisan ayı itibariyle Türkiye'de ZDS kapsamında yürürlükteki poliçe sayısı 11.7 milyondur. Bu sayı Türkiye genelinde %58,7'lik bir orana tekabül etmektedir. Yıllara göre poliçe sayısına bakıldığında 2000 yılı itibariyle yıllık poliçe sayılarında neredeyse her yıl artış görölmektedir. Bu durum depreme yönelik bireysel tedbir alma konusunda halkın giderek bilinçlendiğı şeklinde yorumlanabilir (DASK, 2023) (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Yıllar bazında poliçe adetleri (DASK, 2023).

ZDS, risk azaltma yaklaşımından uzak kalan, geçmişte olduğu gibi sadece yara sarma odaklı bir uygulama olarak günümüze dek kanunlaştırılmamıştır. Sistemle

oluşturulan birikim yetersiz görülmekte, bu nedenle sistem risk azaltma için katkı vermemektedir (TBMM, 2010, s.103). Günümüzde bir deprem ülkesi olarak ülke genelinde daha yeni %50'yi aşabilen sigortalılık oranının sağlanabilmiş olmasının, sistemin deprem zararlarını azaltma amacının dışına çıkmasından ve yapıları korumak yerine ekonomiyi korumaya yönelik faaliyet göstermesinden kaynaklandığı, bunun yanında mevcuttaki haliyle ZDS sisteminin halkı yurttas konumundan müşteri konumuna getirdiği görüşleri mevcuttur (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.47).

3.3.2.5 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun

2000 yılında 27 pilot ilde uygulanması öngörülen 595 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Ardından Anayasa Mahkemesi'nin 2001 yılında bu kararnameyi iptal etmesiyle, 4708 sayılı '*Yapı Denetimi Hakkında Kanun*' hazırlanarak aynı yıl yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamındaki Yapı Denetimi Uygulama Usul ve Esasları Yönetmeliği ile birlikte 19 pilot ilde uygulama başlatılmıştır (TBMM, 2010, s.51). Kanun'un amacı "can ve mal güvenliğini teminen, imar plânına, fen, sanat ve sağlık kurallarına, standartlara uygun kaliteli yapı yapılması için proje ve yapı denetimini sağlamaktır" (4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun, 2001).

Kanun'nun uygulandığı 19 ilde³ Kanun kapsamındaki hedefler büyük ölçüde gerçekleştirilmiş, yapı inşaatında kullanılan malzemeler ve kullanılan teknikte iyileşmeler sağlanmıştır (TBMM, 2010, s.52). 19 ilde uygulanan Kanun'un, 2010 yılında yapılan değişiklikle 2011 yılı itibariyle tüm illerde uygulanması kararı alınmıştır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010, s.45). Ancak her beş yılda bir yıkıcı bir deprem gerçekleşme ihtimali olan ülkemizde bu karara kadarki dönemde 1.derece deprem bölgesi üzerinde bulunan 35 il başta olmak üzere diğer iller, yıllarca yapı denetimine tabi tutulmamış ve uygulama dışında bırakılmıştır (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2012, s.42).

Kurgulanan sistemde Kanun ile güvence altına alınmış olsa dahi yapı denetimi süreçlerinde ihmalkarlıklarla karşılaşılabilir. Ülkemizde her yıl ortalama

³ 19 il; Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Düzce, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova'dır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010).

100.000 yapı üretilmekte, kentsel alanlardaki yapı stoku giderek artmaktadır. Depreme yönelik tecrübelerimizin acı olmasının nedeni riskli ve denetime tabi tutulmamış yapılardır. Durum böyleyken yapı denetim hizmetinin piyasa dengelerine ve serbest piyasanın rekabetçi koşullarına terk edilemeyeceği gerçeği açıkça karşımızda durmaktadır. Ancak Yapı Denetimi Hakkında Kanun ile yürütülen süreçlerde denetim hizmetlerinin kamusal niteliği yok sayılmakta ve bu hizmetler ticarileşmektedir (TMMOB, 2023).

Yapı denetim sürecinde, TMMOB'a bağlı meslek odalarının saf dışı bırakılmaya çalışılmasıyla, meslek odalarının görevleri arasında bulunan, yapı denetim kuruluşlarında olması gereken asgari niteliklerin, çalışma usul ve esaslarının, asgari hizmet bedellerinin belirlenmesi ve mesleki eğitim konularında Bakanlık yetkilendirilmektedir. Ancak yapı denetimi süreci, kent planlarından imalat aşamasına kadar çok boyutlu olarak ve meslek odalarının denetimi ile devam etmesi gerekmektedir (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2012, s.49). Bunun yanında yapı denetim kuruluşları, kamu tarafından görevlendirilen birimler olarak ele alınmalı ve kuruluşlar ile müteahhit/yapı sahibi arasında ne mali ne de idari bir bağlantı olmamalıdır. Bunu sağlayabilmek için yapı denetim ücretleri doğrudan kamu eliyle ödenmeli, dolayısıyla kuruluşlar kamuya karşı sorumlu olarak çalışmalıdır (TMMOB, 2023).

3.3.3 2002-2011 arası deprem politikaları

1999 Marmara Depremleri'ne kadar, afet mevzuatı içerisinde temel kanunlar olarak sayılan 7269 sayılı Afet Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu, bütünsel afet yönetimi sisteminden çok uzak kalarak, geleneksel afet politikaları ile risk azaltımına katkı sunamamıştır. Özellikle imar mevzuatı ile riskleri azaltmaya yönelik kentsel planlamanın nimetlerinden yararlanılmamıştır ve depremler bu sistemin oluşturduğu zeminde büyük kayıplar yaratmıştır. Afet risklerini azaltmada planlama disiplini etkin kılınmamıştır. Bu doğrultuda İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu ile bu boşluğun doldurulması yönünde adımlar atılmıştır. Bu kanunlarla birlikte kentsel dönüşüm uygulaması yapma yetkisinin belediyelere verilmesi gibi gelişmelerle yerel yönetimlere afet öncesi ve sonrası için verilen sorumluluklarda artışa gidilmiştir. Ancak yerel yönetimler riskleri azaltma

yönünde uzun vadeli ve kapsamlı çözümler üretmekte zayıf kalabilmişlerdir (Orhan, 2022, s.51).

2002 yılına gelindiğinde Türkiye'nin geleceğini her boyutta etkileyen bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek hükümet değişimi yaşanmıştır. 2002 yılındaki genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) seçimleri kazanmış ve 58. Hükümet kurulmuştur. Bu andan itibaren günümüze kadar, 21 yıl boyunca iktidarda kalan AKP Hükümeti ile kentleşme politikalarında, devamında afet ve deprem politikalarında önemli kırılma noktaları yaşanmıştır. Merkezi yönetimdeki bu değişimin Türkiye kentleşmesi üzerindeki etkileri ve yarattığı değişikliklerin depremler bağlamındaki yansımaları, son olarak 6 Şubat 2023 tarihindeki Kahramanmaraş merkezli depremlerin sonucunda net şekilde görülmüştür.

Bu dönemde Türkiye'de kentleşme politikalarında önemli değişimler yaşanmış; planlama hiyerarşisi sarsılmış ve projeci anlayış, hiyerarşinin en tepesine yerleşmiştir. Planlama ilkelerini göz ardı eden bir yaklaşımla noktasal planlama olarak adlandırılan projeler ile özellikle kentsel ve kırsal yaşamı çok boyutlu etkileyen, ulaşım ve enerjiye yönelik mega projeler hızla uygulanmaya başlamıştır. Birbirinden kopuk ve parçacıl olarak nitelenebilecek bu projelerin kentsel mekanlar ve doğa üzerinde yaratabileceği tahribatlar, meslek odaları ve akademi başta olmak üzere farklı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ancak yukardan aşağıya yönetim anlayışı, 'farklı' düşünen sesleri duymayı reddetmiştir. Mevzuattaki yeni gelişmeler sonucu kurumsal yapılanmada yaşanan değişimler ile Toplu Konut İdaresi (TOKİ) gibi kamu kurumları ve bakanlıklar söz konusu projelerin doğrudan uygulayıcısı konumuna gelmişlerdir. Siyasi otoritenin bir diğer yaklaşımı olarak özellikle yoğun kentsel dokuların var olduğu alanlarda, deprem riskine yönelik kullanılabilecek kamu arazilerinin istisnai yasal düzenlemelerle AVM, turizm, konut projeleri gibi yatırımlar için özel sektöre tahsis edilmesi, bugün en çok tartışılan meselelerden biri olmaktadır. Nitekim bugün, büyük metropollerin radikal deprem politikalarının önüne engeller çıkaran yapılı çevre unsurlarının durumu, bu meselenin tartışılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Öte yandan kentsel yönetim ve planlama ilkelerinin temelini oluşturan katılım ve şeffaflık ilkeleri, kentleri bugünkü haline getiren süreçlerde adım adım yok edilmiştir (Ramazanoğulları Turgut, 2011, ss.88-89).

Kent içerisindeki köhneleşmiş ya da sosyal açıdan çöküntüye uğramış alanların ‘sağlıklı’ ve kente entegre hale getirilmesinden ve afetlere karşı dirençli hale gelmelerinin sağlanmasından yola çıkarak hızlanan, kentsel yenileme ile kentsel dönüşüm olguları tez bağlamında, deprem politikalarında kırılma noktalarından biri olarak ele alınan 2011 yılında gerçekleşen Van Depremi’ne kadarki süreçte farklı yasal düzenlemelerle uygulanmıştır.

3.3.3.1 5366 sayılı Yenileme Kanunu (2005)

2005 yılında yürürlüğe giren ve kentsel dönüşüm mevzuatının temel yasalarından biri olan 5366 sayılı *‘Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’*, kısa adıyla *‘Yenileme Kanunu’*, “yıpranan özgün kimliğini yitiren sit alanlarının ve koruma alanlarının yeniden inşa ve restore edilmesini, bu alanlarda konut, ticaret, kültür gibi farklı fonksiyon alanlarının oluşturulmasını, doğal afet risklerine karşı önlemlerin alınmasını, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların sürdürülebilirliğinin sağlanmasını” amaçlamaktadır. Kanun hükümleri ‘yenileme alanı’ ilanı ile uygulanmaktadır (5366 sayılı Kanun, 2005).

Bu kanun ile uygulaması gerçekleştirilen dönüşüm süreçlerinde, kanun kapsamındaki tarihi alanların fiziki yenileme çalışmalarında rant elde etme güdüsü ortaya çıkmaktadır. Kanun’da bugün, ürettiği projeler ile kentsel kimlik ve estetik açısından olumsuz örnekleriyle karşılaştığımız TOKİ’nin ortaklıklarla veya tek başına uygulama yapmasına dair yetkinin sağlanması dikkat çekmektedir (Daşkiran & Ak, 2015, s.275).

Ortak mirasımızı oluşturan alanların korunmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan Kanun’un bu anlamda mevzuata olumlu katkıda bulunduğu kabul edilebilir. Ancak uygulama pratiklerine bakıldığında Kanun kapsamındaki hedeflerin hayata geçirildiğinden bahsetmek, çok mümkün olmamaktadır. Nitekim Kanun’un uygulanarak kentsel dönüşümün gerçekleştiği Sulukule, Ayazma ve Tarlabası’nda yürütülen proje süreçlerinin sonuçları, özellikle sosyal boyutuyla çok fazla gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Yürütülen projeler sonucunda, alanda yerleşik dar gelir gruplarının yerini tamamen üst gelir grubuna bırakması, Kanun’un dayattığı yaklaşımı açıkça göstermektedir. Bugün ‘kentsel soylulaştırma’ denildiğinde ilk akla gelen örnekler olarak bu alanlardaki uygulamalar, alan sakinlerinin yerinden

edilmesiyle ve tüm özgünlüğünün yitirilerek kimliksiz kentsel alanlar yaratılmasıyla sonuçlanmıştır. Sadece alanın ihtiyaçlarına yönelik müdahalelerle yaşam kalitesinin artırılarak sosyal-fiziki ayrışmaların giderilebileceği, bu bağlamda kentsel sürdürülebilirliğin de sağlanabileceği uygulamaların yapılması ve dünyadaki olumlu örneklerden ilham alınması mümkünken mevcut siyasi tutum bu noktada da yansımaları göstermiştir.

3.3.3.2 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005)

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı '*Belediye Kanunu*'nda 2010 yılında çıkarılan başka bir kanunla 73.maddede değişikliğe gidilmiştir. Bu maddede yapılan değişikliğe göre belediyelere kentsel dönüşüm yapma yetkisi verilmiştir. 'Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı' başlıklı 73.madde; "konut, sanayi, ticaret, kamu hizmeti, rekreasyon alanlarının, her türlü sosyal donatı alanlarının ve teknoloji parklarının oluşturulması, eskiyen kent kısımlarının yeniden inşa ve restore edilmesi, kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunması veya deprem riskine karşı tedbirler alınması amacıyla" kentsel dönüşüm yetkisini büyükşehir belediyelerine vermiştir (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005).

Bunun yanı sıra kentsel dönüşüm veya gelişim projelerine yönelik 3194 sayılı İmar Kanunu'nun belediyeleri yetkilendirdiği her türlü imar işlemi için de büyükşehir belediyeleri yetkili kılınmıştır. Bu durum için ilçe belediyelerinin yetkisiz hale getirilmesi yönünde eleştiriler söz konusudur. Öte yandan bu maddeye göre kentsel dönüşüm ilan edilmesi ve uygulanması için büyükşehir belediye meclisinin karar alması gerekmektedir. Bu noktada büyükşehir belediyesi ile aynı siyasi görüşte olmayan ilçe belediyelerinin kentsel dönüşüm uygulaması yapma konusunda çatışması mümkün olabilmektedir (Daşkiran & Ak, 2015, s.276). Bunun yanında kentsel dönüşüm sorumluluğunun belediyelere verilmesiyle, deprem riskini azaltma bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarının yapılması belediyelerin kaldırabileceğinden çok daha ağır bir yük olmaktadır. Örneğin mevcut yapı stoku ile deprem riskinin gündemde olduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)'nin orta ve yüksek riskli binaların dönüştürmesi için ihtiyaç duyduğu maliyet, İBB'nin 2022 bütçe gelirinin 10 katından fazlasına tekabül etmektedir (İPA, 2022a).

73.maddedeki 'deprem riskine karşı tedbirler alma' vurgusunun dışında, Kanun'un 'Acil Durum Planlaması' başlıklı 53.maddesine göre deprem ve diğer doğal afetlerin

zararlarını azaltmak amacıyla gerekli acil durum planlarının hazırlanması görevi belediyelere verilmiştir. Bu planların hazırlanmasında il ölçeğindeki diğer acil durum planlarıyla koordinasyon sağlanması ve hazırlanan planlar doğrultusunda kamu kuruluşları, üniversiteler ve meslek odaları gibi kurumlarla ortak programlar dahilinde halkın eğitilmesi de hükme bağlanmıştır (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005).

3.3.3.3 Ulusal Deprem Konseyi (2000-2007)

1999 Marmara Depremleri sonrasında basın organlarında yerbilimciler arasındaki depreme ilişkin tartışmalar, ülkede bilgi kirliliğine neden olmuştur. Farklı görüşlerin oluşturduğu çatışmalar, halk tarafından bilime duyulan güveni sarsmaya başlamıştır (JICA, 2004, s.57). Bu doğrultuda 58. Hükümet tarafından 2000 yılında 8'i yer bilimleri, 8'i inşaat mühendisliği, 4'ü mimarlık, planlama, tıp, çevre ve sosyal bilimler alanlarından 20 bilim insanından oluşan '*Ulusal Deprem Konseyi*' kurulmuştur (Ergünay, 2011, s.6). Oluşumu TÜBİTAK tarafından gerçekleştirilen Konsey'in başlıca görevleri; depremlerin önceden tahminine yönelik bilimsel bağlamda değerlendirmelerin yapılması ve halka bu konuda bilgi verilmesi, deprem zararlarını azaltmaya yönelik araştırma ve geliştirme çalışmalarının belirlenmesi, kamuya danışmanlık yapılması, depremlerin gerçekleşmesi ile ilgili tahmin çalışmaları konusunda evrensel etik değerlerin gözetilerek araştırmacılara yol gösterilmesidir (JICA, 2004, s.58). Konsey, özellikle deprem risklerini azaltmaya yönelik alınması gereken önlemlerin ve bu doğrultuda yapılması gereken çalışmaların sistemli şekilde sunulmasını görev edinmiştir (Koçak, 2004, s.95).

Türkiye'ye '*Ulusal Deprem Politikası*'nı kazandırmak amacıyla Konsey 2002 yılında '*Deprem Zararlarını Azaltma Ulusal Stratejisi*' adlı raporu hazırlamıştır. Raporun hazırlanış amacı Konsey tarafından, deprem konusundaki mevzuatın bütünlük ve tutarlılık göstermemesi, mevzuatı yürütmekle sorumlu kuruluşların koordineli işlememesi ve çoğu zaman çok başlı bir yapının oluşması olarak belirtilmiştir. Rapor, deprem zararlarını azaltabilmek için özellikle risk yönetimi aşamasına önem verilmesini vurgulayan anlayış doğrultusunda hazırlanmıştır. Deprem özelinde hazırlanmış olmasına karşın Konsey tarafından, raporun diğer afet türleri için de büyük oranda geçerli olduğu belirtilmiştir (Ulusal Deprem Konseyi, 2002).

Konsey, raporda risk ve afet yönetimini çok boyutlu şekilde ele almış, kamu kurumlarını, üniversiteleri, meslek odalarını ve sivil toplum kuruluşlarını bu sürecin içine dahil etmiş, bütüncül ve kapsamlı bir tutum sergilemiştir. Raporda deprem zararlarını azaltmaya yönelik başlıklar ve hedefler şu şekilde ele alınmaktadır (Şekil 3.5):

- **Bilgi Altyapısı:** Zarar azaltma yaklaşımını doğru kurgulayabilmek için en başta ülkenin depremselliğinin doğru şekilde ortaya çıkarılması, ulusal deprem belleği oluşturulması ve bilgilerin teknik üstünlükle kullanıma sokulması,
- **İmar ve Yerleşim Güvenliği:** Jeolojik boyutta yerleşmelere dair yanlış yer seçimi kararlarının önüne geçerek yerleşimin ve yapılaşmanın yüksek standartlarda ve denetimle yapıldığı süreçlerle sürdürülebilirliğin sağlanması, bunun yanında kentlerdeki mevcut kusurların giderilerek kentsel iyileştirme projeleri ile güvenli kentsel alanların yaratılması,
- **Yapı Güçlendirme:** Yapı üretim süreçlerindeki denetimsizliğin önüne geçilmesi, kamu tesislerinin dayanıklı hale getirilmesi, kültürel mirasın depreme karşı korunması, bayındırlık yapılarının ve altyapı sistemlerinin güvenliğinin sağlanması,
- **Yatırım Kaynakları:** Risklerin azaltılması için düzenli ve sürekli kaynakların yaratılması, bu kaynakların siyasal zeminden uzak sadece teknik olarak kullanılması,
- **Eğitim ve Mesleki Yeterlilik:** Toplum bilincini yükseltmeye yönelik örgün öğretimde depreme yer verilmesi, yerel toplulukların yaşam alanlarını daha güvenli hale getirmek için örgütlenmelerin özendirilmesi, yapılaşma ile ilgili meslek gruplarının bilgi tazeleme programlarına zorunlu katılımlarının sağlanması,
- **Yasal Düzenlemeler:** Deprem zararlarını azaltmaya yönelik hedeflerin hayata geçirilebilmesi için imar mevzuatının afet yönetimi çerçevesinde yeniden kurgulanması, yeni kurumsal yapılanmaların geliştirilmesi ve eşgüdümün sağlanması, yeni yaptırım araçlarının yürürlüğe sokulması,
- **Bilimsel Araştırmalar:** TÜBİTAK, YÖK ve üniversitelerin işbirliği ile kendi geleneklerini geliştirecek bir kurumsal yapılanmasının geliştirilmesi, depreme

yönelik çok disiplinli bilimsel araştırmalara ortam hazırlanmasıdır (Ulusal Deprem Konseyi, 2002).

Şekil 3.5 : UDK tarafından önerilen Ulusal Deprem Politikası (Ulusal Deprem Konseyi, 2002).

Deprem yönetiminde çağdaş paradigmaların gerektirdiği şekilde depremde önceki çalışmalara odaklanması açısından umut verici bir gelişme olarak görev alan Ulusal Deprem Konseyi, konseyi oluşturan bilim insanlarının haberi dahi olmadan 6 Ocak 2007/1 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile lağvedilmiştir (Şengün, 2007, s.120).

Ulusal Deprem Konseyi'nin kaldırılmasının ardından 2009 yılında TBMM'ye verilen bir yazılı soru önergesinde⁴, Konsey'i kaldıran Başbakanlık Genelgesi'nde Konsey'in 'artık uygulama alanının kalmadığı ve güncelliğini yitirdiği' gerekçelerine dikkat çekilmiştir. Önergeye verilen cevapta konseyin lağvedilme nedeni olarak 'güncelliğini yitirme' vurgusu tekrar yapılmıştır. Bir deprem ülkesinde depreme yönelik riski azaltmayı amaçlayan bir konseyin varlığının uygulama alanının kalmaması ve güncelliğini yitirdiği görüşüyle çelişmesine paralel olarak verilen cevaptan sadece 4 yıl sonra, Van'da gerçekleşen depremde 644 kişi yaşamını

⁴ Mayıs 2009'da dönemin Eskişehir Milletvekili F. Murat Sönmez tarafından; Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a yöneltilmek üzere 7/7468 esas numaralı yazılı soru önergesi verilmiştir ve önerge, Başbakan'ın uygun görmesiyle Devlet Bakanı tarafından cevaplanmıştır. <https://www.tbmm.gov.tr> adresinden alınmıştır.

yitirmiştir. Ayrıca yine aynı cevapta, Konsey'e göre 'daha fonksiyonel' çalışacak olan yeni bir kurumsal yapılanmaya gidileceği, bu doğrultuda Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı'nın meclis gündeminde olduğu belirtilmiştir. Aynı yıl Tasarı kanunlaşarak, Türkiye afet yönetim sisteminde yeni bir kurumsal yapı olarak AFAD kurulmuştur.

3.3.3.4 AFAD'ın kurulması (2009)

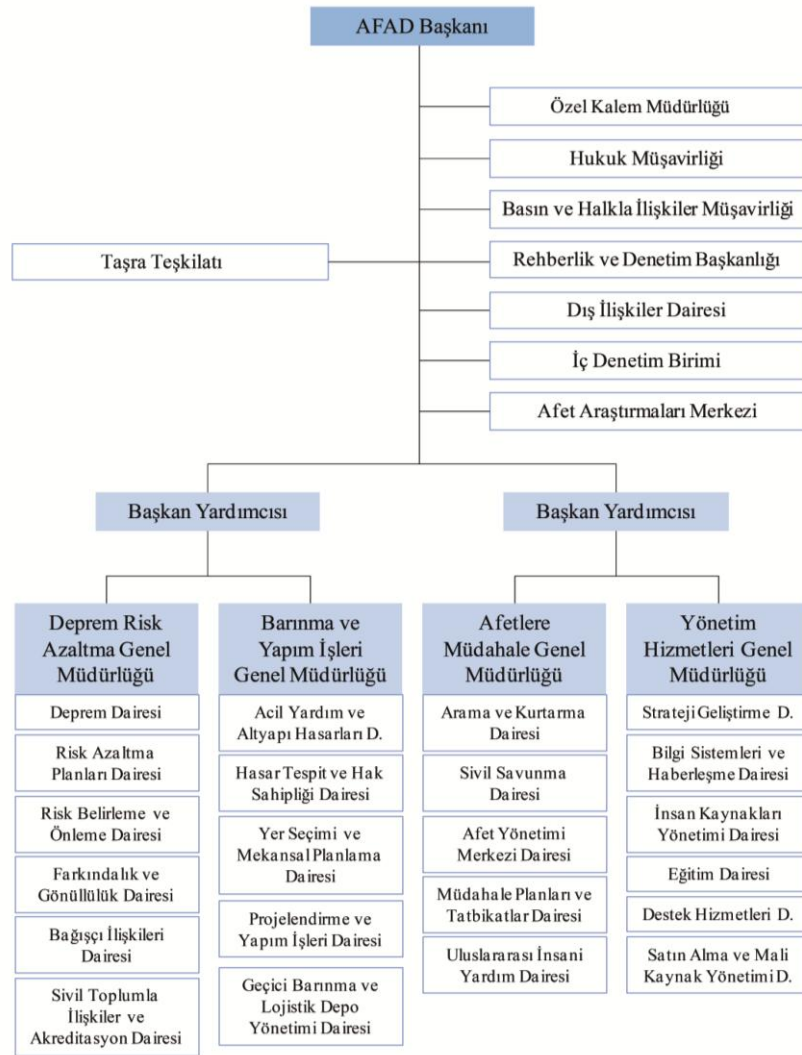
Marmara Depremleri sonrası kurumsal yapılanmadaki değişiklikler, sorumlulukların tek çatı altında toplanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu kapsamda 2009 yılında 5902 sayılı '*Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*' yürürlüğe girmiş, bu kanunla afet yönetimine ilişkin faaliyetlerde bulunan Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, Ulusal Deprem Konseyi gibi yapılanmalar kaldırılarak afet ve acil durumlara yönelik yetki, koordinasyon ve sorumluluklar tek elde toplanmış ve AFAD kurulmuştur (Aman, 2019, s.43). AFAD vizyonunu "afet ve acil durumlara yönelik çalışmalarda sürdürülebilir kalkınmak, riski esas alan etkin ve güvenilir hizmet veren, uluslararası alanda örnek alınacak yönlendirici ve koordinatör bir kimlik oluşturmak" olarak belirtmiştir. 'Afetlere dirençli toplum oluşturma' misyonuyla afet yönetiminde, kriz yönetiminden risk yönetimine geçilmiş, dolayısıyla bütünleşik afet yönetimi sistemi model olarak seçilmiştir. AFAD tarafından doğal kaynaklı olaylar, göçler, salgın hastalıklar, savaş gibi olaylar afet kapsamında ele alınmıştır (AFAD, 2018a, ss.28-29).

Kurulduğu dönem Başbakanlığa bağlı olan kurum, 2018 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin gerektirdiği şekliyle 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Sarı (2022)'ya göre bu değişiklikte birlikte afet yönetimi kısmen güvenlik otoritesi altında uygulanmıştır ve kurulduğu döneme göre AFAD'ın temsil ve yaptırım gücünde zayıflama meydana gelmiştir (Sarı, 2022, s.45).

AFAD'ın teşkilat yapısı yatay bir yapıya sahip olmakla birlikte başkan, başkana bağlı idari birimler ile yine başkana bağlı iki başkan yardımcısından ve onlara bağlı dört genel müdürlükten oluşmaktadır. Genel müdürlüklerin altında hiyerarşik nitelikte olmayan afet yönetimi sürecine ilişkin daireler bulunmaktadır. Başkanlığa bağlı taşra teşkilatı ise İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ve Afet ve Acil Durum

Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlüklerinden oluşmaktadır (5902 sayılı Kanun, 2009).

Afet yönetimine dair çalışmaları yürüten genel müdürlüklere bakıldığında deprem özelinde bir müdürlük olarak yer alan Deprem Risk Azaltma Genel Müdürlüğü, depremin birincil mesele olarak ele alınması açısından değerlidir. Kurum misyonunda da vurgulandığı üzere kriz yönetiminden risk yönetimine geçişin yansımaları özellikle bu Müdürlük altında oluşturulan dairelerde göze çarpmaktadır. Ancak risk azaltmaya ve önlem alınmasına dair çalışmaların ne kadar yeterli olabildiği ve hayata geçirilebildiği, kurumun kurulduğu dönemden bu zamana kadar yaşanan depremlerin sonuçları açısından tartışmalıdır. Barınma ve Yapım İşleri ile Afetlere Müdahale Genel Müdürlüklerinin ise genel olarak afet sonrasında odaklandığı söylenebilmektedir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 : AFAD teşkilat şeması (AFAD, 2022c).

Acil durum koşullarının tek bir sorumlu tarafından yönetilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Bu açıdan Türkiye'deki afet yönetimindeki çok başlılığın önüne geçilmesini hedefleyerek AFAD'ın kurulması, olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Ancak afet yönetiminde merkeziyetçi bir anlayışın hakim olmasıyla afet yönetiminin sadece merkezi yönetimlerin yetki ve sorumlulukları olarak görülmesi kentsel risklerin azaltılmasında yeterli olmamaktadır (Orhan, 2022; Balamir, 2022).

AFAD'ın kurumsal yapısı ve afet yönetimindeki merkeziyetçi yaklaşımının dışında kurumun bütçesi de tartışma konusu olmaktadır. Eyidoğan (2015)'ın çalışmasına göre AFAD'ın önceki teşkilatlanma yapısında yer alan Planlama ve Zarar Azaltma Daire Başkanlığı'na ayrılan bütçe, tüm bütçenin %10'una denk gelmektedir. Öte yandan afet sonrası süreçlere odaklanan müdahale ve iyileştirme çalışmaları için ayrılan bütçe ise tüm bütçenin %40'ına yakındır. Bu bağlamda kurum kaynaklarının risk azaltmadan ziyade afet müdahalesine odaklandığı söylenebilmektedir (Eyidoğan, 2015, s.83). Bunun yanında 2023 yılı AFAD bütçesi bir önceki yıla göre %33,6 oranında azaltılırken, Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinde %56'lık artışa gidilmesi ve bu artışın AFAD'ın bütçesinin yaklaşık olarak 4,5 katına denk gelmesi, siyasi iktidarın afet yönetim sistemine yönelik tutumunu göstermektedir (Sözcü, 2023).

AFAD'ın deprem başta olmak üzere afet riskine ve müdahalesine yönelik hazırladığı, öne çıkan planları şu şekildedir:

Ulusal Deprem Stratejisi Eylem Planı 2012-2023

Depremlerin yarattığı zararların ve kayıpların önlenmesi, depreme karşı hazırlıklı ve dirençli bir toplum yaratarak güvenli yaşam alanları oluşturulması amacıyla AFAD tarafından 2023 yılına dair hedeflerin de belirlendiği '*Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP)*' hazırlanmıştır (AFAD, 2013, s.9). UDSEP kapsamındaki hedef, strateji ve eylemler üç ana eksenle ele alınmıştır. Bu eksenler ve hedefler şu şekildedir:

- Depremleri öğrenmek: Deprem bilgi altyapısının geliştirilmesi, deprem tehlike analizleri ve tehlike haritalarının geliştirilmesi
- Deprem güvenli yerleşme ve yapılaşma: Dayanıklı yapılaşmanın sağlanması, tarih ve kültür mirasının depremlerden korunması
- Depremlerin etkileriyle baş edebilmek: Depremlere ve diğer afetlere ilişkin eğitim ve halkın bilinçlendirilmesi faaliyetlerinin geliştirilmesi, deprem

stratejisinin bütüncül ve etkin bir hale getirilmesi için mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi (AFAD, 2013, s.11).

UDSEP, risk yönetimi kapsamında çabaladığını göstermekte ve hedeflerin eylemlere kadar detaylandırılması yönüyle de önemli bir somut çalışma olarak nitelendirilebilmektedir. Oysaki bu eylem planı 2007 yılında bir genelge ile çalışmasına son verilen Ulusal Deprem Konseyi'nin ortaya çıkardığı rapordaki hedeflerle büyük ölçüde benzer özellik göstermektedir. Konsey'in bilgi birikimiyle ve sağlanacak eşgüdümle deprem yönetimine büyük katkı verebilme imkanı bir nevi yok sayılmıştır. Özellikle afet yönetiminde mükerrer çalışmalar yapılması halinde kaynak ve zaman kaybı büyük sorunlar ortaya çıkarabilmekteyken bilgi birikimi, devamlılık ve eşgüdüm hayati önem taşımaktadır.

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

2014 yılında AFAD tarafından afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla '*Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)*' hazırlanmıştır. 2022 yılında planın güncellemeler yapılmış hali yürürlüğe girmiştir. TAMP'ın amacı; afet ve acil durum hallerinde müdahalede görev alacak çalışma gruplarını ve koordinasyon birimlerini belirleyip onlara ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak bunun yanında afet öncesi ve sonrası müdahale planlamasının temel prensiplerine eğilmektir (AFAD, 2022d).

Taktik yaklaşımla hazırlandığı belirtilen TAMP, doğal afetlerin yanında salgın, kuraklık gibi her türdeki ve ölçekteki afetlere müdahalede sorumluluk alacak bakanlıklar, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları gibi farklı paydaşları kapsamaktadır. TAMP ile entegre planlama yaklaşımı ve modüler yapı ile afet sırasındaki operasyon risklerini en aza indirecek bir sistem kurgulanmıştır. Plan kapsamında ulusal ve yerel boyuttaki afetlerde müdahale faaliyetlerin yürütülmesine dair bir yol haritası sunulmaktadır. Bunun yanında olası afetlerin ve acil durumların türüne, etkisine ve ölçeğine göre uyarlanabilir ve esnek bir yapı gösteren, afet ve acil durum müdahale organizasyon sistemidir. Planda, ulusal düzeyde 81 ilin tamamı için herhangi bir afet ve acil durum halinde komşu illeri içeren 1.grup destek iller ve bu illerin de etkilenmesi halinde 2. grup destek iller belirlenmiştir (AFAD, 2022d).

TAMP'ın genel anlamıyla afet ve acil durumların yaşanması halinde müdahalelerin organizasyonuna ve koordinasyonuna odaklanan bir plan olduğu görülmektedir. Özellikle deprem gibi ani şekilde ortaya çıkan afetlerin kayıplarını azaltmada etkili

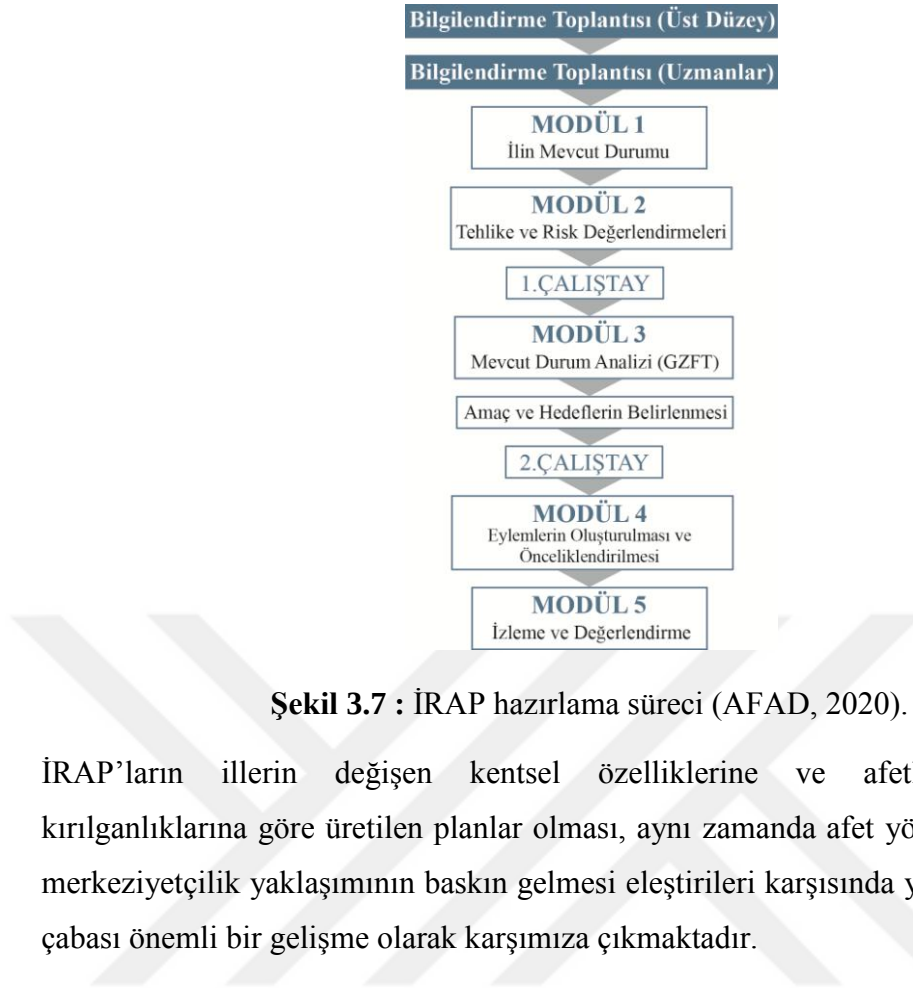
bir koordinasyona ihtiyaç olduğu kesindir. TAMP kapsamında bunun hem ulusal hem de yerel düzeyde ele alınması oldukça olumludur.

Ancak afet yönetiminde koordinasyonda kimi zaman sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların ortaya çıkmasında kurumsal yapılanmalar, yönetim stratejileri ya da afetin ölçeği gibi faktörler etkili olabilmektedir (Sarı, 2022, s. 98). Nitekim 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nde çok tartışılan koordinasyon eksikliğinde tüm faktörlerin etkili olduğu net şekilde görülmüştür. TAMP bağlamında 6 Şubat 2023 depremlerinde yürütülen müdahale sürecinin başarısız olduğu söylenebilmektedir. Çünkü TAMP'ta ifade edildiği şekliyle planın başarısı “sorumlu tüm paydaşların planı sahiplenmesine ve koordinasyon içinde çalışmasına, plan kapsamında belirlenen hedeflerin zamanında gerçekleştirilmesine bağlıdır” (AFAD, 2022d). Ancak tezde, Kahramanmaraş Depremleri'ne dair sürecin aktarılacağı kısımda da aktarılacağı üzere 6 Şubat 2023 depremlerinde gözlemlenenler bunların çok daha ötesinde sorunlar olarak karşımıza çıkmıştır.

İl afet risk azaltma planları (İRAP)

2021 yılında depreme yönelik önlemlerin alınmasına ve deprem zararlarının azaltılmasına yönelik hazırlanan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda ulusal düzeyde risk azaltımı için ‘Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)’nın çerçevesi çizilmiştir. TARAP'ın yerel düzeyde uygulanabilmesinin aracı olarak ‘il afet risk planları (İRAP)’ görülmüştür. İRAP'lar, illerin afetselliğine göre yerel düzeyde afet sonrası kayıpları azaltmak, risk azaltmaya dair bilinci artırmak, işbirliğini geliştirmek ve afetlere müdahale harcamalarını azaltmak amaçlarıyla hazırlanmıştır. İRAP'lar kapsamında afet yönetimindeki eylemler, uygulama takvimleri, sorumlu kurumlar ve kuruluşlar, afetin beklenen etki düzeyi gibi konular ele alınmıştır (AFAD, 2022b, s.28).

İRAP'lar, planın hazırlandığı ilin, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nün, ilgili kamu ve kuruluşların il ve bölge müdürlüklerinin, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının eşgüdümü ve katılımı ile hazırlanmaktadır. İRAP kapsamında planın hazırlandığı kente dair eylemlerin kapsamlı ve programlı şekilde ortaya çıkarılabilmesi için bir akış belirlenmiştir ve planlar 5 modül üzerinden temellenmektedir. Planın hazırlık süreci paydaşların katıldığı bilgilendirme toplantıları ve çalıştaylarla desteklenmektedir (AFAD, 2020) (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : İRAP hazırlama süreci (AFAD, 2020).

İRAP'ların illerin değişen kentsel özelliklerine ve afetler karşısındaki kırılganlıklarına göre üretilen planlar olması, aynı zamanda afet yönetim sisteminde merkeziyetçilik yaklaşımının baskın gelmesi eleştirileri karşısında yerele indirgenme çabası önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.3.5 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması

2011 yılında deprem politikalarını etkileyen önemli bir gelişme olarak, 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında Çevre ve Orman Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı kaldırılmış; tek bir çatı altında toplanarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) kurulmuştur.

Çevresel değerlerin korunması ve kentleşme bağlamında rol üstlenmeyi amaçlayan Bakanlığın yetkileri, aynı yıl yayımlanan 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile güçlendirilmiştir. 2018 yılında ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesiyle 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde, Bakanlık görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. TOKİ, Emlak Katılım Bankası, Milli Emlak Genel Müdürlüğü ve Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü, Bakanlığa bağlanmıştır.

Özmen ve Özden (2013)'e göre ÇŞB'nin kurulması ve afet yönetimine yönelik görev ve yetkilerin tanımlanması AFAD'ın kurulmasının birincil gerekçesi olan çok

başlılığı ortadan kaldırma ile çalışmaktadır. Bu durum afet yönetimi konusunda karmaşa yaratacak bir zemin oluşturmaktadır (Özmen & Özden, 2013, s.22).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı için “depreme karşı dayanıksız yapılar ile imar mevzuatına, plan, proje ve eklerine aykırı yapıların ve bunların bulunduğu alanların dönüşüm projelerini ve uygulamalarını yapmak veya yaptırmak” (648 sayılı KHK, 2011) ile “afet riski altındaki alanların dönüştürülmesine ilişkin mevzuat ...uyarınca ıslah, tasfiye, dönüşüm ve iyileştirme bölgelerinin tespitine, ilanına, program ve öncelik sırasına dair usul ve esasları belirlemek” (1 sayılı CB Kararnamesi, 2018) olarak tanımlanan görevler ve mevzuattaki değişiklikler bağlamında Türkiye’deki deprem açısından riskli olarak belirlenen alanlarda kentsel dönüşüm uygulamaları Bakanlık bünyesinde hız kazanmıştır. Son olarak 2021 yılında 85 sayılı CB Kararnamesi ile Bakanlığın adı, iklim değişikliği etkileriyle mücadele etme görevlerine istinaden ‘Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’ olarak değiştirilmiştir.

3.3.4 2011 Van depremi sonrası deprem politikaları

23 Ekim 2011 tarihinde 7.2 büyüklüğünde Van’ın Tabanlı Köyü’nde, ardından 9 Kasım 2011’de 5.6 büyüklüğünde Van’ın Edremit ilçesinde depremler gerçekleşmiştir. Bu depremlerde toplamda 644 kişi yaşamını yitirmiş, binlerce yapı hasar almış ve insanlar evsiz kalmıştır. Van, sosyo-ekonomik açıdan Türkiye illeri içerisinde 75. sırada yer almaktadır ve bu yönüyle kentte deprem sonrası yoksulluk sorunu daha da derinleşmiş ve kent ekonomisinde çöküş yaşanmıştır (TOBB, 2018). Bu depremlerde özellikle müdahale ve yardım faaliyetlerinde yaşanan koordinasyonsuzluklar farklı mecralarda çokça tartışılmıştır (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2012, s.19).

1999 yılında Marmara Depremleri sonrası ekonomik kayıpları karşılamak için 4481 sayılı Kanun ile alınmaya başlayan vergilerden özel iletişim vergisi, kolay tahsil edilmesi yönüyle geçici olmaktan çıkarılarak günümüze kadar kalıcı hale getirilmiştir. Bu vergi, mevcut durumda ‘diğer vergi gelirleri’ kapsamına alınmıştır ve uzun yıllardır kamuoyunda deprem vergisi olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz ve Sevinç, 2022, s.116).

1999’da yaşanan depremlerin ardından deprem vergilerinin, deprem iyileştirme çalışmaları için kullanılıp kullanılmayacağı hakkında doğan endişeler, yıllar

içerisinde Türkiye’de yaşanan depremler sonrasında tekrar tekrar sorgulanmıştır. Özellikle büyük can kayıplarının yaşandığı depremler sonrasındaki müdahalelerde yaşanan koordinasyonsuz süreçler ve kaynakların yetersiz kalarak depremzedelerin mağdur edilmesi gibi sorunlarla karşılaşılması, deprem vergilerinin daha çok gündeme gelmesine neden olmuştur.

2011 yılında Van’da yaşanan depremler sonrası siyasi otorite tarafından deprem vergilerinin “duble yollara, demiryollarına, havayollarına, çiftçiye, eğitime gidiyor” şeklinde yapılan açıklama, endişelerin bir nevi haklı olduğunu göstermiştir (Cumhuriyet, 2011). Hükümet yetkilileri tarafından “belirli giderlere tahsis edilmemesi ilkesi gereği söz konusu vergi uygulaması nedeniyle elde edilen kaynaklar genel bütçeye gelir olarak kaydedilmekte ve afetlere ilişkin giderler de dahil olmak üzere tüm kamu giderlerinin karşılanması için kullanılmaktadır” şeklinde yapılan bir açıklama da mevcut olmakla birlikte hazine birliği ilkesine göre tüm gelir ve giderlerin tek bir bütçe kapsamında toplandığı, dolayısıyla toplanan ‘deprem vergisi’nin, daha önceki açıklamalarla paralel olarak bütçe gelirleri kapsamında farklı harcamalar için kullanıldığı belirtilmektedir. Ancak kamuoyunun bu konuda sağlıklı şekilde bilgilendirilmemesi, 2023 yılının Şubat ayında yaşanan depremler sonrasında halk ve siyasi kesimler tarafından ‘deprem vergileri nerede?’ sorusunun yeniden sorulmasına neden olmuştur (URL-2).

Tüm bunların yanında deprem özelinde kullanılabilecek bu gelir kaynağının, deprem riskine karşı önlem almak üzere riskli yapı stokunun dönüştürülmesi için harcanabileceğine dair görüşler mevcuttur. Bu bağlamda Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın paylaştığı bütçelere göre 2000-2022 yılları arasını kapsayan 23 senelik süreçte, Türkiye’de toplamda 87 milyar 998 milyon TL toplanmıştır ve bu meblağ dolar bazında 38 milyar 227 milyon Dolar’a denk gelmektedir. Güncel Merkez Bankası döviz kuru⁵ üzerinden yapılan hesaplama göre ise 2000-2022 yılları arasında toplanan deprem vergisi 720,2 milyar TL olmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın her yıl açıkladığı ‘yapı birim maliyetleri’ üzerinden yapılan hesaplama göre toplanan deprem vergilerinden elde edilen kaynakla, 1 milyon 315 bin bağımsız bölüm, konut olarak inşa edilebilirdi (Euronews, 2023). Dolayısıyla sadece deprem vergisi olarak toplanan kaynakla olası bir deprem karşısında büyük

⁵ Merkez Bankası’nın 10 Şubat 2023 tarihli dolar kuru üzerinden hesaplanmıştır. <https://tr.euronews.com/> adresinden alınmıştır.

yıkıma uğrayacağına dair bilimsel senaryoların var olduğu İstanbul'daki yaklaşık 1,5 milyon riskli konutun⁶ neredeyse tamamı dönüştürülebilirdi.

Van Depremleri sonrasında 2011 yılı itibariyle deprem politikaları bağlamında önemli dönüm noktaları olarak sayılabilecek ve Türkiye'deki tüm kentlerin deprem riski karşısındaki durumunu doğrudan etkileyecek şekilde mevzuatta değişikliklere gidilmiştir.

3.3.4.1 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu (2012)

2011 yılında Van'da gerçekleşen iki deprem sonrası yaşam alanlarındaki yıkımın boyutu ve can kayıpları, deprem riskine karşı önlem alınmasının, yaşam alanlarının dayanıklı hale getirilmesinin önemini bir kez daha net şekilde göstermiş ve bu doğrultuda mevzuatın geliştirilmesinin önü açılmıştır. Bu bağlamda 2012 yılında 6306 sayılı '*Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*', kısa adıyla '*Kentsel Dönüşüm Kanunu*' yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini..." oluşturmaktır (6306 sayılı Kanun, 2012).

Bu kanun afet riskine doğrudan odaklanarak, risk yönetiminde somut bir faaliyet olarak kentsel dönüşümü uygulayan en etkili kanun olma özelliği göstermektedir. Ancak Kanun, yürürlüğe girdiği zamandan bu yana planlama ilkeleri ve kente dair haklar bağlamında sıklıkla tartışılmaktadır.

Kanun'un eleştirildiği noktalardan biri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na tanımlanan yetkiler ile birlikte merkezi yönetime kentsel dönüşüm süreçleri için geniş yetkilerin verilmesidir. Kanun'un 3.maddesinde "Riskli yapıların tespiti ...Bakanlıkça lisanslandırılan kurum ve kuruluşlara yaptırılır" hükmü ve yine aynı maddenin devamında riskli yapı tespitlerine itiraz edildiği takdirde itirazlar "...ilgili meslek disiplini öğretim üyeleri arasından görevlendirilecek dört ve ...Bakanlıkta görevli üç kişinin iştiraki ile teşkil edilen teknik heyetler tarafından incelenip karara bağlanır" hükmü, kentsel dönüşüm süreçlerinin tarafsız yürütülmesini engelleme noktasında öne çıkmaktadır (6306 sayılı Kanun, 2012).

⁶ "İstanbul'da 1,3 milyon bina, 6,5 milyon konut var. Riskli 1,5 milyon konut, 300 bin acil dönüştürülmesi gerekli yapı bulunuyor" www.yenisafak.com adresinden alınmıştır.

Bunların yanında 6.madde “riskli alanlarda, rezerv yapı alanlarında ve riskli yapıların bulunduğu parsellerdeki uygulamalar kapsamında her tür ve ölçekte plan yapmaya, yaptırmaya ve onaylamaya” dair Bakanlığa yetki verilmesi, merkezci anlayışın benimsenmesi ve yerelin göz ardı edilmesi yönüyle eleştirilmektedir. Ancak Bakanlığa tanımlanan yetkilerin kentsel dönüşüm süreçlerindeki en kritik sorunlar olarak finansmanın ve yetki karmaşasının önüne geçme noktasında olumlu bulunduğu görüşler de mevcuttur (Daşkiran & Ak, 2015, s.279).

6306 sayılı Kanun’a 2016 yılında eklenen ek madde ile riskli alanın kapsamı genişletilmiş ve Kanun’un afet riski hedefinden daha farklı unsurlar devreye girmiştir. Afetler bağlamında riskli yapı stoku ve riskli zemin dışında, Ek Madde 1’e göre “Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu yerlerde; planlama ya da altyapı hizmetleri yetersiz olan veya imar mevzuatına aykırı yapılaşma bulunan yahut yapı ya da altyapısı hasarlı olan alanlar” ile “üzerindeki toplam yapı sayısının en az %65’i imar mevzuatına aykırı olan veya yapı ruhsatı alınmaksızın inşa edilmiş olmakla birlikte sonradan yapı ve iskân ruhsatı alan yapılardan oluşan alanlar” da riskli alan ilan edilebilmektedir (6306 sayılı Kanun, 2012). Riskli alan tanımında yapılan değişikliklerle birlikte, Kanun kapsamındaki temel odak noktası olan afetler bir nevi göz ardı edilmiş ve kamu düzeninin bozulması ve enformellik kentsel dönüşümün yeni dayanakları olarak ortaya çıkmıştır (Çaylı, 2022, s.8).

2019 yılına gelindiğinde ise Kanun’un 6.maddesine ekleme yapılmış ve kentsel dönüşümde 6/A uygulaması olarak geçen yeni bir yöntem ortaya çıkmıştır. Bu gelişme maddenin uygulama örnekleri üzerinden de tartışıldığı, 6306 sayılı Kanun’un planlama ilkeleri ve etiği açısından en eleştirilen yanı olmuştur. Bunun nedeni 6/A maddesine göre kentsel dönüşüm uygulamasının, aynı Kanun’un gerektirdiği 2/3 oranındaki çoğunluğun yerine herhangi bir muvafakat aranmaksızın resen yürütülmesidir. Bu maddenin 1.fıkrasına göre:

Yıkılacak derecede riskli olan yapıların bulunduğu alanlar ile kendiliğinden çöken veya zeminin kayması, heyelan, su baskını, kaya düşmesi, yangın, patlama gibi sebeplerle ağır hasar gören veya ağır hasar görme riski bulunan yapıların bulunduğu alanlarda dönüşüm uygulamaları maliklerin ve ilgililerin muvafakati aranmaksızın Bakanlıkça resen yapılabilir veya yaptırılabilir (6306 sayılı Kanun, 2012).

Bu hüküm, afet ve acil durum hallerinde seferberlik yaklaşımının gözetilmesi bakımından anlaşılabilir olmakla beraber uygulamaların bu yaklaşımla çelişmesi, tanımlandığı şekilde risk bakımından öncelikli alanlar yerine, kentsel rantın görece yüksek olduğu alanların bu kapsama alınması Kanun'un çıkış gerekçesini sorgular hale getirmektedir. Bunun yanında söz konusu fıkranın devamında “uygulama yapılacak alanın sınırları uygulama bütünlüğü gözetilerek belirlenir” (6306 sayılı Kanun, 2012) ifadesi, riskli olmayan yapıların da uygulamaya dahil edilebileceğine yönelik açık kapı bırakmaktadır.

Ek olarak Kanun'un hedefinden farklı yönde uygulamaların yapıldığına ilişkin bir örnek olarak deprem riski bağlamında kentsel dönüşüm politikalarının gündemde olduğu İstanbul'da, 6306 sayılı Kanun kapsamında kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştiği alanlar, İstanbul'un afet riskine yönelik yapılan çalışmalarda risk içeren alanlarıyla örtüşmemektedir (İPA, 2022a).

6/A maddesinin 2.fikrasında ise “...riskli yapı tespiti yapılmasının engellenmesi durumunda güvenliği sağlamak üzere kolluk kuvvetlerinden destek alınarak tespit yapılır” ile “verilen sürede yapıların tahliye edilmemesi durumunda, kilitli olan kapıları açmak veya açtırmak da dâhil olmak üzere tahliye ve yıktırmaya yönelik iş ve işlemler, gerektiğinde kolluk kuvvetlerinin de yardımıyla yapılır” ifadeleri 6/A hükmünün oldukça sert şekilde uygulanmasının önünü açmakta, hak ihlallerine neden olmaktadır (6306 sayılı Kanun, 2012). Muvafakat aranmadan uygulamaya geçilmesi, söz konusu uygulamaların gerçekleştiği alanlarda, süreci kabul etmeyen hak sahiplerinin hukuki yola başvurmalarıyla birlikte ortaya çıkan dava süreçlerinin tüm süreci uzatarak içinden çıkılmaz bir hal almasına ve hak sahipleri için daha büyük mağduriyetlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda en başta afet risklerine karşı önlem alma amacıyla atılan adımlar, fiziksel boyutta amacına ulaşırken, sosyal boyutta yıkımlara yol açabilmekte, kent hakkı ihlallerine neden olabilmektedir.

3.3.4.2 İmar (afları) barışı (2018)

Türkiye’de sanayileşmenin hızlanmasıyla kırdan kente göçün artması, kent merkezlerine gelenlerin barınma sorunlarını çözmek için kentin boş arazilerine gecekondu yapıması, plansız kentsel gelişme ile sonuçlanmıştır. Bu enformel barınma faaliyetlerinin hukuki zeminde güvence altına alınması 1948 yılına kadar

uzanmaktadır. 1948 yılından, 1966 yılında yürürlüğe giren 775 sayılı Gecekondu Kanun’ a kadar 5 adet, Kanun’ dan sonra günümüze kadar ise 7 adet imar affına dair kanun çıkarılmıştır. Özellikle 1980’ llerde neoliberal politikaların hakim olduğu düzene ayak uydurmak için kapsamlı mevzuat çalışmaları için çabalanmış, bu doğrultuda imar afları da art arda mevzuata eklenmeye başlamıştır (Giritlioğlu & Özden, 2020, ss.201-202). Bu dönemde yerel ve merkezi otoriteler, kentlerin en büyük sorunu olarak görülen gecekondu olgusunu siyasal rantın bir aracı olarak ele almışlardır ve bu yasadışı yaşam alanlarını affederek, oy toplamaya çalışmışlardır. İmar aflarıyla birlikte gecekonduarda kat artışlarının önünü açmaya varan bir süreç girilmiş ve bu tek katlı derme çatma yapılar, apartmanlara dönüşerek gecekondu sahiplerine büyük rant kapılarını açmıştır (Arslan, 2014, s.36).

Kentleşmenin tüm seyrini değiştiren ve kentsel yaşam alanlarının sağlıklı ve güvenli hale gelmesine kaynaklık eden imar aflarının sonuncusu 2018 yılında 7143 sayılı Kanun ile 3194 sayılı İmar Kanunu’ na eklenen Geçici 16.madde ile ortaya çıkmıştır (TMMOB, 2018).

Bu maddeye göre “afet risklerine hazırlık kapsamında ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapıların kayıt altına alınması ve imar barışının sağlanması amacıyla, 31/12/2017 tarihinden önce yapılmış yapılar için ...Yapı Kayıt Belgesi verilebilir” (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985). Buradan anlaşılacağı üzere söz konusu imar affı, deprem riskine karşı riskli kaçak yapıların kayıt altına alınması amacı gütmektedir. Kaçak yapılar “yapı güvenliği olmayan, planlama, mimarlık ve mühendislik süreçlerinden geçmemiş, teknik olarak sağlık ve güvenlik koşulları belirsiz yapılardır” (TMMOB, 2018). Öyle ki, resmi olarak herhangi bir kaydı bulunmayan riskli kaçak yapıların kentsel dönüşümüne sokulması ve güvenli yapılar haline getirilmesi üzerinden bir süreç yürütülmesi hedefinin kabul edilebilir ve uygulanabilir olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu hedefin tam tersi bir sürecin yürütülmesi, bu kaçak yapı stokunun meşrulaştırılmasından ve deprem riski karşısında daha kırılgan bir kent yapısı yaratılmasından öteye gidememiş, bunun yanında tıpkı 1980’ li yıllardaki gibi bu imar affı da siyasi çıkarların bir aracı haline gelmiştir. Söz konusu imar affının 24 Haziran 2018 seçimlerinin hemen öncesinde gündeme getirilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Geçici 16. maddenin devamında “Yapı Kayıt Belgesi, yapının yeniden yapılmasına veya kentsel dönüşüm uygulamasına kadar geçerlidir. ...Yapının depreme

dayanıklılığı hususu malikin sorumluluğundadır” (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985) hükmü de söz konusu affin deprem riski karşısında riskli yapıları ‘kayıt altına alma’ hedefinden çok uzak olduğunu açıkça göstermektedir. Bu aftan yararlanmak isteyen yapıların belirlenmesinde, deprem ya da diğer afet riskleri karşısındaki dayanıklılıklarına ilişkin herhangi bir tespite tabi olmayacakları anlaşılmaktadır. Ek olarak Yapı Kayıt Belgesinin söz konusu yapının yeniden yapımına ya da kentsel dönüşüm uygulamasına kadar geçerli görülmesi, riskli yapının yıkım sürecine dair net bir tutum ortaya koymamaktadır.

İmar afları, genellikle seçim dönemlerinde gündeme gelmeleri sebebiyle vatandaşlar nezdinde bir beklentinin doğmasına sebep olmakta, ‘zaten affedilecek’ algısı ile kaçak yapılaşmanın teşvik edilmesine yol açmaktadır. Böylece, ortaya çıkan güvenli olmayan yapı stoku, can ve mal güvenliğini tehdit eder hale getirmektedir. Ayrıca imar afları, İstanbul’un Kartal ilçesinde imar barışı kapsamına alınmak üzere başvurunun yapıldığı, ruhsatsız ilave edilen iki kat nedeniyle depremde öte, kendi kendine çöken binada onlarca kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlandığı örneklerin artmasına da zemin hazırlamaktadır (Anadolu Ajansı, 2020).

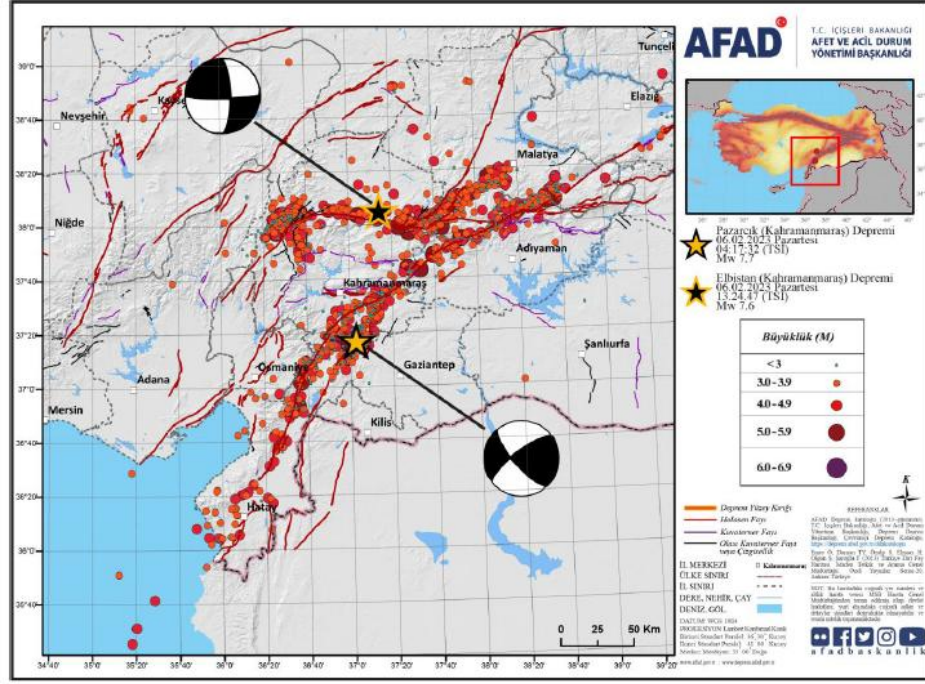
Yapı denetiminden yoksun ve imar aflarıyla yasal hale getirilen kaçak yapılaşmanın yarattığı risk bağlamında meslek odalarınca ve bilim insanlarınca yapılan uyarılara rağmen, siyasi otoritelerce bu politikadan vazgeçilmemesinin 1999 Marmara Depremleri ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri’ndeki ortaya çıkan tabloya verdiği katkı tartışılmazdır.

İmar mevzuatının mevcut durumda sınırlı olan deprem duyarlılığını yok eden imar afları, toplumun yaşam güvenliğinin göz ardı edildiği politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımla, denetimden yoksun yapı stoku meşrulaştırılmakta ve teşvik edilmektedir. Bir kent suçu olarak nitelendirilen imar aflarıyla mevzuatın gereklerine uyanlar bir nevi cezalandırılmaktayken, mevzuata aykırı yapılaşma faaliyetlerinde bulunanlar ödüllendirilmektedir. Bu anlamda imar aflarının kentsel adalet bağlamında da sorunlu politikalar olduğu bir gerçektir (TMMOB, 2018).

3.3.5 2023 Kahramanmaraş depremleri ve sonrası

6 Şubat 2023 tarihinde yerel saatle 04:17’de ve aynı gün saat 13:24’te merkez üssü Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde ilki Mw 7.7 ve ikincisi Mw 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. Depremler sırasıyla yerin 8.6 km ve 7

km altında gerçekleşmiştir. Ana şoktan itibaren sadece üç gün içerisinde 1300'e yakın artçı deprem kaydedilmiştir. Depremler, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerini kapsayan geniş bir alanda hissedilmiştir (AFAD, 2023) (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : 06.02.2023 Kahramanmaraş Depremleri ana şok ve artçı şok aktivitesi (AFAD, 2023).

Şekil 3.9 : 06.02.2023 tarihli Mw 7.7 büyüklüğündeki ilk depremin etki alanı (The New York Times, 2023).

6 Şubat 2023 sabahı yaşanan ilk deprem, 1939 yılında Erzincan'da gerçekleşen 7.9 büyüklüğündeki depremden sonra, Cumhuriyet tarihinin en büyük depremi olmuştur. Bilim insanlarının çalışmalarına göre, depremin aynı zamanda dünyada meydana

gelen kara depremleri içerisinde en geniş alanda hissedilen deprem olduğu ifadeleri yer almıştır. Depremler, Türkiye’de geniş bir alanda hissedilmiş, merkez üssüne daha yakın olan Kahramanmaraş, Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa olmak üzere toplam 11 ilde yıkımlar meydana gelmiştir (Güreşci, 2023, s.53) (Şekil 3.9).

Dünyadaki en aktif fay hatları üzerinde yer alan ve bir deprem ülkesi olan Türkiye’de, bir doğa olayı olarak ortaya çıkan bu depremler, kentsel ve kırsal yaşam alanlarında insan kaynaklı yapısal unsurlar nedeniyle büyük bir afete dönüşmüştür. Bu depremlerden, 11 ilde yaşayan ve Türkiye nüfusunun %13,4’ünü oluşturan yaklaşık 14 milyonluk nüfus, doğrudan etkilenmiştir (Güreşci, 2023, s.53). Kamuoyuna açıklanan resmi rakamlara göre iki ana deprem ve sonrasındaki artçı depremlerde yaklaşık 312.000 yapı hasar almış, yaşanan yıkımlarda 50.500 kişi hayatını kaybetmiştir. 11 ile yayılan yıkım, milli gelirde %9’a varan bir kayıp oluşturmuştur (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Deprem bölgesinden farklı illere 3 milyonu aşkın kişi göç etmiştir. Mevcut durumda, deprem bölgesinde geçici barınma alanlarında yaşamlarını devam ettirmeye çalışan depremliler ise depremin üzerinden aylar geçmesine karşın hala temiz su, gıda gibi temel kaynaklara erişim sıkıntısı yaşamaktadır. Deprem bölgesindeki tarihi ve kültürel zenginlikler açısından büyük öneme sahip olan kentlerde, kültürel miras unsurlarında da ciddi tahribatlar yaşanmıştır. Bu depremler, getirdiği büyük fiziksel yıkımların ve can kayıplarının yanında, etkisi uzun yıllar sürecek sosyal travmalara da neden olmuştur. 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri, sonrasındaki arama kurtarma çalışmaları, kriz yönetimi, yardım faaliyetleri, siyasi tutum, koordinasyon gibi konular nedeniyle toplumun her kesimi tarafından tartışılmış ve uzun yıllar daha tartışılmaya devam edecektir. Yine bu depremler, 1999 Marmara Depremleri’nden bu yana geçen 24 yılda, deprem gerçeği karşısında yaptıklarımızın ya da yapamadıklarımızın resmini ortaya koymuştur.

Yerleşime uygun olmayan zemin yapısı, yanlış yer seçimleri, yapı denetim sürecindeki ihmalkarlıklar, yapı statiklerindeki sorunlar, yapılarda kullanılan donatı malzemelerinin kalitesiz oluşu gibi faktörler fiziksel yıkımın bu denli büyük olmasının en temel nedenidir. Yer seçim kararlarındaki hatalar, sadece yapılarda değil ulaşım altyapısında da yansımalarını göstermiştir (Iricioğlu Aydın vd., 2023, s.11). Deprem bölgesinde yapılan tespitlerde, yıkılan binaların %97’sinin 1999 yılı

öncesinde inşa edildiği, %3'ünün ise 1999 sonrasındaki deprem yönetmeliklerine göre inşa edilen yapılar olduğu belirtilmiştir (ÇŞİDB, 2023a). Buradan da anlaşılacağı üzere güncel deprem yönetmeliklerinin yıkımın önlenmesi için yeterli olmasına karşın, yönetmeliklerin doğru uygulanmaması yıkımla ve çok sayıda can kaybının yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle hastane ve belediye binaları gibi kamu yapılarının yaşanan depremlerde yıkılması ya da ağır hasarlar alması en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda kamu yapılarının inşa sürecindeki denetimlerinin ve risk kontrollerinin yetersiz olduğu ortaya çıkmakta, afetler sonrası en çok ihtiyaç duyulacak yapıların yok olması afetin boyutunu daha da derinleştirmektedir. Öte yandan imar aflarıyla meşrulaştırılan, mevzuatın gerektirdiği şekilde denetime tabi tutulmadan inşa edilmiş ve dönüştürülmeyen riskli yapıların depremler sonucunda ortaya çıkaracağı tablo acı şekilde görülmüştür. İmar aflarıyla “planlamanın maruz kaldığı kayırmacı ve piyasacı serüven, giderek freni patlak bir kamyon misali planlı bir plansızlığa doğru tepe taklak olma yolunda ilerliyordu ki 6 Şubat felaketi bunun en güncel yansıması oldu” (Tatar, 2023, s.14).

Deprem sonrasında, özellikle arama kurtarmada en kritik olan ve altın saatler olarak tanımlanan ilk 72 saatlik süreç, afetin ölçeği ve koordinasyonsuzluk sebebiyle etkin şekilde kullanılamamış, depremin yaşandığı dönemdeki kış şartları da can kaybı sayısının artmasına neden olmuştur. Yıkımın en fazla yaşandığı Kahramanmaraş ile Hatay için AFAD'ın Türkiye Afet Müdahale Planı'nda belirlenen yardım ve desteğin gönderileceği 1.grup ve 2.grup destek illerin de bu depremlerde yıkıma uğrayarak plana göre devre dışı kalması müdahalenin gecikmesine neden olmuştur. Fay hattı üzerinde yapılan havaalanları ile diğer ulaşım altyapılarının depremlerde hasar alması da, arama kurtarma ekiplerinin ve yardımların deprem bölgesine ulaştırılmasında büyük sorunlar teşkil etmiş ve zaman kaybı yaşanmıştır. Afet müdahale çalışmalarında yer alan üst düzey yetkililerin kimi zaman uzmanlık olarak yetersiz kişilerden oluşması, kamu kurumlarının yetki ve olanaklarının yeterince kullanılmamasına neden olmuştur. Böylece deprem bölgesindeki arama kurtarma çalışmaları, yardımların lojistiği ve dağıtımı gibi çalışmalarda eşgüdüm sağlanamamıştır (Şengün, 2007, s.57). Afete müdahalede yönetimlerin ve kurumların siyasi görüşlerindeki çatışma da çalışmalara yansımıştır. Bu durum depremden en büyük fiziksel ve psikolojik yaraları alan depremzedeleri etkilemiş, otoritelere olan güven duygusu sarsılmıştır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllü

faaliyetlerin koordinasyon ve işbirliği içindeki faaliyetleri kimi zaman kamu kurumları tarafından bir çıkar çatışmasına dönüşerek engellenmiştir. 1999 Marmara Depremleri sonrası çalışma prensipleri ve arama kurtarma faaliyetlerindeki tecrübeleri bakımından önemi anlaşılan sivil toplum kuruluşları, 24 yıl sonra daha büyük bir afette sürecin dışında tutulmaya çalışılmıştır. 1999 Depremleri sonrasındaki sürecin bugün Kahramanmaraş Depremleri'nde yaşadıklarımızla ne kadar örtüştüğünü ve o zamandan bu zamana depremler bağlamında ortaya çıkarılan politikaların uygulamaya geçirilmesinde ne kadar yetersiz kaldığını 1999 depremlerinden sonra yaşananları değerlendiren Şengül (2001)'in aktardıkları üzerinden görmek mümkündür:

Depremi hemen ertesinde dikkati çeken ilk olgu devletin, ilgili kurumlarının büyük ölçüde felç olması ve olaya yeterince hızlı ve etkin bir biçimde müdahale edememesi oldu. Bununla birlikte kişisel ya da kurumsal düzeyde sivil toplum olarak adlandırdığımız alandan önemli bir çıkış oldu. Depreme maruz kalan alanlarda insanların örgütlü ya da örgütsüz biçimde hem kurtarmaya hem de daha sonrasında depremzedelere yardım edilmesine yönelik çabalarına tanık olduk.Devlet, insanlara hizmet etmekten çok kendi çıkarlarına hizmet etmek yönünde bozulan bir makineye dönüşmüştür. Varlığı sadece kendisi içindir. Deprem bu durumu açık hale getirmiştir. ...İnsanlar ansızın, her şeye kadir ve kadirşinas devletin gerçekte, insanların zorlukları karşısında çok da fazla sempatisi olmayan, kağıttan bir kaplan olduğunu anlamıştır (Şengül, 2001, s.25).

Afetlere verilen tepkiler, büyük güç sahiplerinin politik vizyonlarına göre değişir ve afetler, baskın politik felsefeleri ortaya çıkarma eğilimindedir (Pelling ve Dill, 2010, s.24). Bu görüşü destekler nitelikte 6 Şubat Depremleri sonrası, merkezi yönetim tarafından kaderci bir yaklaşım sergilenip, otoritelerin hatalarının üstü örtülerek, tüm yıkım ve can kaybı bir nevi normalleştirilmeye çalışılmıştır. Afetlerin kaderin bir parçası olduğuna dair söylemler, afet yönetiminde çağdaş politikalara geçişte en büyük engellerden biri olmakta ve yalnızca afet gerçekleşikten sonra iyileştirici faaliyetlerde bulunmanın ötesine geçememeye neden olmaktadır.

Balamir (1999), afet yönetiminde iki uç modelin yer aldığını ve bir tarafta kurtarma stratejisinin ve yaraların sarılması söyleminin egemen olduğu kaderci tutumun, diğer

tarafıta tıpyekun hazırlılık ve koruma stratejisinin baskın olduğu özgüvenci tutumun yer aldığını belirtmektedir (Balamir, 1999, s.13) (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 : Afet Yönetiminde İki Uç Model (Balamir, 1999, s.12).

1999 Marmara Depremleri sonrasında Türkiye’de depreme yönelik politikalara bakıldığında, çoğu zaman iki model arasında kalındığı görölmektedir. Yıkımların yaşandığı depremler sonrası, hızlı kararlar alınarak, riski gidermek amacıyla adımlar atılmakta ve siyasi otorite kendinden emin şekilde projelerini ortaya çıkararak ‘özgüvenci bir tutum’ sergilemektedir. Uzun vadede yürütölemeyen bu tutum, aniden gerçekleşen bir depremle silinip gitmekte ve yerini kaderci tutuma bırakmaktadır. Deprem politikalarının yetersiz olması ya da uygulamaların hedefinden sapması, deprem riskini gidermeye yönelik çalışmalarla çelişkili imar aflarının ya da rantı hedefleyen projelerin hayata geçirilmesi karşısında, depremlerin bir felakete dönüşmesinin suçlusu olarak ‘kader’ ilan edilmektedir. Bu döngü, deprem risk yönetiminde atılan hiçbir adımın ilerlemeyi sağlamamasıyla kalmayarak, bizler için bugün sadece sayılarla ifade edilen yitirilen hayatlara mal olmaktadır.

Kahramanmaraş Depremleri, Türkiye’nin deprem gerçeği karşısındaki durumunu çarpıcı şekilde ortaya koyarken depremlerden sonra bölgedeki yaşam, farklı boyutlardaki sorunlarla baş ederek devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Deprem bölgesini terk etmeyen ancak konutları hasar aldığı için geçici barınma alanlarında kalan depremezeler, depremin ilk gününden bugüne dek temiz su, elektrik, gıda gibi temel gereksinimlere ihtiyaç duymanın yanında yeterli hijyen koşullarının sağlanamamasından dolayı sağlık sorunları riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. İnsan sağlığını ve doğal çevreyi tehdit eden bir diğer unsur ise depremde yıkılan binlerce yapının enkaz yığınlarıdır. İnşaat malzemesi olarak kullanılan ve insan sağlığını ciddi derecede etkileyen asbestin, özellikle 1999 öncesi yapılan yapılarda kullanılan bir madde olduğu ve Kahramanmaraş Depremleri’nde yıkılan yapıların %97’sinin bu yıllarda yapıldığı göz önüne alındığında, on binlerce yapının enkazından çevreye asbest yayıldığı olasılığı bulunmaktadır. Tonlarca moloz

yığınının deprem bölgesindeki kırsal alanlarda toplanması, insan sağlığının yanında toprak, su ve hava kirliliği riski ile çevreyi de tehdit etmektedir. Bu bağlamda depremin çevresel ve sosyal zararlarının giderilmesinin, kentsel ve kırsal yaşamın normale dönmesinin uzun yıllar alacağı açıktır. Kahramanmaraş Depremleri yarattığı yıkımın boyutuyla, Türkiye'nin deprem gerçeği ve bu gerçek karşısında alınacak kararlar ile oluşturulacak politikalar için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bir doğa olayı olan depremin siyaset üstü bir mesele olarak görülmesi ve radikal değişimler yönünde adımların atılarak bizlerin eliyle tekrar bu kadar büyük felaketlere dönüşmemesi temenni edilmektedir.

3.3.5.1 126 sayılı CB kararnamesi

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin hemen ardından, 24 Şubat 2023 tarihinde çok hızlı bir şekilde yeniden yapılaşma sürecini başlatan ve “olağanüstü hal kapsamında yer alan illerde yerleşme ve yapılaşma hususunda bazı tedbirlerin alınması” amacıyla ‘126 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ yürürlüğe girmiştir (126 sayılı CB Kararnamesi, 2023).

Henüz geçici barınma alanlarında sağlıklı yaşam koşulları sağlanamamışken ve temel ihtiyaçlar giderilmemişken kalıcı yaşam alanlarının çok hızlı şekilde inşa edilmeye başlaması (Akyol Koçhan, 2023, s.25) özellikle şehir planlama disiplini tarafından sorgulanmış, meslek odaları ve akademisyenler tarafından bu Kararname ile öngörülemeyen yeni felaketlerin yaşanmaması için tepkiler yükselmiştir. Deprem bölgesinde evsiz kalan milyonlarca insanın bir an önce kalıcı barınma sorununun çözüme kavuşturulması açısından hızlı davranılması gerektiği bir gerçektir. Ancak bunu sağlıklı, güvenli ve sürdürülebilir bir kentsel yaşamın temelini oluşturan planlama ilkelerini yok sayarak gerçekleştirmek, yeni yıkımlara davetiye çıkartmanın yanında sosyal yaşamı da tehdit eder hale getirmektedir. “Konut hakkı temeldir ve kalkış noktasıdır, varış yeri ise yaşam kalitesi evresi olmaktadır. Belirli bir yaşam kalitesine ulaşmak da çevresel ortama, çevresel koşullara, kent çevresine, düzenli kentleşmeye ve planlamaya, etkili ve katılımcı bir kent yönetimine sahip olmakla mümkündür” (Arslan, 2014, s.34).

Kararnamede, yürütülecek olan yeniden yapılaşma süreci ile ilgili öne çıkan ve eleştirilen hükümler 2.madde kapsamında yer almaktadır. Bu hükümlerden ilki; afet

bölgesinde afetten etkilenenlerin geçici veya kalıcı iskan alanlarının jeolojik unsurlar ve yerleşim merkezine uzaklık gözetilerek ÇŞİDB tarafından resen belirlenmesi ve bu alanlar belirlenirken gerekli görüldüğünde 4342 sayılı Mera Kanunu ile 6831 sayılı Orman Kanununun ek 16. maddesinde belirtilen alanların da kullanılabilmesi, belirlenen alanlarda vasıf değişikliğine gidilebilmesidir. Buna göre yeniden yapılaşmada tüm yetkiler tek elde toplanarak, mera ile orman alanları yapılaşma tehdidiyle karşı karşıya kalabilecek ve iskan alanı olarak belirlenen alanlarda vasıf değişiklikleri söz konusu olduğunda uygulama resen yürütüleceği için herhangi bir itiraz mekanizması işlemeyecektir (126 sayılı CB Kararnamesi, 2023; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023a).

Kararnameye göre deprem bölgelerindeki köy yerleşme alanları, kesin iskan alanları ve mevcut kentsel alanlarda Bakanlıkça onaylanacak herhangi bir plan ya da imar uygulaması beklenmeyecek, sadece jeolojik etüt ve zemin etüt raporları doğrultusunda, vaziyet planı ve yapı ruhsatı süreci yürütülecektir. Bakanlıkça uygun görülen planlar için askı süreci olmadan itiraz yolu kapanacaktır (126 sayılı CB Kararnamesi, 2023). Plan veya imar uygulaması beklenmeksizin inşaat sürecinin başlatılması planlama sürecinin, ilkelerinin ve mevzuatının yok sayılması; askı sürecinin kaldırılarak itiraz edilememesi ise bölgedeki taşınmaz sahiplerinin itiraz haklarının kaybolması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kamu yararına aykırı bir uygulamanın var olması halinde itiraz edilememekte, yeniden yapılaşma sürecine halkın katılımı sağlanmayarak bölgenin yeni geleceğinin sahiplenilmesi de çok mümkün görünmemektedir (Akyol Koçhan, 2023; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023a; TUPOB, 2023).

Kararname eleştirildiği şekliyle iskan alanlarına sadece zeminin risk durumu üzerinden karar verileceği, bu alanlarda konutların üretilmesinde diğer doğal tehlikelerin yok sayılacağı ve oluşabilecek risklerin göz ardı edileceği, bölge halkının yeniden inşa sürecine dahil edilmemesiyle tek tip yapılarla kent kimliğinin ve kentsel belleğin dolayısıyla kentsel aidiyetin de zarar göreceği anlamına gelmektedir (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023a).

Kentler sadece barınma değil, sosyalleşme, çalışma ve kendini yeniden üretme alanlarıdır. Dolayısıyla kentin, yeniden inşa sürecinin konut inşasına indirgendiği yaklaşım yerine tüm ihtiyaçlara cevap veren bütüncül planlama süreçleriyle ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle, deprem bölgesindeki ihtiyaçların

bilimsel ve çok boyutlu analizlerle tespit edilmesinin ardından kısa ve uzun vadeli hedefler belirlenmelidir. Kalıcı yaşam alanları için olması gerektiği şekilde planlama ve inşa süreci yürütülürken, nitelikli geçici barınma alanları ile depremzedeler kentsel yaşama yeniden dahil edilmelidir. Ancak bu şekilde geçmişte yaşanan hatalar tekrarlanmamış olacak ve yıkılan kentler yeniden ayağa kalkacaktır (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023b; TUPOB, 2023).

3.3.5.2 Ulusal Risk Kalkanı Modeli

Kahramanmaraş Depremleri'nin ardından kentleri tarihi, kültürü, demografisi, sanayisi ve altyapısı ile bütüncül şekilde ayağa kaldırmak ve depremlerden etkilenen 11 kentin yeniden inşasında, öncelikli deprem olmak üzere diğer doğa olaylarına ve iklim krizine karşı kentleri dirençli hale getirmek amacıyla *Ulusal Risk Kalkanı Modeli* ortaya çıkmıştır. Modele dair çalışmalar; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yürütücülüğünde gerçekleşen toplantıların ilkiyle 3 Mart 2023 tarihinde başlamıştır (Anadolu Ajansı, 2023).

'Siyaset üstü bir afet yönetimi hedefiyle' başlatılan toplantılarda TBMM, YÖK, AFAD, TÜBİTAK ve TOKİ temsilcilerinin yanı sıra çeşitli üniversitelerden akademisyenler ve bilim insanları yer almıştır. Tüm katılımcıların fikirlerini belirtmesinin ardından ilk toplantının sonunda, hali hazırda Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bulunan 9 adet politika kuruluna 'Afet Yönetimi Politikaları Kurulu' adıyla yeni bir kurul daha eklenmesi kararı alınmıştır. Bu kararla farklı kurumlarda yürütülen afet yönetimi çalışmalarının Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yakından takibinin yapılmasının hedeflendiği belirtilmiştir (Hürriyet, 2023).

İkincisi 10.03.2023 ve üçüncüsü 07.04.2023 tarihlerinde gerçekleştirilen toplantılarda ise kentlerin afetlere karşı dirençli hale getirilmesi yönünde esasların belirleneceği alt kurulların kurulması kararı alınmıştır. Risk yönetimi ile kriz yönetimi evrelerinin birlikte ele alınması ve sahada çalışmalar yürüterek deprem bölgesi dışındaki tüm kentlerin dirençli hale getirilmesine katkı sağlanması hedefiyle 13 alt kurulun görev tanımları Bakanlıkça açıklanmıştır (İHA, 2023) (Şekil 3.11).

Destek Hizmetleri ve Sosyal Politikalar Kurulu	AFAD'la birlikte afetlere müdahale kapasitesinin geliştirilmesi
Deprem ve Yer Bilimleri Kurulu	Yerbilimsel incelemelerle yerleşime uygunluğun ve zemin riskinin tespit edilmesi
Hasar Tespit Kurulu	Ülkenin tüm yapı stokunun afetlere karşı dayanıklılığının tespit edilmesi, hasar tespit çalışmalarının risk yönetim sürecine uygun şekilde yürütülmesine dair stratejilerin belirlenmesi
Enkaz ve Atık Yönetimi Kurulu	Afet sonrası enkaz ve diğer atıkların insan ve çevre sağlığına zarar vermeyecek şekilde imha edilmesi ve geri dönüşüme tabi tutulması konusunda çalışmaların yürütülmesi
Şehirleri İnşa ve İhya Kurulu	Deprem bölgesindeki kentsel tahribatların giderilmesi, TOKİ ile geçici ve kalıcı konutların yapılması, kentlerin yeniden inşası için bilimsel çalışmaların yürütülmesi
Kentsel ve Kırsal Dönüşüm Kurulu	Kentsel dönüşüm stratejilerinin her kentin kimliğine göre belirlenmesi, kentlerin özgünlüğünün korunmasına yönelik çalışmaların yapılması
Mekânsal Planlama Kurulu	Afetlere duyarlı planlama ile bütüncül planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi ve Türkiye Mekânsal Stratejik Planı çalışmalarına katkı sağlanması
Yeni Yapı Teknolojileri Kurulu	Afet riskli bölgelerdeki tüm yapıların yeni yapı teknolojileri ışığında sağlam ve güvenli bir şekilde inşa edilmesi
Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Akıllı Şehirler Kurulu	Depremden zarar gören kentlerin yeniden inşa ve ihya sürecinde akıllı teknolojilerin daha etkin kullanılması
İklim Dostu Yeşil Dönüşüm Kurulu	Deprem bölgesinde yeni şehircilik çalışmalarının iklim dostu yeşil dönüşüm vizyonu çerçevesinde hayata geçirilmesi ve bütün kentlerin iklim krizine karşı dirençli hale getirilmesi
Kentsel ve Kırsal Altyapı Kurulu	Deprem bölgesinde tüm altyapı çalışmalarının tamamlanması, tüm yerleşim yerleri altyapısının afetlere dirençli hale getirilmesi
Tarihi ve Kültürel Miras Kurulu	Afet sonrasında tarihi ve kültürel zenginliklerin ihya edilmesi, kentlerin kendi değerleriyle ayağa kaldırılması
Kriz Yönetimi ve İletişim Kurulu	Afet sürecinde kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi, etkin iletişim kanallarının kurulması, kriz yönetim sürecinin başarılı şekilde yürütülmesi

Şekil 3.11 : Ulusal Risk Kalkanı alt kurulları ve görevleri (İHA, 2023).

Söz konusu kurullar, kendi alanlarındaki çalışmaların ön tespitleriyle birlikte stratejiler belirlemişlerdir. Kamuoyuna açıklanan Ulusal Risk Kalkanı Modeli kapsamında belirlenen stratejiler şu şekildedir;

- Tüm afet türlerine dair erken uyarı gözlem istasyonları 81 ilde yaygınlaştırılacak,
- Tüm millet bahçeleri, toplanma alanları ve geçici barınma alanları konseptlerine uygun hale getirilecek, olası afetlerde ihtiyaç duyulacak tüm ekipmanlar ve gerekli altyapı sağlanacak,
- Ortaöğretim, lisans ve lisansüstü eğitim seviyesinde ‘Afet Bilgisi Dersleri’ yaygınlaştırılacak,
- Afet anında iletişimin aksamaması için tüm sabit ve mobil baz istasyonları için verimlilik çalışması yapılacaktır,
- Türkiye’nin diri fay haritaları ile diğer afet türlerine dair risk haritaları güncellenecek, güncellemeler dijitalleştirilerek kamuoyuyla paylaşılacak,
- Türkiye’nin en ücra köşesindeki inşaat faaliyetlerine kadar mikrobölgeleme ve ayrıntılı jeolojik etüt çalışmaları yayılacak, yapı denetim sistemindeki gibi zemin için de denetim zorunlu hale getirilecek,
- Afet riskinin var olduğu alanlarda kat yükseklikleri sınırlandırılacak, riskli alanlar imara kapatılacak, radye temel kullanımı zorunlu hale getirilecek,
- Tüm çalışmalarda görevlendirilmek üzere binlerce mimar, mühendis ve şehir plancısı istihdam edilecek,
- Riskli bölgelerdeki kentlerde su ve kanalizasyon altyapısı yenilenecek, tek kaynaktan beslenen kentler için afet anında alternatif kaynakları belirlemek için yerel yönetimlerle birlikte çalışılacak,
- Riskli alanlardaki kamu binaları kaldırılacak ya da riskli kamu yapıları yenilenecek,
- Afet sonrasında zarar ve hasar tespitine yönelik dijital veri havuzu oluşturulacak, havuzun tüm kurumlarla entegrasyonu sağlanacak,
- Tüm inşaat faaliyetlerinde çerçeveli perdeli ve panel sistemler, hafif beton, çelik lif katkılı betonlar ve sismik izolatör uygulamaları yaygınlaştırılacak,
- ‘Bina Kimlik Belgesi’ sistemi getirilecek, tüm binalar periyodik olarak denetlenecek,
- Kentsel dönüşümde her kent için ayrı finansman modelleri oluşturulacak,

- TÜBİTAK ile ‘Güvenli AR-GE Enstitüleri’ kurulacaktır (ÇŞİDB, 2023b).

Ulusal Risk Kalkanı Modeli’nde, Kahramanmaraş Depremleri’nde yaşanan yıkımın yetersiz ya da doğru uygulanmayan politikaların bir sonucu olduğu bunun yanında deprem sonrası müdahale faaliyetlerindeki sorunlar, merkezi yönetimlerce her ne kadar kabul edilmese de anlaşılmış ve bu farkındalık model kapsamındaki kurullara ve belirlenen stratejilere yansımıştır. Bilimsel katkıya açık bir yaklaşımın sergilenmesi, bütüncül ve çok boyutlu kararların alınması değerliken bunun karşısında yine merkezi yönetim tarafından ortaya çıkarılan 126 numaralı Kararname’de deprem bölgesinde yeniden yapılaşma sürecindeki görüşe ve itiraza kapalı yaklaşım çelişki yaratmaktadır. Öte yandan 1999 Marmara Depremleri sonrasında günümüze kadar çeşitli kurumlarca söz konusu modeldeki hedeflerden çok da farklılaşmayan kararlar alınmış, toplantılar yapılmış ya da raporlar hazırlanmış olmasına karşın bu fikirler somut adımlara dönüşememiştir. Farklı dönemlerde birbirine benzer şekilde kararların alınması ancak bu kararların hayata geçirilemeyeişi, deprem riski karşısında sınırlı zamanın ve kaynakların kaybına yol açmaktadır. Ulusal Risk Kalkanı kapsamında mevcut durumda kurullar çalışmalarına devam etmektedir.

3.3.5.3 Kentsel Dönüşümde Yarısı Bizden Kampanyası

Kahramanmaraş Depremleri sonrası, Marmara Denizi’nde gerçekleşmesi beklenen deprem, gözlerin yeniden İstanbul’a çevrilmesine neden olmuştur. İstanbul’da olası bir depremdeki yoğun nüfus ve riskli yapı stoku yoğunluğu nedeniyle oluşabilecek yıkımın önüne geçilebilmesi ve bugün ÇŞİDB tarafından belirtilen İstanbul’daki yaklaşık 1.5 milyon riskli bağımsız bölümün kentsel dönüşümle risklerinin ortadan kaldırılması için Bakanlık yeni bir politika geliştirmiştir. Bu bağlamda Bakanlık tarafından İstanbul’da ‘Yüzyılın Dönüşümü’ ile bir kentsel dönüşüm seferberliği başlatmak üzere ‘*Kentsel Dönüşümde Yarısı Bizden Kampanyası*’ duyurulmuştur (URL-3).

Kampanya kapsamında yapılan bilgilendirmeye göre 26-29 Nisan 2023 tarihleri arasında maliklerin başvuruları alınarak yürütülecek projede, 2+1 ya da 3+1 tipte yapılacak yeni konutların maliyetlerinin yarısı devlet tarafından karşılanacak, yarısı malikler tarafından 10 yıla kadar taksitlendirmelerle ödenebilecektir. 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu çerçevesinde yürütülecek bu projede, dönüşümün

gerçekleşmesi için Kanun'daki 2/3 çoğunluğun sağlanması gerekmektedir. Dönüşüme girecek yapının en geç 2 yıl içerisinde maliklere teslim edileceği belirtilmektedir (ÇŞİDB, 2023c) (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 : Kentsel Dönüşümde Yarıyı Bizden Kampanyası bilgilendirme afişi (ÇŞİDB, 2023c).

Bakanlıkça yapılan açıklamaya göre İstanbul'da yeterli mühendislik hizmeti almamış ya da zemin sıvılaşması nedeniyle riskli durumda olan yapılarda 1,5 milyon bağımsız bölüm yer almaktadır. Söz konusu kampanya ile yine İstanbul'da oluşturulacak rezerv alanlarla birlikte bu riskli konutların tamamının 5 yıl içerisinde dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda İstanbul'da 500.000 adet Anadolu Yakası'nda, 500.000 adet Avrupa Yakası'nda olmak üzere 1 milyon konutun diğer bir deyişle uydu kentlerde üretileceği belirtilmektedir. Kalan konutların ise vatandaşların talebi doğrultusunda yerinde dönüşüm ile üretileceği ifade edilmektedir (ÇŞİDB, 2023d).

Ancak rezerv yapı alanlarının nerede olacağına, kent merkezinde yaşayan nüfusun söz konusu rezerv alanlara taşındığı takdirde kent merkezinde boşalan alanların nasıl değerlendirileceğine dair şeffaf şekilde bilgilendirmenin yapılmaması, planlama disiplini projenin uygulanabilirliği ve uygunluğu konusunda endişelere neden olmaktadır. Öte yandan hali hazırda başvuru süreci devam eden kentsel dönüşüm kampanyasına 03.05.2023 tarihi itibarıyla 91.752 yapıdan, 485.689 adet bağımsız bölümün malikleri tarafından başvuru yapılmıştır ve bu sayı artmaya devam

etmektedir (ÇŞİDB, 2023e). Bundan sonraki sürecin nasıl yürütüleceğine ve rezerv yapı alanlarına dair detayların kamuoyuyla paylaşılması beklenmektedir.

3.4 Bölüm Sonucu

Türkiye’de risk oranı açısından ilk sırada gelen depremler, hazırlıksız durumdaki kentlerde büyük yıkımlar yaratmaktadır. Kentlerdeki fiziksel ve sosyal kırılganlık, dirençli olmama hali yıkımların boyutunu artırmakta, ülkenin bütünü depremlerin etkisini çok boyutlu olarak hissetmektedir. Depremler gündelik yaşamı ve yaşam pratiklerini kesintiye uğratmakta, yıkım gerçekleştiğinde gündelik yaşamın devamlılığının sağlanması uzun zaman almaktadır. Depremin getireceği yıkımların önüne geçmek için risk yönetimi bağlamında çağdaş deprem politikaları ile birlikte güvenli yaşama, dolayısıyla kent hakkına katkı sunulmaktadır. Bunun tam tersi geleneksel politikaların sürdürülmesi ise kent hakkından öte en temel insan haklarının varlığını tehdit eder hale getirmektedir.

Jeolojik yapısı itibarıyla her an bir depremin kapıda olduğu Türkiye’de kentler bugün birer risk havuzuna dönüşmüştür. Güvenli yaşam koşulları ve yaşam kalitesini sağlayan unsurlar bu bağlamda kentsel mekanların ve kentlilerin en gereksinim duyduğu olgular olmaktadır. Yerel ve merkezi yönetimlerden kent hakkının yarattığı zeminde güvenli ve sağlıklı yaşam alanları talep etmek, deprem politikalarının da temelini oluşturmaktadır (Önal, 2011, s.38).

Türkiye’de deprem politikalarının dönemsel incelemesine bakıldığında 1999 yılından önce mevzuatta yapılan değişikliklerin, depremlerden sonra iyileştirme odaklı faaliyetlerle sınırlı kaldığı, risk yönetimine dair bilincin var olduğu politikalardan ise bahsetmenin mümkün olmadığı söylenebilmektedir. 4623 sayılı Kanun’da riskli yapı ve riskli zeminin varlığının oluşturduğu tehdidin ele alınışı dikkate değer olsa da, mevzuatta sonradan yapılan değişiklikler ve kopuk gelişmeler kentsel risklerin azaltılmasına, dolayısıyla güvenli yaşam koşullarının sağlanmasına katkı sağlayamamıştır. Öte yandan bu dönemdeki mevzuatta deprem özelinde olmasa da acil durum faaliyetleri için halkın bilgilendirilmesi, eğitilmesi ve katılımlarının sağlanmasına yönelik kararlar, politikaların katılım boyutu açısından dikkate değerdir.

1999-2002 yılları arasına gelindiğinde Marmara Depremleri sonrası yapı üretimindeki sorumsuz ve ihmalkar süreçlerin büyük yıkımlarla görünür hale gelmesi, toplumsal bilincin artmasına bu doğrultuda kentlerdeki yaşam koşullarının sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanında otoritelerin yürürlüğe koyduğu düzenlemelerle halktan deprem zararlarını gidermeye yönelik vergi toplanması, ortaya çıkan bilincin ve hak aramanın izinde defalarca kez sorgulanmış ve şeffaflık ilkesi gereği bilgi talep edilmiştir. Bu yıllarda özellikle deprem riskini azaltmaya yönelik yapı denetim süreçleri çerçevesindeki gelişmeler, güvenli kentsel yaşamın ve yaşam alanlarının sağlanması konusunda adımların atılması yönüyle etkili politikalar olmuştur.

2002-2011 yılları arasında, deprem politikalarına gelmeden siyasi otoritelerin kentleşme politikalarındaki projeci yaklaşımı, kentsel alanlarda ve doğal alanlarda yarattığı tahribatlarla kent hakkının varlığını tehdit etmiştir. Özellikle bu dönemde hakim olan siyasi yaklaşım deprem riskine dair politikaları da doğrudan etkilemiştir. Kamu alanlarının özel sektöre tahsis edilmesi gibi uygulamalarla, deprem sonrası toplanma ve geçici barınma alanları olarak kullanılabilecek alanların kentsel rant odaklı projelerle yok edilmesi ve bu süreçlerin hukuki düzenlemelerle meşrulaştırılması, kentlilerin harekete geçerek bu alanların kamu yararı için kullanılması talebinin önünü kesmiştir. Kentsel mekanların yaşam alanı olarak korunabilmesini gözetken ve toplumun çıkarlarını savunan kent hakkı bu bağlamda da devre dışı kalmıştır. Bu dönemde hız kazanmaya başlayan kentsel dönüşüm, özellikle 5366 sayılı Yenileme Kanun'un uygulamalarındaki kentli haklarının göz ardı edilmesi yönüyle eleştirilmiştir. Soylulaştırma, yerinden edilme, dışlanma ve kimliksiz yaşam alanları gibi olguları kentlere dahil eden bu uygulamalar, kent hakkının varlığını tehdit eder şekilde kente yabancılaşmaya yol açmış ve kentsel aidiyetin sarsılmasına yol açmıştır. Yoksulluğun ve kentsel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması temellerine oturan kent hakkının karşısında, deprem riskini ve sağlıksız yaşam koşullarını adeta bir bahane olarak kullanan uygulamalarla kentsel yoksulluklar ve eşitsizlikler daha da derinleşmiştir. Bu dönemdeki bir diğer gelişme olarak bilimsel bilgiye olan güveni artırarak bilinç kazandırmak amacıyla kurulan Ulusal Deprem Konseyi'nin kaldırılması, kentlilerin yaşam alanları için bilgi edinmesinin ve risklerin azaltılması yönünde yapılabilecekler için harekete geçmesinin önüne set çekmiştir. Özellikle Konsey'in "yerel toplulukların yaşam

alanlarını daha güvenli hale getirmek için örgütlenmelerin özendirilmesi” hedefinin kent hakkını talep etme ve daha iyi yaşam şartları için harekete geçme konusunda oldukça değerli olduğu görülmektedirken, Konsey’in kaldırılması bu olanağın da kaldırılması anlamına gelmektedir.

2011 Van Depremleri sonrasında deprem politikalarındaki gelişmeler özellikle yaşam alanları üzerine söz söyleme hakkını ve en temel kentsel haklar olan barınma, mülkiyet haklarını zedeleyen süreçler olarak karşımıza çıkmıştır. Van Depremi sonucu yaşanan yıkımların etkisiyle yürürlüğe giren 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu, deprem riskini en ciddi şekilde gözeten ancak uygulamalarla amacından çoğu zaman sapan ve kente dair haklara en çok zarar veren gelişme olmuştur. Özellikle bu Kanun kapsamına getirilen 6/A maddesi, resen dönüşüm sürecinin yürütülmesini sağlayarak kentlilerin yaşam alanlarına dair söz söyleme haklarını doğrudan yok saymaktadır, dolayısıyla barınma hakkı ve mülkiyet hakkı da tehdit altına girmektedir. Bu Kanun kapsamında yürütülen uygulamalar günümüzde rantın öne çıkarılması yönüyle sıklıkla eleştirilmektedir. Bu bağlamda riskli alan ilanlarının deprem riskini önceliklendirmeden çok, karın maksimize edilmesi üzerinden yürütülmesi, kentlerde değişim değerinin kullanım değerine üstün gelmesine, böylece kent hakkının temelini doğrudan sarsılmasına neden olmaktadır. Bunların yanında merkezi yaklaşımla kentsel dönüşüm süreçlerinin yürütülmesinin önüne geçerek risk azaltmada politika ve uygulama arasındaki bağlantının yerel düzeyde kurulması, yerelin ihtiyaç ve taleplerinin gözetilmesi sürdürülebilir yaşam alanları noktasında önem teşkil etmektedir (Comfort vd., 1999).

1948’li yıllardan itibaren kentlerin gündeminde olan ve kentsel adaletsizliğe yol açan imar afları ise devlet eliyle deprem riskini beslemekten öteye geçmeyen en sorunlu politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasal düzenlemelerle güvence altına alınan bu aflar, kentlerdeki yaşam güvenliğini, kent hakkının temelini oluşturan adil dağıtım ilkesini doğrudan yok etmektedir. Devlet tarafından mevzuata uyanların cezalandırılmasına, uymayanların ise ödüllendirilmesine bunun yanında meşru kılınarak üstü örtülen kaçak ve riskli yapıların doğrudan insan hayatına mal olmasına yol açan imar afları, kentleri derin bir krize sürüklemektedir.

2023 yılının başında, Kahramanmaraş’ta gerçekleşerek 11 kentte büyük yıkımlar yaratan depremler sonrasındaki müdahalelerin koordine edilememesi ve depremzedelerin temel ihtiyaçlarının uzun süre giderilememesi temel insan

haklarının ihlaline varacak kadar bir durumla karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur. Deprem sonrası enkazların yarattığı doğal alanlardaki kirlilikler çevre hakkını da gündeme getirmiştir. İmar afları, farklı kentsel kullanımlarla imara açılan toplanma alanları, denetimsiz yapı üretimi ve göz yumulan diğer tüm kentsel hatalar sonuçlarını on binlerce insanın kaybı ile göstermiştir. Bu depremler sonrasında hızlı şekilde harekete geçen merkezi otorite, kenti sadece konuttan ibaret gören bir yaklaşımla yeni bir yasal düzenleme ortaya koymuştur. Depremzedelerin bir an önce kalıcı yaşam alanlarına kavuşabilmesi yönünde hemfikir olunmakla birlikte diğer doğal risklerin ve kentsel yaşamın farklı niteliklerinin göz ardı edilmesi sorun teşkil etmektedir. Belirli bir felakete cevaben alınan kararlar, o krizin çözümü için belirleyici unsurlar aynı zamanda bir sonraki krizin yaratılmasına yönelik muhtemel adımlar haline de gelmektedir. Topluluğu yalnızca felaketten önceki düzeyine geri döndürmeyi amaçlayan yeniden inşa çabaları, genellikle savunmasızlık yaratan koşulları sürdürür ve bu koşulları yeniden yaratır (Comfort vd., 1999, s.41).

Deprem bölgesindeki yeniden yapılaşma sürecindeki kararlara itiraz yolunun kapalı olması ve yok olan kentler yeniden yapılırken yerel halkın bu sürecin tamamen dışında tutulması, yeni yaratılacak kentlerde aidiyetten söz etmeyi de zorlaştıracaktır. Bölgelerin özgünlüğünün, kültürünün ve yaşam pratiklerinin göz ardı edilmesi durumunda kimliksiz kentsel alanlar yaratılması, kentlilerin yaşam alanlarına yabancılaşmasına neden olacaktır. Bu durum yaşam alanlarından ya da yaşam koşullarından memnuniyetsizlik duyduğu takdirde, kentlilerin talep etmede ve eyleme geçmede pasifleştiği bir durum ortaya çıkaracaktır. Kente dair karar alma süreçlerinde toplumsal katılım ilkesi yok sayıldığında kentsel aidiyet ve bilinç de yok sayılmış olur dolayısıyla talep edilecek bir kent hakkından da söz edilemez.

Son olarak yakın zamanda deprem riskini azaltmaya yönelik bir politika olarak merkezi yönetim tarafından İstanbul'da başlatılan dönüşüm süreci ve yeni yerleşim alanlarının yaratılması fikri, sürecin net olarak paylaşılmaması nedeniyle kentin geleceği için endişe duyulmasına yol açmaktadır. Depreme karşı önlem alma hedefiyle hızlı yürütülen dönüşüm süreçleriyle İstanbul'un kar peşinde bir araç olarak görülmesi yerine kent hakkının gözetildiği, deprem riski karşısında daha dayanıklı ve güvenli bir kentsel yaşamın var olduğu bir kent olarak görülmesi temenni edilmektedir. Bunu sağlayabilmek için deprem risklerini azaltmaya yönelik politikalar üretirken kentler tarihi ve kültürel değerleriyle, doğal alanlarıyla birlikte

ele alınmalı, toplumun taleplerine kulak verilmeli, bilimsel bilgiden uzaklaşılmalı, deprem siyaset üstü bir sorun olarak görülmeli ve bu doğrultudaki adımlar kapsayıcı olmalıdır.

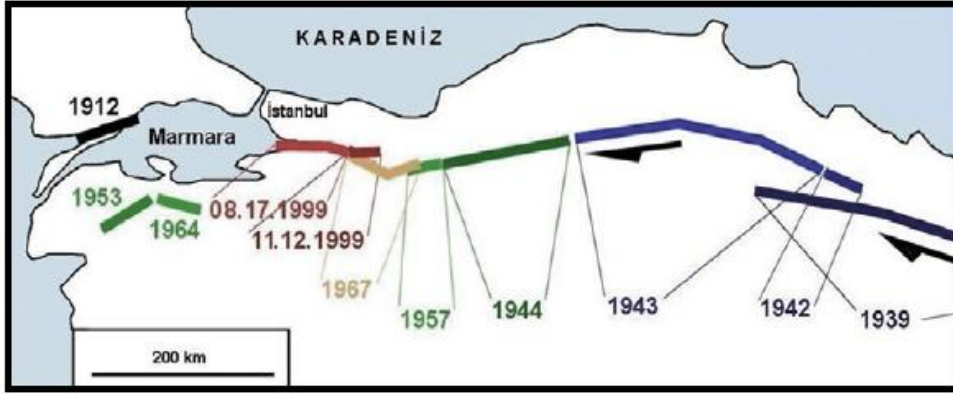

4. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN POLİTİKALARI

1980'ler itibariyle neoliberal sisteme ayak uydurma süreçleri, kentlerde yansımalarını gösterirken İstanbul, sahip olduğu tüm sosyokültürel zenginlikleri ve yüksek kentsel rant barındıran alanlarıyla bu sürecin en öne çıktığı kent olmuştur. Bu dönemden itibaren İstanbul'un dünya kenti olmasına yönelik merkezi ve yerel otoritelerin hemfikir tutumu ile kentte hem fiziksel hem de sosyal boyutta değişimler yaşanmıştır (Strutz & Çavuşoğlu, 2011). Özellikle 2000'li yıllarda hükümetin değişimi ve devamında kentleşmenin seyrindeki değişim İstanbul'da noktasal planlama adımları ile somutlaşmıştır. İstanbul, bir projeler kenti haline getirilerek bir yandan dünya kenti olma yolunda yükselişe geçerken diğer yandan kentsel riskler karşısında kırılganlaşmaya başlamıştır. Plansız kentleşmenin getirdiği yoğun kentsel doku ve bu yoğun dokunun içinde kamusal alan işlevindeki boşlukların yetersiz kalması, yoğun nüfus ve bu nüfusun yarattığı hareketlilik İstanbul'u özellikle doğa kaynaklı riskler karşısında savunmasız hale getirmiştir. 15.907.951 kişiden oluşan nüfusuyla, Türkiye'nin yanı sıra Avrupa'nın da en kalabalık kenti olan İstanbul'da, Türkiye'deki nüfusun %18,65'i ikamet etmekte (TÜİK, 2023a) ve kent, GSYH'den %30,4'lük oranla en büyük payı almaktadır (TÜİK, 2023b). Barındırdığı nüfus ve milli gelire olan katkısı, İstanbul'un karşı karşıya kalabileceği doğal afetler karşısında ulusal boyutta yaratabileceği kayıplara ışık tutmaktadır.

Depremler, İstanbul'da 1900'lü yıllardan günümüze dek büyüklüğü 4.0'dan büyük olmak üzere 262 kez gerçekleşmiştir. Bu depremlerin en büyüğü 7.6 olarak kayıtlara geçmiştir. 1900'lerden önceki dönemlerde ise 449 adet deprem kaydı bulunmaktadır (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022, s.106). Bilim insanlarına göre 1939 yılında gerçekleşen Erzincan Depremi'nden itibaren KAF üzerinde ortaya çıkan depremler, bu fay hattı boyunca doğudan batıya doğru ilerlemektedir. Bu doğrultuda KAF'ın batı ucunda yer alan İstanbul için büyük bir depremin ortaya çıkma olasılığı yüksektir (JICA, 2002) (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 : KAF’ta doğudan batıya doğru gerçekleşen deprem tarihleri (İBB, 2019b).

İstanbul’da deprem kaynaklı büyük can kayıplarının yaşandığı son deprem yakın geçmişteki 1999 Kocaeli Depremi’dir. Merkez üssü İstanbul’dan 120 km uzaklıktaki deprem sonucunda Avcılar en çok etkilenen ilçe olmuş, ilçede yaklaşık 2000 konut ve iş yeri kullanılamaz duruma gelmiştir. İstanbul’un genelinde ise yaklaşık 4000 bina ağır hasarlı olarak kayda geçmiştir (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022, s.108). 1999 yılında yaşanan depremler sonrası, olası İstanbul depremine yönelik merkezi ve yerel yönetimler tarafından çalışmalar yapılmış, toplumsal bilinçte de yükselme görülmüştür.

İstanbul’da deprem risk azaltımına yönelik adımların atıldığı bir diğer gelişme olan 26 Mayıs 2019 tarihinde Silivri açıklarında 5.8 büyüklüğünde gerçekleşen deprem, Mercalli şiddet ölçeğine göre yıkıcı özellik gösteren bir deprem olmamasına karşın İstanbul’da 224 yapıda ağır hasar, 724 yapıda ise az hasar oluşturmuştur. Bu durum İstanbul’un yapı stokunun kırılganlığını göstermiş, bunun yanında deprem sonrası iletişim altyapısındaki kesintiler ve ulaşım da yaşanan sorunlar İstanbul’da deprem riskinin gündeme gelmesine ve risk azaltma çalışmalarının önem kazanmasına yol açmıştır (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022; İBB, 2019a).

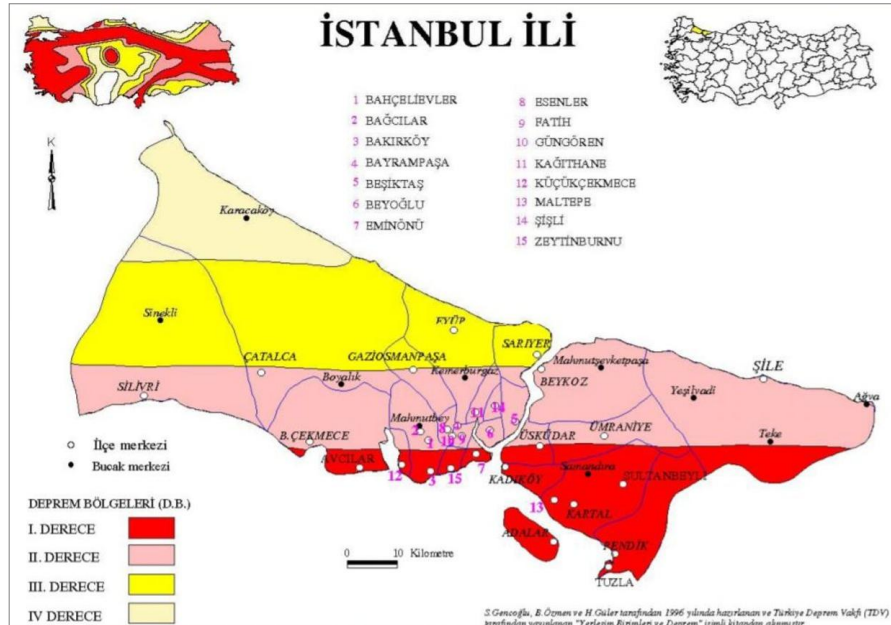
Son olarak İstanbul’da bilim insanlarınca üzerinde çalışılan deprem senaryolarına bakıldığında ortaya çıkabilecek yapısal hasarların ve can kayıplarının Kahramanmaraş Depremleri’nden çok farklı olmayacağı gerçeği, hem merkezi hem de yerel düzeyde İstanbul için her dakikanın önemini ortaya çıkarmış ve harekete geçilmesini sağlamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 1999 Marmara Depremi itibarıyla çeşitli işbirlikleri ile İstanbul’da deprem riskini azaltma ve farkındalık oluşturma adına birçok politika ortaya koymuştur.

Bu bölümde öncelikle İstanbul'da olası depreme dair senaryolara, olası bir deprem sonucunda karşılaşılabilecek yapısal hasarlara ve can kayıplarına değinilecek, bunun yanında İstanbul'un bu senaryolar karşısındaki mevcut durumu aktarılacaktır. Ardından 1999 yılı itibariyle İBB'nin deprem riski bağlamında ortaya koyduğu çalışmalardan öne çıkanlara yer verilecek ve bir yerel yönetim olarak deprem riski karşısındaki tutumu yine tezin temelini oluşturan kent hakkı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1 Olası İstanbul Depremi ve İstanbul'un Mevcut Durumu

Parsons vd. (2000)'nin ortaya koyduğu çalışmaya göre 1999 yılındaki 7.4 büyüklüğündeki Kocaeli Depremi'nde İstanbul'a yakın faylara aktarılan stresin zamana bağlı etkisinin de dahil edilmesiyle yapılan hesaplamalar sonucunda, önümüzdeki 30 yılda İstanbul'da yıkıcı bir depremin gerçekleşme olasılığı oranı yaklaşık %62'dir (Parsons vd., 2000, s.664).

İstanbul'un yüzölçümü bazında %16'sı birinci derece, %42'si ikinci derece, %30'u üçüncü derece ve %12'si dördüncü derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Kentin %58'i birinci ve ikinci deprem bölgesinden oluşmakta ve bu bölgeler konut alanlarının %89'unu barındırmaktadır (Eyidoğan ve Balamir, 2010, ss.54-55) (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : İstanbul deprem bölgeleri haritası (Tonay, 2023).

Kentin %81'i yerleşilebilir alanlarken, geriye kalan %19'luk kısmı ise önemli zemin sorununa sahip ya da yerleşim yasaklı alanlardan oluşmaktadır. Yapı stokunu düşünmeksizin sadece deprem bağlamında bakıldığında bu oranlar, kentin büyük bölümü için risk teşkil etmemektedir ancak yapı stoku faktörü de ele alındığında İstanbul yüksek riskli bir kent durumuna gelmektedir (Eyidoğan ve Balamir, 2010, s.55). Kentteki yapı stoku, büyük oranda denetim dışında üretilmiş ya da ekonomik ömrünü tamamlamış yapılardan oluşmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'da yaşayan kentliler için güvenli yaşam koşullarının yeterli olduğundan söz edilememektedir (Strutz ve Çavuşoğlu, 2011).

JICA ve İBB işbirliğiyle, İstanbul'da afet risk azaltımına yönelik planlara altlık oluşturması hedefiyle 2002 yılında ortaya çıkarılan '*İstanbul Afet Önleme/Azaltma Temel Planı Çalışması*'na göre İstanbul için bilimsel temelli dört farklı deprem senaryosu belirlenmiştir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 : İstanbul deprem senaryolarının moment büyüklükleri (JICA & İBB, 2002).

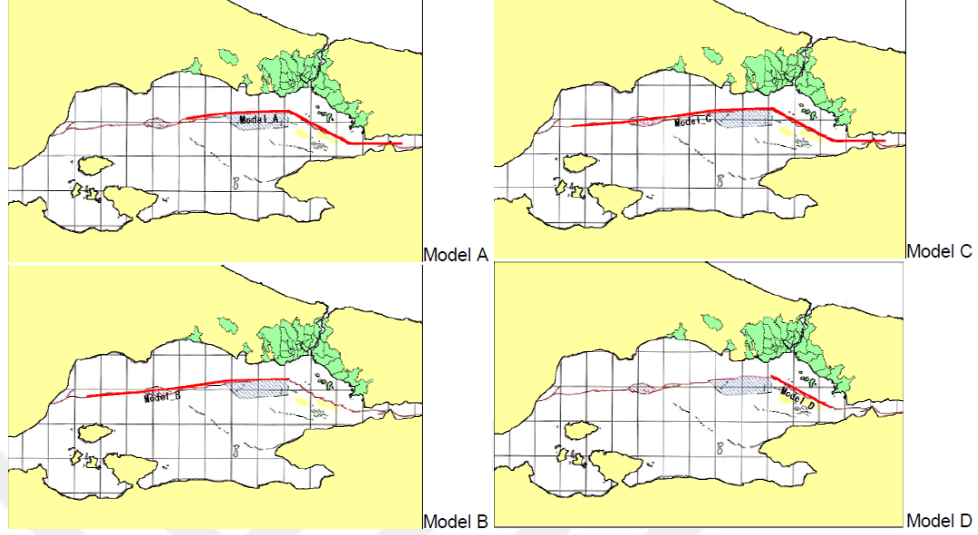
Senaryo	Model A	Model B	Model C	Model D
Moment Büyükülüğü (Mw)	7.5	7.4	7.7	6.9

Model A: 1999 yılı Kocaeli Depremi fayının batısından Silivri'ye kadar uzanan 120 km uzunluğunda bir hattır. Deprem aktivitesinin doğudan batıya ilerlemesi görüşü üzerinden bu model tüm senaryolar içerisinde gerçekleşme olasılığı en yüksek olan senaryodur ve olası bir depremin büyüklüğünün Mw 7.5 olacağı tahmin edilmektedir.

Model B: 1912 yılı Mürefte-Şarköy Depremi fayının doğusundan Bakırköy açıklarına kadar uzanan 110 km uzunluğundaki hattır ve depremin büyüklüğünün Mw 7.4 olacağı tahmin edilmektedir.

Model C: En kötü durumu ifade eden bu senaryoda, Marmara Denizi'ndeki 170 km uzunluğundaki KAF'ın aynı anda kırılacağı varsayılmaktadır ve oluşacak depremin büyüklüğünün Mw 7.7 olacağı tahmin edilmektedir. Bu senaryo gerçekleştiği takdirde bu büyüklük, bölgede meydana gelen en yüksek değerli deprem olacaktır.

Model D: Marmara Denizi'nin kuzeyinde devam eden Çınarcık Çukuru hattıdır ve oluşacak depremin büyüklüğünün Mw 6.9 olacağı tahmin edilmektedir (JICA & İBB, 2002) (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : İstanbul deprem senaryoları (JICA & İBB, 2002).

İstanbul'da 1.165.526 adet yapıdan oluşan yapı stokunun %70'i, 2000 yılı ve öncesinde inşa edilmiştir. Ayrıca betonarme yapılar tüm yapıların %82,5'lik kısmına denk gelmektedir (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022, ss.101-102) (Çizelge 4.2). 2000 yılı öncesinde denetimlere tabi olmadan ya da güncellenmemiş yönetmeliklerle inşa edilen bu yapı stoku, güvenli kentsel yaşamı risk altında bırakmaktadır ve bu yapıların birçoğu dönüştürülmediği takdirde olası büyük bir depremde yıkılacaktır.

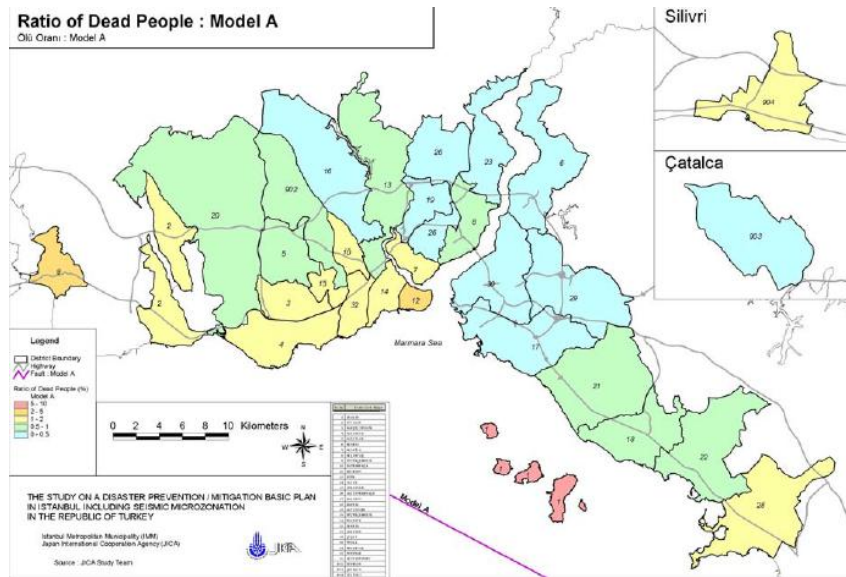
Çizelge 4.2 : İstanbul yapı stokunun yapım yılı, kat sayısı ve yapı tipine göre mevcut durumu (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022).

Yapım Yılı	Oran
1980 öncesi	%23
1980-2000	%47
2000 sonrası	%30
Kat Sayısı	Oran
1-4	%65
5-8	%32
9-19	%3

Çizelge 4.2 (devam): İstanbul yapı stokunun yapım yılı, kat sayısı ve yapı tipine göre mevcut durumu (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022).

Yapı Tipi	Oran
Yığma	%15,4
Betonarme	%82,5
Diğer	%2,1

2002 yılında JICA ile yapılan çalışmada ortaya konan deprem senaryolarından gerçekleşme olasılığı en yüksek olan Model A'daki 7.5 büyüklüğündeki deprem üzerinden oluşabilecek hasarlar üzerine hesaplamalar yapılmıştır. Buna göre 7.5 büyüklüğünde bir deprem sonucunda İstanbul'da 91.000 binanın ağır hasar, 167.000 binanın ise orta hasar alacağı belirtilmektedir. Sahada bina bazlı yapılan taramalarda bu sayıların katlanacağı ortaya çıkmıştır. Özellikle yapı denetimi ve yönetmeliklere uygun şekilde inşa edilen yapılarda sonraki süreçlerde denetim dışı inşa faaliyetlerinin yürütülmesi, hasarın hesaplanandan çok daha fazla olma ihtimalinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunların yanında olası 7.5 büyüklüğünde bir depremde İstanbul'daki yolların %30'unun kapanacağı, 463 içme suyu noktasının, 1045 atık su noktasının ve 355 doğalgaz noktasının hasar alacağı, toplam ekonomik kaybın ise 120 milyar TL'yi bulacağı tahmin edilmektedir (İBB, 2019a, 2022; İPA, 2022b).

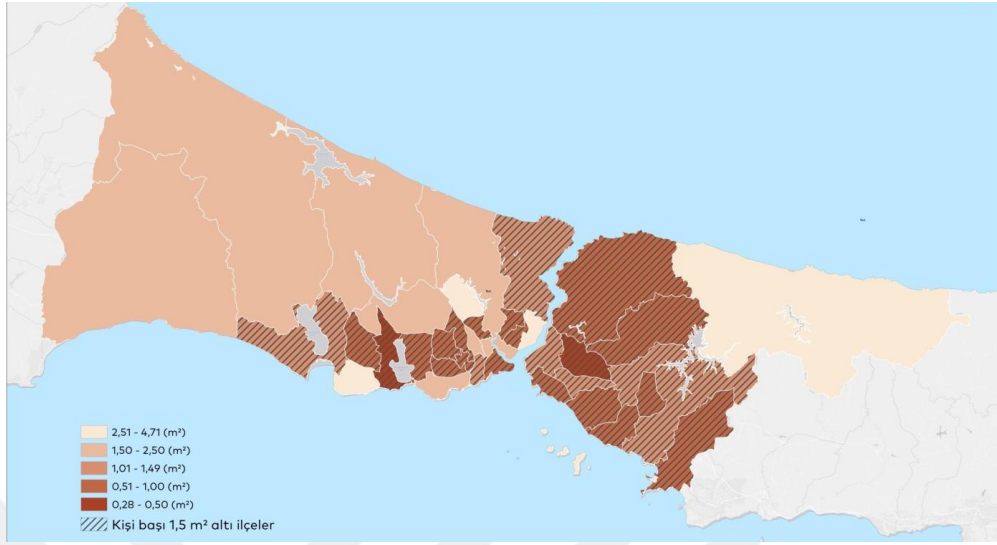
Şekil 4.4 : İlçelere göre Model A deprem senaryosu can kaybı oranı (İBB vd., 2003).

İstanbul'da gece, hanelerdeki anlık nüfus 15 milyon olarak ele alınmaktadır (İBB, 2019a). JICA raporuna göre Model A üzerinden 7.5 büyüklüğünde bir deprem gece gerçekleştiği takdirde can kaybı sayısının 73.000, ağır yaralı sayısının ise 120.000 olacağı tahmin edilmektedir. Adalar %8.4'lük oran ile ölümlerin en çok yaşanacağı alanlar olarak ele alınmıştır. Hafif, orta ve ağır hasar yapılardan insanların kendi başlarına tahliye olmalarının mümkün olmaması nedeniyle İstanbul'da yaklaşık 1 milyon kişi için arama kurtarma çalışmalarının yürütüleceğine dair görüşler ortaya konmuştur (JICA & İBB, 2002) (Şekil 4.4).

İstanbul için hazırlanan İRAP'ta deprem riskine yönelik yapılan GZFT analizine göre kentin mevcut durumu için bir dizi 'zayıf yön' tanımlanmıştır. Bu doğrultuda eski yönetmeliklere göre ya da denetime tabi tutulmadan inşa edilmiş yapı stoku oranının yüksek olmasının ve yapıların sonradan taşıyıcı sistemini zayıflatan müdahalelerin yapılmasının yanında; deprem sonrası sel, yangın, tsunami gibi ikincil afetlerin yaşanma ihtimalinin yüksek olması, yer seçimi kriterlerinde kurumlarda eşgüdüm sorununun yaşanması, toplanma alanlarının sayısının ve mevcuttaki toplanma alanlarında altyapının yetersiz olması, otopark sorununun afetlere müdahaleyi etkilemesi, kentlilerin depreme karşı yeterli düzeyde bilince sahip olmaması ve kentin nüfusundaki hızlı artış gibi zayıf yönler dikkat çekilmiştir. Öte yandan kırılğan yapı stokunu dayanıklı hale getirmek için yürütülen kentsel dönüşüm uygulamalarındaki finansal kaynakların yetersizliği, uygulamaların bütüncüllükten uzak bina yenilemeden öteye geçememesi, bu durumun sonraki süreçlerde ulaşım, donatı ve altyapı hizmetlerinde kapasite sorununu ortaya çıkarması, toplumsal sürdürülebilirliği sağlayan süreçlerin yürütülmemesi ve mevcut mevzuatın kentsel dönüşüm için ulaşım, altyapı ve donatıları da kapsayan bütüncül uygulamalar tanımlamaması gibi sorunlar da deprem riski karşısındaki zayıf yönler olarak ele alınmıştır (İstanbul Valiliği & AFAD, 2022).

İstanbul'da 6306 sayılı Kanun kapsamında uygulanan kentsel dönüşüm süreçlerine dair diğer bir sorun da, tezde daha önce de aktarıldığı gibi ÇŞİDB tarafından riskli alan edilen alanlar ile İBB tarafından yapılan çalışmada ortaya çıkarılan, öncelikli olarak dönüştürülmesi gereken alanların uyuşmamasıdır. İBB, çalışmasına esas olarak 142 adet afet riski açısından öncelikli müdahale alanı belirlerken, 6306 sayılı Kanun kapsamında ÇŞİDB, 69 adet riskli alan ve 127 adet rezerv alan ilan

kentlerde deprem toplanma alanlarının hem deprem riskine hem de gündelik yaşamın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde erişilebilir ve işlevsel olması gerekmektedir.

Şekil 4.6 : İlçelerde kişi başına düşen toplanma alanı (URL-4).

İstanbul, barındırdığı nüfus yoğunluğu, istihdam, sanayi, hizmet sektörleri ve bunlar üzerinden milli gelire sunduğu katkı açısından Türkiye’de en önde gelen kent durumundadır. Ancak aynı zamanda kentler için büyük risk oluşturan depremler bağlamında, oldukça kırılgan yapıya sahip bir metropol özelliği göstermektedir. Kentteki yapıli çevrenin mevcut durumu, yerbilimsel çalışmalar üzerinden gerçekleşeceği kesin olarak görülen 7.5 büyüklüğündeki bir depremin yaratacağı yıkımın boyutuna dair korkutucu bir tablo çıkarmaktadır. Söz konusu yıkıcı bir depremin yaratacağı etkinin sadece İstanbul’da değil, ulusal ölçekte büyük kayıplar yaratacağı çok açıktır. Bu bağlamda İstanbul’da depremin vereceği zararların azaltımına yönelik atılacak her adım büyük önem teşkil etmektedir.

4.2 İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Deprem Politikaları

1999 Kocaeli Depremi’nin İstanbul’da ve diğer kentlerde yarattığı yıkım, 2019 yılında yıkıcı etkisi olmayan ancak birçok yapıda hasara yol açan Silivri Depremi ve son olarak 2023 Kahramanmaraş Depremleri’nde karşılaştığımız sonuç, İstanbul’un deprem karşısında bulunduğu tehlikeyi açıkça göstermiştir. Bu doğrultuda merkezi yönetimin İstanbul’a odaklanmasının yanında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından da sahip olunan yetkilerle deprem riski karşısında kentin mevcut durumunun her yönüyle analiz edilmesi, olası bir depremin yaratacağı hasara ve

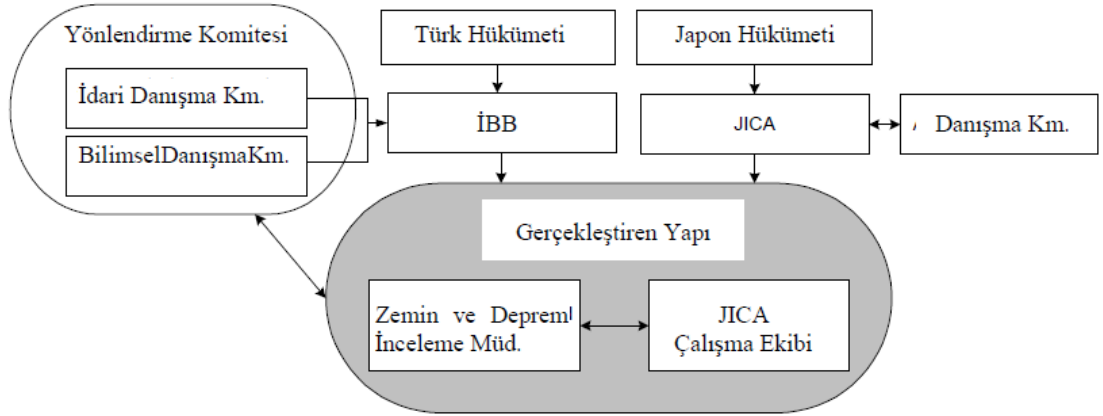
kayıplara dair tahminlerin yapılması ve öne çıkan sorunlara çözüm getiren politikaların üretilerek İstanbul'un deprem karşısında dirençli hale getirilmesi için çok aktörlü süreçlerle birçok çalışma ortaya konmuştur (Çizelge 4.3). Tez kapsamında, 2002 yılından günümüze İBB'nin deprem politikalarını oluşturan çalışmalardan öne çıkanlara dair süreçler, üretilen çözümler, kararlar ve eylemler aktarılmıştır.

Çizelge 4.3 : İBB'nin deprem riskine yönelik çalışmaları (URL-5).

Yıl	Çalışma Adı
2002	İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil afet Önleme/Azaltma Temel Planı Çalışması
2003	İstanbul Deprem Master Planı
2007	- İstanbul için Deprem Hasar Analizi Program Geliştirme Projesi (HAZTURK) - Avrupa Yakası Mikrobölgeleme Projesi - İstanbul Kıyılarını Etkileyebilecek Depreşim Dalgaları için Benzetim ve Hasar Görebilirlik Analizi Projesi
2008	- Marmara Bölgesi'nin Deprem Aktivitesinin Çok Disiplinli Yöntemlerle İzlenmesi ve İstanbul Kıyı Şeridi/Kıta Sahınlığı Zeminle Olası Etkilerinin Araştırılması - Marmara Denizi'nde Deprem Riskinin Değerlendirilmesi - İstanbul'un Anadolu Yakası için Zemin Sınıflamasına Yönelik Mikrotremor Çalışmaları
2009	- İstanbul'un Olası Deprem Kayıpları Tahminlerinin Güncellenmesi İşi - Anadolu Yakası Mikrobölgeleme Projesi
2011	İstanbul İl Alanının Jeolojisi
2012	- Diri Fayların Araştırılması - Afet Risk Yönetimi için Mega Şehir Gösterge Sistemi (MegaIST)
2014	Afet Odaklı Sosyal Hasar Görebilirlik Analizi (Pilot Çalışması)
2017	İstanbul İli 1/25.000 Ölçekli Arazi Kullanımına Esas Jeolojik Etüt Raporu
2018	- İstanbul İli Genelinde Afetler Karşısında Sosyal Hasar Görebilirlik Araştırması - İstanbul İli Marmara Kıyıları Tsunami Modelleme, Hasar Görebilirlik ve Tehlike Analizi Güncelleme Projesi
2019	- İstanbul İli Olası Deprem Kayıp Tahminlerinin Güncellenmesi Projesi - İstanbul Deprem Seferberlik Planı - İstanbul Deprem Çalıştay
2020	Vizyon 2050
2023	- İstanbul Deprem Çalışma Grubu Toplantısı - Depreme Dirençli İstanbul için Seferberlik Manifestosu

4.2.1 İstanbul Afet Önleme/Azaltma Temel Planı (2002)

2002 yılında JICA ve İBB işbirliğiyle, olası bir depremin İstanbul'da yaratabileceği zararların önüne geçilmesine ve deprem sonrası zararların en kısa sürede iyileştirilmesine yönelik eylemlerin tanımlanması amacıyla '*İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil Afet Önleme/Azaltma Temel Planı Çalışması*' ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışma, İstanbul'da olası depremlerin senaryolarının oluşturulması noktasında da bir ilk adım olma özelliği göstermektedir. Ayrıca bu çalışma kapsamında bir deprem ülkesi olan Japonya'nın deneyimlerinden faydalanarak, İstanbul için sismik mikrobölgeleme haritalarının derlenmesi, yapı stokunu dayanıklı hale getirmede yapı üretim süreçleri için tavsiyelerde bulunulması ve etkin teknik aktarımların yapılması hedeflenmiştir. JICA'dan ve İBB'den çalışma ekiplerinin yanında, Türkiye tarafında İBB'ye katkı sunan bir Yönlendirme Komitesi de süreç içerisine dahil olmuştur. Bu komitenin altındaki İdari Danışma Komitesi'nde İstanbul Valiliği, Bilimsel Danışma Komitesi'nde ise uzmanlar ve akademisyenler yer almıştır (İBB, 2019b; JICA & İBB, 2002) (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 : Çalışmanın kurumsal yapısı (JICA & İBB, 2002).

Yaklaşık 19 aylık bir süreçte ortaya çıkan bu çalışmada öncelikle yakın dönemde Türkiye'de ve Japonya'da yaşanan, her iki ülke içinde büyük kayıplar getiren 1999 Kocaeli Depremi ile 1995 Kobe Depremi ele alınmış ve bu depremler sonrası süreç irdelenerek dersler çıkarılmaya çalışılmıştır. Eksikliklerin belirlenmesi ve İstanbul için önerilerin geliştirilebilmesi için Türkiye'deki afet yönetim sistemi mevzuat ve kurumsal yapı yönünden değerlendirilmiş, Japonya ve Amerika'daki afet yönetim sistemine dair aktarımlar yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de afet yönetimindeki mevzuat ve kurumsal yapı için birtakım önerilerde bulunulmuştur. Tezin ikinci

bölümünde afet riskine yönelik hükümlerin eksikliği ve birbirinden kopuk olmaları yönünde sorunların ifade edildiği İmar Kanunu ve Afet Kanunu için afet risk azaltımına ilişkin hükümlerin tanımlanmasının ve yapı inşaat sürecinin tamamının kapsanmasının gerektiğine dikkat çekilmiştir. Kurumsal yapı için ise afet yönetimindeki sorumlulukların tabandan tavana sistemi ile dağıtılması, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki bağlantının açık şekilde ortaya konması ve yerel halk ile gönüllülerin afet yönetimine etkin şekilde dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. STK'ların afet yönetiminde ana aktörlerden olması gerektiği de savunulan çalışmada, bu kuruluşların etkinliğinin artırılması, bunun yanında afetler konusunda kamu bilincinin artırılması ve topluma dayalı afet yönetimi çalışmalarının hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir (JICA & İBB, 2002).

Çalışmanın temelini oluşturan ve deprem riskine yönelik planlama çalışmalarını beslemek amacıyla İstanbul için 4 deprem senaryosu ortaya konmuştur. Çalışma kapsamında hasar ve can kaybı tahminlerinin yapılmasına yönelik, önceki başlıklarda detayları aktarılan bu deprem senaryolarından gerçekleşme ihtimali en yüksek olan Model A ve en kötü senaryonun ortaya konduğu Model C temel alınmıştır (Bkz. Çizelge 4.1). Bu doğrultuda bina hasar ve can kaybı tahminlerinin yanında altyapı, köprüler, ulaşım ağı, liman gibi diğer kentsel unsurlar için kentsel hasar görülebilirlik hesaplamaları yapılmış ve bu unsurların güçlendirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur (JICA & İBB, 2002).

Çalışmanın sonucunda İstanbul için depremin zararlarını azaltmaya yönelik kısa vadede ve orta-uzun vadede gerçekleştirilmesi planlanan tedbirler önerilmiştir. Buna göre İstanbul'da olası bir depremi beklerken kısa vadede; kamu yapılarının, köprülerin, limanların, altyapı unsurlarının güçlendirilmesi, afet yönetim merkezinin oluşturulması ve halkın bilincinin artırılmasına yönelik kampanyaların düzenlenmesi önerilmiştir. Orta-uzun vadede ise olası depremlerin afete dönüşmesini engelleme konusunda bir master planın yapılması, kentsel yeniden yapılanmaya dair planların oluşturulması, depreme karşı dayanıklı binalara yönelik araştırmaların özendirilmesi, depreme karşı dayanıklı konutlar için kredi sisteminin oluşturulması ve afet yönetimine yönelik kurumsal sistemin geliştirilmesi önerilmiştir (JICA & İBB, 2002). Bu çalışma, yine İBB tarafından üniversitelerle yapılan işbirlikleriyle 2003 yılında ortaya çıkarılan 'İstanbul Deprem Master Planı'nın temelini oluşturmuştur (Aman, 2019, s.45).

4.2.2 İstanbul Deprem Master Planı (2003)

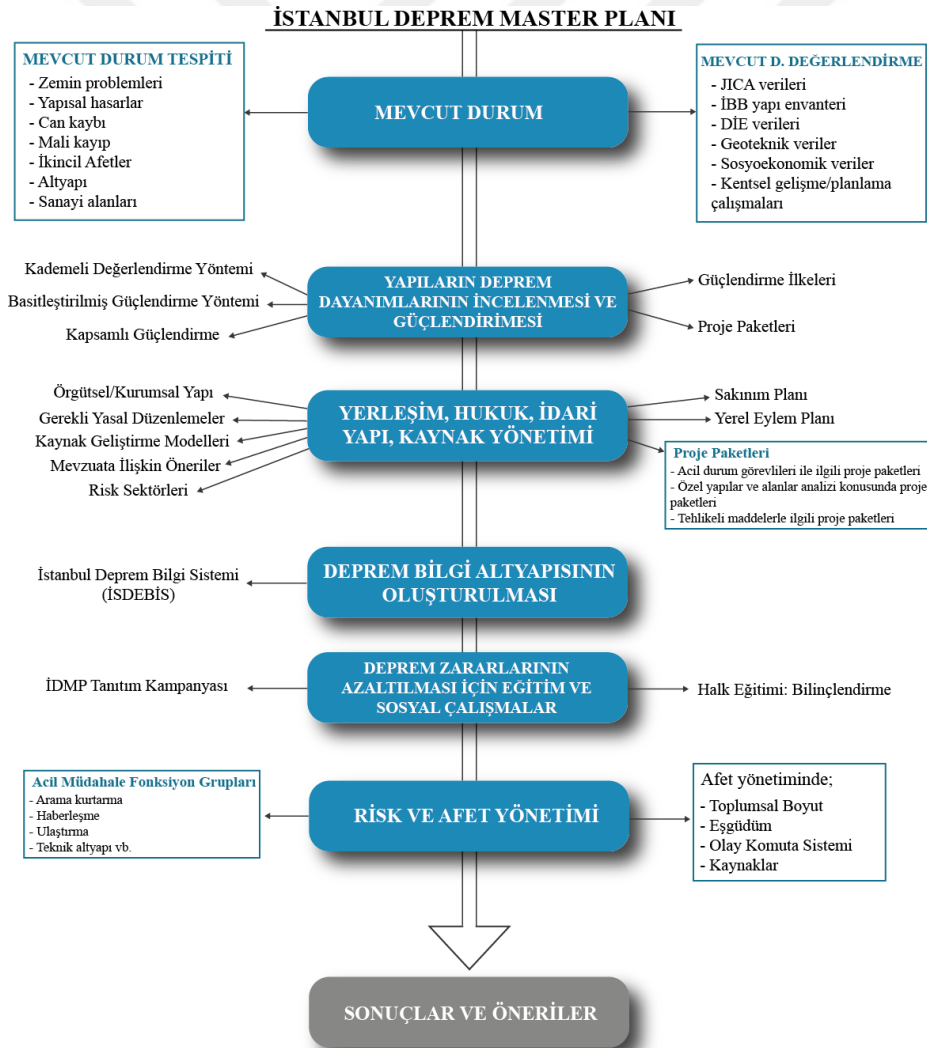
JICA ve İBB işbirliğiyle ortaya çıkarılan Afet Önleme/Azaltma Temel Planı'nın katkısıyla, 2003 yılında İBB ve çeşitli üniversitelerin işbirliğiyle '*İstanbul Deprem Master Planı (İDMP)*' hazırlanmış, çalışmaya Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nden akademisyenler katkı sunmuştur. 'Zarar azaltma amaçlı topyekun planlama' misyonuyla harekete geçilen Plan'da JICA'nın çalışmasında aktarılan deprem senaryolarından Model A esas alınmıştır. Çalışmada, kent yönetimi olarak sadece İBB ana aktör olsa da, İDMP'nin uygulanabilir ve sürdürülebilir bir politika olması için İstanbul Valiliği, ilçe belediyeleri, STK'lar, ilgili tüm kamu kuruluşları ve merkezi yönetim tarafından benimsenmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. İDMP, İstanbul için olası depremlere karşı yönetimleri harekete geçirecek ve depremlerin zararını azaltacak bir yol haritası sunmak amacıyla, çok boyutlu, çok aktörlü ve çok aşamalı süreçlerle ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Plan'ın o zamana kadar yapılmış deprem temelli çalışmalar içerisinde nitelik ve kapsam bakımından çok farklı olduğu vurgulanmıştır (İBB vd., 2003; Balamir, 2003, s.49). Yeşilirmak (2003), İDMP'nin, uluslararası alanda örneğine rastlanmayacak şekilde karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve tüm toplumu ilgilendiren bir risk yönetimi planı olduğunu belirtmiştir (Yeşilirmak, 2003). Planın amacı altyapı eksikliklerini, riskli yapı stokunu, doğal ve tarihi varlıklar ile kentsel kimlik üzerindeki tehdidi bertaraf ederek, toplumsal katılım, entegrasyon ile kentlerdeki yaşam güvenliğini ve kalitesini artırmaktır (Balamir, 2004b).

İDMP ile deprem tehlikesi karşısında kent için alınacak tedbirlerin eşgüdüm halinde yürütülmesi, söz konusu tedbirlerin geçici değil kalıcı olması amaçlanmış, İstanbul için deprem riski bağlamında geliştirilecek önerileri bağımsız alt konularda ele alan ancak birbirini tamamlayan bir yol haritası kurgulanması hedeflenmiştir (İBB vd., 2003) (Şekil 4.8).

Çalışmada deprem bağlamında İstanbul için tüm riskler, 'risk sektörleri' altında tanımlanmış, bu risklerin etkilerini en aza indirmek için hukuki, kurumsal yapı vb. bakımından proje paketleri oluşturulmuştur ve böylece bir risk yönetimi yaklaşımı ortaya konmuştur. Planda tanımlanan risk sektörleri;

- Makroform riskleri,

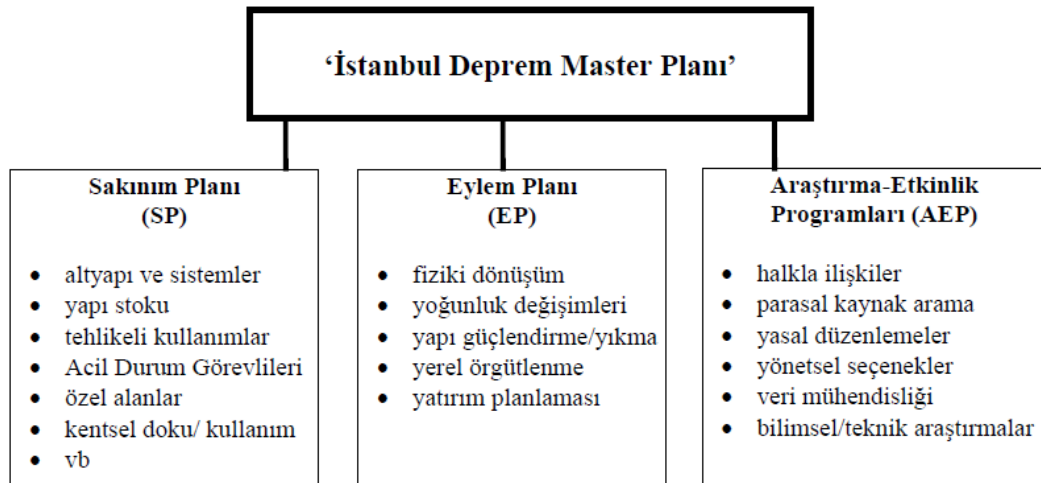
- Kentsel doku riskleri,
- Kullanım riskleri,
- Üretim kaybı riskleri,
- Özel risk alanları,
- Yapı stokunda riskler,
- Özel yapılarda risk,
- Tehlikeli kullanımlardan kaynaklanan riskler,
- Acil durum görevlisi (ADG) taşınmazların işletme yeterliliği ve güvenliği,
- ADG mekansal dağılım yetersizlik riskleri,
- Açık alan yetersizliği,
- Dış etkenler,
- Yönetim yetersizlikleridir (İBB vd., 2003, s.706).

Şekil 4.8 : İstanbul Deprem Master Planı akış şeması.

İDMP’de deprem zararlarının azaltılmasına yönelik 3 temel paket yer almıştır. Bunlardan birincisi yukarıdaki risk sektörlerinin irdelenerek oluşturulduğu ‘Sakınım Planı’dır. Sakınım Planı ile birlikte, belirlenen önlemler ve çalışmalar için görev alacak kişi ve kurumlar bir ana program etrafında bir araya getirilmekte, bu paydaşlara sorumlulukları tanımlanmaktadır. Bunun yanında bu planla yerel toplulukların eyleme geçirilmesi, STK’ların gücünün artırılması, yerel örgütlenmenin teşvik edilmesi, toplumun plana katılımının sağlanması ve deprem konusunda toplumsal bilincin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu yönleriyle Sakınım Planı, İDMP’de bir ‘toplumsal sözleşme’ olarak nitelendirilmiştir.

İkinci paket, kentin yüksek risk taşıyan ‘öncelikli dönüşüm alanları’ için toplu iyileştirme ve güçlendirme çalışmalarının yürütülmesine yönelik uygulama paketlerinin oluşturulduğu ‘Eylem Planı’dır. Bahsedilen dönüşüm süreçlerinin toplumun katılımıyla ve eşgüdüm altında yürütülmesi hedeflenmiştir. İDMP kapsamındaki üçüncü temel paket ise Sakınım ve Eylem Planlarının hayata geçirilebilmesi için gerekli ortamı ve şartları yaratarak sürdürülebilirliği sağlayacak olan ‘Araştırma ve Etkinlik Programları’dır (Yeşilirmak, 2003; İBB vd., 2003) (Şekil 4.9).

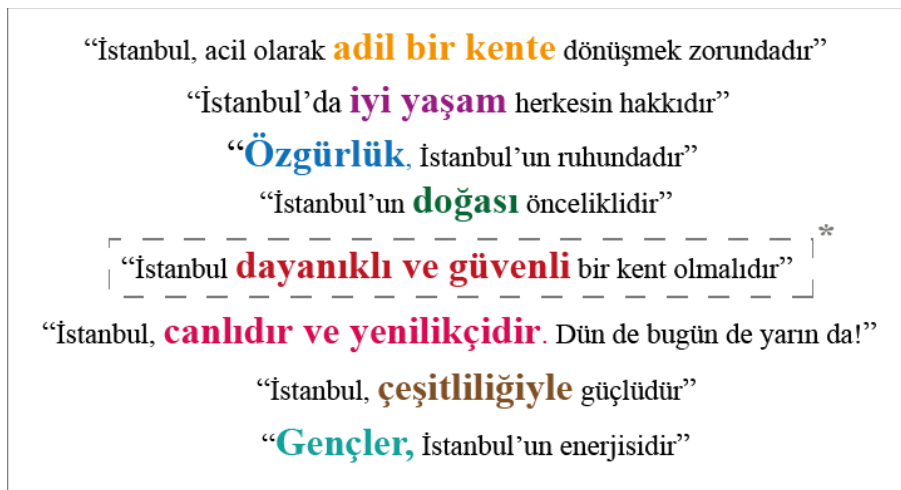
Şekil 4.9 : İDMP kapsamındaki üç temel paket (İBB vd., 2003).

Kısa süre içerisinde özverili çalışmalarla ortaya konan ve İstanbul için deprem tehlikesinin bütüncül olarak ele alınması noktasında önemli bir plan olan İDMP, maalesef kağıt üzerinde kalmış ve İstanbul için tam olarak uygulamaya geçirilememiştir. Bunda İDMP’nin karar verici bir plan niteliği göstermeyip, kentteki deprem risklerinin azaltımına yönelik önerilerde bulunan tavsiye niteliğinde bir belge

olmasının etkisi olduğu söylenebilmektedir (Şengezer, 2011, ss.40-42). Bugün uzmanlarca, İBB'nin deprem bağlamında en kapsamlı politikalarından biri olarak ele alınan İstanbul Deprem Master Planı'ndaki öneriler, uygulamaya geçirilebilseydi, İstanbul'un olası bir deprem karşısındaki mevcut durumu için çok farklı bir çerçeve çizmek mümkün olabilecekti.

4.2.3 Vizyon 2050 (2020)

İBB bünyesinde son dönemde kentin afet riski dışında da çeşitli sorunlarının ele alındığı ve bu sorunlara çözümlerin üretildiği çalışmalardan, sosyal boyuta odaklanan ve özellikle kent hakkını gözeten kapsamlı bir yaklaşımın benimsendiği Vizyon 2050 Strateji Belgesi, 2022 yılında kentlilerle paylaşılmıştır. Vizyon 2050'nin genel amacı; İstanbul'un ekonomik, ekolojik, toplumsal ve mekansal sorunlarının giderilmesi, bunu yaparken kentin özgün değerleri ile kimliğinin gözetilmesi ve kentsel kaynakların kentlilerin ihtiyaç ve taleplerine göre kullanılmasıdır. Bu bağlamda tematik olarak temel politikaları tanımlayan belge, “hayatın tüm çeşitliliği ile canlı ve özgür olduğu, herkesin iyi yaşadığı bir dünya şehri” sloganı ile kentin 2050 yılı için vizyonunu ortaya koymaktadır. Çalışma, katılımcılık ilkesi gözetilerek farklı paydaşların ve kentlilerin belgenin hazırlanma sürecinde yer almasıyla 2 yıllık bir süreçte ortaya çıkarılmıştır. Anket çalışmalarıyla kent sakinlerinin İstanbul için hayal ettikleri kentsel yaşama dair talepleri, aynı zamanda çeşitli disiplinlerden bilim insanları, STK'lar, özel sektörden ve kamudan temsilciler ile gerçekleştirilen toplantıların sonuçları birlikte değerlendirilerek politikalar belirlenmiştir (İPA, 2022b) (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 : Vizyon 2050 temel politikaları.

Deprem riski ile doğrudan ilişkilendirilebilecek olan ‘İstanbul dayanıklı ve güvenli bir kent olmalıdır’ politikasına göre İstanbul’un bilimsel bilgiden uzaklaşmadan, doğal tehlikelerden en az şekilde etkilenmesi sağlanmalı, toplumsal dayanışma ve birlikte mücadele ile afetlere karşı dirençli, kentlilerin yaşam güvenliğinin sağlandığı bir kent yaratılmalıdır. Vizyon 2050, depremlere ve diğer afetlere karşı yapılacak hazırlıkların gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesi gerektiğini savunmaktadır (İPA, 2022b).

Belgede stratejik gösterge ve hedefler bağlamında 2050 yılında İstanbul’daki yapı stokundaki tüm riskin giderilmesi hedeflenmektedir. Vizyon 2050 çerçevesinde amaç ve hedeflerin belirlendiği 7 ana tema şu şekildedir;

- Çevreyi Koruyan ve Değişen İklimle Uyumlu Kent
- Etkin ve Kapsayıcı Hareketlilik
- Bütünleşik ve Akıllı Altyapı Sistemleri
- İyi Yaşam Sağlayan Canlı ve Duyarlı Mekanlar
- Dönüştüren ve Dayanıklı Ekonomi
- Herkes için Erişilebilir ve Adil Kentsel Olanaklar
- Eşit ve Özgür Toplum.

Söz konusu temalar altındaki amaçlar doğrultusunda 3 temada deprem yönetimine yönelik hedeflerin oluşturulduğunu söylemek mümkündür (Şekil 4.11).

TEMA	AMAÇ
Bütünleşik ve Akıllı Altyapı Sistemleri	Afetlere hazırlıklı ve güvenli kentsel altyapı sistemlerini geliştirmek
İyi Yaşam Sağlayan Canlı ve Duyarlı Mekanlar	Kentin biyokültürel alanlara yönelmesini engellemek, nitelikli kentsel yapıyı çevre oluşturmak
Herkes için Erişilebilir ve Adil Kentsel Olanaklar	Sağlıklı yaşam koşullarını geliştirmek ve nitelikli sağlık hizmetlerine erişim sağlamak

Şekil 4.11 : Deprem yönetimine ilişkin temalar ve amaçlar.

İlk olarak, ‘Bütünleşik ve Akıllı Altyapı Sistemleri’ temasında KAF’ta meydana gelebilecek olası bir depremde yapı stokunun yanında kentsel altyapıda da oluşacak hasarlara da odaklanılarak, altyapı unsurlarının uyum kapasitesinin geliştirilmesine

ve kayıpların en az seviyede olmasının sağlanmasına yönelik “afetlere hazırlıklı ve güvenli kentsel altyapı sistemlerini geliştirmek” amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda KAF üzerindeki olası büyük bir depremde kentsel altyapı unsurlarında oluşabilecek hasarlara ilişkin verilere ve İstanbul’da en çok altyapı hasarı görecektir ilçelere yer verilmiştir. Hedefler, kentsel altyapının dayanıklılığının artırılması, afet erken uyarı sistemlerinin kurulması, bu sistemlerin birbirine entegre edilmesi ve afetler sonrasındaki temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik depolama sistemlerinin yapılandırılması olarak belirtilmiştir (İPA, 2022b).

‘İyi Yaşam Sağlayan Canlı ve Duyarlı Mekanlar’ teması altında mevcut yapı stokunun değerlendirilmesiyle oluşturulacak nitelikli yapı çevre ile kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Yapılı çevrenin nitelikli hale getirilmesi süreçlerinde, yapı stokundaki riskin olabildiğince bertaraf edilmesi için yürütülecek kentsel dönüşüm uygulamalarında, sadece fiziksel boyutun değil sosyal boyutun da gözetilmesine, mevcut altyapı, donatı gibi kapasitelerin kentsel dönüşümle entegre şekilde geliştirilmesine, bütüncül kararların alınmasına ve kentsel dönüşüm süreçlerine kırılgan gruplar başta olmak üzere kentlilerin katılımının sağlanmasına yönelik hedefler vurgulanmıştır (İPA, 2022b).

Son olarak ‘Herkes için Erişilebilir ve Adil Kentsel Olanaklar’ teması altında belirlenen “sağlıklı yaşam koşullarını geliştirmek ve nitelikli sağlık hizmetlerine erişim sağlanması” amacıyla, deprem ya da diğer afetler karşısında sağlık sisteminin risklere karşı güçlendirilmesi ve afetlerin getireceği salgın hastalıklara karşı tedbirlerin alınması hedeflenmiştir (İPA, 2022b).

Vizyon 2050 Strateji Belgesi’nde afet riski, İstanbul’un öncelikli ele alınması gereken sorunlarından biri olarak görülmüş; yapı stoku, kentsel altyapı ve sağlık sistemi üzerinden ele alınmıştır. Vizyon 2050, afet riski dışında İstanbul’un doğasını, çeşitliliğini, kentlilerin özgürlüğünü ve eşitliğini ele alarak bunlar doğrultusunda iyi bir yaşamı hedefleyen kapsamlı ve çok boyutlu bir belge olma özelliği göstermektedir.

4.2.4 İstanbul Deprem Seferberlik Planı (2019-...)

Marmara Denizi’nde yerbilimsel verilere göre belirli bir zaman periyodunda gerçekleşeceği kesin olan büyük bir deprem karşısında, İstanbul’daki riski azaltmak için birlikte mücadele etmenin önemi görülmüş ve İBB tarafından 2019 yılında

İstanbul'un deprem sorununun topyekun ve bütüncül stratejiler ile ele alınabilmesi için '*İstanbul Deprem Seferberlik Planı (İDSP)*' ilan edilmiştir. Plan, İstanbul'u dayanıklı bir kent haline getirmek için tüm paydaşların bir araya getirilerek, karar alma süreçlerinin katılımcı ve özgür bir ortamda yürütülmesine dair bir yol haritası ortaya koymuştur. Deprem risk yönetimi bağlamında kentsel dönüşüm, kentsel altyapı, jeolojik çalışmalar, eğitim, işbirlikleri gibi konularda stratejilerin ortaya konması hedeflenmiştir (İBB, 2019b).

İBB Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü tarafından İDSP kapsamına alınan çalışmalar ve projeler şu şekildedir;

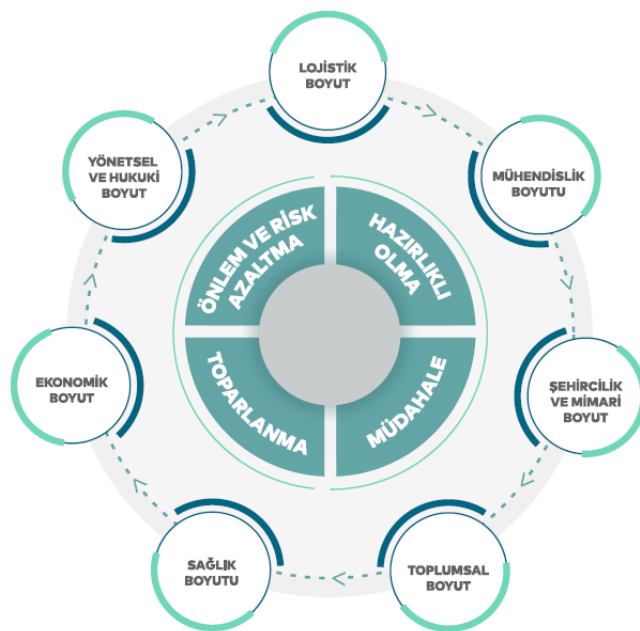
- İstanbul Deprem Akademik Toplantısı,
- İstanbul Deprem Çalıştayı,
- Olası Deprem Kayıp Tahminleri İlçe Kitapçıkları,
- İstanbul Tsunami Eylem Planı,
- İlçe Tsunami Bilgi Kitapçıkları,
- Deprem Erken Uyarı ve Acil Durum Müdahale Sistemi Entegrasyonu,
- Deprem Risk Analizlerinin Güncellenmesi Çalışmaları,
- Sismoloji ve Deprem İzleme Çalışmaları,
- İstanbul Heyelan Envanterinin Oluşturulması,
- İlçe Heyelan Envanteri Kitapçıkları,
- Web Tabanlı Bilgi Altyapısı,
- Afet Eğitim Merkezi,
- Jeofizik Haritalama Çalışmaları,
- Hidrojeoloji Araştırmaları,
- Mikrobölgeleme/Jeolojik Jeoteknik Etüt Çalışmaları,
- Kent Jeolojisi Araştırmaları,
- Doğal Kaynakların Araştırılması'dır (URL-6).

İDSP'deki amaçlar doğrultusunda bir ilk adım olarak deprem meselesine yönelik çeşitli sektörlerden paydaşların katılımı ile 2019 yılında '*İstanbul Deprem Çalıştayı (İDÇ)*' düzenlenmiştir. İDÇ'nin amacı, İstanbul için olası depremin etkilerinin azaltılmasına ve yeniden yapılanmaya yönelik eylemlerin belirlenmesi olmuştur. İDSP kapsamında da hedeflendiği gibi Çalıştay'da İstanbul'u dayanıklı bir kent haline getirme yolundaki eylemlerin geliştirilmesi sürecinde kamudan, özel sektörden, akademiden ve STK'lardan paydaşlar bir araya getirilerek, tüm

paydaşların görüşlerinden yararlanılmasına imkan veren bir ortam sağlanmıştır. Paydaşların görüşlerinin 6 tema çerçevesinde ele alındığı İDÇ’de, BM Afet Risk Azaltma Ofisi (UNDRR) tarafından belirlenen ‘dayanıklı kentler yaratmak için’ 10 temel ilke yola çıkılmıştır (İBB, 2019b). Bu ilkeler:

- Afete dayanıklılık için organize olun,
- Mevcut ve gelecekteki risk senaryolarını tanımlayın, anlayın ve kullanın,
- Dayanıklılık için finansal kapasiteyi güçlendirin,
- Dirençli kentsel gelişim ve tasarımın peşinde olun,
- Ekosistemlerin koruyucu işlevlerini geliştirmek için doğal tamponları koruyun,
- Dayanıklılık için kurumsal kapasiteyi güçlendirin,
- Dayanıklılık için sosyal kapasiteyi anlayın ve güçlendirin,
- Altyapı direncini artırın,
- Etkili afet müdahalesi sağlayın,
- Kurtarmayı hızlandırın ve daha iyi hale getirin olarak aktarılmaktadır (UNDRR, 2019).

Bu ilkeler doğrultusunda İDÇ, “Afet Risk Yönetimi ve İletişimi, Acil Durum Yönetimi, Riski Anlamak, Dayanıklı Mekânsal Planlama ve Gelişim, Afet Risk Finansmanı ve Risk Transferi, Ekosistem ve Doğal Kaynakların Korunması ile İklim Değişikliği Adaptasyonu” olmak üzere 6 temada kurgulanmıştır (İBB, 2019b).

Şekil 4.12 : İDSP Deprem Çalışma Grubu Toplantısı yaklaşımı (İPA, 2023a).

Bir diğerk gelişme olarak İDSP kapsamında yürütülecek çalışmalara bilimsel katkının sunulmasını sağlamak için *‘İstanbul Deprem Bilim Üst Kurulu’* oluşturulmuştur. İstanbul’un depreme yönelik stratejilerinin belirlenmesinde bu kurulun “en üst düzeyde kalıcı bir danışma kurulu” olarak görev alması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri’nin ardından, İBB’nin deprem risk yönetimine dair yürüteceği her çalışmanın değerlendirilmesi ve yol haritalarının çizilmesi için kamu kuruluşlarından, özel sektörden, STK’lardan, üniversitelerden, yerel yönetimlerden ve meslek odalarından temsilcilerin katılımıyla, 25 Şubat 2023 tarihinde *‘İstanbul Deprem Çalışma Grubu Toplantısı’* gerçekleştirilmiştir. Toplantıdaki değerlendirmeler 7 boyutta ve altındaki alt başlıklarda ele alınmıştır (İPA, 2023a) (Şekil 4.12).

Lojistik boyutunda; deprem sonrası süreçte enerjinin ve altyapının sürekliliği, personel kapasitesi, yardım faaliyetlerindeki lojistik ve envanter konuları, ulaşım koridorları, kıyı yapıları ve deniz ulaşımı konuları öne çıkmıştır.

Mühendislik boyutunda; jeoloji, jeofizik ve deprem mühendisliği çerçevesinde mevcut risk senaryoları ve hasar tespit çalışmalarının daha bütüncül şekilde ele alınması ve mikrobölgelemelerin geliştirilmesi gerektiğine dair görüşler sunulmuştur. Çevre mühendisliği çerçevesinde su yönetimi, salgın hastalıkların önlenmesi, afet sonrası atıkların bertarafı tartışılırken inşaat ve güçlendirme başlığı altında ise güçlendirmeye dair mevzuat ve fizibilite çalışmaları öne çıkan konular olmuştur.

Mimari ve şehircilik boyutunda; toplanma alanları, donatı alanlarının afet müdahalesinde değerlendirilmesi, enerji, su ve gıda tedariki gibi konular değerlendirilmiş, kentsel dönüşüme ve planlamaya afet yönetiminin de dahil edilmesine, mevcut durumda yaşanan konut sorununa yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Toplumsal boyutta; İstanbul’da riski artıran en büyük unsurlardan olan nüfusun azaltılması yönünde politikaların izlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiş, risk yönetimi sürecine toplumun farklı kesimlerini temsil eden STK’ların katılımının sağlanması, yerelde örgütlenme ve risk yönetimi konusunda toplumsal bilincin artırılması vurgulanmıştır. Sağlık boyutunda; sağlık sitemindeki risklerin tespit edilmesi, gıda güvenliğine ilişkin çalışmaların yapılması ile afet öncesi ve sonrası öncelikli

müdahalenin kırılgan grupların tespiti üzerinden yürütülmesi önerilerinde bulunulmuştur.

Ekonomi boyutunda; sanayi alanlarında deprem sonrasında oluşabilecek ikincil afetlerin önüne geçilmesine, deprem sigortaları ile banka kredilerinin çeşitlendirmesine ve afet sonrası müdahalede temel gıda, su ve hijyen malzemesi ihtiyaçlarının mevcut stoklardan karşılanmasına dair adımlar ele alınmıştır. Son olarak yönetsel ve hukuki boyutta ise yerel örgütlenmeler ve kent konseylerinin işbirliği, Olası Marmara Depremi'nden etkilenecek tüm kentlerin belediyeleri arasında ve İstanbul'daki ilçe belediyeleri arasında eşgüdümün sağlanması gibi noktalara değinilmiştir (İPA, 2023a).

Bütünleşik afet yönetiminin gözetildiği ve afet yönetiminin tüm aşamaları için değerlendirmelerin yapılarak önerilerin sunulduğu Deprem Çalışma Grubu Toplantısı'nın ardından 1 Mart 2023 tarihinde İstanbul Deprem Seferberlik Planı kamuoyuna duyurulmuş ve plan kapsamında tamamlanmış çalışmalar ile bundan sonraki süreçte izlenecek yol haritası için '*Depreme Dirençli İstanbul için Seferberlik Manifestosu*' paylaşılmıştır.

Manifesto'ya göre İstanbul'un depreme dirençli hale getirilmesinde İBB tarafından inisiyatif alındığına değinilerek, Vizyon 2050'ye uygun şekilde bir planlama için 'seferberlik' çağrısı yapılmaktadır. Planın çerçevesi "kaynak yaratma, kurumlar arası iş birliğinin sağlanması, bireysel tam katılımın sağlanması, bilimsel yaklaşımın benimsenmesi ve aşamalı yol haritasının uygulanması" olarak belirlenmiştir (İPA, 2023b).

Plan kapsamında geliştirilen politikalara göre ilk olarak Marmara Deprem Konseyi'nin kurulmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. İstanbul'u etkileyecek olası bir depremin Marmara Bölgesi'ndeki diğer iller için de tehlike oluşturması nedeniyle oluşturulacak bu konseyde AFAD, bakanlıklar, valiler, bilim insanları, özel sektör, STK'lar, meslek odaları ve yerel yönetimler yer alacaktır. İBB'nin zorunlu ihtiyaçlar dışındaki bütçesinin deprem bütçesine aktarılması, riskli yapı stokunun belirlenebilmesi için hızlı tarama yönteminin mevzuatla birlikte yaygın hale getirilmesi hedeflenmiştir. Hızlı tarama sistemi için İBB bünyesinde '*İstanbul Güçleniyor*' sistemi kurulmuştur ve bu sistemle İstanbul'da hızlı tarama uygulamasına başvuran ve güçlendirilmesi uygun görülen yapılar için maliyetine

güçlendirme çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mevcut durumda İBB, gelen başvurular üzerinden yapı güçlendirme çalışmalarını yürütmektedir. Yine kentlilerden gelen başvurular üzerinden yürütülecek dönüşüm çalışmaları için ise İBB ve iştirakleri tarafından '*İstanbul Yenileniyor Projesi*' başlatılmıştır. Bu sistemle bütüncül politikalarla riskli yapıların dönüştürülmesinde kar amacı gütmeyen yöntemlerin uygulanması ve sosyal belediyecilik anlayışının benimsenmesi hedeflenmiş, kentsel dönüşüm süreçlerindeki en büyük sorunlardan olan finansmanın çözüme kavuşturulmasına yönelik adımlar atılmıştır. Sosyal belediyecilik anlayışıyla dar gelirli kentliler için konutlarının dönüşümünde faizsiz finansman desteği sağlanmasıyla, İBB'nin bu noktada yenilikçi bir model ortaya koyduğu ve bu yönüyle Türkiye'de yerel yönetimlerin politikaları açısından bir ilki gerçekleştirdiği belirtilmektedir (İPA, 2023b).

Politikaların devamında deprem sonrası toplanma alanları ve geçici barınma alanlarının deprem duyarlı tasarımlarla geliştirilmesi, bu alanların altyapılarının güçlendirilmesi, lojistik merkezlerinin belirlenmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda ilk aşamada 30 park alanının deprem parkı olarak değerlendirilmesi, mevcut durumda deprem sonrası kullanım alanlarının 2450 hektarlık kapasitesinin 7850 hektara çıkarılması, yeni geçici barınma alanlarının hazırlanması ve bu alanlar ile deprem sonrası süreçteki tahliye yollarının değişiklik yapılmamak üzere imar planlarına işlenmesi kararı alınmıştır.

Manifesto'da deprem riski karşısında kentsel altyapının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için merkezi yönetimin desteğine olan gereksinim vurgulanmıştır. İstanbul'da deprem sonrası iletişimin kesintiye uğramaması için 'Mobil Afet Eylem Planı'nın hazırlanması, bunun yanında imar planlarına yine iletişim aksaklığının önüne geçebilmek için ortak baz istasyonlarının eklenmesi kararlaştırılmıştır.

Deprem sonrasında ikincil afetlerin oluşmasını engellemek için 'Erken Uyarı Sistemi'nin önemine dikkat çekilmiş, Marmara Denizi'nde olası deprem dalgalarının erken tespitiyle kentteki doğalgaz akışının kesilmesini sağlayan mevcut durumda var olan sisteme ek olarak, 'Fiber Optik Tabanlı Deprem Erken Uyarı Sistemi Projesi' ile hazırlıkların ve müdahalelerin en üst düzeye çıkarılması hedeflenmiştir.

İstanbul'un bir metropol kent olarak deprem tehlikesi karşısında kırılgan yapıya sahip olduğu ve olası bir deprem sonucunda İstanbul'da yaşanacak yıkımın etkisinin

büyük olacağı gerçeği kent özelinde bir mevzuatın işletilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu noktada İDSP kapsamında İstanbul'un depreme hazırlanmasına katkı sağlayan, yapı stokunun güçlendirilmesi ve yenilenmesine, afet yönetimi aşamalarına ve yer seçimlerine yönelik özel yetkilerin tanımlandığı bir 'İstanbul Yasası' çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca mevcut imar mevzuatındaki eksikliklere ve sorunlara da değinilmiş, revize edilmesi gereken noktalar olarak; 'planlama, ruhsat iskan ve yapı denetimi ve riskli yapı denetimi' konuları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda merkezi yönetim ve tüm yerel yönetimlerin işbirliği ile hayata geçirilmesi hedeflenerek mevcut mevzuat için öne çıkan öneriler şunlardır:

- İmar affı uygulamasının kaldırılması,
- Planlar dahilinde toplanma alanı ya da donatı alanı olarak belirlenen kentsel alanlarda yer alan yapıların uygulamaya konulacak 'Acil Kamulaştırma Programı' ile kaldırılması,
- 6306 sayılı Kanun kapsamında Bakanlık için tanımlanan yetkilerin büyükşehir belediyelerine de verilmesi,
- İstanbul ve diğer kentlerde orta ve büyük ölçekli projelerin 'Kentsel Afet ve Risk Etki Değerlendirmesi' doğrultusunda inşa edilmesi,
- Tüm yapılar için 'Deprem Güvenlik Sertikası'nın çıkarılması ve bu sertifikaların kentlilerin erişimine açık şekilde paylaşılması,
- Yapıların periyodik denetimlere ve tadilat işlerinin ruhsata tabi tutulması,
- Tadilat işlerinde görev alanların yeterlilik belgesine sahip olmalarının zorunlu tutulması,
- Zemin kat ticarethanelerin bulunduğu yapıların belediyeler tarafından denetlenmesi,
- Müteahhitlerin yeterliliklerine yönelik mevzuatta düzenlemelerin yapılması,
- Kentlilerin mağdur olmasına izin verilmeden riskli yapı analizlerinin resen yürütülmesidir (İPA, 2023b).

Deprem Çalışma Grubu Toplantısı'nda çeşitli paydaşların görüşleri ve önerilerine paralel olan Manifesto'da bu politikalara ek olarak yerel düzeyde örgütlenme üzerinden arama kurtarma ekiplerinin oluşturulmasının yanında İSKİ ile yapılacak çalışmalarda su yönetiminin etkin şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 'İSKİ İçme Suyu ve Kanalizasyon Master Planı'nda deprem riski gözetilmiş ve yine deprem riskine yönelik altyapı önlemlerinin alınması amacıyla yeni bir çalışma

olarak 'İSKİ Su ve Atık Su Hizmetleri Deprem Dirençliliği Acil Eylem Planı' için adımlar atılmıştır.

Deprem sonrasında oluşacak kentsel atıkların çevreyi ve insan sağlığını tehdit etmesinin önüne geçmek için atıkların uygun yöntemlerle bertaraf edilmesi, İstanbul'daki 20.000 adet kültürel miras değeri taşıyan yapıların ya da unsurların depreme karşı dirençli hale gelmesinin sağlanması ve son olarak İstanbul'da yaşayan tüm kentlilerin deprem risk yönetimine dair çalışmalarından haberdar edilerek, depreme hazırlık sürecinde katılımlarının sağlanması eylemleri de İDSP kapsamında öne çıkarılmıştır (İPA, 2023b).

İstanbul Deprem Seferberlik Planı, deprem tehlikesini İstanbul'un ana sorunlardan biri olarak görerek, işbirlikçi ve katılımcı süreçlere açık bir tutum sergilenmesi açısından İBB'nin öne çıkan çalışmalarından biri olmuştur. Kamuoyuyla dönem dönem paylaşılan çalışmalar, özellikle 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nden sonra ivme kazanmış, İstanbul'un deprem sorununun üstesinden bir seferberlik haliyle gelinebileceği her fırsatta belirtilmiş ve bu bağlamda özellikle merkezi yönetimin desteğinin önemine dikkat çekilmiştir. İDSP kapsamında yürütülen çalıştaylar, toplantılar afet yönetimini bütüncül şekilde gözetken çeşitli boyutlarda görüşlerin sunulması ve önerilerin geliştirilmesi açısından değerli görülmektedir. İDSP doğrultusunda mevcut durumda yapı stoku için dönüşüm süreçleri etkili şekilde uygulanmaya devam etmekte, özellikle dönüşüm uygulamalarındaki finansman modeli hızlı ve verimli süreçlerin yürütülmesini sağlamaktadır.

4.3 Bölüm Sonucu

1999 Kocaeli Depremi, 2019 Silivri Depremi ve son olarak 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin ortaya çıkardığı sonuç, İstanbul'un deprem tehlikesi karşısında aslında ne kadar kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Plansız kentleşme politikalarının kurbanı olan ve bugün yaklaşık 16 milyon kişiyi barındıran kentin, ekonomik boyutta da ülkenin tamamını etkileyen bir potansiyele sahip olması, bunun yanında büyük bir depremin kapıda olduğunu ve olası kayıp/hasar tahminlerini gösteren bilimsel veriler riski azaltmak için bir an önce harekete geçilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda bir yerel yönetim olan İBB, hukuki zeminde kendisine tanınan yetkilerle, kentteki deprem tehlikesini bertaraf etmek ve olası bir depremden en az kayıpla çıkabilmek için kapsamlı ve çok aktörlü

alışmalarla birlikte deprem riskine yönelik mücadele eden bir tutum ortaya koymuştur. Günümüze kadar İBB yönetiminde siyasi yönde bir değişim gerekleşe de her dönemdeki politikalarda İstanbul'un deprem riskinin ön planda tutulduğu ve önemli bilimsel çalışmaların ortaya koyulduğu bir gerçektir. Ancak bu çalışmaların çok kapsamlı ve uygulanabilir olmalarına rağmen kimi zaman sadece kağıt üzerinde kalarak tam anlamıyla hayata geçirilemediği grlmektedir. Tez kapsamında İBB'nin farklı dönemlerde ortaya koyduğu politikalarından birbirini besleyen ve ne çıkan çalışmaları aktarılmıştır. Bu doğrultuda tüm çalışmalar genel anlamda değerlendirildiğinde bilimsel bilginin önemsendiği ve bu bağlamda çok aktörlü süreçlerin yürütüldüğü grlmektedir. Söz konusu çalışmaların tamamında deprem riskini bertaraf edebilmenin en önemli anahtarlarından birinin yerel örgütlenme ve katılımın sağlanması olduğu vurgulanmıştır. Bunların yanında afet yönetimine yönelik mevcut mevzuattaki eksikliklere dikkat çekilmiş ve hemfikir bir yaklaşımla özellikle İmar Kanunu'nda afet yönetimine dair hükümlerin yer almasına dair öneriler geliştirilmiştir.

İstanbul Afet nleme/Azaltma Temel Planı, İstanbul'un karşılaşabileceği deprem senaryolarını ortaya koyması ve İBB'nin sonraki çalışmalarına altlık oluşturması yönüyle ne çıkan gelişmelerden biri olmuştur. Çalışma kapsamında risk azaltma odaklı bir yaklaşımın yer alması kentlilerin güvenli yaşam haklarına katkı sunmaktadır. Afet yönetiminin 'tabandan tavana' bir sistemle kurgulanması gerektiği savunularak yerel halkın ve gönüllülerin risk yönetim süreçlerine etkin katılımının sağlanması ve bu sayede kamu bilincinin artırılması riski azaltmanın temel gerekliliklerinden biri olarak görülmüş, kentliler deprem risk yönetimi süreçlerinde pasif aktörler olarak görülmeyerek, kent hakkı bağlamında aktif rol almalarına yönelik bir anlayış benimsenmiştir.

İstanbul Deprem Master Planı ise İBB ve akademilerin işbirliğiyle ortaya çıkarılması ve İBB'nin en kapsamlı çalışmalarından biri olarak görülmesiyle ne çıkmaktadır. Deprem zararlarını azaltmak için topyekun bir yaklaşımın benimsendiği çalışma bir risk yönetimi plan olma özelliği göstermiştir. Bu yönüyle ve temel amaçlarında da belirtildiği üzere riskleri bertaraf ederken toplumsal katılım ve entegrasyonu sağlayan süreçlerle kentlerdeki yaşam güvenliğini ve kalitesini artırmayı hedeflemiştir. Böylece, kentlilere kentsel riskler karşısında daha iyi yaşamı sunmayı ilke edinmiştir. İDMP kapsamında oluşturulan Sakınım Planı'nda da kentlilerin

harekete geçmesi, toplumun farklı kesimlerin temsiliyetini sağlayan STK'ların gücünün artırılması ve toplumsal bilincin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kent hakkının gerektirdiği şekliyle toplumun çıkarlarını da savunan Sakınım Planı, bir 'toplumsal sözleşme' olarak nitelenmesiyle de dikkate değerdir.

Yakın dönemde İBB'nin İstanbul'daki çok yönlü kentsel sorunları ele alarak 2050 yılı için bu sorunların çözüme kavuşturulmasını amaçladığı Vizyon 2050 politikası, kent hakkına doğrudan atıfta bulunan ve kentin sosyal boyutuna da odaklanan bir politika olarak diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışmanın temel politikalarında ve ortaya çıkış amacında da kent hakkını oluşturan unsurların yansımalarını görmek mümkündür. Deprem ve diğer afetlere karşı risk azaltımı için hedeflerin ve eylemlerin belirlendiği çalışmada, kentsel riskleri azaltırken kentin özgün değerlerinin ve kimliğinin gözetilmesi vurgulanmış ve kentin kaynaklarının kentlilerin ihtiyaç ve taleplerine göre kullanılması hedeflenmiştir. Vizyon 2050'nin temel politikalarında kentsel adalet, iyi yaşam, özgürlük, doğa, dayanıklı ve güvenli kent gibi vurguların yer almasıyla kent hakkının var olduğu bir kent tahayyülü üzerinden bir yaklaşımın benimsendiği söylenebilmektedir. Afetlere karşı mücadelede toplumsal dayanışmanın ve 'birlikte mücadele'nin öne sürüldüğü çalışmada; Harvey'nin de savunduğu gibi 'birlikte bir şeyleri değiştirmenin mümkün olduğu bilinciyle bir araya gelindiğinde başarıya ulaşılabileceğinin' farkındalığı yansıtılmıştır. Lefebvre'nin gündelik yaşamın sürekliliğinin kent hakkının temeli için önemli bir unsur olduğu görüşü doğrultusunda da Vizyon 2050'de afete karşı hazırlıkların gündelik yaşamın bir parçası haline getirilmesi amacı, güvenli yaşam hakkını var etmede önemli bir adım olarak nitelendirilebilmektedir.

Son olarak 2019 yılında çalışmalarına başlanan günümüzde de devam ettirilen İstanbul Deprem Seferberlik Planı'nda da İstanbul'da deprem tehlikesini bertaraf edebilmek için birlikte mücadele yaklaşımıyla hem merkezi yönetime hem de topluma seferberlik çağrısı yapılmıştır. Ortak aklı var edebilmek için katılımcı ve özgür bir ortamın sunulması amaçlanan İDSP kapsamında yürütülen çalıştay ve toplantılarda bu hedefin gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. İDSP kapsamında dar gelirli kentliler için geliştirilen finansman modeli ile adil bir dönüşüm süreci yürütülmekte, kentlilerin maddi sıkıntılar yaşamadan dönüşüm süreçlerine rıza göstermesi ile birlikte depremle mücadeleye ortak edilmeleri sağlanmaktadır. İDSP bu politikasıyla toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırarak kent

hakkını gözetmekte ve herkesin güvenli yaşam hakkına sahip olması için önemli bir adımın atılmasına temel hazırlamaktadır. İDSP kapsamında geliştirilen her yapı için Deprem Güvenlik Sertikası'nın oluşturularak kentlilerin yapılar hakkında şeffaf bilgiye sahip olmalarının sağlanması, toplanma alanı ya da donatı alanlarında yer alan yapıların acele kamulaştırma ile kaldırılarak kentsel mekanların yaşam alanı olarak korunması gibi anlayışın var olduğu önerilerde de İstanbullular için kent hakkının önemsendiği ve çalışmalar kapsamına alınan bir politika olduğu görülmektedir.

5. YÖNTEM VE BULGULAR

Bu bölümde tez kapsamında ele alınan kent hakkı ile Türkiye’deki ve İstanbul’daki deprem politikalarının ilişkilendirilmesi, mevcut politikalarda kimi zaman katılımı sağlanan kimi zaman sağlanmayan aktörlerin perspektifinden tez konusunun tartışılması amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Tezin özgün kısmını oluşturan bu bölümde araştırmanın yöntemine, görüşme yapılan aktörlerin tanımlanmasına, görüşme çıktılarının nitel araştırma yöntemleriyle değerlendirilmesine yer verilecek, bulgular tematik olarak aktarılmaya çalışılacaktır.

5.1 Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmada; nitel bilgi toplama yöntemleri kullanılarak algılar ile olaylar gerçekçi ve bütüncül şekilde ele alınmaktadır. Bu araştırma yöntemi, “sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır”. Genellikle nitel bilgi toplamak için görüşme ve gözlem gibi teknikler kullanılmakta ve bu yöntemler, araştırma konusunun ilgili kişilerin perspektifinden tartışılması avantajını göstermektedir. Özellikle görüşme tekniği; katılımcıların perspektiflerinin, tecrübelerinin, duygularının ve algılarının ortaya konulmasında güçlü bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Tümevarım ilkesi üzerinden araştırmayı yönlendiren nitel araştırma yönteminde; araştırmacı topladığı bilgilerden yola çıkarak, çalışmanın problemine yönelik ana temaları ortaya çıkarır ve bu temalar altında veriler anlamlı bir yapıya kavuşturulur (Yıldırım, 1999, ss.10-14).

Çalışma, nitel araştırmanın en sık kullanılan ve güçlü bir yöntemi olarak nitelendirilen görüşme tekniği ile geliştirilmiştir. Bu bağlamda; yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile çeşitli aktörlerin görüşlerine başvurulmuştur.

Yarı yapılandırılmış görüşme; araştırma konusu için katılımcılardan aynı türde bilgi toplamayı amaçlayan bir görüşme tekniğidir. Katılımcıların algılarının ve fikirlerinin araştırılması için çok uygundur ve daha fazla bilginin açıklığa kavuşturulması için

araştırmayı mümkün kılar (Barriball & While, s.330). Her seferinde bir yanıtlayıcıyla sohbet şeklinde yürütülen, genellikle takip eden neden veya nasıl sorularının eşlik ettiği, kapalı ve açık uçlu soruların bir karışımı kullanılır. Görüşme, standartlaştırılmış bir ankette olduğu gibi sorulara bağlı kalmak yerine gündemdeki konular etrafında dolanabilir ve tamamen öngörülemeyen konular hakkında görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir (Adams, 2015, s.493).

Bu görüşme türünde, katılımcıya yöneltilecek sorular için görüşme formları hazırlanır ve araştırmacı bu soruları sorabilir, ayrıca görüşmenin gidişatına göre yeni sorular da geliştirebilir. Görüşme sorularının belirli bir sırada sorulma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, katılımcının verdiği cevapların birden fazla soruyu karşılaması durumunda, sorular tekrar sorulmayabilir (Doğanay vd., 2018, s.145).

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları, çalışma kapsamında yapılan literatür araştırması üzerinden şekillenmiştir. Literatürde birbirinden farklı tanımlamaların yapıldığı, farklı boyutlarda ele alınan kent hakkı kavramının aktörler tarafından nasıl aktarıldığını görebilmek için kent hakkının tanımlanmasına yönelik tüm aktörlerin görüşleri alınmıştır. Literatür araştırması dahilinde; çalışmada dönemsel olarak ele alınan Türkiye'deki deprem politikalarında ve olası bir deprem karşısında İBB'nin politikalarında ortaya çıkan eksiklikler ve sorunlar görüşme soruları çerçevesinde katılımcılara yöneltilmiştir. Bu bağlamda deprem politikalarına yönelik; siyasi tutum, kurumsal yapılanma, entegrasyon, işbirliği, katılım, deprem riski karşısında mevcut durum, kentsel dönüşüm, toplumsal bilinç, afet sonrası süreç konularında sorular oluşturulmuştur. Görüşmeler doğrultusunda katılımcılara ortak soruların yanında, temsil ettikleri sektöre/iş koluna göre farklılaşan sorular da yöneltilmiş, böylece aktörlerin kendi perspektiflerinden araştırma konusunu değerlendirmeleri sağlanmıştır (EK-A). Görüşmeler, yüz yüze ya da video konferans şeklinde yapılmış, katılımcıların da onayı ile birlikte ses kaydı alınmış ve her biri ortalama 50 dakika sürmüştür.

Görüşmenin yapıldığı aktörler deprem politikalarının oluşturulma süreçlerinde rol alan paydaşlardan seçilmiştir. 'Amaçlı örneklem' ile birlikte araştırma konusuna en uygun aktörler temsil ettikleri alanlara göre listelenmiş, bu doğrultuda meslek odası, akademisyenler, özel sektör, STK'lar, ilçe belediyesi ve İBB'den olmak üzere toplam 16 aktörle görüşme yapılmıştır. Tez kapsamında aktörlerin isimleri saklı tutulmuş ve

bulguların aktarılmasında görüşme çıktılarını ayırtmak adına katılımcıların her birine kodlar verilmiştir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1 : Görüşme yapılan aktörler ve kodları⁷.

Meslek Odası	Akademisyen	Özel Sektör	STK	İlçe Belediyesi	İBB
M1	A1	Ö1	S1	İ1	B1
	A2	Ö2	S2		B2
			S3		B3
			S4		B4
			S5		B5

Aktörlerin temsil ettikleri alanlar ve kurumlara dair bir çerçeve çizilecek olursa; meslek odası olarak TMMOB Şehir Plancıları Odası’ndan temsilci, İstanbul Deprem Bilim Üst Kurulu’ndan akademisyenler, özel sektörde kentsel dönüşüm ve planlama alanında hizmet veren kuruluşlardan, kenti ve kentsel yaşamı odağına alan STK’lardan, İstanbul ilçe belediyesinden ve son olarak İBB’de deprem politikalarını ortaya çıkaran müdürlüklerden ve iştiraklerden temsilciler seçilmiştir.

Görüşmelerin analizleri ise nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz ve içerik analizi ile yapılmıştır. Betimsel analiz, toplanan verilerin önceden belirlenmiş temalara ya da boyutlara göre özetlenip yorumlandığı bir tekniktir. Bu analiz türü dört aşamadan oluşmaktadır:

- Verilerin hangi tema ya da boyutlar kapsamında düzenleneceğine dair çerçeve oluşturulur,
- Hazırlanan çerçeveye göre veriler dökülür, düzenlenir ve işlenir,
- Tematik olarak düzenlenen bulgular, anlaşılır şekilde tanımlanır ve gerektiği noktalarda ilginç ya da vurucu alıntılarla beslenir,

⁷ M1: İstanbul Şehir Plancıları Odası, A1 ve A2: İstanbul Deprem Bilim Üst Kurulu akademisyenleri, Ö1: Kentsel Dönüşüm ve Şehircilik Vakfı (KENTSEV), Ö2: Kentsel Yenileme Merkezi (KEYM), S1: Erişilebilir Kent Atölyesi (EKA), S2: Kentsel Strateji, S3: Mekanda Adalet Derneği (MAD), S4: TEMA, S5: Urban.koop, İ1: Esenyurt Belediyesi, B1: Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM), B2: İBB Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme D.B., B3: İBB Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, B4: İmar A.Ş., B5: İstanbul Planlama Ajansı (İPA).

- Bulgular, açıklamalarla ve ilişkilendirmelerle yorumlanır (Doğanay vd., 2018, s.186).

İçerik analizinde ise veriler kavramsal olarak irdelenir, ortaya çıkan benzerlikler bir araya getirilerek, yorumlanmak üzere düzenlenir. Betimsel analizde olduğu gibi daha önceden belirlenmeyen temalar ya da boyutlar bu analizle beraber oluşturulur. İçerik analizinde anahtar kelimeler ortaya çıkarılır ve bunun üzerinden kodlama yapılır, kodların ardından temalar oluşturulur. Betimsel analizdeki gibi temalar altında ele alınan bulgular yorumlanır (Doğanay vd., 2018, s.186).

Bu çalışma kapsamında ise; literatür araştırması üzerinden önceden oluşturulan ve üzerinden soruların üretildiği temalar altında, betimsel analizle verilerin aktarımı yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular temalara göre alıntılarla desteklenmiştir. Aynı zamanda, görüşmelerin çıktıları üzerinden içerik analizi yöntemi ile öne çıkan yanıtlar şemalaştırılmış ve tüm bulgular araştırma konusu bağlamında değerlendirilmiştir.

5.2 Araştırma Bulguları

Görüşme sorularının oluşturulduğu ve bulguların aktarıldığı temalar şu şekildedir:

- Kent hakkı ve Kentlerde Güvenli Yaşam Hakkı,
- Deprem Politikalarına Yönelik Mevzuat,
- Deprem Politikalarında Siyasi Tutum,
- Depreme Yönelik Kurumsal Yapı ve Entegrasyon,
- Deprem Politikalarında STK'ların Katılımı,
- Deprem Politikalarında Toplumsal Katılım,
- Deprem Riski Karşısında Toplumsal Bilinç,
- Afet Sonrası Süreç (Kentsel yaşama yeniden dahil olma, yeniden yapılaşma, kentsel kimlik ve aidiyet, çevre),
- Olası Bir Deprem Karşısında İstanbul (İBB'nin tutumu, toplanma alanları, kentsel dönüşüm)'dur.

5.2.1 Kent hakkı ve güvenli yaşam hakkı

Tezin kavramsal çerçeve kısmında da görüldüğü üzere 'kent hakkı' kavramının literatürde kesin bir tanımı olmamakla birlikte kentsel dinamiklere paralel olarak

kavramın kapsamı genişlemekte, gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Yapılan görüşmelerde de katılımcıların kendi bakış açılarından kent hakkını nasıl tanımladıklarını ve kavramın kapsamına hangi kentsel olguları aldıklarını değerlendirebilmek için ortak soru sorulmuştur. Alınan cevaplar, Marcuse'un kent hakkını irdelleyen üç temel sorusu üzerinden aktarılmıştır (Bkz. Bölüm 2.3.3). Görüşmelerden edinilen bulgulara göre ilk aşamada kent hakkının 'ne hakkı' olduğu sorusu üzerinden "barınma hakkı" ve "kentsel yaşama dair kararlara katılım hakkı" yanıtları birden fazla katılımcı tarafından kent hakkı kapsamına alınmıştır. Katılımcıların çoğu kent hakkını "kentten sağladığı tüm imkanlardan faydalanma" olarak ele almıştır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 : Görüşmelerde kent hakkına dair verilen cevaplar.

Katılımcı S2, kent hakkının varlığını bireysel ve toplumsal çıkarlar üzerinden:

Kent yaşamını ben hep şöyle tanımlarım; bireysel çıkarla, toplumsal çıkarın bir şekilde üste üste çakışması. Eğer bireysel çıkarlar, toplumsal çıkarların üstüne çıkıyorsa yani çeşitli gerekçelerle haklar yenmeye başlıyorsa toplumsal yaşam ya da toplum, bir şeyler kaybetmeye başlıyor. ...kentten sürekli kaybettiği, bireylerin sürekli kazandığı bir sürece dönüşüyor. Bugüne kadarki yapılaşmada, kentsel gelişimde ya da kentsel dönüşümde kent ne kazandı ne kaybetti sorusunu sormamız lazım. Çünkü kentli göreceli olarak bir şekilde hep kazandı. Ama sürekli kent kaybetti. İstanbul'da kişi başına yeşil alan 10 metrekare olması gerekirken, 1.7 ise kent kaybetti demektir.

Kentin bir tarafı gelişirken, artan değerin farklı yerlere aktarılmaması da bir başka sorun yaratıyor. O yüzden ben hep mekan üzerinden bakıyorum. Mekan ne kazanıyor sorusunu sorduğumuzda yaşam kalitesi, kent hakkı önem kazanmaya başlıyor (S2, 2023).

şeklinde açıklayarak, kent hakkının toplumun ve kentin çıkarlarının, bireysel çıkarların üstüne çıkması sağlandığında ve bu mücadelenin, mekanı öne çıkaran bir yansıma gösterdiğinde var olabileceğini vurgulamıştır.

Katılımcı B2 ise “Bu şehre hep bir katma değer sağlıyoruz ve onu da geri almak hepimizin hakkı” (B2, 2023) görüşüyle, kentin kent toplumuyla ve toplumun pratikleri üzerinden değer kazandığına dikkat çekerek, kente dair haklarımızla bu değerin karşılığını almamız gerektiğini belirtmiştir.

Kent hakkının ‘kimin hakkı’ olduğu noktasında ise katılımcılar tarafından belli bir toplumsal grup ya da kesim belirtilmemiş, ‘kentin tüm kullanıcıları’na ait bir hak olarak görülmüştür. Bu bağlamda katılımcı B3:

Kent hakkı sadece yapısı olanların veya mülkiyeti olanların elde ettiği bir hak değil. Aslında yaşayanların, kullanıcıların tamamının hakkı. Ama memlekette kent hakkı biraz daha irtifak üstünden yani baskın olanın kullanımı üstünden tanımlanıyor. ...herkesin hakkının gözetildiği bir kent her zaman ideal kenttir zaten (B3, 2023).

diye belirterek, Türkiye’de politik ya da maddi güce sahip grupların kentten yararlanma haklarının daha fazla olduğuna dair bir algının varlığından bahsetmiştir. Kent hakkının kime ait olduğu hakkında katılımcı S3 ise “...kentin sakinlerinin tüm çeşitliliği ve farklılığıyla dönüşümün bir parçası olabildiklerini hissetmeleri” (S3, 2023) gerektiğini belirterek kentlileri ayırtırmadan, toplumun tüm gruplarının bu hakka sahip olduklarının altını çizmiştir.

Kent hakkına yönelik görüşlerin alınmasının devamında, deprem ve diğer afet türleri bağlamında ‘kentlerde güvenli yaşam hakkına sahip miyiz’ sorusu yöneltildiğinde katılımcıların %60’ı doğrudan ‘sahip değiliz’ cevabını vermişlerdir. Katılımcı A2, “İster yerel ister merkezi yönetim olsun, yetki sınırları içerisinde herkese aynı şekilde güvenli yaşam hakkı temin etmeleri gerekiyor. Bu sadece yapıların güvenliği değil, trafikte güvenlik, kamusal alanlarda güvenlik, açık alanlarda, parklarda, istasyonlarda...” (A2, 2023) şeklinde kentlerde sadece doğal afetler karşısında değil,

kentsel yaşamın her anında güvenli yaşam hakkının sorgulanması gerektiğine değinmiştir. Katılımcı A1 ise, “eğer insanların barınma hakkı varsa bu barınma hakkının içerisinde güvenli bir yapıda barınma hakkı da var” (A1, 2023) cevabı ile özellikle deprem riski karşısında güvenli yapıların, güvenli yaşamı var edeceğini belirtmiştir.

Öte yandan katılımcı M1, güvenli yaşam hakkının Türkiye’de piyasa mekanizmaları ve aktörleri tarafından çarpıtıldığını düşünerek:

Çünkü bizde güvenli yaşam hakkı daha çok, 2000’lerden sonra çıkan kapalı siteler ya da soylulaştırma projeleri üzerinden sanki ciddi gerçek bir tehdit varmış gibi, toplumsal gruplar arası bir gerilim çatışma varmış gibi bunun üzerinden kuruldu, ‘gelin burada güvenli bir şekilde yaşayın’ diye... (M1, 2023).

şeklindeki açıklamasıyla güvenli yaşam hakkına dair algının yaşam alanlarındaki yansımalarının, toplumsal ayrışmalara zemin hazırladığını ve mevcut durumda “tamamen serbest piyasa dinamiklerine bırakılmış bir konut/barınma hakkı çerçevesinin” var olduğunu savunmuştur (M1, 2023).

Son olarak kent hakkının ‘hangi kentin hakkı’ olduğu sorusuna yönelik görüşme çıktıları değerlendirildiğinde; “özgürce yaşam”ın var olduğu kent yanıtı öne çıkarken, bunun yanında literatürdeki görüşlere benzer olarak “adil, eşit ve sürdürülebilir kent” tanımlamalarına da atıfta bulunulmuştur.

5.2.2 Deprem politikalarına yönelik mevzuat

Tez kapsamında Türkiye’de dönemsel olarak ele alınarak deprem politikalarına yönelik yapılan literatür araştırmasında da görüldüğü üzere; Van Depremi sonrası 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu ve hem deprem riskini artıran hem de kentleşmenin seyri bağlamında devlet eliyle ortaya çıkarılan en sorunlu politikalar olarak görülen imar afları, yapılan görüşmelerde katılımcılara sorulan sorularda öne çıkarılmıştır. Mevcut mevzuatın genel olarak yeterli standartları karşıladığına ancak uygulama yöntemlerinde sorunların yaşandığına kanaat getiren katılımcılar, mevzuatın olumlu ve olumsuz buldukları yönlerini dile getirmişlerdir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 : Görüşmelerde deprem politikalarına yönelik mevzuat hakkında verilen cevaplar.

Mevcut mevzuatın doğru uygulandığı takdirde amacına ulaşacağı, ancak sistemdeki bozulmaların ve kamunun otoriter tavrının buna engel teşkil ettiğini, bu bağlamda eşitsizlikler yaratan bir yasal zeminle karşı karşıya kaldığımıza dair görüşler sunan katılımcılardan M1’in:

Sahip olduğumuz özellikle bina yapım standartları ya da afet öncesinde yapılması gereken planlara dair mevzuat büyük eksiklikler içeren bir mevzuat değil. Ne yazık ki sorun, mevzuatın nasıl çevresinden dolaşabileceğine dair bir sistem bulunmuş olması, öte yandan da politikaları ayrı, mevzuatı ayrı bir yere koyuyorum, politikalar anlamında çok ciddi bir kriz yaşıyoruz. Bence ikisinin de ortak sorunu bu sistemsel anlayış. Bizdeki sistem depreme hazırlığı da, can sağlığını da, güvenli barınma hakkını da kamunun bir görevi gibi görmüyor. Dolayısıyla bunu özel sektörü de mutlu edecek, onun üzerinden rahatça kar sağlayabileceği bir şeye evirmeye çok teşne (M1, 2023).

yorumu bu sorunu açıklamaktadır. Katılımcı B3 ise “mevzuattaki o yozlaşma kent hakkının kaybedilmesine de yol açtı” (B3, 2023) görüşüyle mevcut mevzuatta kent hakkının gözetildiğinden bahsetmenin mümkün olmadığına dikkat çekmiştir.

Yapılan görüşmelerde 6306 sayılı Kanun, katılımcılardan yalnızca biri tarafından “çok olumlu” (Ö1, 2023) olarak nitelendirilirken, katılımcıların geri kalanı Kanun’un içeriğine ve uygulamalarıyla yarattığı sonuçlara dair birçok sorun dile getirmişlerdir (Şekil 5.2).

6306 sayılı Kanun’un riskli yapıların dönüşümünde kullanılan tek yasal düzenleme olduğunu belirten katılımcı B2’nin, Kanun’da “hiçbir önceliklendirme yok. Kaynakların ne şekilde kullanılacağı, bunların kurumlar arasındaki eşit dağılımı, kurumların, yetki ve sorumlulukları, bunların delegasyonu gibi pek çok başlıkta sorunlar var. Şu an için çok yetersiz” (B2, 2023) açıklaması, Kanun’daki riskli alan tanımında afet riskinin geri plana atılmasına neden olan güncellemelerle bağdaşmaktadır.

Bu doğrultuda Kanun’un afet riskini giderme amacından saptığı üzerine katılımcı B3, “bir şekilde bu yönetimin politikalarının eseri olarak tamamen inşaat sektörüne hizmet eden, afeti barınma hakkını öteleyen bir kanun” (B3, 2023) şeklinde, katılımcı B5 ise “kente müdahalenin deprem kılıfı üzerinden bir aracı haline getirilmiş” (B5, 2023) şeklinde yorumlarda bulunmuştur.

Kanun kapsamında yürütülen kentsel dönüşüm uygulamalarında ortaya çıkan ve kent hakkına dair sorun yaratan ‘kentlilerin yerinden edilmesi’ meselesine de görüşmelerde dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda katılımcı M1:

Kent hakkına bir anlamda nasıl ki kentte dilediğin gibi yaşama hakkı diyoruz ama bu hakkı sizin dilediğiniz yerde yaşamanızı da kapsayacak bir hak olarak görüyorum. İnsanları kentin çeperlerine sürmek durumunda bırakan şekilde uygulandı. İnsanlar kentin çeperine sürülmek zorunda kaldılar ya da sonra orada da yapamayıp geri döndüler (M1, 2023).

açıklamasıyla aynı zamanda soylulaştırma ile sonuçlanan kentsel dönüşüm projelerine dikkat çekerken, katılımcı İ1, kentsel dönüşümde maliyetlerin azaltılması için konut büyüklüklerinin küçültülmesini bir kent hakkı ihlali görmüş ve bu sorunu, “parsel bazlı dönüşüm uygulamalarında mevcut yapılardan daha küçük, kişi başına düşen yaşam alanından feragat ettirmeye zorlanan uygulamalar kent hakkını gasp etmektedir” şeklinde dile getirmiştir (İ1, 2023).

1948’lerden beri kentin gündeminde olan imar aflarını ise katılımcıların yaklaşık %90’ı net şekilde, sorunlu politikalar olarak nitelemiş ve ‘oy devşirme amaçlı bir

politik araç' olarak görmüşlerdir. Katılımcı A1, imar aflarını sadece devletin değil, bu aflardan yararlananların suçu olarak da görmüş ve bu "karşılıklı suç"u şu şekilde ifade etmiştir:

Şu anki durumda aslında o kadar büyük bir paradoks var ki. İlk suç vatandaşlarda oldu İstanbul açısından bakacak olursak. Neden? Çünkü kaçak yapılaşmalarla, gecekondularla yani hiçbir kurala uymadan devletin kamunun arazisine yapılar yaparak bir şekilde orada ilk suçu kendileri işlediler. ...Şimdi burada karşılıklı bir suç var. Bu suçun bir kısmı konut sahiplerinde, bir kısmı da devlette (A1, 2023).

Özellikle 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin ardından kamuoyundaki riskli yapıların affedilmesinin bir kentsel suç olduğu ve riski besleyerek, kentlilerin yaşam hakkını tehdit eden bir politika olduğu görüşleriyle benzer olarak yine katılımcı A1:

Normalde sizin kaçak yapılara yıkım kararı verip yıktırmanız gerekirken oy kaygısıyla imar affı verip ruhsat altına almanız demek, o yapılara hiçbir yaptırım gücü olmaması demek. E bu şu demek oluyor aynı zamanda. Orada insanlar istedikleri gibi yaşayabilirler. Ama orayı bir afet vurduğunda o insanları da öldürme kararı demek (A1, 2023).

diye belirtirken katılımcı B1 de benzer görüş etrafında, "imar affı diye bir şey söz konusu olamaz. Çünkü her affedilen şey bir sonraki hatayı, kayıpları daha da besliyor" (B1,2023) vurgusunu yapmıştır. Katılımcı B1, "imar affında şöyle bir şey var, sadece prosedür kısmı affediliyor. Binanın sağlamlığı başvuranı ilgilendirir, o şekilde oluşacak zarardan ben mesul değilim diye Çevre, Şehircilik Bakanlığı'nın altında mutabakatnamesi var. Seni affediyorum ama ölürsen de ölürsün. Affetmem, senin öleceğini değiştirmiyor diyor" (B1, 2023) şeklindeki ifadesiyle, 2018 yılında 'İmar Barışı' adı altında getirilen imar affının çerçevesinin vatandaşlara doğru aktarılmadığını belirtmiştir. Politikanın doğru aktarılamaması sorununun aynı zamanda kentsel dönüşüm süreçlerini engelleyen durumlardan biri olarak yansımaları ise katılımcı B4 şöyle ifade etmiştir:

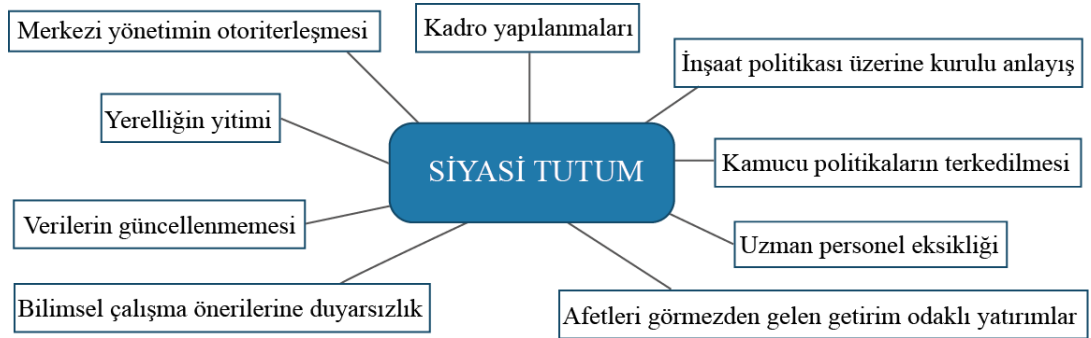
İmar Barışı'yla vatandaş, 'ben Yapı Kayıt Belgemi aldım, burası benim artık, tapulu nasılsa, bana da o hakları vermek zorundasın' diye gelir. Ama kimse altındaki yazıyı okumuyor. ...'kentsel dönüşüm yapılana kadar geçerlidir'. Bunu söylediğin zaman e devlet benim paramı o zaman niye aldı? Devlet beni

kandırdı mı? Diyemiyorsun ki evet seni devlet kandırdı. Evet devlet parayı aldı. ...İmar barışı maalesef ki maalesef bence son yıllarda yapılmış en büyük hatalardan bir tanesi (B4, 2023).

İmar affının kentsel adaletsizliğe yol açmasını, dolayısıyla doğrudan kent hakkının varlığını tehdit eden bir politika olmasını A1, “kent hakkının ihlalini en büyük gerçekleştiren şey imar affı. İmar affıyla kentin faydalarını almayı hak eden insanların hakkı gasp ediliyor” (A1, 2023) şeklinde özetlemiştir.

5.2.3 Deprem politikalarında siyasi tutum

Türkiye’deki deprem politikalarının dönemsel olarak ele alınışında da bahsedildiği üzere siyasi tutumdaki değişim, kentleşme politikalarına da yansımış ve bu tutumla deprem politikaları da şekillenmiştir. Politik güç, afet öncesi hazırlık politikalarında ve afet sonrası müdahalede de kendini göstermiştir. Tüm afet yönetimi sürecinde ortaya çıkan siyasi çatışmalar ve güç çatışmaları da son yaşanan depremlerde de görüldüğü üzere büyük müdahale sorunlarına neden olmuştur. Bu bağlamda görüşmelerde, katılımcılara 1999 Marmara Depremleri sonrasındaki siyasi tutumun değişimine dair yöneltilen sorudan “kamu gücünün otoriter” hale gelmesi ve bu otoriterliğin kamunun her alanına yansımaları bunun yanında uzman “personel kapasitesindeki eksiklik” nedeniyle yürütülen çalışmalarda “verimsiz”liğin ortaya çıktığına dair dönütler alınmıştır (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 : Görüşmelerde deprem politikalarındaki siyasi tutuma yönelik verilen cevaplar.

Bir deprem ülkesi olduğumuz gerçeğinin her zaman odak noktasında tutulmaması ve yıkım getiren bir deprem yaşandıktan sonra adımların atılması yaklaşımında katılımcı A1, “99 Depremi’nden sonra ...çok değerli projeler üretildi. Ama bu projelerin hepsi raflarda kaldı. Rafları ya da tezlerin, başka projelerin literatür

kısmını süslüyor. Uygulamaya geçmeyince hiçbir anlamı olmuyor” şeklinde atılan adımların doğru olduğunu ancak sürekliliğin sağlanmadığına dikkat çekmiştir. Sorunun kaynağının 1950’lere dayandığını belirten katılımcı A2 ise:

Türkiye genelinde bu yapılaşma sorunu, bu kalitesizlik sorunu 2000’lerle birlikte başlamış bir şey değil. 1950’lere dayanan bir süreç ve 1950’lerden bu yana Türkiye’nin yönetim yapısı, hükümetleri kırk defa değişti. Bu tümüyle hangi görüşten olursa olsun mantalitenin aynı olmasından kaynaklanıyor. ‘Benim sözümün üstüne söz olmaz’ dayatmasından kaynaklanıyor. Bunu söyleyenler o’cu olmuş şu’cu olmuş fark etmiyor (A2, 2023).

açıklamasıyla, otoriter tavrın kentsel politikalara her dönemde yansımalarının ve bugün plansız gelişen kentlerin yaratılmasının kaynağını göstermiştir. Merkezi yönetimlerin giderek güçlenmesiyle yerel güçlerin zayıflamasına ve üretilen politikaların kentin alt ölçeklerine indirgenememesine dair ise katılımcı M1 şunları ifade etmiştir:

Geçtiğimiz 24 yılda merkezi yönetimlerin daha da otoriterleştiğini gördük. Özellikle de planlama açısından pek çok yetkiyi kendi elinde topladığı bir süreç yaşandı. Bu da aslında yerelliğin yitimi. Çünkü asıl problemi yerel biliyor. Oradaki ilçe belediyesi biliyor (M1, 2023).

1999 Depremleri itibariyle kentsel politikaların, yatırım odaklı oluşturulması ve yürütülmesi üzerine katılımcı B3 ise şunları dile getirmiştir:

99 depreminden zaten kısa süre sonra politika değişti, hükümet değişti. Mevcut hükümet ...bütün politikayı inşaat politikası üstüne kurdu. Çıkarılan kentsel dönüşüm yasaları, imar mevzuatına eklenen yasal değişikliklerin tamamı inşaat politikasının önünü açacak, gerekli bürokrasiyi, gerekli kontrol ve denetim mekanizmalarını azaltacak şekilde kuruldu. Yani aslında var olmayan bir konut politikası örüldü ama o örgü tamamen inşaat politikasının şahlanması lokomotif sektörü olmasına dönük bir politikaydı. Bunda da başarılı oldular. Yani hemen hemen her kentte bir izleri var (B3, 2023).

5.2.4 Deprem politikalarında kurumsal yapı ve entegrasyon

Türkiye’de, depreme yönelik hukuki düzenlemelerle farklı kurumların da yetkilendirildiği görülmüştür. Günümüzde sadece deprem riskine yönelik değil,

kentlere yansıtılan diğer politikalarda da kurumlar arası siyasi farklılıkların çatışma yaratması entegrasyonu da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda mevcut durumda afet yönetiminde kurumlar arası entegrasyon sorgulandığında katılımcıların %56'sı doğrudan “yok” cevabını vermiştir. Ayrıca kriz yönetiminde yetkili kişi ya da kurumların “bürokrasi nedeniyle gerekli inisiyatifi alamaması” ya da almakta gecikmesi, bunun yanında kurumların “güç çatışmaları” ve aralarında “doğru iletişimin kurulmaması” gibi sorunlar da öne çıkan cevaplar olmuştur (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 : Görüşmelerde deprem politikalarındaki kurumsal yapı ve entegrasyona yönelik verilen cevaplar.

Türkiye’de afet yönetiminin başında gelen kurum olan AFAD’ın çalışmaları özellikle 6 Şubat 2023 Depremleri’nde çok tartışılmıştır. Bunun üzerinden kurumlarda AFAD’a karşı bir ön yargının var olduğunu belirten katılımcı A2, bunun nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

AFAD, yerel yönetimlerle doğru bir diyalog kuramadı. Şunu tenzih etmek gerekiyor; büyükşehirlerle olan diyalogunu bir kenara koymak gerekiyor. Çünkü pek tabi İstanbul, İzmir, Antep gibi yerler, evet AFAD ile güçlü bir bağları var. Bunun en büyük nedeni de şu, birincisi oradaki AFAD’ların işle ilgilenebilecek çok daha fazla personeli var; ikincisi bu belediyelerin çok fazla personeli var. Dolayısıyla birbirleriyle çok entegre çalışabiliyorlar. Fakat iş büyükşehir olmayan, küçük yerleşmelere gittiğinde bu defa patlıyor. ... Birçok noktada AFAD, tepede bir patron gibi görüldü; ‘onu yap, bunu yap, şunu yap’ diyor, yani diyalog kurmuyor şeklinde yorumlandı (A2, 2023).

Buradan AFAD’ın yerel yönetimlerle olan entegrasyonunun personel kapasitesi üzerinden şekillendiği anlaşılmaktadır. Türkiye’deki siyasi kutuplaşmanın deprem öncesi risk azaltımında ve deprem sonrası müdahalede dahi yansımaları göstermesi

üzerinden katılımcı İ1, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki siyasi farklılıkların entegrasyonu zorlaştırdığını, izlenen yolun farklı olduğunu dolayısıyla uygulamalarda bütüncüllükten bahsedilemeyeceğini belirtirken; katılımcı A1, bu çatışmanın insan hayatını göz ardı eden çok farklı bir boyuta nasıl evrildiğini 6 Şubat 2023 Depremleri üzerinden şöyle anlatmıştır:

Entegrasyon kağıt üstünde var. Sen bu planı uygulamıyorsun. Uygulayamıyorsun. Neden? Çünkü başkalarına sorman gerekiyor Başkasına soruyorsun. O sorduğun kişi diyor ki önce bizim orada gözükmemiz lazım. Yardım tırları geliyor, yardım malzemeleri geliyor. X kurumun logolarının üstünü kendi logonla kapatmaya çalışıyorsun. Bu türden davranışlar afet yönetiminde kabul edilemez hatalar. Senin elinde olan planı bile uygulayamıyorsan ben önce gözükeyim diye... O zaman orada bulunmaman gerekiyor (A1, 2023).

Siyasi görüşlerin uyuşmamasının kentsel karar alma süreçlerinde yer alması gereken paydaşlardan, başta meslek odalarının tüm bu sürecin dışında tutulmasına neden olmasına dair katılımcı M1:

Siyasi olarak aynı tarafta olmadığı düşünülen kişiler kesinlikle işbirliği yapılmayacak insanlar olarak görünüyor. ... meslek odaları aslında hangi alanda olursa olsun önemli denetleyici mekanizmalar. Şehir planlama için bunun çok daha büyük bir denetleme mekanizması var. ... o sistemin işleyebilmesi için tam da bu denetimden bağımsız olmak isteyen bir yönetim var karşımızda. Herhangi bir kurumla aynı masaya oturmayı kabul etmedikleri bir döneme geldik. ... Ama 2013'ün ardından özellikle Gezi Parkı direnişinin ardından bu ilişkiler artık tamamen kopma noktasına geldi (M1, 2023).

Şeklindeki açıklaması ile merkezi yönetimler tarafından meslek odalarının planlama ilkeleri ve etiği üzerinden bir mekanizma olduğu yok sayılarak, tamamen muhalif paydaşlar olarak görüldüğünü anlatmıştır. Tez kapsamında daha önce de aktarıldığı üzere kurumların entegrasyondan yoksun şekilde ve birbirlerinin çalışmalarını yok sayarak, sıfırdan politika üretme anlayışı ya da birbirlerinden habersiz şekilde benzer çalışmaların yürütülmesinin zaman ve kaynak kaybına yol açması hakkında katılımcı Ö2, bu sorunun varlığını kanıtlar nitelikte şunları söylemiştir:

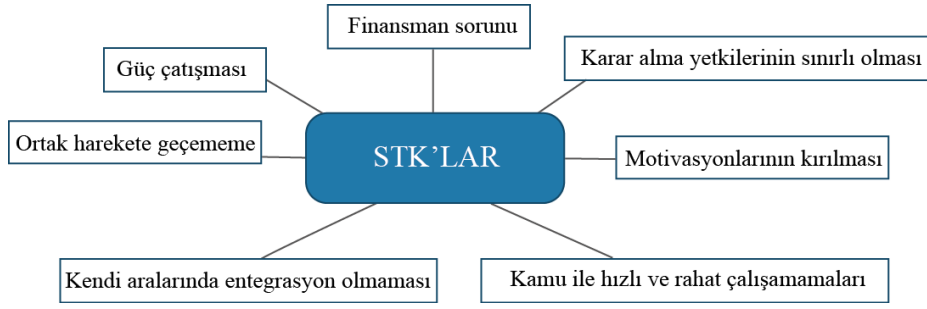
Özel sektör olarak değerlendirirsem bir taraftan Büyükşehir Belediyesi ile de, ilçe belediyeleriyle de, Bakanlıkla da çalışıyoruz. Hepsinin ayrı bir yaklaşımı ve birbirleriyle çakışan konuları var. Farklı yönetimlerden, koordinasyon sıkıntılarından dolayı aslında tekrar tekrar aynı şeyi yaptırdıkları oluyor yani tekrar tekrar aynı bölgeler çalıştırılabilir. Aynı bölgelerle ilgili kararlar üretilip aslında ilerleme de kat edilmemiş olabiliyor. ...koordinasyon olsaydı aynı yerler çalışılmazdı ve o vakit, zaman verimli kullanılırdı (Ö2, 2023).

5.2.5 Deprem politikalarında STK'ların katılımı

1999 Marmara Depremleri sonrasında STK'ların afet yönetimi süreçlerinde yer almasının öneminin görülmesi, 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nde afete müdahalede merkezi kurumların entegre olamadığı noktalarda STK'ların öne çıkması ve kamuoyunda güven duygusu yaratması üzerinden bu kuruluşların deprem politikalarındaki hedeflerde ve stratejilerde paydaşlar arasında görülmesine karşın pratikte katılımlarının sağlanıp sağlanmadığı sorgulanmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara STK'ların deprem risk yönetimine katılımlarına ve kamu kurumlarıyla eşgüdümüne dair yöneltilen soruya, katılımcıların neredeyse tamamı bu kuruluşların deprem yönetiminde karar alma süreçlerine dahil edilmediğini söylemiştir. STK'ların etkin çalışma yürütmesinin önündeki en büyük engelin “finansman sorunu” olduğuna dair görüşlerin yanında asıl sorunun kaynağının STK'ların kendi aralarındaki “çatışma” ve “kolektif çalışamama” olduğu belirtilmiştir (Şekil 5.5).

Neoliberal politikaların sivil toplumu merkezine alan doğasına karşın Türkiye’de bunun tam tersi bir tutumun sergilendiğine dikkat çeken katılımcı S5, STK'ların, merkezi otoritelerle ilişkisini şu şekilde özetlemiştir:

Sivil toplumla ilişki neredeyse hiç yok. Çünkü sistem giderek merkezileşti. Merkezileşince aşağıdan yukarıya dinamiklerde rol sahibi olması gereken sivil toplumun gücü çok azaldı. ...20 yıllık Türkiye’de birçok şey zayıfladı. Ama bunların en başında sivil toplum geliyor. Sivil toplum çok zayıfladı. Devletin imkanlarına erişme şansı, herhangi bir inisiyatif alma, manevra alanı çok az, çok kısıtlı. ...Aslında iyi işleyen oyunun kurallarına göre oynandığı bir şeyde neoliberal politikaların içinde sivil toplumun daha çok inisiyatif sahibi olması lazım. Bizimki daha otoriter bir neoliberal sisteme doğru gitti (S5, 2023).

Şekil 5.5 : Görüşmelerde deprem politikalarında STK’ların katılımına dair verilen cevaplar.

STK’ların kamu kurumlarıyla işbirliği yapabilmek için güçlü “networking”e ihtiyaç olduğunu belirten katılımcı S1; iletişime geçme zorluğunun motivasyonlarını azalttığını ve hedefledikleri çalışmaların uzun vadeye yayılmasına neden olduğunu belirtmiştir (S1, 2023). STK’ların her türlü karar alma süreçlerinde katılımlarının ya da işbirliği yapmalarının önündeki en büyük engelin ise kuruluşlar ve oluşumlar arasındaki tıpkı kamu kurumlarının arasında olan bir güç çatışmasının olduğuna dair vurgulamalarda bulunulmuştur. Bu doğrultuda katılımcılar S2 ve S5 birbirlerinin görüşlerini destekler nitelikte STK’ların ‘ortak hareket edememe’ sorununu şu şekilde aktarmışlardır:

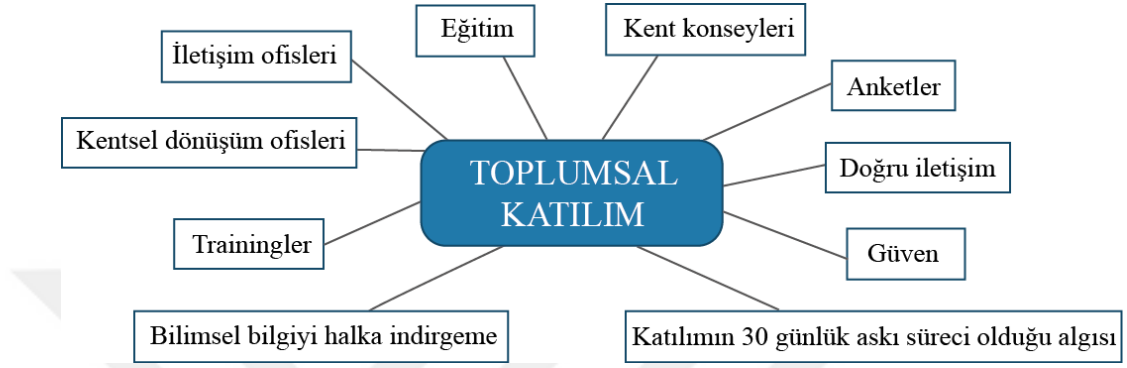
...Bu artık bizim genlerimizde de var, imecedен gelir, dayanışmamız çok güçlü. Ama biz bunu bir adım daha götüremiyoruz. Çok değerli sivil örgütler var, fakat ortak hareket etmeyi bilmiyoruz. Kolektif çalışmayı bilmiyoruz. Herkes bir şeyler başlatıyor, bir ortak harekete bir güç birliğine giremiyorlar (S2, 2023).

...sivil toplumun kendi içinde de sıkıntıları var. Bağları, birlikte iş yapma geleneği zayıfladı. Çünkü genelde pratikte şu şekildedir. Sivil toplumu bir araya getiren şey; ortak proje, fiili proje olmasıdır. Ortak fiili proje olması için de finansman yaratılması gerekiyor. Yani kısaca ortada birlikte başvurulacak bir fon varsa bir araya geliniyor. O kaynaklar olmadığı için de herkesin birbirinin kuyusunu kazdığı bir şey var Türkiye’de (S5, 2023).

5.2.6 Deprem politikalarında toplumsal katılım

Kent hakkının temel ilkelerinden olan kentsel yaşama dair karar alma süreçlerinde; kentlilerin mevcut durumda deprem politikalarının hızlı şekilde yürütülmesinde kendi yaşam alanları için söz söylemelerinin mümkün olup olmadığına dair,

görüşmelerde yöneltilen soruya; en sık olarak “kent konseyleri” cevabı verilmiştir. Aktif olarak çalışmamalarına karşın kent konseyleri, kent yönetimlerinde katılımcılığın ana mekanizması olarak görülmüştür. Bunun yanında, katılımcı süreçlerin yürütülmesinin en önemli noktasının kentlilerle “doğru iletişim”in sağlanması da en sık vurgulanan nokta olmuştur (Şekil 5.6).

Şekil 5.6 : Görüşmelerde deprem politikalarında toplumsal katılıma yönelik verilen cevaplar.

Katılımın tam anlamıyla sağlanabilmesi için kentlilerin öncelikle kısa eğitimlerle bilgilendirilmesinin ve anlaşılır bir dilin kullanılmasının daha etkin ve verimli süreçlerin yürütülmesi için önemli olduğunu dile getiren katılımcı A2, bu görüşünü şöyle açıklamıştır:

Şehir planlama çok toplumun içinde o nedenle de herkes şehir planlamayı çok iyi bildiğini düşünüyor. Bunun içine sadece eğitimini almamış vatandaşları vs. almıyorum. Mimarları, inşaat mühendislerini, jeologları da alıyorum. Şehri bildiğini düşünenler. ... Şehir planlamaya katılımın sağlanabilmesi için önce bir training verilmesi gerekir. ... Halkla doğru iletişimi kurmak için, dilin geliştirilmesi gerekiyor. Benim ısrarla söylediğim bir şey, bir akademisyen tek başına bunu yapamaz. Çünkü özellikle mesleki konuşmalarda bizim kullandığımız dil farklı. En azından kendim için söyleyebilirim, daha anlaşılır konuşmaya çalışırken biraz da güvenilirliğimi yitiriyorum (A2, 2023).

Katılım ilkesinin hayata geçirilmesinde yine doğru iletişimin önemine dikkat çeken katılımcı B4 de:

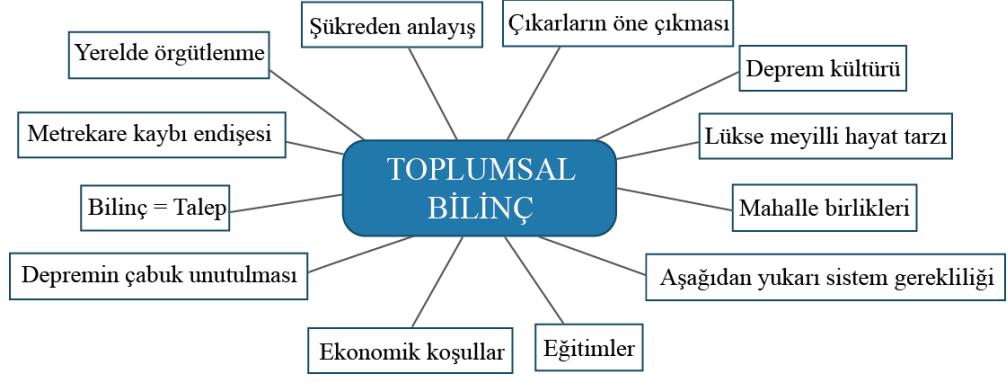
Bu dönüşüm içindeki işi çözebileceksen, çözmek istiyorsan, iletişim olmadan hiçbir şey olmaz. İnsanlara aslında daha fazla alabileceğini düşündürmeyeceksin. Öyle değişik yerlerde farklı dönüşümler yapılıyor ki sırf yapmak için yani çok çok fazlası veriliyor. ‘Burada sizi zenginleştirmeye gelmedik. Biz sizin barınma sorununuzu çözmeye, size daha güvenli, daha yaşanabilir alanlar kazandırmaya geldik’ (B4, 2023).

şeklindeki açıklamasıyla özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde yeterli bilince sahip olunmaması nedeniyle süreçlere katılım amacından, çok bireysel çıkarların öne çıktığı durumlara da dikkat çekmiştir.

5.2.7 Deprem riski karşısında toplumsal bilinç

Toplumsal bilinç, kent hakkının varlığına katkı sunan temel noktalardan biridir. Deprem riski karşısında üretilen politikalarda da kent hakkının gözetilmesi ya da gözetilmediği durumlarda talep edilmesinin kaynağının da yine deprem risklerine karşı bilinçli bir toplum olduğu gerçeği karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda görüşmelerde aktörlerin toplumsal bilinci yeterli görüp görmediklerine dair soruya verdikleri cevap sıklıkla deprem riski karşısında “toplumsal bilinç yok”tur. Toplumsal bilincin oluşmasına engel teşkil eden “şükredici anlayış”ın kültürümüzde yer edinmesi yerine bir “deprem kültürü” oluşturmamız gerektiği üzerinde durulmuştur (Şekil 5.7). Katılımcılardan A1, toplumda deprem bilincinin yerleşmemesinin ve ekonomik koşulların hak aramak yerine mevcut duruma şükretme anlayışına neden oluşunu şu şekilde aktarmıştır:

Halkımız bilinçli değil. Bu konuda eğitim verilmiyor. Yönetimlerin insanları bilinçlendirmeye, doğru şekilde davranmaya yöneltmesi gibi bir durum olmadığı için insanlar haklarını bilmiyorlar. Ne isteyeceklerini bilmiyorlar. Ekonomik durum zaten ülkede çok kötü. Hiç kimse ağzını açıp ses çıkaramıyor. Zaten genel olarak merkezi yönetimin de istediği bu. ‘Ben ne veririm ona razı olsunlar, şükretsiner.’ Zaten tüm politika bunun üzerinden gidiyor. ...Deprem bölgesinde ulaşım sisteminde hala sıkıntılar var. Altyapı hala daha tamamlanmış değil çadır ve konteyner kentlerde. Ama insanlar kafasını sokabildikleri için bir çadırın altına, üşüseler bile şükrediyorlar işte (A1, 2023).

Şekil 5.7 : Görüşmelerde deprem riski karşısında toplumsal bilince yönelik verilen cevaplar.

Toplumsal bilincin var olduğu durumlarda, deprem riskini azaltmak için harekete geçmeyi durduran bazı problemlerle karşılaşılabilir. Günümüzde bu problemlerin en büyüğü ekonomik koşulların yetersiz olmasıdır. Katılımcı A2, bilinçli kentlilerin deprem riski karşısında harekete geçmesini engelleyen durumu şöyle anlatmıştır:

Riski algılıyor, riskle ilgili bir şey yapamıyor, yapamadığı şeyle ilgili ekonomi vs. diyor, öte taraftan riski çok umursamıyor ve haliyle bir şey de yapmıyor, bir şey yapamazken de yapmak istemiyorum değil yapamıyorum diyor. Bu noktada biraz daha vatandaş mantığıyla düşünmeye çalışalım. Kapıda çok büyük bir tehlike var ve ben hangi şartlarda bu tehlikeyi göz ardı ederim? Evet ekonomik engeller var ama ortada böyle bir gerçek varken ben o hayatta ne yaşıyor olurum da bunu göz ardı ederim?... Ama arada insanların kişisel felaketleri hem afetlere karşı duyarlılığı biraz azaltabiliyor haliyle önlem alma isteğini de kısıyor belli bir süre için (A2, 2023).

Toplumsal bilincin oluşmamasının bir göstergesi olarak alışılmış yaşam tarzlarından vazgeçilememesi, bu doğrultuda yapıların depreme dayanıklı hale getirilmesi için uygulanan kentsel dönüşüm projeleri sonucunda, maliyeti azaltmak için konutların metrekaresinin küçüleceği endişesi, dönüşüm için kentlilerin adım atmasında temel engellerden biri olmaktadır. Katılımcı B4'e göre bunun bir diğer boyutu da kentsel dönüşüm projelerinde kentlinin hakkı olandan fazlasını isteme refleksidir ve bu, kentlilerin güvenli yaşam hakkına sahip olma şansından çıkıp, bir çıkar mücadelesine dönüşmektedir. Öte yandan katılımcı M1, kentlilerin konutlarının büyüklüğünden feragat etmek istememe durumunun arkasındaki motivasyonu şöyle açıklamıştır:

Bizde konut yalnızca barınma ihtiyacını gideren bir şey değil aynı zamanda nüfusun büyük bir çoğunluğunun belki de sahip olduğu tek yatırım aracı. O konutun bir metrekaresini bile kaybetmek maddi ve manevi sorunlar yaratıyor, daha büyük kayıplar yaratıyor hissi oluşuyor insanlarda. Çoğunlukla mevcut sistem içerisinde depreme yönelik dönüşümde, örneğin Kadıköy’de karşılaşılan en büyük sorun bu metrekaresi kaybı. Ama metrekaresi kaybederek ne kazanıyoruz terazisi düzgün çalışmıyor. Bunda da ben insanları suçlayamıyorum. Çünkü gerçekten zorlu yaşam koşullarında zar zor elde edilmiş bir konutu kaybetmek istemiyorlar. Aynı metrekaresinde konut inşa edemiyor oluşunun sorumlusu kendileri değil. Çok başka bir dönüşüm modeli kurgulanmış olsaydı bunların hiçbirini yaşamıyor olacaktık (M1, 2023).

Son olarak toplumsal bilincin yeterli düzeyde olmamasının asıl kaynağının yöneticilerde bilincin var olmaması olduğunu belirterek, yönetilen halka bilincin yansımalarının güç olduğunu savunan katılımcı S4 bu durumu; çocuğun, anne ve babasının davranışlarını benimsemesi üzerinden örneklemiş vatandaşların da yöneticilerin görüşlerini benimsediğini belirtmiş ve “kararların tepeden inmeyeceğinin ama o bilincin tepeden ineceğinin” altını çizmiştir (S4, 2023).

5.2.8 Afet sonrası süreç

Son dönemde yaşanan Kahramanmaraş Depremleri sonrası süreçteki çıkarımlar üzerinden afet sonrası süreç, alt temalarda ele alınmıştır. 11 ili etkileyen depremler sonrası bölgede yaşanan ve önlenmesi gereken temel sorunlar, görüşmeler kapsamında alınan cevaplar üzerinden “afetin etkilerini daha da derinleştiren durumlar” olarak ortaya çıkarılmıştır (Şekil 5.8).

Bu bağlamda katılımcılar tarafından belirtilen sorunlar; aslında tüm doğal afetlerden sonra karşılaşılabilecek durumlar olsa da Türkiye’de deprem gerçeği açısından ‘yeni bir milat’ olarak görülebilecek 2023 Kahramanmaraş Depremleri’nde üzerinden öne çıkarılmıştır. Afet sonrası müdahalede, “kurumlar tarafından entegrasyonun sağlanamaması” ve devamında ortaya çıkan “yardımların lojistiğine ilişkin kopukluklar” katılımcılar tarafından en sık ifade edilen sorunlar olmuştur. Deprem sonrası yardımların dağıtımındaki adaletsizlikler “temel insani ihtiyaçların dahi giderilememesi” ile sonuçlanmış, en temel insani hak olan “temiz suya erişim”in uzun süre çözüme kavuşturulamadığına dair haberler medyaya yansımıştır.

Şekil 5.8 : Görüşmelerde afet sonrası sürece ilişkin verilen cevaplar.

Katılımcılardan S5 deprem bölgesinde afet sonrası sürece ilişkin şu görüşüyle, karşılaştığımız sorunları farklı bir bakış açısıyla özetlemiştir:

Burada uzun yıllara yayılan şeyin, çok ufak bir çekirdeğin içinde simülasyonunun yaşandığını görüyoruz. Bir çadır kentin yeniden kurulma sürecinde de 100 yıllık kurulmuş bir kentin sıkıştırılmış bir versiyonu var. Bütün hataların hepsi orada da yaşanıyor. O yüzden kentleşme ile alakalı yanlışların, haksızlıkların tamamının çok kısa zamanda ufak mekanda yaşandığını görüyorsun (S5, 2023).

Deprem bölgesinde başlatılan yeniden yapılaşma sürecinin “hızlı ve görüşe kapalı” olmasının, yerelin saf dışı bırakılmasına ve tepeden inme kararlarla yürütülmesine neden olduğu da yine katılımcılar tarafından dile getirilen sorunlar olarak öne çıkarılmıştır. Bu doğrultuda afet sonrası süreç; yaşam alanlarını kaybeden insanların “kentsel yaşama yeniden dahil olma” konusu, 126 sayılı Kararname ile başlatılan ve çok tartışılan “yeniden yapılaşma süreci”, kentler yeniden ayağa kalkarken yerelliğin arka planda bırakılması nedeniyle “kentsel kimlik ve aidiyet”in geleceği ve deprem

sonrası atıkların oluşturduğu kirliliğin “çevre” için oluşturduğu tehdit alt temalar olarak ele alınmıştır.

İlk olarak afet sonrasında kentlilerin kentsel yaşama yeniden nasıl dahil olmaları gerektiğine dair yöneltilen soruya, “yerelin bir aradalığını sağlayarak” “üretime teşvik” edilmelerinin hem aidiyet, hem birliktelik hem de travmaların atlatılmasında önemli olduğuna dair cevaplar alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcı S5:

Mekan; kentlilik ilişkileri içindeki en son basamak, kentlilik ilişkilerinin en son temsili. Başından başlasak birlikte bir ortak üretim ihtiyacı var. O ortak üretim için bir araya gelip örgütlenmen gerekiyor onun için de bir arada yaşamak gerekiyor. Mekan en son basamakta geldi. İlk kentlerin kuruluşundan tut da bugüne kadar. Ekonomik birliktelikler, sosyal birliktelikler, kültürel birliktelikler bütün bu dinamiklerin sonunda mekansal ihtiyaçlar var. Bu zincirler kurulurken o zincirin en sonunda mekan var. Mekanı kaybettik şu anda ve o diğer zincirleri tetikleyerek gitti. O zincirler kırılırken de en son kırılan zincir aslında sosyal zincirlerdir (S5, 2023).

ifadesiyle kentsel yaşamın yeniden kurulmasının, sosyal altyapıyı tekrar oluşturabilmekten geçtiğini belirtmiştir.

Afet sonrası yeniden yapılaşma sürecini ise Kahramanmaraş Depremleri sonrası çıkarılan 126 sayılı CB Kararnamesi üzerinden ele alan katılımcıların çoğu, Kararname’nin “meslek gruplarının ilkelerinden azade” olması, “katılımcılıktan uzak” bir süreci öngörmesi ve “şeffaf olmama”sı yönünde eleştirilerini dile getirmiştir. Kalıcı barınma alanlarının hızlı şekilde inşa edilmemesinin depremzedeler için bir gereklilik olduğu konusunda hemfikir olduklarını ancak süreçteki hataların da görmezden gelinemeyeceğini ve bu hatalar zincirinin gelecekte daha büyük mekansal ve toplumsal sorunlara davetiye çıkaracağını vurgulamışlardır. Hata olarak görülen kararları katılımcı A1:

Mesela tarım alanlarında konutlar yapmaya başlamışlar. E şimdi tarım alanında yapmakla Amik Ovası’nda yapmak arasındaki fark ne? Sel ya da taşkın ya da sivilaşma olacak orada. Bir diğer şey ileriye baktığımızda iklim değişikliği nedeniyle önümüzde kuraklık var. Kıtlık ve susuzluk tehlikesi var. Bu varken sen tarım alanlarını kapatıyorsun, konut alanı yapıyorsun.

Planlamada o kadar büyük hatalar var ki. Sanki ülkenin canına kastediliyormuş gibi uygulamalar yapılıyor (A1, 2023).

şeklinde belirtmiş ve ileride yaşanabilecek diğer afet türleri olarak kuraklık riskinin de göz ardı edildiğine ve söz konusu riskin yanlış kararlarla beslendiğine değinmiştir. Katılımcı B4 de, katılımcı A1 ile benzer görüşte Kararname’de mevzuattaki plan süreçlerinin uygulanmadan konut alanlarına yer seçilmesi sorununu şu şekilde vurgulamıştır:

İmar planı olmadan sadece zemin etüdü yapılarak yerler belirlenmesi zaten bir facia. O zaman mevcut sistemlerimizin hepsini öyle yapalım Zemini sağladı, hadi buraya bina yapalım deyip geçelim. Öyle bir sistem yok. Öyle bir modelimiz de yok. Öyle bir kanunumuz da yok (B4, 2023).

Kararname’de kararlara itiraz yolunun kapanması ve katılım ilkesinin yok sayılması konusunda ise katılımcı B3 görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

İnsanlar ölmüş. Yani bunları yaşamışken bunları deneyimlemişken... Hiçbir katılımı gözetmeyen, askıya çıkmayan bir imar planı, hiçbir vatandaşın talep almayan, STK'larla oturup değerlendirmeyen, bu konuda katılımı şeffaflığa dair hiçbir şeyi öngörmeyen bir kararname zaten ne getirebilir ki bize? Başboş yapılmış konut adaları olur yarın bir gün (B3, 2023).

Kararname’nin “şeffaflık, katılımcılık ve yerelin bilgisinin dışlanması, bilgi alınması ve itirazların engellenmesi” gibi sorunlarıyla kent hakkının bileşenlerinin varlığının da tehdidine yol açtığını belirten katılımcı M1’in yanı sıra katılımcı S4, hızlı davranmanın her zaman doğru çözümleri getirmeyeceğine dikkat çekmiş ve mevcutta yürütülen yeniden inşa sürecini bir “hücum planlaması” olarak nitelemiştir. Yeniden yapılaşma sürecinin nasıl ele alınması gerektiğine dair katılımcı S4, sermaye türleri üzerinden, “...yeniden inşa sürecinde elindeki kaynak sosyal sermaye ise oradan çıkışla onun üzerine bir şeyleri inşa etmek, onu ekonomik sermayeye, onu daha sonrasında kültürel sermayeye ve en sonunda nihayet bir yapısal sermayeye dönüşecek şekilde zinciri yeniden kurmak lazım” (S5, 2023) önerisinde bulunarak, kentsel yaşamdaki ilişkilerin ardından yapıli çevrenin geldiğini vurgulamıştır.

Yeniden yapılaşma sürecinin bir diğer tartışılan tarafı kentsel kimlik ve aidiyetin nasıl etkileneceğine dair katılımcılara yöneltilen sorunun cevapları arasında ise; yanlış kararlar alındığı takdirde bu olguların olumsuz yönde etkileneceğine dair

görüşlerin yanında kentsel kimlik ve aidiyetin alınan kararlarla kolaylıkla yok edilemeyeceğini belirten görüşlerde yer almıştır. Katılımcılardan B1, deprem bölgesindeki yeniden inşa sürecinin kentlilerin ait oldukları topraklara yeniden tutunmasına, dolayısıyla aidiyet duygusuna da katkı sağlayacağını belirterek, insanlar arasında güven ortamı oluşacağını ifade etmiştir.

Kültürel mirası, kentsel kimlik ve aidiyetin en önemli unsuru olarak ele alan katılımcı B5, “kentin yaşadığı şoktan sonra o toplumun aidiyetini, inancını, insanların akıl sağlığını korumasının en önemli şey kültürel miras. Çünkü insanların çok önem verdiği bir kültürel ya da dini yapının yıkıldığını görmesinin insan psikolojisi üzerindeki etkisi esasında çok derin” (B5, 2023) şeklindeki açıklamasının devamında kentlerde kültürel miras unsurlarının “kritik altyapı”ya⁸ dahil edilebileceğini belirtmiştir. Buna örnek olarak Amerika’da kentin ikonik yapılarının kritik altyapı ilan edilmesini vermiş ve bu uygulamanın önemini “mesela Kız Kulesi’ni kritik altyapı ilan ediyoruz diyelim. Çünkü deprem olduktan sonra Boğazdan bakan bir insan o boğazı tanıyamayacaksa, onun psikolojisindeki yıkım çok daha büyük olacak” (B5, 2023) sözleriyle ifade etmiştir.

Gündelik yaşam pratiklerinin sürekliliğinin sağlanmasının kent hakkının varlığına katkı sunması noktasında katılımcı İ1, afet sonrası yeniden yapılaşma sürecinin, oluşturulacak yaşam alanları ve bu alanlardaki yaşam pratikleri üzerinde yaratacağı etkiyi şöyle açıklamıştır:

Ancak burayı sürekli kullanacak olanlar yine burada her şeylerini kaybeden o insanlardır. Gündelik yaşamları görmezden gelinemez. En basitinden burada hızla üretilen konut stokunun metrekareleri bile bu insanların kültürlerine uygun değildir. Organik olarak oluşmayan, zorunlu koşullardan dolayı seri üretimle oluşturulmaya çalışılan bu karakersiz kentlerde aidiyet duygusundan bahsetmek yerinde olmayacaktır. Kentler kimliğini kaybediyor, kendilerinden, kendi tarihlerinden yansımaları göremeyen insanlar nasıl kendilerini buraya ait hissedebilir? Aksine kendilerine dayatılan bu yeni yapıları çevre onlara çok yabancı geleceği gibi kendilerini bu düzene mecbur bırakan bu afeti unutmalarını

⁸ Kritik altyapı: Bir ülkenin işlevlerini kısmen veya tamamen yerine getiremediğinde, toplumsal düzenin sürdürülebilirliğinin veya kamu hizmetlerinin sunumunun olumsuz etkileneceği ulaşım, haberleşme, enerji, su, finans gibi sektörleri kapsayan ağ, varlık, sistem ve yapılar bütünü (Tüney & Gücüyener, 2022). <https://www.afad.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

da zorlaştıracaktır. Bu hayatı yaşayan insanlar zamanla bu hayata mecbur olduklarını bir gerçek olarak kabul ederek daha başka toplumsal sorunları da tetikleyecektir (İ1, 2023).

Katılımcı S5 ise afet sonrası yeniden yapılaşma süreçlerinin, kentsel kimliği ve aidiyeti bir çırpıda yok edemeyeceğini savunmuş ve bu görüşünün kaynağını şu şekilde aktarmıştır:

...kaybedilen mekanlar; semboller, anıt yapılar, kültürel varlıklar, yaşam deneyimlerinin sürdüğü kamusal mekanlar... Bunlar ikinci dereceden geliyor. Bunların zarar görmüş olması mekan aidiyetinin ortadan kalkacağını düşündürmüyor. O kadar kadim coğrafyalardan bahsediyoruz ki kent kimliği o kadar katmanlı ki depremle yıkılabilecek şeyler değil. Evet tarihi kentlerdi ama onu tarihi kılan şey oradaki yapısal şeyler değildi, çok kültürlülüktü. O kültürlülük de depremde yıkılacak bir şey değil. Bence en az sıkıntılı konu o. Kentlilik durumunu planlayarak kurmak çok zor olduğu gibi planlayarak dağıtmak da çok zor. Siz ne yaparsanız yapın o kentler yeniden ayağa kalkacaklar (S5, 2023).

Buradan da anlaşılabilceği üzere çok katmanlı ve çok kültürlü yapılar, kentlerin sağlam temeller üzerine oturmasını sağlamakta, dolayısıyla kentsel kimlik ve aidiyetin kenti kent yapan unsurlar olduğu görülmektedir.

Son olarak afet sonrası süreçte ele alınan çevre boyutunda ise; enkaz yığınlarının ve diğer kentsel atıkların çevre kirliliğine neden olduğuna, enkaza dönen yapıların inşaat malzemelerinde kullanılan asbestin insan sağlığı üzerinde oluşturduğu tehdide ve atıkların toplanması ile depolanmasında uygulanan yanlış yer seçimi kararlarının özellikle yer altı sularında yaratacağı kirliliğe dair sorunlar katılımcılar tarafından öne çıkarılmıştır. Bu doğrultuda katılımcı S4:

Sonuçta bakanlıklar, valilikler, orada merkezi yönetimimiz var. Onun taşra teşkilatı var. Teşkilatlar çok dolu dolu gözüküyor. Böyle bir teşkilattan atılacak her adımın önceden planlanmış olmasını bekliyorsunuz ama sonuçta çadır kentin yanına getirip molozları döküyorlar. İnsanların zaten daha barınma sorununu çözmeden doğrudan sağlığını tehdit edecek adımlar atılıyor. ...doğrudan o zehri insanlar soluyor, yer altı sularına karışacak bunu daha yaşayacağız. Yani yeraltı suları zaten bir kere kirlendi mi onların temizlenmesi çok uzun süreçler, zorlu

süreçler... o yüzden bütün bu molozların bertaraf konusu çok kritik ama doğru adımlarla çözülemeyecek bir konu değil. Yine dönüp dolaşıp aynı yere geleceğiz, yer seçimi (S4, 2023).

açıklaması ile yer seçimi kararlarının doğru alındığı takdirde tüm bu olumsuz sürecin önüne geçilebileceğini aktarmıştır.

5.2.9 Olası bir deprem karşısında İstanbul

İstanbul'daki deprem politikaları doğrultusunda, yaşam alanlarına dair görüşlerinin alınması ve kentte yönetimler tarafından deprem riskine yönelik yürütülen çalışmaların değerlendirilmesi amacıyla katılımcılara kentteki mekansal ve yönetsel duruma ilişkin soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan gelen dönütler üç alt tema altında ele alınmıştır. İstanbul'da deprem riskini azaltmaya yönelik çalışmalarda "İBB'nin önceki ve mevcut yönetimin tutumu", günümüzde depreme yönelik en çok tartışılan konuların başında gelen "toplanma alanları" ve deprem risk azaltımının ve kentleşme politikalarının en etkili aracı olan "kentsel dönüşüm uygulamaları" bu temaları oluşturmuştur (Şekil 5.9).

Şekil 5.9 : Görüşmelerde olası İstanbul depremi karşısındaki mevcut duruma yönelik cevaplar.

İstanbul'da yıkım getirecek olası bir depremin ulusal çapta yaratacağı etkiyi katılımcılar A1, “her şeyi İstanbul'a getirmeye çalışıyorlar. İstanbul'da bu kadar büyük bir tehlike beklenirken finans merkezini de İstanbul'a getirmeye çalışıyorlar. Bütün parayı da kasayı da oraya koyarsan artık sen ülkeyi öldür, depremde sonra ülke iflas bayrağını çeker. Her türlü bayrağı da çeker” (A1, 2023) şeklinde belirtirken; katılımcı B1, “olası bir İstanbul depreminde kentteki herkes depremzededir. Saatlerce oturalım plan yapalım, planın başındaki kişiye ulaşamazsak plan iptal olur. ...Bize bir şey olursa bizi Türkiye zor toplar. O yüzden bizim hasar görmememiz lazım” (B1, 2023) şeklinde vurgulamıştır.

Görüşmelerde, İBB'nin önceki ve mevcut yönetiminin deprem riskine yönelik çalışmalarındaki tutumda farklılık olup olmadığına dair sorgulamada, katılımcılardan, her iki yönetimde de “bilimsel sürekliliğin sağlandığı”na, “mevcut yönetimin önceki yönetimin çalışmalarını gerekli güncellemeler yaparak devam ettirdiğine ve oluşturulmuş veri tabanından yararlandığına” dair yanıtları alınmıştır. Mevcut yönetimde, önceki yönetime nazaran daha düzenli bir yapının ve “kurum içi entegrasyon”un var olduğu da belirtilmiştir. Kurumsal yapıdaki bu değişimi katılımcı B5 şöyle aktarmıştır:

Hantal bürokrasiden sıyrılıp biraz daha esnek bir yapı getirmeye çalışıyoruz Ama belediyede yıllarca müdürlükler arası yetki çatışması vardı. Aynı daire başkanlığının altındaki dört tane müdürlük bile birbirleriyle çok aşırı keskin sınırlara sahipti. Hep duyuyordum ama böyle görünce şok geçiriyorum. Yan odadan veri alamıyorsun neredeyse. O kadar komik bir durum. Ama şimdi müdürlükler kendi arasında çok iyi. Deprem konusunda herkes bu sefer işin ciddiyetini algıladı (B5, 2023).

Katılımcı M1 ise mevcut durumda İBB'nin sosyal konut politikaları yürütmesinin yerel yönetimlerde çok rastlanılır bir tutum olmadığını ve ‘yerinde dönüşüm’ modelinin benimsenmesinin değerli olduğunun altını çizmiştir (M1, 2023).

Tezin önceki bölümlerinde aktarılan İBB tarafından ortaya çıkarılan Deprem Seferberlik Planı kapsamında belirlenen hedeflerin hayata geçirilmesi için bütçenin yetersiz olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılardan B1, “bütçe yeterliliği söz konusu değil. Çünkü gelen bütçe en fazla bu yılki ihtiyaçları karşılar. Bundan tasarruf yapıp gelecek yıllara ait bazı birikimler yapılabilir” (B1, 2023)

derken, katılımcı B5 ise deprem risk azaltımı çalışmalarına “doğrudan ayrılmış bir bütçe olmadığı”nı belirterek kentsel altyapı çalışmalarının depreme dirençli hale getirilerek yürütülmesinde kullanılan bütçenin bir nevi deprem risk azaltma kapsamına girdiğini de aktarmıştır (B1, 2023).

Görüşmelerde, katılımcılara yöneltilen “İstanbul’da toplanma alanlarının adil dağılımından bahsedilebilir mi?” sorusuna ise katılımcıların %50’si doğrudan “dağılımın adil olmadığı”na dair görüş belirtmiştir. Katılımcılar bir diğer sorun olarak mevcut toplanma alanlarında altyapı eksikliğini göstermişlerdir. Bunların yanında katılımcı A1, toplanma alanlarının imar planlarına işlenmesinin, üzerinde herhangi bir yapılaşmayı önlemek için bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır (A1, 2023). İmar planlarında toplanma alanlarına dair hükümlerin yer almaması, İstanbul’da görüldüğü üzere bu alanların yerini gayrimenkul projelerinin almasıyla sonuçlanmaktadır.

Öte yandan toplanma alanlarının kentteki kapasitesi ve erişilebilirliği noktasında katılımcı B3, “toplamda il genelinde kapasiteyi tutturamayan ama erişilebilirlik bağlamında tutturamayan görüntüler var” (B3, 2023) derken, kentte toplanma alanlarının oluşturulmasıyla, yeşil alan ihtiyacının da karşılanacağını söyleyen katılımcı S5 ise, “standartı sağladığınız zaman aslında yeşil alan dengesini de sağlamış oluyorsunuz. Devasa bir toplanma alanı yaptık mesela Atatürk Havalimanını bütün kente. Mevzu bu değil, her şeyin merkezileşmesinden bahsediyoruz. Mekanların da merkezileşmesi söz konusu” (S5, 2023) sözleriyle merkezci anlayışın kentteki yansımalarına değinmiştir.

Son olarak İstanbul’da kentsel dönüşüm uygulamalarıyla deprem riskinin azaltılması yönünde adımlar atılırken, bütüncüllük ilkesi benimsenmediğinde kentsel kapasitede, devamında yaşam kalitesinde ortaya çıkan sorunlara değinen katılımcılar A1 ve A2 birbirlerini destekler nitelikte bu süreci şöyle açıklamışlardır:

İşte emsal değerleri yükseltildi, kat adetleri yükseltildi. O sayede insanlar teşvik edilmeye çalışıldı. Ama bu da neyi doğurdu? İlgili nüfusun artmasını. İlgili bölgede binalar tekil olarak değişiyor ama altyapı sistemi değişmiyor. Yollar yenilenmiyor. Alansal olarak bir dönüşüm yapılmıyor ve bu da bölgede aşırı trafiğe, gürültü kirliliğine, ses kirliliğine, ısı adaları oluşmasına,

bu da iklim deęiřiklięine kadar varan hak kayıplarına sebep oluyor. Yařam kalitelerini dūřuruyor ne yazık ki (A1, 2023).

Beřiktař ya da Fatih diyelim. Binalar dip dibe, en fazla 12-15 metre cadde-sokak geniřlięi, etrafında 5-6 katlı yapılar. Son derece belli ki o yapılar yenilenirken emsali artırmak mūmkūn deęil, artırırsan yol yetersiz, yani dokuyu modifiye etmen gerekiyor. Olay sadece aynı parsel ūstūnde yıkayım tekrar yapayım deęil. Emsal neden artsın istiyorlar, unkū mūteahhit pay almak istiyor. Őbūr tūrlū oradaki kat maliklerine inanılmaz řekilde yūk binmiř oluyor. ...Kentsel dōnūřūm ile ilgili tūm kanunlar, mevzuat, yōnergeler bunların hiçbiri gerçek hayattaki pratik sorunları ōzemiyor (A2, 2023).

Kentsel dōnūřūm sūrelerinde genel gōrūř olarak kentsel rantın yūksek olduęu alanların ōnceliklendirmesi de İstanbul'daki temel sorunlardan biri olarak gōrūlmūřtūr ve katılımcı B1'in "kentsel dōnūřūmde rant deęerinden sadece belli bařlı kiřiler faydalanabiliyorsa al sana kent hakkının adaletsiz daęılımı" (B1, 2023) řeklinde de belirttięi gibi kentsel dōnūřūm uygulamaları yerinden edilme, soylulařtırma gibi sosyal boyutta kent hakkını tehdit ederken rant boyutunda da adaletsizlikler yaratabilmektedir.

5.3 Bōlūm Sonucu

Tez kapsamında çeşitli aktōrlerle yapılan gōrūřmelerden kent hakkı ve deprem politikaları bağlamında yapılan çıkarımlar şunlardır:

Kent hakkı

- Kent hakkı, ne alandan olursa olsun ortak bir gōrūř çevresinde řekillenmekte, anayasa ile gūvence altına alınan barınma hakkı gibi temel haklara denk gōrūlmektedir. Kent hakkının gōzetildięi bir kentte, kentlilerin kentin tūm olanaklarından eřit ve adil řekilde yararlandığı ve ōzgūrlūk temelli bir yařam ele alınmıřtır. Siyasi gūcūn otoriter tavrı ile kentsel yařama mūdahale ederek ōzgūrlūęū kısıtladıęı algısının, ōzgūr yařam yolunda kent hakkını var etme dūřūncesini oluřturduęu gōrūlmektedir.
- Kent hakkı, tūm çeşitliliklerin ve farklılıkların kabul edildiği bir anlayışla kentlerde yaşayan herkesin hakkıdır. Toplumun çıkarlarının, kişisel çıkarların

üzerine çıkabildiği bir kentte kent hakkından bahsedilebilir ve doğru politikalarla ‘daha iyi ve güvenli bir yaşam’ yaratılabilir.

- Mevcut durumda nüfusun ve yapı stokunun yoğun olduğu kentlerde, doğru politikalar hayata geçirilemediği sürece güvenli yaşam hakkına sahip değiliz. Özellikle İstanbul’da her an beklenen bir deprem karşısında kent hakkının izinde ortak sorunlar etrafında birleşip ‘birlikte mücadele’yi oluşturmazsak ve kenti yeterli oranda dirençli hale getirmedikse güvenli yaşamdan da söz edilemeyeceği bir gerçektir.
- Güvenli yaşamı sağlamanın, mekansal ayrışma olarak görüldüğü bir kent, toplumsal ayrışmayı da beraberinde getirdiği gibi kentleri dirençli hale getirme yolunda bir araya gelmeyi de engellemektedir.

Deprem politikalarına yönelik mevzuat

- Mevcut durumda deprem politikalarını oluşturan, yürürlükte olan çoğu kanun ve yönetmelikler dünya standartlarında özellik göstermektedir ancak uygulamalarda, afet riski arka plana itilerek ‘rant elde etme’, uygulamaların temel motivasyon kaynağı olmaktadır.
- Mevzuatın ve uygulamaların katılım, kamusal hizmetlere erişim ilkesi gibi temel kent hakkı bileşenlerinin ötesinde temel insan haklarını bile gözetmediği noktaları vardır.
- Kentsel dönüşüme yönelik mevzuatta yerinden edilme, yaşam alanına dair niteliklerden feragat ettirilme gibi sorunlar kent hakkını ihlal etmektedir.
- İmar afları, deprem riskine yönelik en sorunlu devlet politikasıdır. İmar affının kentsel dönüşümü yaygınlaştırma kılıfı ile ortaya çıkarılarak, kaçak riskli yapıları kayıt altına alıp maddi kaynak yaratmanın ötesine geçememesi, kamu eliyle kentsel adaletsizliğin yaratılmasının yanında deprem riskinin beslenmesine yol açmaktadır. İmar aflarıyla kentin olanaklarından yararlanmaya hak kazanan kentlilerin kent hakkı yok sayılmaktadır.

Deprem politikalarında siyasi tutum

- Kamu gücünün otoriterleşmesi nedeniyle yerelliğin yitirilmesi, üretilen politikaların kentin alt ölçeklerine indirgenememesine ve yereldeki ihtiyaçların giderilmemesine neden olmaktadır.

- Siyasi otoritenin izlediği kentleşme yaklaşımı, inşaat sektörünü kentlere yaymakta, depreme yönelik politikalar da doğal olarak bu anlayıştan uzaklaşmamaktadır ve risk azaltımı sadece fiziksel dönüşümden ibaret görülmektedir.
- Politik güç, kentlerin deprem riski bağlamında yolunun çizilmesindeki karar alma süreçlerinde, meslek odaları gibi süreçlerde yer alması gereken ancak aynı siyasi yaklaşımı benimsemeyen paydaşları yok saymaktadır. Mesleki etik ve ilkelerin eklenmediği süreçler ortaya çıkmaktadır.
- Kamu kurumlarındaki uzmanlık dışı görevlendirmeler, deprem risk çalışmalarını yürüten kurumlar için de geçerli olmakta, uzman personel eksikliği, afet risk azaltımına yönelik kararların uygulamasında sorun yaratmasının yanında afet sonrası kriz yönetiminde koordinasyonsuzluklara da neden olmaktadır.

Deprem politikalarında kurumsal yapı ve entegrasyon

- Afet yönetiminde kurumlar arası entegrasyon yoktur.
- Afet yönetimine yönelik yetkilerin farklı kurumlara dağıtılması nedeniyle güç çatışması ortaya çıkmakta, kurumlar arası ve kurum içi kopukluklar mükerrer çalışmaların yapılmasına dolayısıyla zaman ve kaynak kaybına neden olmaktadır.
- Kriz anlarında bürokrasi kaynaklı, yetkili kişiler tarafından inisiyatif alınarak hızlı aksiyonların alınamaması ve kayıpların artmasına zemin oluşturulması da merkezin otoriterin tutumunu göstermektedir.
- Afet yönetiminin Türkiye’deki temel kurumu olan AFAD’ın yerel yönetimler tarafından tepede bir güç olarak görülmesi ve AFAD’ın da yerelle doğru iletişimi kuramaması işbirliği yapılmasına engel olmaktadır. Bu da dirençli kentlerin yaratımında etkin politikaların oluşturulamamasıyla sonuçlanmaktadır.

Deprem politikalarında STK’ların katılımı

- Toplumun çeşitli kesimlerinin ve kentlerin hak savunuculuğunu üstlenen, afet sonrası müdahale çalışmalarında etkin olan ve halkta güven duygusunu oluşturan STK’ların, deprem ve afet yönetim politikalarının oluşturulmasında paydaş olarak katılımları çoğu zaman kısıtlanmaktadır.

- STK'lar tarafından belirlenen politikalar finansman sorunu nedeniyle çalışmaya dökülememekte ve hayata geçirilememektedir.
- STK'lar da kendi aralarında güç çatışması yaşamakta ve ortak fikirler için bir araya gelerek kolektif çalışma üretimleri sınırlı kalmaktadır.
- Kamu kurumlarının karar alma süreçlerinde STK'ları kapsayan bir yaklaşım sergilememesi STK'ların harekete geçme motivasyonunu kırmaktadır.

Deprem politikalarında toplumsal katılım

- Taleplerini dile getirme noktasında kent hakkının, kentlilere bahsettiği katılım hakkı, deprem politikalarında kağıt üzerinde kalmakta ve uygulama pratiklerine yansıtılamamaktadır
- Katılımcılık, mevcut durumda merkezi yönetim tarafından sadece imar planlarına dair gelişmelerin 30 gün süreyle askıya çıkarılması olarak görülmektedir.
- Kent konseyleri, katılım dendiğinde ilk akla gelen mekanizmalar olsa da mevcut durumda konseyler, kentlilerin yaşam alanlarına dair söz söylemeleri için tam olarak etkin kılınmamaktadır.
- Kentsel dönüşüm süreçlerinde kentlilerin etkin ve bilinçli şekilde süreçlere katılımlarının sağlanması doğru iletişim ve bilimsel bilginin doğru şekilde indirgenmesiyle mümkündür.
- Kentsel dönüşüm süreçlerinde yeterli bilince sahip olmayan kentlilerin, katılım hakkını kullanmak yerine bireysel çıkarlarını öne çıkardığı durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Kentlilerin bireysel çıkarlarını, toplumun çıkarlarından önde görmesi kent hakkını tehdit etmektedir.

Deprem riski karşısında toplumsal bilinç

- Deprem riski karşısında kentliler olarak henüz yeterli toplumsal bilince sahip değiliz.
- Toplumsal bilincin oluşması, kente dair taleplerin dile getirilmesini sağlayarak, karar alıcıları harekete geçirmek için önemlidir. Nitekim toplumsal bilincin varlığı sağlandığında kent hakkının da varlığından söz edilebilmektedir.
- Günümüzdeki ekonomik koşullar deprem riskine dair bilince sahip kentlilerin harekete geçmesine engel olmaktadır. Daha güvenli yaşam alanlarında

yaşama isteği, ülkedeki konut politikasındaki sorunlarının etkisiyle kentliler tarafından arka plana itilmek zorunda kalmaktadır.

- Bireylerin kişisel felaketleri de deprem riskine karşı güvenli yaşama verilen önceliğin ikincil plana taşınmasına neden olmaktadır.
- Kentliler yeterli bilince ve kaynaklara sahip olsalar dahi alışkın oldukları yaşam stilini terk etmeyerek, yaşam alanlarından feragat etmeyi reddetmektedirler. Bir nevi bireysel çıkarlar, toplumsal çığara üstün gelmektedir.
- Deprem bilincine sahip olmayan yöneticiler, halkta da depreme yönelik toplumsal bilincin oluşmamasına neden olmaktadır.
- Toplumsal bilincin oluşması ve devamında kent hakkını kullanarak kentlilerin yaşam alanlarına dair söz söyleyebilmeleri için yerelden bir örgütlenmeye ihtiyaç vardır.

Afet sonrası süreç

- Afet sonrası yetkili kurumların müdahalede koordine olamaması, afet bölgesine ulaştırılan yardımların lojistiğinde sorunların yaşanması, kentsel altyapı unsurlarının çalışamaz hale gelmesi gibi durumlar afetlerin etkilerini daha da derinleştirmektedir.
- Afetten etkilenenlerin kentsel yaşama yeniden dahil olması noktasında, bir araya gelinmesinin ve ortak üretime teşvik edici ortamların sağlanması kolektif duygunun oluşması ve travmaların birlikte atlatılması için elzemdir.
- Afet sonrası kentlerin yeniden yapılanması sürecinde oluşturulan politikalarda merkezci anlayış yansımaları göstermekte, katılımcılık ilkesi, planlama ilkeleri ve yerel halkın talepleri yok sayılabilmektedir.
- Yeniden yapılanma süreci kentsel aidiyetin korunmasına katkı sağlayabileceği gibi yerelin saf dışı bırakıldığı politikalarla kentsel aidiyeti ve kentsel kimliği zedeleyebilecektir.
- Afet sonrası gündelik yaşam pratiklerinin yeniden sağlanması kente yabancılaşmanın önlenmesi, kentsel aidiyetin sağlanması dolayısıyla kent hakkının varlığı için önemlidir.
- Afet öncesi kültürel miras öğelerine de en az riskli yapı stoku kadar önem verilmesi, afet sonrası kentsel aidiyetin devamlılığı için önem teşkil

etmektedir. Toplumun ortak değerlerinin sürekliliği, kenti sahiplenme duygusunun devamlılığını da beraberinde getirecektir.

- Afetler sonrası enkaz yığınları ve diğer kentsel atıklar insan sağlığı ve çevre için tehdit oluşturmaktadır. Doğru politikalarla ve yer seçimi kararlarıyla atıkların bertarafının sağlanmaması, toplumda yaratacağı sağlık problemlerinin yanında çevresel değerlerde de geri dönüşü zor tahriplere yol açacaktır. Bu bağlamda kentlilerin sahip olduğu çevre hakkı da zarar görecektir.

Olası bir deprem karşısında İstanbul

- 1999 Marmara Depremleri sonrasında risk azaltım çalışmalarına odaklanan İBB'nin, bilimsel bilgiyi odağına alan çalışmalarının, yönetim değiştikten sonra da sürekliliği sağlanmış gerektiği durumlarda verilerde güncellemelere gidilmiştir. Deprem gerçeği her iki yönetiminde İstanbul için temel odak noktalarından biri olmuştur.
- Önceki yönetimde kurum içi entegrasyonun sağlanamaması ve kurum içindeki farklı müdürlüklerin birbirine benzer çalışmalar yapması durumu yeni yönetimde giderilmeye çalışılmıştır.
- İBB, İstanbul'u depreme karşı tam anlamıyla dirençli hale getirmek için yeterli bütçeye sahip değildir. Merkezi yönetimle işbirliğinin sağlandığı topyekun bir mücadeleye ihtiyaç vardır.
- İstanbul'da deprem sonrası kentlilerin en çok duyacağı alanlar olan toplanma alanları için İstanbul'da adil bir dağılımdan bahsetmek mümkün değildir.
- Mevcut toplanma alanlarında deprem sonrasında kentlilerin acil ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak altyapı yoktur.
- Toplanma alanlarına dair imar planlarında hükümlerin bulunmaması, bu alanların yapılaşmaya açılmasına imkan verilmesiyle ve inşaat projeleriyle yok edilmesiyle sonuçlanmaktadır.
- Toplanma alanları, alan ve kapasite bakımından standartları karşılaşa dahi kentlilerin bu alanlara erişimi sorun olacak ve çoğu toplanma alanı olası bir depremde enkaz sınırları içinde kalacaktır.
- İstanbul'da kentsel dönüşüm projelerinde maliyetlerin kentlilere yük olmamasına yönelik teşviklerin sağlanması amacıyla emsal artışlarına

gidilmesi, bütüncük süreçler yürütülmediği takdirde nüfus, altyapı ve donatı açısından kentsel kapasitenin zorlanmasına neden olmaktadır.

- İstanbul’da kentsel dönüşüm uygulamaları, kentsel karın maksimize edildiği alanlar üzerinden önceliklendirilmektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışma; sosyal ve mekansal unsurlar bakımından doğal tehlikelere karşı kırılgan yapı gösteren kentlerde, depremlerin afete dönüşmemesi yolunda üretilen politikaların, kentsel yaşam değerlerini yok saymaması ve daha iyi, daha güvenli bir kentsel yaşamın sunulabilmesi hedefinde, kentlilerin taleplerine ve ihtiyaçlarına cevap verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda kentsel yaşama dair her türlü sorunun kentliler tarafından dile getirilmesi ve sorunlara çözümler geliştirilmesi için yönetimlerin harekete geçirilmesini ya da taleplere rağmen giderilmeyen sorunlar için kentlilerin seslerinin yükselmesini sağlayan araç, 'kent hakkı' olarak görülmüştür. Tarihi 1960'lara dayanan kent hakkı, on yıllardır yaşam alanlarına dair sorunların yarattığı krizlerin kentliler tarafından haykırışa dönüşmesine imkan vermiş, benzer sorunları yaşayanları aynı amaç uğrunda birleştirerek kolektif hareketleri yaratmış ve bu hareketlerden yükselen seslerin dalga dalga yayılarak diğer kentlerde umutsuzluğa kapılanlara ışık olmuştur. Daha iyi yaşam koşullarının sağlandığı bir kenti yaratmada kent hakkının yol göstermesinin, insan eliyle afetlere dönüşen doğa olayları karşısında, güvenli yaşamın sunulması için de geçerli olduğu düşünülmüştür. Bu doğrultuda kente dair hak temelli taleplerin deprem politikalarının da kaynağını oluşturduğu çalışma kapsamında aktarılmıştır. Çalışmanın ortaya çıkış aşamasından itibaren savunduğu şey; tarihsel süreçte de görüldüğü üzere doğanın kentlere üstünlüğünü kanıtladığı deprem gerçeği karşısında kentlilerin güvenli yaşam hakkı olup olmadığını sorgulamak, güvenli yaşam hakkının elde edilmesi için ise kent hakkının bileşenlerini güçlü araçlar olarak görmektir.

Dünya genelinde riskleri istatistiksel olarak ortaya koyan ve uluslararası alanda kabul gören INFORM Risk Endeksi'ne göre Türkiye'de risk puanı en yüksek doğal afet türü olan depremlerin, tarihsel süreçte de edindiğimiz acı deneyimler üzerinden ülkenin temel politikalarında odak noktasına alınması gerektiği bir gerçektir. Nitekim Cumhuriyet öncesi dönemden itibaren deprem ve diğer afet türlerine yönelik kararlar alınmış, bu kararlar hukuki düzenlemeler aracılığıyla devlet politikalarına evrilmiştir. Dönemin uluslararası yaklaşımına paralel olarak 'geleneksel afet politikaları' olarak ortaya çıkan politikalar, ileriki dönemlerde dünyaya ayak uydurarak çağdaş afet

politikalarına dönüşmesi gerekirken çoğu zaman yerinde sayarak geleneksellikten uzaklaşamamıştır.

Türkiye'nin deprem tarihinde bir milat olarak kabul edilen 1999 Marmara Depremleri öncesi, afet sonrası sürece odaklanan ve doğa olaylarının afete dönüşmemesi için risk azaltımını tam olarak benimseyemeyen politikalar, 1999 yılındaki depremlerde yaşanan kayıplar, bir uyanış sağlayarak yönetimleri afet öncesi riski azaltmak ve doğal tehlikelerden en az şekilde etkilenmenin çözümlerinin aramaya itmiştir. Ancak Türkiye'nin siyasi dönüşümü ile birlikte kentler, otoritenin gücünü yansıttığı alanlara dönüşürken, bu güç deprem ve afet politikalarını da kimi zaman gölgelemiştir. 1999 sonrası yapı denetimine dair hukuki düzenlemeler güvenli kentsel yaşamın sağlanması noktasında öne çıkarken, kentlerde riskin ve olası kayıpların azaltılmasında ve yapıli çevrenin birincil dayanıklı hale getirilmesinde otoritelerin en etkili aracı olan kentsel dönüşüme dair hukuki düzenlemeler de dirençli kent yaratımında net ve etkili politikalar olmuştur. Ancak küresel düzene ayak uydurma refleksi, kentlerde yapılan uygulamaların kar içgüdüsüyle yürütülmesine neden olmuştur. Özellikle kentsel dönüşümün en etkili aracı olan ve siyasi otoritenin kentlerde afet riskini azaltmada en net tavrını ortaya koyduğu 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu da maalesef bu kar içgüdüsünü içeriğine dahil etmiştir. Riskli alan tanımına getirilen eklemeler, riski gidermeyi amaçlayan bir kentsel dönüşüm yaklaşımını aşarak bir toplumsal dönüşüm yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Kentlilere güvenli ve daha iyi bir yaşamı vadeden ve kent hakkının korunmasının temellerini güçlendirecek bir yaklaşımla ortaya konulduğu söylenebilecek olan Kanun, bugün ne yazık ki kent hakkı ihlalleri dendiğinde ilk akla gelen düzenleme olmaktadır. Ortaya çıkışından beri uzun yıllar boyunca planlama disiplinince tartışılan ve son olarak 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nde tekrar gündeme gelen imar afları ise kentsel adaletsizliği yaratarak doğrudan kent hakkına karşı tehdit oluşturmakta ve riskli yapıların affedilmesine neden olarak güvenli yaşam önünde engel oluşturmaktadır. Son dönemde, 6 Şubat Depremleri'nin yaşandığı bölgede yeniden yapılaşma sürecini başlatan hukuki düzenleme ise kent hakkının temel bileşeni olan katılım ilkesini yok saymasıyla öne çıkmıştır. Türkiye'deki deprem politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, mevcut durumda politik güç hem afet öncesi hem de afet sonrası kararlarda yansımaları

göstermektedir. Bu da kent hakkının izinde toplumsal çıkarların üstün gelmesinde sorun teşkil etmektedir.

Bilim insanlarının da sıklıkla dikkat çektiği şekilde İstanbul'da olası bir yıkıcı depremin olacağı kesindir. Olası bir depremin ulusal çapta yaratacağı etkiyi azaltmak, ortaya çıkacak kaostan kenti kurtararak dirençli hale getirmek için kurumlar ve toplum arasında bir güç çatışmasının ortaya çıkmasına izin vermeden seferberliğe ihtiyaç olduğu çok açıktır. Bu bağlamda merkezi yönetimin politikalarının dışında İBB'nin İstanbul için depreme yönelik attığı adımların hem önceki hem mevcut yönetimde kayda değer olduğu ve her iki yönetiminde bilimsel bilgiyi gözetten bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. İBB'nin 2020 yılında çalışmalarını başlattığı Vizyon 2050 çalışması, tüm politikalar içerisinde kent hakkını doğrudan gözetten yönüyle, bu hakkın korunması ya da aranması için kentlilerin ses çıkarmasına imkan veren bir ortamı yaratmayı amaçlamıştır. Çalışma ile sadece deprem ya da afet riski özelinde bir vizyon öngörülmeyle kentnin diğer sorunlarına daha çok yer verilse de kentin bir bütün olarak ele almasıyla, kentlilerin talep ve ihtiyaçlarına cevap vererek daha yaşanabilir bir İstanbul'un yaratılmasında önemli bir çaba olduğu gerçeği de karşımızda durmaktadır. Bunun yanında İstanbul Deprem Seferberlik Planı'nda da sıklıkla vurgulandığı üzere İstanbul'u deprem riski karşısında büyük ölçüde dirençli bir kente dönüştürebilmenin kaynağının merkezi yönetimle yerel yönetimin el ele vermesi ve depremi siyaset üstü bir mesel olarak görülmesi olduğu çok net iken, mevcut durumda topyekun bir mücadele yerine, birbirinden çok farklı risk azaltımı modellerini benimseyen iki anlayışın İstanbul'da hayata geçirildiği görülmektedir. Deprem riski azaltılırken kentin bütüncüllüğünün ve kentsel yaşamın sürekliliğinin sağlanması elzemken kent, dirençli olma yolunda ilerlemekte ancak birbirinden kopuk politikalarla kentte çok daha farklı sorunların ortaya çıkmasına davetiye çıkarılmaktadır.

Literatür araştırması ve görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular ve tezin genel kapsamı ile birlikte bu çalışma, 2023 Kahramanmaraş Depremleri ve sonrası üretilen politikalar gibi güncel gelişmelerin, kent hakkı ve deprem politikaları çerçevesinde aktarımının yapılması yönüyle literatürde ilk adımlardan biri olarak nitelendirilebilmektedir. Çalışmada Türkiye'de deprem politikalarının kırılma noktaları üzerinden tarihsel süreçteki ele alınışı, literatürde politikaların dönemsel ele alınışındaki genel yaklaşımdan farklılaşmıştır. Çalışmanın içeriğinde İBB'nin henüz

literatürde çok rastlanmayan güncel politikalarına yer verilmesinin de bu bağlamda benzer çalışmalardan ayrıştığı düşünülmektedir. Bu çalışma, deprem riski karşısında kentleri dirençli hale getirirken fiziksel boyutun dışına çıkılması ve kentlilerin kentin tüm olanaklarından yararlanma haklarının sürekliliğinin sağlanması görüşü ile kent hakkının varlığına katkı sağlamaktadır.

Çalışma sınırlılıklarına değinilecek olursa, nitel araştırma bölümü için araştırma konusuna katkı verebileceği düşünülen aktörlerin tamamıyla, çalışmanın zamanlaması nedeniyle görüşme yapılamamıştır. Çalışmanın hem Kahramanmaraş Depremleri sonrası sürece hem de Türkiye’deki genel seçimler öncesine denk gelmesi Türkiye’de deprem politikalarında merkezi yönetimin tutumunun daha detaylı irdelenmesi için siyasi parti temsilcileri ve İBB’den bazı temsilcilerle yapılması planlanan görüşmelerin yapılamamasına neden olmuştur. Literatüre kazandırılan bu çalışma, çeşitli alanlardan daha fazla aktörün görüşleriyle geliştirilmeye açıktır. Bunun yanında tez kapsamında ele alınan deprem politikalarının mevcut durumda uygulamalarının devam ettiği göz önünde bulundurulursa, yeni gelişmeler bu çalışmaya girdi sağlayacaktır.

Kent hakkının izinde daha güvenli ve daha iyi yaşamın sağlanması merkezi ve yerel yönetimlerin doğru politikalarıyla mümkündür ve bu doğrultuda olası bir deprem karşısında kırılgan bir kent olan İstanbul ve diğer deprem riski altındaki kentler için tezin genelinden elde edilen çıkarımlarla şunlar önerilmektedir:

- ‘Kent hakkı’, merkezi ve yerel yönetimler tarafından gözetilmesi gereken bir hak olarak görülmeli ve bu hak hukuki zeminde tanınmalıdır.
- Kentlerde deprem politikaları da dahil olmak üzere tüm karar alma süreçlerinde kent hakkını korumak için toplumsal çıkarların bireysel çıkarlara üstün gelmesi engellenmeli, uygulamalarda kullanım değerinin değişim değerine baskın gelmesi sağlanmalıdır.
- Deprem siyaset üstü bir mesele olarak görülmeli, ‘topyekun mücadele’ anlayışı yaygınlaştırılmalı ve bu doğrultuda deprem risk azaltma planları ortaya konmalıdır.
- Doğa olaylarının afete dönüşmesini kentlerde, politikaların yansımalarına değil kadere bağlayan yaklaşım terk edilmelidir.

- Deprem riskini azaltmaya yönelik tüm uygulamalarda ve inşaat faaliyetlerinde denetim süreçleri sıklaştırılmalı ve mevzuat dışı uygulamalar için yaptırımlar ağırlştırılmalıdır.
- İmar afları, risli kaçak yapı stokunu meşrulaştıran siyasi bir araç olmaktan çıkarılmalıdır.
- Depreme yönelik politikaların belirlenmesinde rol alan kurumsal yapılanmalar gözden geçirilmeli ve liyakat ilkesi esas alınarak yeniden yapılandırılmalıdır.
- STK'ların afet öncesi ve sonrası karar alma süreçlerinde etkin şekilde yer almaları sağlanmalı, projelerin hayata geçirilmesi için farklı kuruluşların bir araya getirildiğı müzakere ortamları yaratılmalı ve finansal teşvikler sağlanmalıdır.
- Kentlilerin yaşam alanlarına ve kente dair sahip oldukları haklara dair taleplerini dile getirebilmeleri için kent konseyleri etkinleştirilmeli ve konseyler kent hakkını önceliklendiren mekanizmalar olarak görülmelidir.
- Depreme yönelik toplumsal bilincin artırılması ve bilimsel bilginin doğru şekilde halka indirgenebilmesi için Ulusal Deprem Konseyi gibi yapılar hayata geçirilmelidir.
- Yerel yönetimler ve kentliler periyodik olarak eğitimlere tabi tutulmalı, yerelde örgütlenme bilinci geliştirilerek risk azaltma ve afet sonrası müdahale için mahalle örgütlenmeleri yaygınlaştırılmalı ve gerekli finansman destekleri yönetimler tarafından sağlanmalıdır.
- Kentsel dönüşüm uygulamalarında afet riskli alanların önceliklendirilmesi meselesi mevzuatta açık şekilde tanımlanmalı ve bu doğrultuda riskli alan kararları alınmalıdır.
- Kurumlar arası işbirlikleriyle ortaya çıkarılacak doğru finansman modelleriyle kentliler dönüşüme teşvik edilmeli, kentlilerin hak ihlallerinin ve mağduriyetlerinin önüne geçilmelidir.
- Toplanma alanları için imar planlarında bu alanlardaki yapılaşmayı engelleyen hükümlere yer verilmelidir. Yapılacak tespitlerle toplanma alanı olarak belirlenen alanlardaki yapılar kaldırılmalı, bu alanlara deprem sonrası acil ve temel ihtiyaçların giderilmesini sağlayacak altyapılar kazandırılmalıdır.

- Afet sonrası yeniden yapılaşma politikaları için kent ve kentsel yaşam bir bütün olarak ele alınmalıdır. Afetin ortaya çıkardığı hasarların giderilmesi ve kentin yeniden ayağa kaldırılması süreci için yerel halk şeffaf şekilde bilgilendirilmeli, yerele hakim STK'larla, mesleki etik değerleri savunan meslek odalarıyla ve yerel yönetimle birlikte kararlar alınmalıdır.

Son olarak kent hakkının bileşenlerini gözetken deprem politikaları, dirençli kentlerin yaratılmasına ve yaratılan direncin sürdürülebilirliğine doğrudan katkı sağlayacaktır. Tez kapsamında da tematik olarak ele alındığı gibi deprem politikalarına yönelik mevzuat, kurumsal yapı, entegrasyon, katılım, toplumsal bilinç unsurları ve afet sonrası yeniden yapılaşma süreci dirençli kentleri yaratmada bir zincir gibi görülerek birbirine sıkıca kenetlenmelidir. Özellikle afetler sonrası büyük zarar gören kentlerin yeniden ayağa kaldırılması süreci, tüm bu bahsedilen unsurları yok sayan yeni kentleşme politikalarıyla birlikte 'felaket kapitalizmi'ne (Klein, 2007, s.6) dönüşmemelidir.

Depremler karşısında; güvenli yaşam hakkını sağlayan bir kente sahip olma yolunda eksikliklerin, boşlukların ve engellerin farkına vararak, sesimizi yükseltmemiz ve hakkımız olan yaşamı talep etmemiz gerekiyor. Özellikle İstanbul için zamansal açıdan büyük bir fırsatı kaybetmiş olsak da depreme karşı daha dirençli bir kent yaratmak için hala bir şeyleri değiştirebilir ve bir araya gelebiliriz. Sadece İstanbul için değil, deprem riskiyle karşı karşıya olan diğer kentler için de hala umut var. Ulusal düzeyde amacından sapan tedbirler ve politikalar, bunların yanında elde olanı da götüren 'projeler' ve kentlerdeki riske göz yuman 'aflar', inancımızı gün geçtikçe yitirmemize neden olsa da Harvey'nin deyiimiyle "sistemin çatlaklarından ışık süzülüyor". Bu ışığı yakalama yolunda "çok daha sistematik bir şey gerekiyor" (Harvey, 2012, s.66). İşte tam bu noktada ihtiyacımız olan şey kent hakkının peşine düşmek ve birlikte mücadele etmek...

KAYNAKLAR

- Adams, W. C.** (2015). Conducting Semi-Structured Interviews, İçinde: Newcomer, K. E., Hatry, H. P. & Wholey, J. S., *Handbook of Practical Program Evaluation*, New Jersey: John Wiley & Sons, 492–505. DOI:10.1002/9781119171386.ch19
- Adanalı, Y. A.** (2011). Dünya’da “Kent Hakkı” için Kentsel Mücadele Örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Venezüella ve ABD. *Eğitim Toplum Bilim*, 9(36), 14-30.
- AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı).** (2013). Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2023 (UDSEP), Ankara.
- AFAD.** (2018a). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, Ankara.
- AFAD.** (2018b). Türkiye Deprem Tehlike Haritası. www.afad.gov.tr adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 16.04.2023]
- AFAD.** (2020). İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP) Hazırlama Kılavuzu, Ankara.s
- AFAD.** (2022a). Afet Türleri. <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 23.04.2023]
- AFAD.** (2022b). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) 2022-2030, Ankara.
- AFAD.** (2022c). Teşkilat Şeması. <https://www.afad.gov.tr/teskilat-semasi> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 27.04.2023]
- AFAD.** (2022d). Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Ankara.
- AFAD.** (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu. Deprem Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Ak Kuran, S.** (2019). Kent Hakkı Çerçevesinde 6360 Sayılı Yasanın İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 97-110. DOI:10.20875/makusobed.502955
- Akkaş, H. H.** (2023). Deprem Bilinci, İçinde: Öztürk, M. & Kırca, M. (Ed.), *Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası için Akademik Öneriler*, Gaziantep: Özgür Yayınları, 23-35.
- Akkoyunlu Ertan, K. & Ertan, B.** (2005). Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı. İçinde: *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, 45-72. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akyol Koçan, İ.** (2023). Kentleri mi İnşa Edeceğiz, Yeni Afetleri mi? Planlama Perspektifinden 6 Şubat Depremleri ve Sonrası. *Spektrum*, 9, 24-25.

- Aman, D. D.** (2019). Olası Marmara Depreminde Toplanma Alanları Yer Seçim Kriterlerinin Belirlenmesi: İstanbul Bağcılar Örneği. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Anadolu Ajansı.** (2020). “Kartal’da 21 kişiye mezar olan binayla ilgili sanıklar hesap veriyor”. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kartalda-21-kisiye-mezar-olan-binayla-ilgili-saniklar-hesap-veriyor/1726110> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 01.05.2023]
- Anadolu Ajansı.** (2023). “Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli Nasıl Çalışacak?”. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiye-ulusal-risk-kalkani-modeli-nasil-calisacak/2844979> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]
- Arculeo, C. & Khorram-Manesh, A.** (2021). Functions Needed in Disaster Management, İçinde: Khorram-Manesh, A. (Ed.), *Handbook of Disaster and Emergency Management*, Gothenburg: Kompendiet, 30-34.
- Arslan, H.** (2014). Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin Kentsel Haklar Temelinde Değerlendirilmesi Gerekliği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 33-41.
- Ashkenazi, M. & Khorram-Manesh, N.** (2021). Political Considerations, İçinde: Khorram-Manesh, A. (Ed.), *Handbook of Disaster and Emergency Management*, Gothenburg: Kompendiet, 49-52.
- Aybay, R.** (2006). Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Bahçeci Başarmak, H. I.** (2020). Bağımlı Kentleşme, Kent Hakkı Ve Kentsel Dönüşüm. *Memleket Siyaset Yönetim*, 15(34), 217-242.
- Balamir, M.** (1999). Afet Zararlarının Azaltılması Amacıyla Planlama ve Yapılanma Süreçlerinin Yeniden Örgütlenmesi ve ODTÜ Önerisi. *Mimarlık*, 288, 12-16.
- Balamir, M.** (2001). Disaster Policies and Social Organisation. In 5th Conference of ESA, Helsinki.
- Balamir, M.** (2003). İstanbul Deprem Master Planı Çalışmalarının Kapsam ve Niteliği. *Mimarist*, 3(9), 47-54.
- Balamir, M.** (2004a). Local Administration and Risk Management. The Role of Local Governments in Reducing the Risk of Disasters. The World Bank and Marmara University, Beta, İstanbul, 15-34.
- Balamir, M.** (2004b). Urban seismic risk management: the earthquake master plan of İstanbul (EMPI). In Proceedings of the 13th World Conference on Earthquake Engineering, Vancouver, Canada.
- Balamir, M.** (2004c). Restructuring Urban Society For Mitigation: Risk Sectors in the Earthquake Master Plan of Metropolitan İstanbul. From Hazard Assessment to Risk Reduction, Conference Proceedings, 339-348.
- Balamir, M.** (2022). Kentsel Risk Yönetimi: Türkiye’de Yanlış Bilinenler ve Bilinmeyenler. *İdeal Kent*, 37(13), 1060-1069. DOI: 10.31198/idealkent.1202214

- Balyemez, S.** (2010). Kentsel Mekânın, Deprem Risklerinin Azaltılmasına Yönelik Yeniden Organizasyonu ve Bir Toplumsal Katılım Süreci. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Barriball, K. L. & While, A.** (1994). Collecting data using a semi-structured interview: a discussion paper. *Journal of Advanced Nursing-Institutional Subscription*, 19(2), 328-335.
- BBC.** (2023). “6 Şubat’taki depremlerde can kaybı 50 bin 500’e yükseldi”. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kdv8d15jo> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 24.04.2023]
- Brenner, N.** (2012). What is Critical Urban Theory? İçinde: Brenner, N., Marcuse, P. & Mayer, M. (Ed.), *Cities For People, Not For Profit: Critical Urban Theory And The Right To The City*. London: Routledge.
- Council of Europe - The Congress of Local and Regional Authorities.** (2008). European Urban Charter II - Manifesto for a New Urbanity, Strasbourg.
- Comfort, L., Wisner, B., Cutter, S., Pulwarty, R., Hewitt K., Oliver-Smith, A., Wiener, J., Fordham, M., Peacock, W. & Krimgold, F.** (1999). Reframing Disaster Policy: The Global Evolution of Vulnerable Communities, *Environmental Hazards*, 1(1), 39-44. DOI: 10.3763/ehaz.1999.0105
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.** (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 03.05.2023]
- Cumhuriyet.** (2011). “Deprem vergileri duble yollara gitti”. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/deprem-vergileri-duble-yollara-gitti-293808> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 30.04.2023]
- Cumhuriyet.** (2023). “Türkiye’de yaşanan büyük depremler ve sonuçları”. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/galeri-turkiyede-yasanan-buyuk-depremler-ve-sonuclari-2056277> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 24.04.2023]
- Çavuşoğlu, E.** (2004). Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çaylı, E.** (2022). Depremın Politikliği: Adaletsizlik, Risk, Dirençlilik. *beyond.istanbul*, 12, 4-9.
- Çelik, Ö.** (2017). Kent Hakkından Müştereklerimize Kentsel Muhalefet Tartışmaları: Sınırlar ve İmkanlar. *Megaron*, 12(4), 671-679. DOI: 10.5505/megaron.2017.86619
- ÇŞİDB (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı).** (2023a). “Bakan Kurum: Deprem Bölgesine 405 Bin Afet Konutu ile 83 Bin Köy Evi Yapılacak”. <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-deprem-bolgesine-405-bin-afet-konutu-ile-83-bin-koy-evi-yapilacak-bakanlik-faaliyetleri-38464> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 03.05.2023]

- ÇŞİDB.** (2023b). “Bakan Kurum: Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli Çalışmaları Ülkemizi Olası Bir Deprem Karşısında Daha Güçlü Hale Getirecek”. <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-turkiye-ulusal-risk-kalkani-modeli-calismalari-ulkemizi-olası-bir-deprem-karsisinda-da-daha-guclu-hale-getirecek-bakanlik-faaliyetleri-38531> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]
- ÇŞİDB.** (2023c). “Bakan Kurum: Dönüşümde Yarısı Bizden Kampanyamıza Başvurular 26 Nisan’da Başlıyor. Herkesin İstanbul’u için El Ele Verelim, İstanbul’umuzu Birlikte TOKİ ile Dönüştürelim”. <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-donusumde-yarisi-bizden-kampanyamiza-basvurular-26-nisanda-basliyor.-herkesin-istanbulu-icin-el-ele-verelim-istanbulumuzu-birlikte-toki-ile-donusturelim-bakanlik-faaliyetleri-38556> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]
- ÇŞİDB.** (2023d). “Bakan Kurum: Yarısı Bizden Kampanyasında En Geç 2 Yıl İçinde Konutları Teslim Edeceğiz”. <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-yarisi-bizden-kampanyasinda-en-gec-2-yil-icinde-konutlari-teslim-edecegiz-bakanlik-faaliyetleri-38558> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]
- ÇŞİDB.** (2023e). “Bakan Kurum: “Yarısı Bizden” Kampanyamıza İstanbul’dan 479 Bin 500 Bağımsız Bölüm Başvuru Yaptı, 90 Bin Binaya Ulaştık”. <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-yarisi-bizden-kampanyamiza-istanbul-dan-479-bin-500-bagimsiz-bolum-basvuru-yapti.-90-bin-binaya-ulastik-bakanlik-faaliyetleri-38602> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.04.2023]
- DASK (Doğal Afet Sigortaları Kurumu).** (2023). <https://dask.gov.tr/tr/police-uretim> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 26.04.2023]
- Daşkiran, F., & Ak, D.** (2015). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm. *Journal of Management And Economics Research*, 13(3), 264-288.
- Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban Salı, J. & Akbulut, Y.** (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı).** (1999). Deprem Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Muhtemel Finansman İhtiyacı, Kısa-Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler. Ankara.
- Ergünay, O.** (2011). 1999 Depremleri Afet Mevzuatını Nasıl Değiştirdi: Mevzuat Açısından Neredeyiz?. 1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, Ankara.
- Erkan, E. A.** (2010). Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye’de Yaşanan Sorunlar. Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Eşrefoğlu, H.** (2020). Kent Hakkı Kavramının Tarihsel Serüveni, Açımları ve İmkânları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Euronews.** (2023). “Deprem vergisi: 23 yılda ne kadar vergi toplandı, bununla kaç konut yapılabilirdi?”. <https://tr.euronews.com/2023/02/11/deprem-vergisi-22-yilda-ne-kadar-vergi-toplandi-bununla-kac-konut-yapilabilirdi> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 30.04.2023]
- Eyidoğan, H.** (2015). 17 Ağustos 1999 Kocaeli-Gölcük Depreminin 16. Yılında Büyüyen Şehirlerimiz ve Deprem Riski. *Bilim ve Gelecek*, 138, 78-85.
- Eyidoğan, H. & Balamir, M.** (2010). Türkiye’de ve İstanbul’da Deprem Riskleri. *Bilim ve Gelecek*, 79, 46-58.
- Eyidoğan, H. & Balamir, M.** (2012). Risklerin Azaltılması Politikalarında Ülkemiz Ne Durumda? Deprem Stratejimiz Var Mı?. *Bilim ve Gelecek*, 80, 64-68.
- Fainstein, S.** (2014). Resilience and Justice. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(1), 157–167. DOI:10.1111/1468-2427.12186
- Geniş, Ş. & Köse Akkırman, D.** (2020). Eşitsizlik Mekânları Olarak Mahalleler ve Kadınların Kent Hakkı. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(1), 1-35.
- Giritlioğlu, P. P., & Özden, K.** (2020). *Kentsel Adalet Ekseninde İmar Afları: İmar Barışı Üzerine Bir Değerlendirme*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 255-283.
- Gönüllü, G.** (2014). Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 31-52.
- Güler, M.** (2011). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 49-71. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002194
- Güreşçi, E.** (2023). Kahramanmaraş Depremi Sonrası Yeni Bir Tartışma Konusu Olarak Deprem Göçü, İçinde: Öztürk, M. & Kırca, M. (Ed.), *Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası için Akademik Öneriler*, Gaziantep: Özgür Yayınları, 47-60.
- Harvey, D.** (2008). The Right to the City. *The City Reader*, 6(1), 23-40.
- Harvey, D.** (2011). *Sermayenin Mekanları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D.** (2012). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hürriyet.** (1999). “Deprem vergisi ekime kaldı”. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/deprem-vergisi-ekime-kaldi-39098409> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 25.04.2023]
- Hürriyet.** (2023). “Türkiye Ulusal Risk Kalkanı’nda İlk Toplantı: Yatay Mimariden Taviz Yok”. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-ulusal-risk-kalkaninda-ilk-toplanti-yatay-mimariden-taviz-yok-42228726> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.04.2023]
- INFORM.** (2023). *INFORM Risk Index Mid 2023*. <https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 23.04.2023]

- İricioğlu Aydın, Ö., Yılmaz, M., & Teymurtaş, S. S.** (2023). Kahramanmaraş Depremi Özelinde Neden Yıkıldık? Ne Yapmalıyız?. *Spektrum*, 9, 7-12.
- Isin E.F.** (2000). Introduction: Democracy, Citizenship, and the City. İçinde: Isin E.F. (Ed.), *Democracy, Citizenship and the Global City*, 1-22. Blackwell, Cambridge, MA.
- İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi).** (2019a). İstanbul Deprem Seferberlik Planı [PowerPoint Sunumu]. <https://depremezmin.ibb.istanbul/deprem-seferberlik-plani/> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 09.05.2023]
- İBB.** (2019b). İstanbul Deprem Çalıştay Raporu, İstanbul.
- İBB., BOÜN., İTÜ., ODTÜ. & YTÜ.** (2003). İstanbul için Deprem Master Planı, İstanbul.
- İHA (İhlas Haber Ajansı).** (2023). “Bakan Kurum II. Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli toplantısında alınan kararları açıkladı”. <https://www.ihha.com.tr/haber-bakan-kurum-ii-turkiye-ulusal-risk-kalkani-modeli-toplantisinda-alinan-kararlari-acikladi-1153961/> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]
- İPA (İstanbul Planlama Ajansı).** (2022a). İstanbul’un Kapısındaki Kriz: Deprem, Mevcut Düzenlemeler, Sorun Alanları ve Yaklaşımlar. <https://ipa.istanbul/>
- İPA.** (2022b). İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi, İstanbul.
- İPA.** (2023a). İstanbul Deprem Çalışma Grubu Toplantısı Özet Rapor, İstanbul.
- İPA.** (2023b). Depreme Dirençli İstanbul İçin Seferberlik Manifestosu, İstanbul.
- İpek, C. & Özkılıç, A.** (2021). Beklenen İstanbul Depreminde Toplumun Afet Algısı. *ISENSA Kocaeli*, 12-17.
- İstanbul Valiliği & AFAD.** (2022). İstanbul İl Afet Risk Azaltma Planı, İstanbul.
- Jegouzo, Y.** (2001). Kentsel Gelişme, Doğal Risklerin Önlenmesi ve Hukuk. *Mimarist*, 1(3), 112-122.
- JICA (Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı).** (2004). Türkiye’de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu. Ankara.
- JICA & İBB.** (2002). Türkiye Cumhuriyeti İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil Afet Önleme/Azaltma Temel Planı Çalışması Son Rapor Cilt V, İstanbul.
- Johnson, C.** (2011). Toplumsal Hareketler, Afet İyileştirme ve Risk Azaltma: Kent Hakkını Yerleştirmek. *Eğitim Bilim Toplum*, 9(36), 74-95.
- Karasu, M. A.** (2008). Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları. *TBB Dergisi*, 78, 37-52.
- Kartal, M. & Gençtürk, D. C.** (2022). Henri Lefebvre Kazısı: Neoliberal Kentsel Politikalar ve Kent Hakkı. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 17(1), 64-91.

- Kaya Akçay, S.** (2019). Ankara Kentini 21.Yüzyıl Başında Kent Hakkı Mücadeleleri Üzerinden Okumak. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kemaloğlu, M.** (2015). Türkiye’de Afet Yönetiminin Tarihi ve Yasal Gelişimi. *Akademik Bakış Dergisi*, 52, 126-147.
- Klein, N.** (2007). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. New York: Picador.
- Kocalar, A. C.** (2023). Kriz Yönetiminden Önce Risk Yönetiminin Önemi, İçinde: Öztürk, M. & Kırca, M. (Ed.), Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası için Akademik Öneriler, Gaziantep: Özgür Yayınları, 3-21.
- Koç, M.** (2014). Kent Hakkı Bağlamında Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Koçak, H.** (2004). Bir Doğal Afet Olarak Depreme Hazırlıklı Olma Bilinci ve Katılım: ABD, Japonya ve Türkiye Örneği (Afyon İli Örneği). Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koenig, E. B.** (2006), The Right to the City: Mobilizing Under the Emerging Paradigm of Urban Inhabitanacy, Researching Contemporary Cities Post Graduate Conference, November 2006, Manchester. <http://www.wun.ac.uk/rcc/pdfs/papers/Erin%20Koenig.pdf>
- Köse, Y.** (2022). Kent Hakkı ve Toplumsal Hareketler: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- Kundak, S.** (2017). Enhance Household Resilience in Istanbul. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 8(1), 40-57.
- Kurmel, D.** (2020). Kent Hakkı ve Adalet Kavramlarını Terimler Üzerinden Çözümlemek: Mekanda Adalet Derneği ve beyond.istanbul. *Frankofoni*, 37(2), 41-49. <http://www.frankofoni.com.tr/tr/>
- Kutlu, Ü. Z.** (2012). Cultural Policy Making and the Right to the City in Çanakkale and Kars. Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kutluk, E.** (2011). Afetlere Müdahale için Model Önerisi: Muhtemel İstanbul Depremi Uygulaması. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuymulu, M. B.** (2013). The Vortex of Rights: ‘Right to the City’ at a Crossroads. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3), 923–940. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12008>
- Lefebvre, H.** (2015). *Şehir Hakkı*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marcuse, P.** (2009). From Critical Urban Theory to the Right to the City. *City*, 13(2-3), 185-197.
- Marcuse, P.** (2014). Reading the Right to the City. *City*, 18(1), 4-9.
- Mascarenhas, A., & Wisner, B.** (2012). Politics: Power and Disasters. The Routledge Handbook of Hazards and Disaster Risk Reduction, 48-59.

- Mayer, M.** (2009). The ‘Right To The City’ in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements, *City*, 13(2-3), 362-374. DOI: 10.1080/13604810902982755
- McCann, E. J.** (2002). Space, Citizenship, and the Right to the City: A Brief Overview. *Geojournal*, 58(2/3), 77-79.
- Meriläinen, E. S., Fougere, M., & Piotrowicz, W.** (2019). Refocusing Urban Disaster Governance on Marginalised Urban People Through Right to the City. *Environmental Hazards*, 19(2), 187-208.
- NTV.** (2023). “Türkiye’yi sarsan depremler”. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/turkiyeyi-sarsan-depremler,et--adresinden-alinmistir>. [Erişim Tarihi: 24.02.2023]
- Okay, N.** (2018). Dirençli Kentler İçin Afet Risk Azaltma. *Şehir ve Toplum Dergisi*, 10, 117-127.
- Orhan, E.** (2022). 1999 Depremlerinin Ardından Planlama Mevzuatı Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 32(1), 47-56.
- Öcal, G.** (2019). Kent Hakkı ve Kentsel Katılım Bağlamında Kendin Yap Pratikler. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Önal, K.** (2011). Afete N(H)azır Kent. *Mimarist*, 11(40), 37-38.
- Özinanır, C.** (2013). Gezi Direnişi’nden Forumlara: Saatlerin Ayarını Bozan Politikanın Dönüşü. *Mülkiye Dergisi*, 37(3), 183-200.
- Özmen, B., & Özden, T.** (2013). Türkiye’nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49, 1-28.
- Parsons, T., Toda, S., Stein, R. S., Barka, A. & Dieterich J. H.** (2000). Heightened Odds of Large Earthquakes Near Istanbul: An Interaction-Based Probability Calculation. *Science*, 288(5466), 661–665. doi:10.1126/science.288.5466.661
- Pelling, M., & Dill, K.** (2010). Disaster Politics: Tipping Points For Change in the Adaptation of Sociopolitical Regimes. *Progress in Human Geography*, 34(1), 21–37.
- Ramazanoğulları Turgut, S.** (2011). Geleceğin Kentlerinde Değişimi Yönet(ebil)mek. Şehirlerimizin Geleceği, Tehditler ve Fırsatlar Sempozyum Bildiri Kitabı, 85-93.
- Sadri, H.** (2005). Kent Hakkından Kentte İnsan Haklarına. İçinde: Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, 73-85. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sakarya, İ.** (2018). Çanakkale’de Kentsel Mekânın Metalaştırılması Karşısında Direnen Kentsel Muhalefet. *Megaron*, 13(3), 431-441. DOI: 10.5505/megaron.2018.43799
- Sarı, B.** (2022). Afet Yönetiminde Temel ve Stratejik Ortaklar Arası Koordinasyonun Analizi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Skliarov, S., Kaptan, K. & Khorram-Manesh, A.** (2021). Definition and General Principles of Disasters, İçinde:Khorram-Manesh, A. (Ed.), *Handbook of Disaster and Emergency Management*, Gothenburg: Kompendiet, 17-22.
- Solmaz, Y.** (2013). Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Hareketler: İstanbul'da Kent Hakkı Mücadeleleri. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sözcü.** (2023). "Diyanet'in bütçesi AFAD'ın 4.5 katı". <https://www.sozcu.com.tr/2023/ekonomi/diyanetin-butcesi-afadin-4-5-kati-7589028/> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi:27.04.2023]
- Strutz, J. & Çavuşoğlu, E.** (2011). Enformelliğin Sınırları Değişirken Kent Hakkı. *Eğitim Bilim Toplum*, 9(36), 56-73.
- Swyngedouw, E.** (2006), Introduction to David Harvey, İçinde: *Divided Cities*, R. Scholar, (Derl.), Oxford: Oxford University Press, 79-82.
- Şahin, Ç.** (2015). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Dayalı İnşaat Odaklı Ekonomi Modeli ve Toplumsal Maliyeti: En Temel İnsan Hakları, Sosyal Haklar, Çevre Hakkı ve Kent Hakkı Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (51), 51-81. DOI: 10.18368/IU/sk.09445
- Şahyar Akdemir, D.** (2020). Kentli Hakları ve Kent Konseyleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, s. 149-167.
- Şengezer, B.** (2011). +12/ Afete Dönüşen İstanbul. *Mimarist*, 11(40), 39-52.
- Şengül, H. T.** (2001). Doğu Marmara Depreminin Kentlerin Yapılanması Üzerine Düşündürdükleri. *Planlama Dergisi*, 3, 24-32.
- Şengün, H.** (2007). Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tafti, M. T. & Tomlinson, R.** (2016). Long-Term Socio-Spatial Transformation of Earthquake-Affected Neighbourhoods in Bhuj. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 7(3), 230–258. DOI:10.1108/ijdrbe-07-2014-0049
- Tafti, M. T. & Tomlinson, R.** (2018). Theorizing Distributive Justice and The Practice of Post-Disaster Housing Recovery. *Environmental Hazards*, 18(1), 7–25. DOI: 10.1080/17477891.2018.1435406
- Tatar, Y.** (2023). Doğal (Mı?) Afet. *Spektrum*, (9), 13-15.
- Taylan, A.** (2009). Urban Disaster Risk Management with Compulsory Earthquake Insurance in Turkey. Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi).** (2010). Deprem Riskinin Araştırılarak Deprem Yönetiminde Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Ankara: TBMM Yayınları.
- The New York Times.** (2023). "Destruction in Turkey". <https://www.nytimes.com/interactive/2023/02/06/world/turkey->

earthquake-damage.html adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 02.05.2023]

TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği). (2018). Sermaye ile Yapılan Barış: İmar Affı, TMMOB İmar Affı Raporu, Ankara.

TMMOB. (2023). “Yeni Bir Yapı Denetim Düzeni”. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/imo-yeni-bir-yapi-denetim-duzeni> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi:26.04.2023]

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası. (2010). Deprem ve Deprem Yönetimi Raporu. Ankara: TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları.

TMMOB Makine Mühendisleri Odası. (2012). Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odası’nın Önerileri. Oda Raporu, Ankara.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2023a). “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Ne Anlama Geliyor?”. Erişim Tarihi: 20.04.2023. www.spo.org.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2023b). “Kent Bir Yılda İnşa Edilebilir mi?”. Erişim Tarihi: 20.04.2023. www.spo.org.tr

TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği). (2018). Van Ekonomik Görünüm Raporu 2018-2019.

Tonay, H. (2023). Fay hattı haritasına göre İstanbul'da en riskli ve dayanaklı ilçeler hangileri? *Habertürk Gazetesi*. <https://www.haberturk.com/istanbul-deprem-risk-haritasi-2023-istanbul-da-fay-hatti-gecen-ilceler-ve-istanbul-depreme-dayanikli-ilceler-hangileri-iste-istanbul-1-derece-deprem-bolgeleri-3569674> adresinden alınmıştır.

TRT Haber. (2023). “Türkiye’de gerçekleşen büyük depremler”. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiyede-gerceklesen-buyuk-depremler-561205.html> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 24.04.2023]

TUPOB (Türkiye Planlama Okulları Birliği). (2023). “6 Şubat 2023 Depremleri Sonrasında Yeniden Yapılanma Süreçleri Hakkında Türkiye Planlama Okulları Birliği (TUPOB) Görüşü”. Erişim Tarihi: 20.04.2023. www.spo.org.tr

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2023a). “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 09.05.2023]

TÜİK. (2023b). “İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2021”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2021-45619> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 09.05.2023]

Ulusal Deprem Konseyi. (2002). Deprem Zararlarını Azaltma Ulusal Stratejisi, Ankara.

UNDRR (UN Office for Disaster Risk Reduction). (2019). Making Cities Resilient Report 2019: A snapshot of how local governments progress in reducing disaster risks in alignment with the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction, Geneva.

- UNESCO, UN-HABITAT & ISS. (2005). “World Charter on the Right to the City”, 9-16, Discussion Paper Urban Policies and the Right to the City, Public Debate, Paris.
- UNICEF Türkiye. (2004). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Ankara.
- Uslu, G. & Uzun, B. (2014). Kentsel Dönüşüm Projelerinde Deprem Etkisi. *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 6(2), 1-11.
- Uzunçarşılı Baysal, C. (2012a). Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken. *Eğitim Bilim Toplum*, 9(36), 31-55. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebt>
- Uzunçarşılı Baysal, C. (2012b). Türkiye’nin Kentsel Dönüşüm Politikaları Karşısında Barınma ve Konut Hakkı. *Yeşil Düşünce Derneği Kent Politikaları Dizisi*, 1-37.
- Vitalii, S., Khorram-Manesh, A. & Nyberg, L. (2021). Disaster Cycle and Management, İçinde: Khorram-Manesh, A. (Ed.), *Handbook of Disaster and Emergency Management*, Gothenburg: Kompendiet, 23-29.
- Yalçın, M. C., & Çavuşoğlu, E. (2008). Kentsel Dönüşüm Süreçlerine Bağlı Yeni Sınıf Dengelerinin İnşasında Toplumsal Muhalefet: Taraflar ve Stratejiler. 32. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Kentsel Yeniden Yapılanma: Kazananlar–Kaybedenler. İstanbul: Şehir Plancıları Odası.
- Yener, Z., & Arapkirlioğlu, K. (1996). *Avrupa Kentsel Şartı*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayını.
- Yeşilirmak, A. (2003). İstanbul Deprem Master Planı Değerlendirilmesi. *Mimarist*, 3(9), 40-42.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yılmaz, E. & Sevinç, N. N. (2022). Çevre Hukuku Bağlamında Çevresel Bilgilendirme Yükümlülüğü ve Deprem İlişkisi Üzerine. *beyond.istanbul*, 12, 111-117.
- Yün, M. (2023). Kişisel görüşme. 11 Nisan, İstanbul.
- Zeybekoğlu Sadri, S. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). *T.C. Resmi Gazete*, 30474. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf> adresinden alınmıştır.
- 126 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2023). *T.C. Resmi Gazete*, 32114. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.126.pdf> adresinden alınmıştır.
- 583 Sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına

- Dair Kanun Hükmünde Kararname.** (1999). *T.C. Resmi Gazete*, 23884. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23884_1.pdf adresinden alınmıştır.
- 587 Sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair Kanun Hükmünde Kararname.** (1999). *T.C. Resmi Gazete*, 23919. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.587.pdf> adresinden alınmıştır.
- 648 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname.** (2011). *T.C. Resmi Gazete*, 28028. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110817-1-1.htm> adresinden alınmıştır.
- 3194 Sayılı İmar Kanunu.** (1985). *T.C. Resmi Gazete*, 18749. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3194.pdf> adresinden alınmıştır.
- 4452 Sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler Ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi için Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu.** (1999). *T.C. Resmi Gazete*, 23801. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4452.pdf> adresinden alınmıştır.
- 4623 Sayılı Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun.** (1944). *T.C. Resmi Gazete*, 5763. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5763.pdf> adresinden alınmıştır.
- 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun.** (2001). *T.C. Resmi Gazete*, 24461. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4708.pdf> adresinden alınmıştır.
- 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun.** (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 25866. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5366.pdf> adresinden alınmıştır.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu.** (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 25874. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> adresinden alınmıştır.
- 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun.** (2009). *T.C. Resmi Gazete*, 27261. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5902.pdf> adresinden alınmıştır.
- 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.** (2012). *T.C. Resmi Gazete*, 28309. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6306.pdf> adresinden alınmıştır.
- 7126 Sayılı Sivil Müdafaa Kanunu.** (1958). *T.C. Resmi Gazete*, 9931. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9931.pdf> adresinden alınmıştır.

7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun. (1959). *T.C. Resmi Gazete*, 10213. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.7269.pdf> adresinden alınmıştır.

URL-1, *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi*, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 25.04.2023]

URL-2, *Büyüteç: Deprem Vergilerine Ne Oldu?*, www.teyit.org adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 30.04.2023]

URL-3, *Yarısı Bizden Kampanyası Hakkında*, <https://bartin.csb.gov.tr/yarisi-bizden-donusum-kampanyasi-hakkinda-haber-282756> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]

URL-4, *Nasıl Devraldık?*, https://istanbulgucleniyor.ibb.istanbul/nasil_devraldik/ adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 18.03.2023]

URL-5, *Tamamlanmış Çalışmalar*. <https://depremezmin.ibb.istanbul/> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 12.05.2023]

URL-6, *Çalışmalar & Projeler*. <https://depremezmin.ibb.istanbul/calismalarimiz/istanbul-deprem-seferberlik-plani/> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 27.04.2023]

EKLER

EK A: Görüşme Formları

EK A

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ GÖRÜŞME SORULARI

Sayın Katılımcı,

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı'nda Yüksek Lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Elif Alkay'ın danışmanlığında Yüksek lisans tezim kapsamında Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikalarını kent hakkı çerçevesinde değerlendirmeyi hedefliyorum. Görüşmelerinizle katkı sağlayacağınız bu çalışmada, görüşme boyunca dile getirecekleriniz herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacak, yalnızca çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Işıl Erçin

Tarih:

Görüşülen Kişi:

Kurum:

SORULAR

1. Geçmişten günümüze küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte kentsel yaşam değişime uğramakta ve kent toplumları için temel insan haklarının
2. ötesinde kente dair haklar da gündeme gelmektedir. Türkiye'deki kentleşme süreçleri üzerinden siz kent hakkını nasıl tanımlarsınız? Tanımladığınız 'kent hakkı' üstünden sizce kent yaşamı nasıl olmalı?
3. Kent hakkından öte kentlerde 'yaşam hakkı'ndan bahsedilebilir mi? Kentlerde yaşayan bireyler olarak afet riski, özellikle deprem riski karşısında güvenli bir yaşam hakkına sahip miyiz?
4. Türkiye'de kentlerde en fazla can kaybı ve maddi kayıpların yaşandığı afet türü olarak depremler için Türkiye'deki mevzuatı/politikaları yeterli ve etkin görüyor musunuz?
5. 1999 Marmara Depremi'nden günümüze ders çıkarıp zamanımız ve fırsatımız varken kentler için önlemler alabildik mi? 1999 Marmara Depremi sonrasında günümüze kadar siyasi otoritenin doğal afetler ve özellikle deprem karşısındaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
6. Türkiye'de afet/deprem yönetimindeki merkezi-yerel kurumsal yapılanmalar ve sivil inisiyatifler arasında entegrasyon var mı? Yürütülen çalışmalar ve izlenen politikalar bütüncül şekilde hayata geçirilebiliyor mu?
7. 5366 ve 6306 sayılı yasaları kent hakkı bağlamında nasıl değerlendirirsiniz? Olumlu ve olumsuz bulduğunuz tarafları nelerdir?
8. İmar Barışı'nın afet riskini ve afetin yarattığı sonuçları artırıcı etkisi var mı?

9. Olası İstanbul depremi karşısında İstanbul'un mevcut yapı stoku ve deprem sonrası kullanım alanlarını nasıl değerlendirirsiniz? Toplanma alanları, altyapı hizmetleri gibi deprem bağlamında ihtiyaç duyulan kentsel kaynakların/hizmetlerin mekansal dağılımında adil bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün mü?
10. İstanbul depremine hazırlık kapsamında hangi çalışmaları yürütüyorsunuz? İstanbul için en etkili çözüm/araçlar nelerdir?
11. Önceki yönetimin yürüttüğü çalışmalara entegre bir süreç mi yürütülüyor? Farklılaşan politikalarınız var mı?
12. İstanbul'da deprem riskine karşı ve deprem sonrasına yönelik politika üretme ve uygulama süreçlerinde kent hakkı ve katılımcılık ilkesini ne şekilde gözetiyorsunuz?
13. Belediye olarak depremin getirebileceği ağır kayıpları bertaraf etmek, deprem sonrası ihtiyaçları giderebilmek ve yeniden yapılanma için yeterli bütçe ve kaynağa sahip misiniz? Bu bütçe ve kaynak etkin şekilde kullanılıyor mu?
14. İstanbul Deprem Seferberliği Planı ve Deprem Bilim Kurulu ile İstanbul için vizyonunuz nedir? Belirlenen hedeflerle depreme dirençli bir İstanbul yaratmak mümkün mü? Ne hızda, ne kadar sürede ve ne oranda mümkün?
15. Deprem konusunda toplumsal bilince sahip miyiz? Kentliler deprem riski karşısında daha iyi yaşam koşulları için harekete geçebiliyorlar mı? Bilincin var olmasına karşın harekete geçmeyi engelleyen durumlar nelerdir?
16. Kahramanmaraş Depremleri'nden de yola çıkarak afet sonrası afetin etkilerini daha da derinleştiren ve kent hakkının ihlaline yol açan durumlar nelerdir?
17. Kahramanmaraş Depremleri sonrası yeniden yapılanmaya yönelik 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ni kent hakkı bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?
18. Yeniden yapılanmaya ve afete hazırlık çalışmalarına (yenileme, güçlendirme vb.) yönelik politikalarla kent kimliği ve kentsel aidiyet nasıl etkilenecektir? Karar alma süreçlerine kentliler dahil ediliyor mu?

İLÇE BELEDİYELERİ GÖRÜŞME SORULARI

Sayın Katılımcı,

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı'nda Yüksek Lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Elif Alkay'ın danışmanlığında Yüksek lisans tezim kapsamında Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikalarını kent hakkı çerçevesinde değerlendirmeyi hedefliyorum. Görüşmelerinizle katkı sağlayacağınız bu çalışmada, görüşme boyunca dile getirecekleriniz herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacak, yalnızca çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Işıl Erçin

Tarih:

Görüşülen Kişi:

Kurum:

SORULAR

1. Geçmişten günümüze küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte kentsel yaşam değişime uğramakta ve kent toplumları için temel insan haklarının ötesinde kente dair haklar da gündeme gelmektedir. Türkiye'deki kentleşme süreçleri üzerinden siz kent hakkını nasıl tanımlarsınız? Tanımladığınız 'kent hakkı' üstünden sizce kent yaşamı nasıl olmalı?
2. Kent hakkından öte kentlerde 'yaşam hakkı'ndan bahsedilebilir mi? Kentlerde yaşayan bireyler olarak afet riski, özellikle deprem riski karşısında güvenli bir yaşam hakkına sahip miyiz?
3. Türkiye'de kentlerde en fazla can kaybı ve maddi kayıpların yaşandığı afet türü olarak depremler için Türkiye'deki mevzuatı/politikaları yeterli ve etkin görüyor musunuz?
4. 1999 Marmara Depremi'nden günümüze ders çıkarıp zamanımız ve fırsatımız varken kentler için önlemler alabildik mi? 1999 Marmara Depremi sonrasında günümüze kadar siyasi otoritenin doğal afetler ve özellikle deprem karşısındaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Türkiye'de afet/deprem yönetimindeki merkezi-yerel kurumsal yapılanmalar ve sivil inisiyatifler arasında entegrasyon var mı? Yürütülen çalışmalar ve izlenen politikalar bütüncül şekilde hayata geçirilebiliyor mu?
6. 5366 ve 6306 sayılı yasaları kent hakkı bağlamında nasıl değerlendirirsiniz? Olumlu ve olumsuz bulduğunuz tarafları nelerdir?
7. İmar Barışı'nın afet riskini ve afetin yarattığı sonuçları artırıcı etkisi var mı?
8. Olası İstanbul depremi karşısında İstanbul'un mevcut yapı stoku ve deprem sonrası kullanım alanlarını nasıl değerlendirirsiniz? Toplanma alanları, altyapı hizmetleri gibi deprem bağlamında ihtiyaç duyulan kentsel kaynakların/hizmetlerin mekansal dağılımında adil bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün mü?
9. İstanbul depremine hazırlık kapsamında belediye olarak hangi çalışmaları yürütüyorsunuz? İlçeniz ve İstanbul için en etkili çözüm/araçlar nelerdir?
10. İlçenizde deprem riskine karşı özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde ve deprem sonrasına yönelik politika üretme-uygulama süreçlerinde kent hakkı ve katılımcılık ilkesini ne şekilde gözetiyorsunuz?

11. Belediye olarak depremin getirebileceği ağır kayıpları bertaraf etmek, deprem sonrası ihtiyaçları giderebilmek ve yeniden yapılanma için yeterli bütçe ve kaynağa sahip misiniz? Bu bütçe ve kaynak etkin şekilde kullanılıyor mu?
12. Afete/depreme hazırlık çalışmaları kapsamında merkezi yönetimle, valilikle, kaymakamlıkla ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile koordinasyon içerisinde misiniz? Nasıl bir süreç yürütüyorsunuz?
13. Deprem konusunda toplumsal bilince sahip miyiz? Kentliler deprem riski karşısında daha iyi yaşam koşulları için harekete geçebiliyorlar mı? Bilincin var olmasına karşın harekete geçmeyi engelleyen durumlar nelerdir?
14. Kahramanmaraş Depremleri'nden de yola çıkarak afet sonrası afetin etkilerini daha da derinleştiren ve kent hakkının ihlaline yol açan durumlar nelerdir?
15. Kahramanmaraş Depremleri sonrası yeniden yapılanmaya yönelik 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ni kent hakkı bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?
16. Yeniden yapılanmaya ve afete hazırlık çalışmalarına (yenileme, güçlendirme vb.) yönelik politikalarla kent kimliği ve kentsel aidiyet nasıl etkilenecektir? Karar alma süreçlerine kentliler dahil ediliyor mu?

MESLEK ODASI / AKADEMİSYEN GÖRÜŞME SORULARI

Sayın Katılımcı,

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı'nda Yüksek Lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Elif Alkay'ın danışmanlığında Yüksek lisans tezim kapsamında Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikalarını kent hakkı çerçevesinde değerlendirmeyi hedefliyorum. Görüşmelerinizle katkı sağlayacağınız bu çalışmada, görüşme boyunca dile getirecekleriniz herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacak, yalnızca çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Işıl Erçin

Tarih:

Görüşülen Kişi:

Kurum:

SORULAR

1. Geçmişten günümüze küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte kentsel yaşam değişime uğramakta ve kent toplumları için temel insan haklarının ötesinde kente dair haklar da gündeme gelmektedir. Türkiye'deki kentleşme süreçleri üzerinden siz kent hakkını nasıl tanımlarsınız? Tanımladığınız 'kent hakkı' üstünden sizce kent yaşamı nasıl olmalı?
2. Kent hakkından öte kentlerde 'yaşam hakkı'ndan bahsedilebilir mi? Kentlerde yaşayan bireyler olarak afet riski, özellikle deprem riski karşısında güvenli bir yaşam hakkına sahip miyiz?
3. Türkiye'de kentlerde en fazla can kaybı ve maddi kayıpların yaşandığı afet türü olarak depremler için Türkiye'deki mevzuatı/politikaları yeterli ve etkin görüyor musunuz?
4. 1999 Marmara Depremi'nden günümüze ders çıkarıp zamanımız ve fırsatımız varken kentler için önlemler alabildik mi? 1999 Marmara Depremi sonrasında günümüze kadar siyasi otoritenin doğal afetler ve özellikle deprem karşısındaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Türkiye'de afet/deprem yönetimindeki merkezi-yerel kurumsal yapılanmalar ve sivil inisiyatifler arasında entegrasyon var mı? Yürütülen çalışmalar ve izlenen politikalar bütüncül şekilde hayata geçirilebiliyor mu?
6. 5366 ve 6306 sayılı yasaları kent hakkı bağlamında nasıl değerlendirirsiniz? Olumlu ve olumsuz bulduğunuz tarafları nelerdir?
7. İmar Barışı'nın afet riskini ve afetin yarattığı sonuçları artırıcı etkisi var mı?
8. Olası İstanbul depremi karşısında İstanbul'un mevcut yapı stoku ve deprem sonrası kullanım alanlarını nasıl değerlendirirsiniz? Toplanma alanları, altyapı hizmetleri gibi deprem bağlamında ihtiyaç duyulan kentsel kaynakların/hizmetlerin mekansal dağılımında adil bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün mü?
9. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin önceki ve mevcut yönetiminin depreme yönelik çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz? Çalışmalar kapsamındaki hedefler kente yansıtılabildi mi?

10. Türkiye’de ve İstanbul’da deprem riskine karşı özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde ve deprem sonrasına yönelik politika üretme-uygulama süreçlerinde, kent hakkı ve katılımcılık ilkesi gözetiliyor mu?
11. Deprem konusunda toplumsal bilince sahip miyiz? Kentliler deprem riski karşısında daha iyi yaşam koşulları için harekete geçebiliyorlar mı? Bilincin var olmasına karşın harekete geçmeyi engelleyen durumlar nelerdir?
12. Kahramanmaraş Depremleri’nden de yola çıkarak afet sonrası afetin etkilerini daha da derinleştiren ve kent hakkının ihlaline yol açan durumlar nelerdir?
13. Kahramanmaraş Depremleri sonrası yeniden yapılanmaya yönelik 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ni kent hakkı bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?
14. Yeniden yapılanmaya ve afete hazırlık çalışmalarına (yenileme, güçlendirme vb.) yönelik politikalarla kent kimliği ve kentsel aidiyet nasıl etkilenecektir? Karar alma süreçlerine kentliler dahil ediliyor mu?

ÖZEL SEKTÖR GÖRÜŞME SORULARI

Sayın Katılımcı,

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı'nda Yüksek Lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Elif Alkay'ın danışmanlığında Yüksek lisans tezim kapsamında Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikalarını kent hakkı çerçevesinde değerlendirmeyi hedefliyorum. Görüşmelerinizle katkı sağlayacağınız bu çalışmada, görüşme boyunca dile getirecekleriniz herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacak, yalnızca çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Işıl Erçin

Tarih:

Görüşülen Kişi:

Kurum:

SORULAR

1. Geçmişten günümüze küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte kentsel yaşam değişime uğramakta ve kent toplumları için temel insan haklarının ötesinde kente dair haklar da gündeme gelmektedir. Türkiye'deki kentleşme süreçleri üzerinden siz kent hakkını nasıl tanımlarsınız? Tanımladığınız 'kent hakkı' üstünden sizce kent yaşamı nasıl olmalı?
2. Kent hakkından öte kentlerde 'yaşam hakkı'ndan bahsedilebilir mi? Kentlerde yaşayan bireyler olarak afet riski, özellikle deprem riski karşısında güvenli bir yaşam hakkına sahip miyiz?
3. Türkiye'de kentlerde en fazla can kaybı ve maddi kayıpların yaşandığı afet türü olarak depremler için Türkiye'deki mevzuatı/politikaları yeterli ve etkin görüyor musunuz?
4. 1999 Marmara Depremi'nden günümüze ders çıkarıp zamanımız ve fırsatımız varken kentler için önlemler alabildik mi? İnşaat/planlama sektörü kendisine ders çıkarabildi mi? 1999 Marmara Depremi sonrasında günümüze kadar siyasi otoritenin doğal afetler ve özellikle deprem karşısındaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Türkiye'de afet/deprem yönetimindeki merkezi-yerel kurumsal yapılanmalar ve sivil inisiyatifler arasında entegrasyon var mı? Yürütülen çalışmalar ve izlenen politikalar bütüncül şekilde hayata geçirilebiliyor mu?
6. 5366 ve 6306 sayılı yasaları kent hakkı bağlamında nasıl değerlendirirsiniz? Olumlu ve olumsuz bulduğunuz tarafları nelerdir?
7. Olası İstanbul depremi karşısında İstanbul'un mevcut yapı stoku ve deprem sonrası kullanım alanlarını nasıl değerlendirirsiniz? Toplanma alanları, altyapı hizmetleri gibi deprem bağlamında ihtiyaç duyulan kentsel kaynakların/hizmetlerin mekansal dağılımında adil bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün mü?
8. Belirlenen hedeflerle dirençli bir İstanbul yaratmak ne hızda, ne kadar sürede ve ne oranda mümkün? Deprem riskinin azaltılması için yapılacak çalışmalar neler olmalı? Bu konuda sektör rol almalı mı? Rolü ne olmalı?

9. Türkiye’de ve İstanbul’da deprem riskine karşı özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde ve deprem sonrasına yönelik politika üretme-uygulama süreçlerinde kent hakkı ve katılımcılık ilkesi gözetiliyor mu?
10. Deprem konusunda toplumsal bilince sahip miyiz? Kentliler deprem riski karşısında daha iyi yaşam koşulları için harekete geçebiliyorlar mı? Bilincin var olmasına karşın harekete geçmeyi engelleyen durumlar nelerdir?
11. Kahramanmaraş Depremleri’nden de yola çıkarak afet sonrası afetin etkilerini daha da derinleştiren ve kent hakkının ihlaline yol açan durumlar nelerdir?
12. Kahramanmaraş Depremleri sonrası yeniden yapılanmaya yönelik 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ni kent hakkı bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?
13. Yeniden yapılanmaya ve afete hazırlık çalışmalarına (yenileme, güçlendirme vb.) yönelik politikalarla kent kimliği ve kentsel aidiyet nasıl etkilenecektir? Karar alma süreçlerine kentliler dahil ediliyor mu?

SİVİL İNİSİYATİF GÖRÜŞME SORULARI

Sayın Katılımcı,

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı'nda Yüksek Lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Elif Alkay'ın danışmanlığında Yüksek lisans tezim kapsamında Türkiye'deki ve İstanbul'daki deprem politikalarını kent hakkı çerçevesinde değerlendirmeyi hedefliyorum. Görüşmelerinizle katkı sağlayacağınız bu çalışmada, görüşme boyunca dile getirecekleriniz herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacak, yalnızca çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Işıl Erçin

Tarih:

Görüşülen Kişi:

Kurum:

SORULAR

1. Geçmişten günümüze küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte kentsel yaşam değişime uğramakta ve kent toplumları için temel insan haklarının ötesinde kente dair haklar da gündeme gelmektedir. Türkiye'deki kentleşme süreçleri üzerinden siz kent hakkını nasıl tanımlarsınız? Tanımladığınız 'kent hakkı' üstünden sizce kent yaşamı nasıl olmalı?
2. Kent hakkından öte kentlerde 'yaşam hakkı'ndan bahsedilebilir mi? Kentlerde yaşayan bireyler olarak afet riski, özellikle deprem riski karşısında güvenli bir yaşam hakkına sahip miyiz?
3. 1999 Marmara Depremi'nden günümüze ders çıkarıp zamanımız ve fırsatımız varken kentler için önlemler alabildik mi? 1999 Marmara Depremi sonrasında günümüze kadar siyasi otoritenin doğal afetler ve özellikle deprem karşısındaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Türkiye'de afet/deprem yönetimindeki merkezi-yerel kurumsal yapılanmalar ve sivil inisiyatifler arasında entegrasyon var mı? Yürütülen çalışmalar ve izlenen politikalar bütüncül şekilde hayata geçirilebiliyor mu?
5. Sivil inisiyatifler, afet/deprem risk yönetiminde ve afet sonrası yönetimde merkezi ve yerel kurumsal yapılanmanın neresinde yer alıyor? Risk yönetimi ve afet yönetimi süreçlerine etkin şekilde katılımınız sağlanıyor mu?
6. Sivil inisiyatif olarak afet öncesi, afet anı ya da sonrasına yönelik çalışmalarınız var mı? Bu çalışmalarınızda özel olarak odaklandığınız toplumsal gruplar var mı?
7. Olası İstanbul depremi karşısında İstanbul'un mevcut yapı stoku ve deprem sonrası kullanım alanlarını nasıl değerlendirirsiniz? Toplanma alanları, altyapı hizmetleri gibi deprem bağlamında ihtiyaç duyulan kentsel kaynakların/hizmetlerin mekansal dağılımında adil bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün mü?
8. Deprem riskinin azaltılması için yapılacak çalışmalar neler olmalı? Deprem sonrası kullanım alanlarının belirlenmesi ve planlanmasında sivil inisiyatifler nasıl rol almalı?

9. Deprem konusunda toplumsal bilince sahip miyiz? Kentliler deprem riski karşısında daha iyi yaşam koşulları için harekete geçebiliyorlar mı? Bilincin var olmasına karşın harekete geçmeyi engelleyen durumlar nelerdir?
10. Kahramanmaraş Depremleri'nden de yola çıkarak afet sonrası, afetin etkilerini daha da derinleştiren ve kent hakkının ihlaline yol açan durumlar nelerdir?
11. Afet sonrası afetten doğrudan etkilenen kentliler için kentsel yaşama yeniden dahil olma noktasında nasıl bir yol izlenmelidir?
12. Afete hazırlık çalışmalarına (yenileme, güçlendirme vb.) ve deprem bölgesindeki yeniden yapılanmaya yönelik politikalarla kent kimliği ve kentsel aidiyet nasıl etkilenecektir? Karar alma süreçlerine kentliler ve sivil inisiyatifler dahil ediliyor mu?

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Işıl ERÇİN

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2019, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama.

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2019, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Onur Derecesi.
- 2021, Arı Şehircilik, Şehir Plancısı.
- 2021-2022, Mekansal Planlama, Şehir Plancısı.